

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ & ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Η προοπτική μετεξέλιξης του ΝΑΤΟ από περιφερειακή
αμυντική συμμαχία σε παγκόσμιο φορέα συλλογικής ασφάλειας
στο πλαίσιο της μεταψυχροπολεμικής διεθνούς κοινωνίας

Υποψήφιος Διδάκτωρ : Λεωνίδας Χ. Βαλάσης
Επιβλέπων Καθηγητής: Δημήτριος Ευθ. Ακριβούλης

Θεσσαλονίκη, 2021

Μέλη Τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής

Δημήτριος Ακριβούλης, Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα ΒΣΑΣ, ΠΑΜΑΚ
(Επιβλέπων)

Κυριάκος Κεντρωτής, Καθηγητής, Τμήμα ΒΣΑΣ, ΠΑΜΑΚ
(Μέλος 3μελούς)

Νικόλαος Ζάικος, Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα ΒΣΑΣ, ΠΑΜΑΚ
(Μέλος 3μελούς)

Μέλη Εξεταστικής Επιτροπής

Γεώργιος Χρηστίδης, Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα ΒΣΑΣ, ΠΑΜΑΚ
(Μέλος 7μελούς)

Κωνσταντίνος Υφαντής, Καθηγητής, Τμήμα ΔΕΠΣ, ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
(Μέλος 7μελούς)

Σωτήριος Σέρμπος, Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, ΔΠΘ
(Μέλος 7μελούς)

Μιλτιάδης Σαρηγιαννίδης, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Νομικής, ΑΠΘ
(Μέλος 7μελούς)

Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου.

Λεωνίδας Βαλάσης

Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από το τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών & Ανατολικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

*...στις αγαπημένες μου κόρες, Ισμήνη, Μαρία και Ιόλη,
με τις στοργικότερες ευχές μου για μια ζωή γεμάτη νόημα...*

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή και φίλο, Δημήτρη Ακριβούλη για την εμπιστοσύνη, ουσιαστική υποστήριξη και ελευθερία, που τόσο σοφά και απλόχερα μου παρείχε κατά τη συγγραφή. Οφείλω παράλληλα να επισημάνω ότι πολιτικές απόψεις και θέσεις που καταγράφονται ή δύνανται να εξαχθούν, αποτελούν εξ ολοκλήρου προσωπικές παραδοχές και αντιλήψεις, με τις οποίες ο επιβλέπων καθηγητής πολλές φορές διαφωνούσε σφόδρα και εις βάθος, ποτέ όμως δεν παρενέβη πέραν των προβλεπομένων ακαδημαϊκών ορίων, πρόσθετος λόγος για να τον ευχαριστώ διπλά.

Η παρούσα διατριβή, ως επί τω πλείστον, συντάχθηκε σε χρόνο που κατάφερα να ξεκλέψω και στερήσω από την υπομονετική, πολυαγαπημένη μου Φανή. Γι' αυτόν τον λόγο, ειλικρινά απολογούμενος, την ευχαριστώ θερμά για την κατανόηση και αγάπη της, η οποία πάντα μου έδινε κουράγιο και δύναμη να συνεχίσω, κάθε φορά που απογοητευόμουν κι αμφέβαλα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα διατριβή διερευνάται η προοπτική μετεξέλιξης του NATO από μια κλασική περιφερειακή αμυντική συμμαχία σε έναν σύγχρονο παγκόσμιο θεσμό συλλογικής ασφάλειας. Ξεκινώντας από τις απαρχές της μεταψυχροπολεμικής περιόδου, και με αναφορές στην εμπλοκή του NATO σε Βοσνία, Κοσσυφοπέδιο, Αφγανιστάν, Λιβύη, έως και τη Συρία σήμερα, η ανάλυση επικεντρώνεται στην συλλογική ασφάλεια και την επεμβατική πολιτική της Συμμαχίας, καθώς οι παράγοντες κρίνονται αρκετά κρίσιμοι στο να εξελίξουν τον Οργανισμό σε παγκόσμιο θεσμό συλλογικής ασφάλειας.

Μετά από την αναλυτική καταγραφή της πολιτικής ιστορίας του NATO, αλλά και των επίσημων στρατηγικών του πολιτικών, όπως αυτές παρουσιάστηκαν ιστορικά μέσα από τα Στρατηγικά του Δόγματα, η διατριβή εστιάζει ειδικότερα στο τρέχον Στρατηγικό Δόγμα το οποίο υποδεικνύει την πιθανότερη μελλοντική μετεξέλιξη της Συμμαχίας σε διεθνή φορέα ασφάλειας. Με ανάλυση της πολιτικής της αποτροπής, της αντιμετώπισης κρίσεων και της διεύρυνσης των συνεργασιών σε παγκόσμιο επίπεδο, δομείται η επιχειρηματολογία για την ιδέα μια παγκοσμιοποιημένης Συμμαχίας με ιδιαίτερα ενεργό ρόλο σε θέματα διεθνούς ασφάλειας.

Σε θεωρητικό ασφαλώς επίπεδο, κατά την υποστήριξη της θέσης για την προοπτική μετεξέλιξης του NATO σε διεθνή φορέα ασφάλειας, παράλληλα με την παράθεση των ιστορικών μελετών περίπτωσης (case study), προς περαιτέρω έλεγχο και επαλήθευση, καταγράφονται οι βασικότερες θεωρητικές παραδοχές και επισημάνσεις που χαρακτηρίζουν την Αγγλική Σχολή των Διεθνών Σχέσεων. Ως εκ τούτου αναλύονται έννοιες και ειδικότερα στοιχεία του σύγχρονου διεθνούς δικαίου, όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, η διεθνής επέμβαση και η εθνική κυριαρχία.

Εν τέλει και πάντα υπό το πρίσμα της θεωρίας της Αγγλικής Σχολής των Διεθνών Σχέσεων, η διατριβή προτείνει, ως βέλτιστη προοπτική για την μελλοντική συνέχεια και διατήρηση του NATO, τη μελλοντική μετεξέλιξή του από ad hoc επεμβατική περιφερειακή συμμαχία σε μόνιμο διεθνή παράγοντα ασφάλειας σε συνεργασία με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών.

Λέξεις Κλειδιά: Αγγλική Σχολή, ανθρωπιστική επέμβαση, Αφγανιστάν, Βαλκάνια, Διεθνές Δίκαιο, διεθνής επέμβαση, Διεθνείς Σχέσεις, διεθνής κοινωνία, εθνική κυριαρχία, Ευθύνη Προστασίας, Κοσσυφοπέδιο, Λιβύη, NATO, ΟΗΕ, Στρατηγικό Δόγμα, συλλογική ασφάλεια, Συρία

ABSTRACT

This thesis explores the prospect of NATO's transformation from a classical regional defense alliance to a modern global institution of collective security. Starting from the beginnings of the post-Cold War period, and with references to NATO's involvement in Bosnia, Kosovo, Afghanistan, Libya, up to Syria nowadays, the analysis focuses on the Alliance's collective security and invasive policy as these factors are considered crucial enough in developing the Agency into a global institution of collective security.

Following a detailed record of NATO's political history and its official policy strategies, as historically presented through its Strategic Doctrines, the position focuses in particular on the current Strategic Doctrine, which indicates the most likely future evolution of the Alliance as an organization of international security. An analysis of the policy of deterrence, crisis response and the expansion of cooperation at global level is structured to argue the idea of a globalised Alliance, with a particularly active role in international security matters.

At the theoretical level, in support of NATO's position on its development into an international security body and in parallel with the listing of the case study, for further scrutiny and verification, the main theoretical assumptions and points that characterise the English School are presented. Concepts, in particular elements of modern international law, such as human rights, international intervention and national sovereignty, are therefore analysed.

Ultimately and always in accordance with the theory of the English School of International Relations, the thesis proposes, as an optimal prospect for NATO's future continuity and preservation, its future transformation from an ad hoc invasive regional alliance to a permanent international security player in cooperation with the United Nations.

Keywords: English School, humanitarian intervention, Afghanistan, Balkans, International Law, international intervention, International Relations, international society, national sovereignty, Responsibility to Protect, Kosovo, Libya, NATO, UN, Strategic Doctrine, collective security, Syria

Πίνακας Περιεχομένων

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Διεθνείς Σχέσεις και η θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας	28
1.1 Οι Διεθνείς Σχέσεις και η ειδικότερη διάσταση της Διεθνούς Κοινωνίας	28
1.2 Από τις αντιπαραθέσεις των Διεθνών Σχέσεων στις συνθέσεις της Διεθνούς Κοινωνίας	32
1.3 Αναλύοντας τη Διεθνή Κοινωνία	34
1.4 Η θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας σήμερα	37
1.5 Συλλογική ασφάλεια και η θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας	40
1.6 Διεθνής επέμβαση και διεθνές δίκαιο στη θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας	45
1.7 Πλουραλισμός και αλληλεγγύη στη θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η πολιτική συλλογικής ασφαλείας του ΝΑΤΟ	51
2.1 Σύγχρονες απειλές και προκλήσεις ασφαλείας	51
2.2 Το μέλλον του ΝΑΤΟ υπό αμφισβήτηση: Προκλήσεις και Διλήμματα	53
2.3 Αναλύοντας το ΝΑΤΟ από την ίδρυσή του ως σήμερα	57
2.4 ΝΑΤΟ και Στρατηγικά Δόγματα	58
2.5 Τα Στρατηγικά Δόγματα της Ψυχροπολεμικής Περιόδου (1949-1991)	61
2.6 Στρατηγικά Δόγματα μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου	69
2.7 Ισχύον Στρατηγικό Δόγμα	71
2.8 Η πολιτική διάσταση του ΝΑΤΟ	74
2.9 ΝΑΤΟ και Αγγλική Σχολή	90
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η συλλογική ασφάλεια και το Στρατηγικό Δόγμα «Έξυπνη Άμυνα – Συνεργατική Ασφάλεια»	96
3.1 Η επίδραση της συλλογικότητας στη διεθνή ασφάλεια	96
3.2 Οι μεταβολές στις μορφές πολέμου και τη χρήση βίας ως στοιχεία διαμόρφωσης της σύγχρονης πολιτικής ασφαλείας	97
3.3 Η μεταβαλλόμενη ατζέντα της διεθνούς ασφαλείας	99
3.4 Έξυπνη άμυνα, συνεργατική ασφάλεια	106
3.5 Απειλές και κίνδυνοι στον 21 ^ο αιώνα	108
3.6 Η άμυνα και αποτροπή ως ρεαλιστική διάσταση του Στρατηγικού Δόγματος	110
3.7 Η διαχείριση κρίσεων ως ρασιοναλιστική διάσταση του Στρατηγικού Δόγματος	115

3.8 Συνεργατική ασφάλεια: Η ιδεαλιστική διάσταση του Στρατηγικού Δόγματος	121
3.9 Πολιτικές αποτροπής, διαχείρισης κρίσεων και συνεργατικής ασφάλειας και η ρητορική της Συμμαχίας	132
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Σύγχρονο πλαίσιο ασφαλείας και διεθνές δίκαιο: Από τις νέες μορφές βίας και απειλών στα ανθρώπινα δικαιώματα και την ανθρωπιστική επέμβαση	142
4.1 Οι προβληματικές συνέπειες στην εφαρμογή της συλλογικής ασφάλειας λόγω των νέων μορφών βίας και απειλών	142
4.2 Τα όρια της κρατικής κυριαρχίας στη σύγχρονη διεθνή κοινωνία	150
4.3 Δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων και Διεθνής Κοινωνία	152
4.4 Ανθρωπιστική επέμβαση και Διεθνής Κοινωνία	156
4.5 Η ιδεαλιστική διάσταση της ανθρωπιστικής επέμβασης	158
4.6 Η νεοφιλελεύθερη διάσταση της διεθνούς κοινωνίας	161
4.7 Ο ρόλος του δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη διεθνή κοινωνία	164
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: NATO και ΟΗΕ στη πολιτική συλλογικής ασφάλειας της διεθνούς κοινωνίας	167
5.1 NATO και ΟΗΕ ως φορείς συλλογικής ασφάλειας	167
5.2 ΟΗΕ, ο παραδοσιακός θεματοφύλακας ασφάλειας στη διεθνή κοινωνία	168
5.3. Η προβληματική αποδοχή και εφαρμογή των βασικών κανόνων του σύγχρονου διεθνούς δικαίου	173
5.4 NATO και ΟΗΕ: Μια μεταψυχροπολεμική σχέση συμπληρωματικότητας	183
5.5 NATO και ΟΗΕ: Συμπεράσματα και μελλοντικές προοπτικές	186
5.6 Εμπειρικές αναλύσεις και μελέτες περίπτωσης	196
5.7 Συμπεράσματα και διδάγματα από την επεμβατική πολιτική του NATO	207
5.8 Από τη θεωρία στην πράξη: Μεταφράζοντας τα αποτελέσματα των Συνόδων Κορυφής	212
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Το μέλλον του NATO στη διεθνή κοινωνία	215
6.1 Η επιτακτική ανάγκη μετεξέλιξης του NATO	215
6.2 Βασικά συμπεράσματα	218
6.3 Η μετεξέλιξη του NATO και η ρωσική αντίδραση	241
6.4 Ανακεφαλαίωση	246
Επίλογος	251
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	260

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

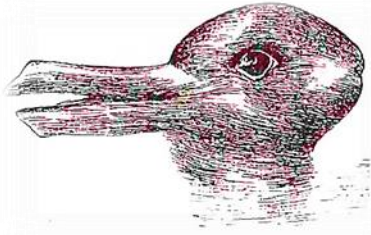
CCPC	Civil Communications Planning Committee, NATO
CoE	Centre of Excellency
CW	Cyber Warfare
DDPR	Deterrence and Defense Posture Review
EADRCC	Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre, NATO
EADRU	Euro-Atlantic Disaster Response Unit, NATO
EAPC	Euro-Atlantic Partnership Council, NATO
HRF	High Readiness Forces
IFRC	International Federation of Red Cross and Red Crescent
INF	Intermediate Nuclear Forces Treaty
MCDA	Military and Civil Defense Assets
NACC	North Atlantic Cooperation Council, NATO
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NPR	Nuclear Posture Review
NRF	NATO Response Force
OSCE	Organization for Security and Cooperation in Europe
OSOC	On-Site Operations Coordination Centre
PfP	Partnership for Peace, NATO
RAP	Readiness Action Plan
RSCC	Refugees Support Coordination Centre
SCEPC	Senior Civil Emergency Planning Committee, EU
SD	Smart Defense
SG	Strategic Concept
SHAPE	Supreme Headquarters Allied Powers Europe, NATO
UN-DHA	United Nations Department of Humanitarian Assistance
UNDRO	United Nations Disaster Relief Organization
UNHCR	United Nations High-Commissioner for Refugees
UN-OCHA	United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs
ΔΕΕΣ	Διεθνής Επιτροπή Ερυθρού Σταυρού
ΔΝΤ	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
ΔΟΜ	Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΥΕ	Επιχειρήσεις Υποστήριξης Ειρήνης
ΟΑΣΕ	Οργανισμός για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΠΟΥ	Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας

*It is not the strongest species that survive,
nor the most intelligent, but the ones most
responsive to change.*

—Charles Darwin

σελίδα σκοπίμως κενή

Εισαγωγή

Το 1892 το γερμανικό περιοδικό *Fliegende Blätter* παρουσίασε στους αναγνώστες του μια διαφορούμενη εικόνα, που παρουσίαζε έναν λαγό ή μια πάπια, ανάλογα με την προσωπική αντιληπτικότητα του κάθε αναγνώστη, προκαλώντας τους να απαντήσουν ποια εικόνα έβλεπε ο καθένας.¹ Επρόκειτο για μια περιπαικτική ψευδαίσθηση ως μέσο περιγραφής δυο διαφορετικών προοπτικών αντίληψης του ίδιου ερεθίσματος. Με αναφορές στη ολιστική θεωρία *Gestalt*, η συγκεκριμένη εικόνα είχε σκοπό να καταδείξει ότι προκειμένου να οργανώσουμε αντιληπτικά τη σχέση μας με ένα φαινομενικά χαστικό περιβάλλον, παρατηρούμε και αντιλαμβανόμαστε ολότητες μέσω μιας υποσυνείδητα προγραμματισμένης νοητικής λειτουργίας, που ουσιαστικά εκφράζει τη φυσική προδιάθεση να αντιλαμβανόμαστε ακούσια την αιτία και το αποτέλεσμα ως ενιαίο και αδιαίρετο σύνολο. Η προσέγγιση *Gestalt*, δηλαδή, πρότεινε νόμους συνειδησιακής οργάνωσης ολοκληρωμένων συστημάτων, με δυσδιάκριτα επιμέρους στοιχεία.

Συναφώς, σύμφωνα πάντα με τη θεωρία *Gestalt*, η οργάνωση των νοητικών μοτίβων μέσα στο χάος του πραγματικού κόσμου τελείται μέσω μιας ολιστικής προσέγγισης, που συλλαμβάνει τα ερεθίσματα ως δομικά ολοκληρώματα και δεν αποτελεί απλώς μια μηχανιστική αντίδραση σε ερεθίσματα. Έτσι για παράδειγμα, εάν επιχειρήσουμε να αποδομήσουμε ένα έργο τέχνης, έναν πίνακα ζωγραφικής ή μία μουσική σύνθεση στα εξ'ων συνετέθη, τότε και τα δύο έργα θα χάσουν την αποστολή, τον σκοπό και κυρίως το νόημα και την ομορφιά για την οποία δημιουργήθηκαν, αφού πρακτικά η ολότητα αυτών ή καλύτερα, το σύνολο των στοιχείων που τα

¹ Στο έργο του *Philosophical Investigations*, ο Wittgenstein συμπεριέλαβε τη συγκεκριμένη εικόνα, που ονόμασε «πάπια-λαγό» («the duck-rabbit»), η οποία δύναται να θεωρηθεί είτε ως πάπια είτε ως λαγός (ή ως τίποτα από τα δύο, εάν όποιος την παρατηρεί, δεν έχει στο μυαλό του το σχήμα πάπια-λαγός), εξαρτώμενη ασφαλώς από το σημείο εστίασης της προσοχής και προσωπικής αντιληπτικότητας. Βλ. Jastrow, J, *Fact and Fable in Psychology*, Boston, MA, and New York: Houghton, Mifflin and Co., 1900, p. 295.

συνθέτουν είναι κάτι πολύ περισσότερο και σπουδαιότερο από τα μέρη τους.² Περαιτέρω και όπως έμπρακτα αποδεικνύεται τις περισσότερες φορές, η υπερβολική, επιστημονική και κυρίως θεωρητική ανάλυση των στοιχείων που συνθέτουν μια δημιουργία (μια ολότητα) δημιουργεί αντιπαραθέσεις, αμφισβητήσεις και προβληματισμούς, μετατοπίζοντας πολλές φορές το σημείο ενδιαφέροντος από το γενικό σύνολο στο ειδικότερο μερικό, επηρεάζοντας όμως ταυτόχρονα το σύνολο τόσο δραστικά, ώστε αυτό εν τέλει τείνει ν' απαξιωθεί.

Στο πλαίσιο μιας ανάλογης «θετικιστικής» ανάγνωσης, δύναται να επεκταθεί η παραπάνω προσέγγιση εξετάζοντας την εξέλιξη της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων, η εμφάνιση και ιστορική πορεία της οποίας συνδέθηκε με έντονες αμφισημίες και εντάσεις, ευρύτερα γνωστές ως οι μεγάλες αντιπαραθέσεις (Great Debates).³ Αποτελεί κοινή παραδοχή πλέον, τόσο εντός όσο και εκτός του ακαδημαϊκού χώρου των Διεθνών Σχέσεων, ότι η πληθώρα διαφορετικών αλλά και αντιτιθέμενων θεωριών και προσεγγίσεων που διατρέχουν την εν λόγω επιστήμη, πλήττουν καίρια το κύρος και την αξιοπιστία της, προκαλούν την αμφισβήτηση άλλων επιστημονικών κλάδων, ενώ ορισμένοι θεωρητικοί συναφών επιστημονικών πεδίων, ιδιαίτερα μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, θεωρούν ότι πλέον οι Διεθνείς Σχέσεις έχουν ήδη ξεπεραστεί από τα ιστορικά γεγονότα και πλέον λίγα έχουν να προσφέρουν επιστημονικά. Εν προκειμένω, με την παραδοσιακή αντιπαράθεση και τον ανταγωνιστικό διάλογο μεταξύ ρεαλισμού και φιλελευθερισμού, την επικράτηση από καιρού εις καιρόν καθενός τους, τη μετεξέλιξη και πληθώρα παραλλαγών αυτών, όπως τον νεορεαλισμό, νεοφιλελευθερισμό, αλλά και την εισαγωγή άλλων προσεγγίσεων, όπως ο μαρξισμός, ο κονστρουκτιβισμός, ο φεμινισμός και αρκετά δάνεια άλλων επιστημών, οι σύγχρονες Διεθνείς Σχέσεις εγκλωβίστηκαν σε έναν αλυσιτελή διάλογο και μια διαρκή αντιπαράθεση, που σήμερα διχάζει και αποπροσανατολίζει κάθε μελετητή, δημιουργώντας αντιπαραγωγικές αμφιβολίες και ερωτηματικά.

Σύμφωνα με τα παραπάνω λοιπόν και υπό μια περισσότερο συνθετική (γκεσταλτική) ανάγνωση, η επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων ως σύνολο αναδύεται ασφαλώς σημαντικότερη των επιμέρους στοιχείων που τη συνθέτουν, των επιμέρους θεωρήσεων. Ως εκ τούτου, η ανάλυση κάθε πολιτικού φαινομένου δεν πρέπει να συντελείται αποκλειστικώς μονοδιάστατα και δογματικά, απορρίπτοντας a priori

² Kohler, W., *Gestalt Psychology: An Introduction to New Concepts in Modern Psychology*, New York: Liverlight Publishing Corporation, 1947, pp. 136–139.

³ Zala, B., 'Book Review: *International Relations: An Introduction to the English School of International Relations*', *Political Studies Review*, Vol. 13, No. 4, 2015, pp. 180–187.

άλλες θεωρίες και μεθόδους προσέγγισης (όπως πρακτικά είθισται), αλλά λαμβάνοντας υπόψη ενίοτε και αυτές, εφόσον ασφαλώς «χωρούν και προσφέρουν» στην ανάλυση, προκειμένου να αποδίδεται μια συνολικά ολοκληρωμένη ερμηνεία, που να προσεγγίζει πολύπλευρα και να εξηγεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα διεθνή πολιτικά φαινόμενα.⁴ Η χρήση αλληγοριών και επεξηγηματικών άλλωστε σχημάτων αποτελεί μια αρκετά συνήθη πρακτική τόσο στη κλασική βιβλιογραφία των Διεθνών Σχέσεων (π.χ. οι τρεις εικόνες και ο τοίχος με τα μαύρα κουτιά του Kenneth Waltz, η αυγοθήκη των R.J Vincent και Hidemi Suganami), αλλά και την ανάλογη αρθρογραφία (π.χ. η πολυσημία των Διεθνών Σχέσεων του F. Costa-Buranelli στο “Do You Know What I Mean?” “Not exactly”: English School, Global International Society and the Polysemy of Institutions’).

Η απάντηση επομένως στις κλασικές αντιπαραθέσεις μεταξύ ρεαλιστών και φιλελεύθερων, νεορεαλιστών και νεοφιλελεύθερων κτλ. για το πώς μπορεί τελικά να θεωρηθεί και να αναλυθεί ένα πολιτικό φαινόμενο, μπορεί να παραλληλιστεί με το οπτικό δίλλημα του θεατή της αμφιλεγόμενης εικόνας της πάπιας και του λαγού. Στην ουσία δηλαδή πρόκειται για το ίδιο «πραγματικό», καθώς η διαφοροποίηση δεν είναι κάτι που υπάρχει στην εικόνα (ήτοι πολιτικό φαινόμενο), αλλά εκείνο που διαφοροποιείται, είναι ο τρόπος που αυτή η εικόνα γίνεται τελικά αντιληπτή από τον καθένα, ανάλογα με τη δική του οπτική.⁵

Ως εκ τούτου, επειδή όπως εξηγήθηκε προηγουμένως, οι περισσότεροι τείνουν να αντιλαμβάνονται τα πράγματα γύρω τους ως ολότητες και όχι ως επί μέρους τμήματα, οι παραδοσιακοί ρεαλιστές για παράδειγμα μπορεί να «δουν» και να αντιληφθούν την παραπάνω αμφίσημη εικόνα αποκλειστικά ως «πάπια», ενώ οι φιλελεύθεροι αποκλειστικά ως «λαγό», λίγοι θα δουν μια καρικατούρα με δυο μορφές. Αυτό επιστημονικά εξηγείται, καθώς όπως καταγράφηκε πριν, ο ψυχολογικός μηχανισμός καθοδηγεί τον αναγνώστη να αντιλαμβάνεται τα πράγματα ως σύνολα προκειμένου να τους αποδώσει νόημα και να τα κατανοήσει. Με αυτόν τον τρόπο, η αντίληψη του όλου, εν προκειμένω των Διεθνών Σχέσεων, που εμπεριέχει και άλλα στοιχεία και άλλες θεωρήσεις, χειραγωγείται από την κυρίαρχη

⁴ Koskenniemi, M., ‘Speaking the Language of International Law and Politics: Or, of Ducks, Rabbits, and Then Some’, in J. Handmaker and K. Arts (eds.), *Mobilising International Law for ‘Global Justice’*, 22–45, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2018.

⁵ Η εδώ χρήση της εικόνας/σχήματος πάπιας και λαγού ακολουθεί αναλογικά το γνωστό σχήμα των «τριών εικόνων» που χρησιμοποίησε ο Kenneth Waltz για να περιγράψει πιο απλά τα τρία επίπεδα ανάλυσης των Διεθνών Σχέσεων στο κλασικό πλέον έργο του *Man, the State, and War* (New York: Columbia University Press, 2018).

εσωτερική επιλογή και προτίμηση. Εν τέλει, η προσέγγιση και επιστημονική κατανόηση εκάστοτε πολιτικού φαινομένου συντελείται, δικαιολογημένα ίσως, μονοδιάστατα, άλλοτε ρεαλιστικά, άλλοτε ιδεαλιστικά ή μαρξιστικά κτλ.

Από την πρώτη ακόμα επαφή με τις Διεθνείς Σχέσεις, τόσο στο πεδίο της θεωρίας όσο και σε αυτό της πρακτικής, καθένας εκουσίως ή ακουσίως υιοθετεί συγκεκριμένη θεωρία αντίληψης και προσέγγισης της διεθνούς πολιτικής, η οποία ασυνείδητα τις περισσότερες φορές τον κατευθύνει να μελετά, να μεταφράζει και να υπερασπίζεται ένα πολιτικό φαινόμενο άλλοτε ως «πάπια» και άλλοτε ως «λαγός».⁶ Οι επιστήμονες διεθνολόγοι όμως, περισσότερο από κάθε άλλον, οφείλουν κατά τη μελέτη, ανάλυση και έλεγχο των διεθνών πολιτικών φαινομένων, να διαθέτουν τη δυνατότητα να αλλάζουν ενίοτε προοπτική και να αντιλαμβάνονται, να αναγνωρίζουν, αλλά και να εξηγούν αυτά, ασφαλώς όχι μόνο ως «πάπιες» αλλά και ως «λαγούς». Αυτή ακριβώς τη λειτουργία της εναλλαγής μεταξύ των δυο προοπτικών, μπορεί να την αναπτύξει μόνο ένας ευπαιδευτος αναλυτής διεθνών πολιτικών φαινομένων, σε αντίθεση με τον απλό αναγνώστη και σχολιαστή, και σε αυτήν ακριβώς τη βάση δομείται θεωρητικά η παρούσα διατριβή.

Η αλήθεια είναι ότι η μοίρα κάθε κοινωνικής επιστήμης, σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει στις θετικές επιστήμες, που απολαμβάνουν την ασφάλεια του εργαστηριακού ελέγχου και της πειραματικής επαλήθευσης, αποτελεί τις περισσότερες φορές, εάν όχι πάντα, συνάρτηση του ιδεολογικού χαρακτήρα που θα της αποδοθεί αρχικά, αλλά και της εξέλιξης της ιστορικής της πραγματικότητας. Ιδιαίτερα δε όταν η θεωρία αναπτύσσεται προκειμένου να ερμηνευθούν ή και να προβλεφθούν γεγονότα και συμπεριφορές σε έναν διαρκώς απρόβλεπτα εξελισσόμενο κόσμο, οι θεωρίες των κοινωνικών επιστημών εν γένει, είθισται να αποτελούν μέρος του αντικειμένου που προσπαθούν να εξηγήσουν με τρόπο που η σχετικότητα, εγκυρότητα και, τελικώς, η επιτυχία τους κρίνεται πάντα συμβατικά και με επιφυλακτικότητα.

Προς αποφυγή παρερμηνειών που ενδεχομένως προκαλεί η εισαγωγική αναφορά στην ολιστική προσέγγιση της ψυχολογικής θεωρίας Gestalt και το παράδειγμα της διφορούμενης εικόνας της πάπιας και του λαγού, είναι αναγκαία η εκ των προτέρων θεωρητική τοποθέτηση της παρούσας διατριβής περισσότερο στον

⁶ Για καλύτερη κατανόηση της σχετικής μεταφοράς-αλληγορίας πολύ χρήσιμο σχετικά είναι το αντίστοιχο άρθρο του Costa-Buranelli, F., “Do You Know What I Mean?” “Not exactly”: English School, Global International Society and the Polysemy of Institutions’, *Global Discourse*, Vol. 5, No. 3, 2015, pp. 499–514.

χωροχρόνο της τρίτης αντιπαράθεσης (*neo-neo debate*), των μεγάλων δηλαδή συζητήσεων των Διεθνών Σχέσεων και λιγότερο στις παραδοσιακότερες θέσεις, αλλά και τις μεταθετικιστικές ή αναστοχαστικές αναγνώσεις της τελευταίας μεγάλης αντιπαράθεσης (κριτική θεωρία, μεταμοντερνισμός, φεμινισμός κτλ.).⁷ Σύμφωνα με την παραπάνω προβληματική, η παρούσα μελέτη θα ακολουθήσει μία συνθετική και όχι μονοδιάστατη θεωρητικά προσέγγιση και ανάλυση, εξετάζοντας ως κύριο αντικείμενο έρευνας και ανάλυσης την προοπτική μετεξέλιξης του NATO από απλή περιφερειακή αμυντική συμμαχία σε φορέα διεθνούς ασφάλειας, στο νέο πλαίσιο του σύγχρονου διεθνούς δικαίου και του ιδιαίτερου κλάδου του, που αναφέρεται στα ανθρώπινα δικαιώματα.⁸ Με άλλα λόγια, η ανάλυση που ακολουθεί δεν θα αναπτυχθεί υπό το πρίσμα μιας εκ των παραδοσιακά κυρίαρχων αντιπαρατιθέμενων θεωρήσεων των Διεθνών Σχέσεων (ρεαλισμού, φιλελευθερισμού, μαρξισμού κλπ.), αλλά υπό την καθοδήγηση μιας ολιστικής ανάγνωσης των σύγχρονων Διεθνών Σχέσεων, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από την Αγγλική Σχολή, αλλιώς γνωστή ως θεωρία της «Διεθνούς Κοινωνίας».⁹

i. Η προοπτική μετεξέλιξης του NATO στη σύγχρονη διεθνή κοινωνία

Διερευνώντας την προοπτική μετεξέλιξης του NATO στη μεταψυχροπολεμική εποχή, επιδιώκεται η παρουσίαση του τρόπου με τον οποίο σήμερα το NATO, ως οργανισμός στη διεθνή κοινωνία κυρίαρχων κρατών, αρχικά κατάφερε να προσαρμοστεί στις αλλαγές που επέφερε η πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού και η παγκοσμιοποίηση και εν συνεχεία διαμόρφωσε ανάλογα τη δική του πολιτική, προκειμένου να καλύψει θεσμικά κενά στην παγκόσμια ασφάλεια, καθώς και στα κύρια πολιτικά, ηθικά και νομικά διλήμματα που αντιμετωπίζει το διεθνές σύστημα μεταψυχροπολεμικά.

Το NATO στη διεθνή πολιτική σκηνή αποτελεί για τους ρεαλιστές θεωρητικούς, σύμφωνα με την ανάλυση του εισαγωγικού ολιστικού σχήματος, μια μεταπολεμική ρεαλιστική «πάπια», μια συμμαχία επίδειξης στρατιωτικής ισχύος που μετουσιώνει θεσμικά ό,τι ο παραδοσιακός νεορεαλισμός και πλουραλισμός

⁷ Buzan, B., *From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalisation*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2004, pp. 24–26.

⁸ Lamy, S.L., 'Contemporary Mainstream Approaches: Neo-realism and Neo-liberalism', in J. Baylis, S. Smith, and P. Owens (eds.), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, 6th edition, Oxford and New York: Oxford University Press, 2014, pp. 134–137.

⁹ Jackson, R.H., and G. Sorensen, *International Relations: Theories and Approaches*, Oxford and New York: Oxford University Press, 2010, pp. 133–158.

προτείνουν σήμερα. Αντίθετα, για τους νεοφιλελεύθερους, ο ίδιος διεθνής οργανισμός στη σημερινή εξελικτική του μορφή, ως «αλληλέγγυος λαγός», δύναται να αποτελέσει έναν χρήσιμο πολιτικο-στρατιωτικό φορέα επιβολής νεοφιλελεύθερων αρχών και αξιών, ενίοτε νομιμοποιούμενος ακόμα και να παραβλέπει την ιερότητα της κρατικής κυριαρχίας και να επεμβαίνει «ανθρωπιστικά» στο όνομα της παγκόσμιας κοινωνίας των πολιτών, της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της υπεράσπισης του διεθνούς δικαίου, ακόμα και της αμφιλεγόμενης πρωτοβουλίας της Ευθύνης Προστασίας.¹⁰ Τοποθετώντας επομένως στον πυρήνα της έρευνας έναν ιδιαίτερα αμφιλεγόμενο, όχι μόνο ιδεολογικά, διεθνή οργανισμό όπως το NATO, η παρούσα διατριβή επιδιώκει να παρουσιάσει υπό το πρίσμα της Αγγλικής Σχολής, απεκδυόμενη τα στερεότυπα βαρίδια κάθε νεορεαλιστικής πάπιας και νεοφιλελεύθερου λαγού, μια διαφορετική και περισσότερο ισορροπημένη ανάλυση της παγκόσμιας πολιτικής σκηνής, σε μια εποχή που ήδη έχουν αλλάξει τα κλασικά πρότυπα διακυβέρνησης.

Χωρίς να αμφισβητείται η «σταθερά» του άναρχου χαρακτήρα που σημαδεύει διαχρονικά τις Διεθνείς Σχέσεις, η παρούσα μελέτη αρχικά αποδέχεται και εν συνεχεία επεξηγεί και επισημαίνει, με αρκετά νεορεαλιστική διάθεση ότι, εκτός από την ύπαρξη ισχυρών επιτυχημένων κρατών υφίστανται συστημικά και άλλοι διεθνείς δρώντες, διεθνείς φορείς, καθεστώτα και οργανισμοί (π.χ. ΟΗΕ, ΕΕ, NATO), οι οποίοι, όπως ακριβώς πράττουν στο εσωτερικό τους τα περισσότερα κράτη, έχουν ισορροπημένη εσωτερική δομή και πολιτική τάξη, εντός της οποίας έχουν ήδη αποδεχθεί και ανάγει σε θεσμούς πολλές αξίες, όπως η δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα, το κράτος δικαίου, την κοινωνική πρόνοια, κτλ.

Τα παραπάνω διεθνή θεσμικά πρότυπα και περιφερειακά πολιτικά μοντέλα αναγνωρίζεται εκ των προτέρων ότι είναι δύσκολο να αναπαραχθούν και να μεταφερθούν αυτούσια στο ευρύτερο διεθνές περιβάλλον και με μια υπεραπλουστευτική λογική να προταθούν «επιπόλαια» προς εφαρμογή σε ολόκληρο ή έστω σε ορισμένα μέρη του πλανήτη, ειδικά σε περιοχές, όπου απουσιάζουν τα στοιχειώδη βασικά συστατικά επιβίωσης. Αντίθετα, αυτό που τελικά σκόπιμα υπονοείται είναι το γεγονός ότι, επειδή ακριβώς το διεθνές σύστημα είναι άναρχο και τελικά ο ισχυρότερος δύναται να επιβάλλει τη δική του βούληση και πολιτική έναντι των υπολοίπων ασθενέστερων, σε αυτή τη διαρκή διαμάχη για επικυριαρχία, το

¹⁰ Bellamy, A.J., 'The Responsibility to Protect and the Problem of Military Intervention', *International Affairs*, Vol. 84, No. 4, 2008, pp. 615–639.

πιθανότερο προς επικράτηση πολιτικοοικονομικό μοντέλο ασφάλειας είναι το στρατιωτικά, οικονομικά και πολιτικά ισχυρότερο, αυτό δηλαδή που έχει τις ιστορικοπολιτικές ρίζες του στην ευρωπαϊκή ήπειρο και σε ό,τι σήμερα καλείται πολιτικά «Δύση».¹¹

Επιπρόσθετα και σε ό,τι αφορά τις Διεθνείς Σχέσεις, η μελέτη απαγκιστρώνεται από ακραίες εμμονές της πρώτης και δεύτερης αντιπαράθεσης. Υπό μια ευρύτερη και συνθετική ολιστική ερμηνεία, αποδέχεται ότι πέρα από το να εξωραϊζεται μια ουτοπική πραγματικότητα (π.χ. «η αιώνια ειρήνη» της παγκόσμιας κοινωνίας των πολιτών) ή αυτή να απορρίπτεται ρεαλιστικά στο σύνολό της (λόγω αποδοχής ως μοναδικής πραγματικότητας του ρεαλιστικότερου σεναρίου όπου «όλοι πολεμούν εναντίον όλων»), οπωσδήποτε υφίσταται ένα θεωρητικό πεδίο μελέτης που προσφέρεται για συμπληρωματική έρευνα, υπό την προϋπόθεση ασφαλώς, έστω και προσωρινώς, της εγκατάλειψης των όποιων ιδεολογικών αγκυλώσεων και πολιτικών προκαταλήψεων.¹²

Σχηματοποιώντας τον τρόπο ανάλυσης και παράθεσης των επιχειρημάτων που θα καταγραφούν, αυτός δύναται να παρομοιαστεί με ένα εκκρεμές σε αμφιταλάντευση. Το NATO δηλαδή, ως κεντρικό υποκείμενο μελέτης (εκκρεμές), φέρεται στην ανάλυση να αμφιταλαντεύεται μεταξύ των δυο ακραίων αντιτιθέμενων παραδόσεων των Διεθνών Σχέσεων, αγγίζοντας στα άκρα της πορείας του, από την μία τον κλασικό ρεαλισμό (Hobbes) και από την άλλη τον φιλελευθερισμό (Kant), διαγράφοντας όμως πορεία και από τα ενδιάμεσα «θολότερα και πλέον δυσδιάκριτα» θεωρητικά στάδια με τις διάφορες παραλλαγές τους, όπως τον νεορεαλισμό (Waltz) και τον νεοφιλελευθερισμό (Keohane). Σε αυτήν την πορεία, η ισορροπία δύναται να επιτευχθεί, όπως γίνεται σχεδόν πάντα, κάπου στη μέση, εκεί όπου ακριβώς παρίσταται αμφίσημη και εξίσου δυσδιάκριτη η μέση οδός των Διεθνών Σχέσεων που προτείνει η Αγγλική Σχολή (με τους M. Wight, H. Bull, A. Watson και B. Buzan).¹³ Αυτό το ιδιότυπο εκκρεμές ταλαντευόμενο, διερευνά και επηρεάζεται από τα κλασικά δόγματα καθεμιάς ακραίας παράδοσης, όπως τη χομπσιανή «κυριαρχία των κρατών», από τη μία, και την καντιανή «ιδεαλιστική αιώνια ειρήνη», από την άλλη, δεν απορρίπτει a priori ούτε προσπερνά κανένα από αυτά, τα συνυπολογίζει, όμως την

¹¹ Η παγκοσμιοποίηση και ό,τι αυτή συνεπάγεται, στη σημερινή της διάσταση, φαίνεται να επιβεβαιώνει τους παραπάνω ισχυρισμούς.

¹² Jackson and Sorensen, *International Relations*, pp. 133–158.

¹³ Buzan, B., *An Introduction to the English School of International Relations: The Societal Approach*, Cambridge and Malden, MA: Polity, 2014, pp. 25–28.

ίδια στιγμή δεν προσκολλάται σε κανένα, διότι τελικά διαπιστώνει αδύνατη την σταθεροποίηση αποκλειστικά σε ένα άκρο, προκρίνοντας ως προτιμητέα την γκροτιανή κεντρική θέση ισορροπίας που ισαπέχει από αυτά, με την επισήμανση όμως δυστυχώς ότι η ισορροπία δεν προβλέπεται ποτέ να επέλθει, όσο το σύστημα παραμένει άναρχο.¹⁴

Η μελέτη και έρευνα της εξέλιξης της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας επομένως δεν θα περιχαρακωθεί ούτε από τη μονοδιάστατη ρεαλιστική οπτική, ούτε όμως και από την εξίσου δογματική φιλελεύθερη προσέγγιση. Αντίθετα, εκτός από τη σαφή εικόνα της πάπιας (ρεαλισμού) και του λαγού (φιλελευθερισμού) με την ερμηνεία των διεθνών σχέσεων από τους θεωρητικούς της Διεθνούς Κοινωνίας, θα εξεταστεί η «μεγάλη εικόνα» συνολικά, η σημασία, ομορφιά, αλλά και επιστημονική σπουδαιότητα της οποίας, αναδεικνύεται ασφαλώς από τα επιμέρους σημαντικά στοιχεία που τη συνθέτουν. Επομένως, θεωρητική και πρακτική επιδίωξη της παρούσας αποτελεί πρωταρχικά ο εντοπισμός τόσο της «ρεαλιστικής πάπιας» όσο και του «φιλελεύθερου λαγού» μέσα από τη συνολική εικόνα που προσφέρει η Αγγλική Σχολή των Διεθνών Σχέσεων, η παρατήρηση και κατανόησή τους και, εν συνεχεία, η ανάδειξη του σημαντικότερου συνόλου, της μίας ολοκληρωμένης εικόνας.¹⁵

Η σημασία του παραπάνω εγχειρήματος προκύπτει από την ανάγκη επανεξέτασης του ρόλου της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας μεταψυχροπολεμικά, καθώς μεγαλύτερες προκλήσεις παρουσιάζονται διαρκώς στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον με τραγικές ανθρωπιστικές συνέπειες που σοκάρουν την παγκόσμια κοινή γνώμη, προσβάλλοντας ό,τι αποκαλούμε σήμερα «ανθρώπινο πολιτισμό». Οι νέες προκλήσεις που συχνά εκδηλώνονται και ως σοβαρές κρίσεις οφείλονται αφενός στην «εγκληματική» έλλειψη ενός διεθνούς θεσμικού φορέα που να υπηρετεί, κατά τα πρότυπα εθνικών κοινωνιών, την πρόληψη και διασφάλιση της διεθνούς ειρήνης, αφετέρου στην συνακόλουθη ολιγωρία, αναποφασιστικότητα ή και ανεπάρκεια του σύγχρονου κόσμου να δράσει ανθρωπιστικά, έγκαιρα και αποφασιστικά, όταν ιστορικά απαιτήθηκε.¹⁶

¹⁴ Wight, M., *Four Seminal Thinkers in International Theory: Machiavelli, Grotius, Kant, and Mazzini*, edited by G. Wight and B. Porter, introduction by David S. Yost, Oxford and New York: Oxford University Press, 2005, pp. 17–52.

¹⁵ Rauchhaus, R.W., 'Explaining NATO Enlargement', *Contemporary Security Policy*, Vol. 21, No. 2, 2000, pp. 173–194.

¹⁶ Όπως εν προκειμένω στη συριακή κρίση και τον εμφύλιο εκεί, αντίθετα με ό,τι έπραξε στα Βαλκάνια (Βοσνία, Κόσσοβο) και στη Β. Αφρική (Λιβύη) με την αμφιλεγόμενη μεν, καταλυτική δε συνδρομή της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, τη δράση της οποίας μέρος του πολιτικού και

ii. Βασικά επιχειρήματα

Η παρούσα διατριβή θα επιχειρήσει επομένως να παρουσιάσει μια ολιστική και πειστική επιχειρηματολογία περί του νέου ρόλου που ενδεχομένως κληθεί να αναλάβει το NATO στη άναρχη διεθνή κοινωνία. Αρχικά, όπως έχει ήδη αναφερθεί, θέτει ως θεωρητική βάση ανάλυσης τη θεωρία της Αγγλικής Σχολής των Διεθνών Σχέσεων με συνακόλουθη παράθεση της πλουραλιστικής (νεορεαλιστικής) και αλληλέγγυας (νεοφιλελεύθερης) διάστασης της διεθνούς ανθρωπιστικής επέμβασης. Η διεθνής επέμβαση, που αποτελεί δομικό συστατικό στοιχείο της θεωρίας της Αγγλικής Σχολής, αναλύεται θεωρητικά, με βάση τις τελευταίες εξελίξεις στο διεθνές δίκαιο, το οποίο, χωρίς να κυριαρχεί στην παραπάνω θεωρητική προσέγγιση των Διεθνών Σχέσεων, την καθορίζει αποφασιστικά, αλλά και ιστορικά (εμπειρικά), σύμφωνα με τις πρόσφατες ανθρωπιστικές κρίσεις σε Βαλκάνια, Λιβύη και Συρία, αλλά και τις νέες παγκόσμιες προκλήσεις, όπως την τρομοκρατία και το μεταναστευτικό, οι οποίες δοκιμάζουν την ασφάλεια του διεθνούς συστήματος.

Πρώτο και κεντρικό ισχυρισμό της διατριβής αποτελεί η θέση ότι το NATO, αναζητώντας να επαναπροσδιορίσει περιφερειακά αλλά και παγκόσμια τον νέο του ρόλο, ενδέχεται να επανεξετάσει τον λόγο ύπαρξής του (*raison d'être*) στη σημερινή μεταψυχροπολεμική πραγματικότητα. Άλλοτε επίσημα και άλλοτε ανεπίσημα αναζητά τη μετεξέλιξή του σε έναν πιο αναβαθμισμένο, σύγχρονο, αλλά και πολιτικά ευέλικτο πολιτικοστρατιωτικό διεθνή θεσμό, ικανό για πρωτοβουλίες και δράσεις σε ευρύτερο μέρος του άναρχου διεθνούς συστήματος.¹⁷ Εκπροσωπώντας την ισχυρότερη πολιτικά, οικονομικά, θεσμικά και στρατιωτικά «δυτική» κοινωνία σήμερα, η Βορειοατλαντική Συμμαχία κινείται στο επίκεντρο του διεθνούς συστήματος, επιδιώκει καταρχήν την επιβίωση και ασφάλειά της και δίχως εύσημες επιφάσεις, εξακολουθεί να επιδιώκει την πολιτική της επικυριαρχία επί άλλων αντίπαλων συνασπισμών (π.χ. BRICS) ή και μεμονωμένων κρατών (π.χ. Ιράν, Βενεζουέλα) που παρουσιάζονται συνήθως ως αναχρονιστικοί, στάσιμοι ή «έκνομοι παρίες» άλλοτε περιφερειακά και άλλοτε εκτός του σύγχρονου διεθνούς συστήματος.¹⁸

επιστημονικού κόσμου καταδίκασε επικριτικά, υιοθετώντας μονοδιάστατα άλλοτε τη μία, άλλοτε την άλλη παραδοσιακή θεώρηση των διεθνών σχέσεων.

¹⁷ Jackson and Sorensen, *International Relations*, p. 129.

¹⁸ Keohane, R.O., *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 2005, p. 137.

Εν συνεχεία, σε πρακτικότερο επίπεδο, παρουσιάζεται ως καταλληλότερο πολιτικό εργαλείο για την εφαρμογή της παραπάνω διεθνούς πολιτικής η πρακτική της διεθνούς επέμβασης, σε εκείνα τα κράτη και τις κοινωνίες που συνήθως αντιτίθενται στο «κυρίαρχο ρεύμα της εποχής», την παγκοσμιοποίηση, και απειλούν σε επίπεδο αρχών, αξιών και πολιτισμού ό,τι σήμερα περικλείει θεωρητικά ο όρος «Δύση» στις Διεθνείς Σχέσεις. Η διεθνής επέμβαση, δηλαδή, συντελείται πλέον όχι μόνο στρατιωτικά, αλλά και πολιτιστικά και οικονομικά, άλλοτε σύμφωνα με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου και άλλοτε αντίθετα με αυτό, παράνομα, με την επίφαση μιας αμφισβητούμενης «ηθικής και ανθρωπιστικής ανάγκης».

Το τρίτο και σημαντικότερο πεδίο επιχειρημάτων αφορά τις προϋποθέσεις της ηθικής και θεσμικής νομιμοποίησης της διεθνούς επέμβασης ή νομιμοποιητικής επίφασης για πολλούς σκεπτικιστές, και όπως αυτές διαμορφώθηκαν από τις τελευταίες εξελίξεις του σύγχρονου διεθνούς δικαίου.¹⁹ Ως εκ τούτου, η ανθρωπιστική διάσταση του διεθνούς δικαίου αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη δημοφιλία και αποδοχή, προβάλλεται έναντι κλασικότερων παραδοσιακών νομικών εννοιών, όπως η κρατική κυριαρχία και η αρχή της μη επέμβασης και εν τέλει φαίνεται να επιβάλλεται σε μια παγκόσμια δικτυωμένη κοινότητα, που λειτουργεί πλέον ψηφιακά σε έναν κόσμο χωρίς σύνορα.

iii. Θεωρητικό υπόβαθρο

Ιστορικά η ανάλυση επικεντρώνεται στην περίοδο από την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού και εντεύθεν, στη χρονική περίοδο όπου μέσα από την τέταρτη αντιπαράθεση των Διεθνών Σχέσεων αμφισβητήθηκε έντονα το κύρος τους ως αυτούσιας επιστήμης και συνακόλουθα το σύνολο των αντίστοιχων επιμέρους θεωριών. Με την απειλή ενός ιδιώνυμου «τέλους της Ιστορίας», τέθηκαν πλέον ανοικτά σοβαρές αμφιβολίες για την επιστημονική υπόσταση και αναγκαιότητα ύπαρξης του συγκεκριμένου χώρου, με ισχυρό επιχείρημα την αδυναμία έγκαιρης πρόβλεψης σημαντικών πολιτικοϊστορικών εξελίξεων, όταν μάλιστα καμία από τις κλασικές και παραδοσιακές θεωρίες, δεν μπόρεσε μεμονωμένα να επεξηγήσει ικανοποιητικά τη μεταψυχροπολεμική αβέβαιη διεθνή σκηνή. Μέσα σε αυτόν τον εξαιρετικά πρωτόγνωρο κόσμο, μια εξίσου νέα διεθνής πραγματικότητα διαμορφώθηκε. Σύμφωνα με αυτήν την πραγματικότητα οι πόλεμοι μετεξελίχθηκαν

¹⁹ Heinze, E.A., 'The Moral Limits of Humanitarian Intervention: Reconciling Human Respect and Utility', *Polity*, Vol. 36, No. 4, 2004, pp. 545–547.

σε ένοπλες συγκρούσεις, οι διεθνείς επεμβάσεις αναβαθμίστηκαν σε Ευθύνη Προστασίας αδυνάτων και οι εσωτερικές πολιτικές κρίσεις άρχισαν πλέον να εξαρτώνται άμεσα από τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τη στιγμή που νέοι απρόβλεπτοι ασύμμετροι και άγνωστοι κίνδυνοι και απειλές κυριάρχησαν στη διεθνή σκηνή (π.χ. διεθνής τρομοκρατία, μεταναστευτικό κύμα, κυβερνοπόλεμος κτλ.).²⁰ Όλες αυτές οι νέες απειλές κλυδωνίζουν συθέμελα πλέον την παραδοσιακή διεθνή ασφάλεια, που στο παρελθόν ισορροπούσε σε δύο πόλους, πρόσφατα φάνηκε να στηρίζεται σε έναν, ενώ σήμερα προσπαθεί να ισορροπήσει, αναποτελεσματικά όπως αποδεικνύεται, μεταξύ πολλών και όχι αναγκαστικά στρατιωτικά ισχυρών, διεθνών πόλων.

Η σχετική με το υπό μελέτη θέμα διεθνής βιβλιογραφία για θέματα που σχετίζονται με τη Βορειοατλαντική Συμμαχία, περιορίζεται σε λίγες μόνο ακαδημαϊκής φύσης και ενδιαφέροντος εκδόσεις, αμερικανικής και βρετανικής κυρίως προέλευσης, ανάλογης ασφαλώς ρεαλιστικής ή νεορεαλιστικής ανάλυσης (Ivo Daalder, James Lindsay, Rebecca Moore, Goldgeier James). Ελαφρώς εκτενέστερη εντοπίζεται η αντίστοιχη έντυπη και ηλεκτρονική αρθρογραφία, προερχόμενη κυρίως από επαγγελματίες του χώρου (στρατιωτικούς, διπλωμάτες, διοικητικούς υπαλλήλους NATO) με εμπειρικές κυρίως γνώσεις για τον Οργανισμό, εσωτερικής κυρίως διανομής, διαβαθμισμένης χρήσης και κλειστής πρόσβασης πολλές φορές προς το ευρύ κοινό αλλά και την ακαδημαϊκή κοινότητα.²¹

Σε ό,τι αφορά την προσέγγιση της Αγγλικής Σχολής, αυτή δεν απολαμβάνει ιδιαίτερης δημοφιλίας στον χώρο, καθόσον η επικυριαρχία του κραταιού αμερικανικού ρεαλισμού-νεορεαλισμού επί του ασθμαίνοντος, ευρωπαϊκότερου νεοφιλελευθερισμού αποτελεί σήμερα τη συντριπτικά δημοφιλέστερη θεωρητική μέθοδο αποδοχής και ανάλυσης διεθνών πολιτικών φαινομένων.²² Σε εθνικό επίπεδο, η θεωρία της «Διεθνούς Κοινωνίας» αντιμετωπίζεται μάλλον αδιάφορα από τον εγχώριο ακαδημαϊκό κόσμο, ιδίως δε ως όρος *per se* και όχι ως αυτόνομη θεωρία.²³

²⁰ Kunadi, N., 'The Responsibility to Protect as a General Principle of International Law', *Anuario Mexicano de Derecho Internacional*, Vol. 11, 2011, pp. 187–226.

²¹ Οι περισσότερες επιστημονικές ηλεκτρονικές αναφορές και αναρτήσεις για το NATO ανήκουν πλέον σε συγγραφείς προερχομένους από χώρες (νέα) μέλη της Συμμαχίας, κυρίως του πρώην Ανατολικού Συνασπισμού, ιδίως από τις χώρες της Βαλτικής που αντιμετωπίζουν τη ρωσική απειλή λόγω γεωγραφικής εγγύτητας.

²² Βλ. σχετικά Webber, Mark. 'NATO: Within and Between European International Society', *European Integration*, Vol. 33, No. 2, 2011, 139–158.

²³ Buzan, *From International to World Society?*, pp. 11–12.

Περαιτέρω, κατά τη διερεύνηση της προοπτικής μετεξέλιξης του NATO από περιφερειακή στρατιωτική συμμαχία σε παγκόσμιο φορέα διεθνούς ασφάλειας στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον και αναλύοντας αυτήν την προοπτική υπό το πρίσμα της «ολιστικής» Αγγλικής Σχολής, σχεδόν επιβάλλεται η καταγραφή και περαιτέρω ηθική, πολιτική και νομική ανάλυση της υποχρέωσης της διεθνούς κοινότητας για διεθνείς επεμβάσεις σε περιπτώσεις ανθρωπιστικών κρίσεων. Παράλληλα δηλαδή με τη μελλοντική προοπτική μετεξέλιξης της Συμμαχίας, αναλύεται και ελέγχεται η νομιμότητα και ηθική διάσταση της ανθρωπιστικής επέμβασης, με την οποία αρκετές φορές αυτή έχει εμπλακεί, πλήττοντας απροκάλυπτα τον ιερότερο ίσως θεσμό των διεθνών σχέσεων, αυτόν της κρατικής κυριαρχίας.²⁴

Ακολούθως, παρατίθεται αλλά και αξιολογείται η αντίστοιχη δράση του καθ' ύλη αρμόδιου διεθνούς φορέα ασφάλειας, του ΟΗΕ, και η αποδεδειγμένη ανάγκη για ανάληψη δυναμικότερων πρωτοβουλιών σε ό,τι αφορά την αντιμετώπιση των σύγχρονων διεθνών ανθρωπιστικών προκλήσεων. Επιπρόσθετα αναλύονται σκόπιμα και οι τελευταίες εξελίξεις του διεθνούς δικαίου και του δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά και της διεθνούς ευθύνης των κρατών προς το σύνολο της διεθνούς κοινωνίας, στη βάση μιας αμφιλεγόμενης πολιτικής πρωτοβουλίας της «Ευθύνης Προστασίας», η οποία αν και επικρίθηκε και εξακολουθεί να επικρίνεται εντόνως, διαμορφώνει κατά καιρούς έμμεσα τις διεθνείς πολιτικές εξελίξεις.²⁵

Συναφώς, μέσω μιας ρεαλιστικής, φιλελεύθερης, αλλά και ρασιοναλιστικής προσέγγισης και ανάλυσης της σύγχρονης παγκοσμιοποιημένης διεθνούς κοινωνίας, καταγράφεται η ειδική σχέση συνεργασίας και αλληλεπίδρασης που έχει τα τελευταία χρόνια αναπτυχθεί μεταξύ NATO και ΟΗΕ, καθώς και ο τρόπος που αυτή φαίνεται να διαμορφώνει το μέλλον της Συμμαχίας και την προοπτική μετεξέλιξής της από τον ad hoc ρόλο και χαρακτήρα που είχε έως σήμερα, σε έναν πιο μόνιμο ρόλο ενίσχυσης ως φορέας ασφάλειας του διεθνούς συστήματος, εντός του πλαισίου των αποφάσεων των Ηνωμένων Εθνών.

Τέλος και σε ό,τι αφορά τη σκοπιμότητα αλλά και πρωτοτυπία της διατριβής μέσω της ολιστικής προσέγγισης που παρέχει η ανάγνωση των Διεθνών Σχέσεων υπό το πρίσμα της Διεθνούς Κοινωνίας, αυτή εκπορεύεται επίσης και από ένα σημαντικό, αλλά όχι ευρέως συζητήσιμο πρόβλημα, το υπαρξιακό αδιέξοδο στο οποίο βρέθηκε η

²⁴ Tesón, F.R., 'Humanitarian Intervention: Loose Ends', *Journal of Military Ethics*, Vol. 10, No. 3, 2011, pp. 192–212.

²⁵ Επίκληση της αρχής της Ευθύνης Προστασίας σε διεθνείς επεμβάσεις στη βαλκανική, Αφρική και Μέση Ανατολή.

Βορειοατλαντική Συμμαχία μεταψυχροπολεμικά. Με την κατάρρευση της σοβιετικής απειλής φάνηκε να καταρρίπτεται ο σκοπός ύπαρξης του NATO, οπότε αναδείχθηκαν έντονες εσωτερικές «υπαρξιακές αμφισβητήσεις» περί της πραγματικής φύσης και αποστολής του, για το εάν δηλαδή αποτελεί μια αμιγώς ρεαλιστική στρατιωτική πολεμική συμμαχία με ενεστώτα και πραγματικό πλέον λόγο ύπαρξης ή εναλλακτικά έναν ευρύτερο φιλελεύθερο συνασπισμό δυτικών δημοκρατιών, με κοσμοπολιτικό προσανατολισμό και αναβαθμισμένο ρόλο στο παρόν και μέλλον ή πολύ περισσότερο έναν συγκερασμό και των δύο, όπως στην αμφίσημη εικόνα της πάπιας και του λαγού.²⁶

iv. Δομή παρουσίασης

Η διατριβή δομείται σε έξι κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο που ουσιαστικά αποτελεί και την εισαγωγική ενότητα, παρουσιάζεται το θεωρητικό εργαλείο με το οποίο θα αναλυθεί η θέση, δηλαδή η θεωρία της Αγγλικής Σχολής των Διεθνών Σχέσεων. Το κεφάλαιο υποδεικνύει τον θεωρητικό προσανατολισμό της διατριβής, προκειμένου να καταστεί ευκολότερη η αναλυτική επιχειρηματολογία που θα ακολουθήσει. Επιπλέον καταγράφονται οι πρακτικές προσεγγίσεις σε θέματα διεθνούς ασφάλειας, που προτείνει η θεωρία της Αγγλικής Σχολής μέσα από τις ιδέες των κύριων εκφραστών της, των κλασικών Martin Wight και Hedley Bull, αλλά και πιο σύγχρονων, όπως του Barry Buzan.²⁷ Με βάση αυτήν τη σχολή σκέψης θα ξεδιπλωθεί ο θεωρητικός χάρτης, βάσει του οποίου θα επισημανθούν τα ειδικότερα σημεία ενδιαφέροντος της θέσης και ακολουθώντας αυτά, βήμα προς βήμα, θα αναζητηθεί η προοπτική μετεξέλιξης του NATO από απλή ad hoc περιφερειακή συμμαχία σε μόνιμο διεθνή παράγοντα ασφάλειας του διεθνούς συστήματος.²⁸

Στο δεύτερο κεφάλαιο, μετά από μια σύντομη εισαγωγή για τη σύγχρονη διεθνή ασφάλεια και τα στοιχεία που την προσδιορίζουν ειδικότερα, θα ακολουθήσει αναλυτική καταγραφή της πολιτικής ιστορίας του NATO, αλλά και των επίσημων στρατηγικών του πολιτικών, όπως τουλάχιστον αυτές παρουσιάστηκαν ιστορικά μέσα από τα επίσημα θεσμικά του κείμενα, τα Στρατηγικά Δόγματα, πάντα όμως αναλυμένα υπό το πρίσμα της θεωρίας της Αγγλικής Σχολής.

²⁶ Cornish, P., 'NATO: The Practice and Politics of Transformation', *International Affairs*, Vol. 80, No. 1, 2004, pp. 72–74.

²⁷ Buzan, *An Introduction to the English School of International Relations*, pp. 48–50.

²⁸ Stivachtis, Y.A., and M. Webber, 'Regional International Society in a Post-Enlargement Europe', *Journal of European Integration*, Vol. 33, No. 2, 2011, pp. 107–116.

Εν συνεχεία, το τρίτο κεφάλαιο αφιερώνεται σχεδόν αποκλειστικά στο τρέχον Στρατηγικό Δόγμα της Συμμαχίας, το οποίο αποτελεί και σημαντικό οδηγό για την πλέον πιθανή μελλοντική του μετεξέλιξη. Με ιδιαίτερη ανάλυση επίσημων πολιτικών, όπως της αποτροπής, της αντιμετώπισης κρίσεων και της διεύρυνσης των συνεργασιών σε παγκόσμιο επίπεδο, γίνεται μια πρώτη αναφορά για την ιδέα μιας παγκοσμιοποιημένης Συμμαχίας, με έναν ιδιαίτερα ενεργό ρόλο σε ό,τι αφορά θέματα διεθνούς ασφάλειας.

Στο επόμενο, τέταρτο κεφάλαιο, το οποίο ουσιαστικά αποτελεί ένα αφιέρωμα «παρένθεση» στα ανθρώπινα δικαιώματα (διεθνές δίκαιο) και την ιδιαίτερη σημασία αυτών στις σύγχρονες Διεθνείς Σχέσεις, αναλύονται οι βασικότερες θεωρητικές παραδοχές και επισημάνσεις που χαρακτηρίζουν τη «Διεθνή Κοινωνία», με εξειδικευμένη αναφορά στη διεθνή επέμβαση και τη σύγχρονη μετεξέλιξη αυτής σε «Ευθύνη Προστασίας». Παρουσιάζεται δηλαδή η σύγχρονη εξέλιξη του διεθνούς δικαίου, αλλά και το ειδικότερο μέρος αυτού, τα ανθρώπινα δικαιώματα, με τις τελευταίες προσθήκες, αλλά και ορισμένα θεμελιώδη ερωτηματικά που αφορούν την εθνική κυριαρχία και τη διεθνή ευθύνη των κρατών, καθώς και τις προσπάθειες επιβολής και διατήρησης της ειρήνης μέσω διεθνών οργανισμών (π.χ. ΟΗΕ, ΝΑΤΟ). Αυτά τα δομικά θεωρητικά χαρακτηριστικά της Αγγλικής Σχολής, αναπτύσσονται ενδελεχώς, προκειμένου να αναλυθούν και εξηγηθούν στη συνέχεια τα ιστορικά και εμπειρικά δεδομένα, να κριθούν οι πολιτικές δράσεις, αλλά και να αξιολογηθούν ανάλογα και οι στρατιωτικές επιχειρήσεις που αναλήφθηκαν υπό μορφή μελετών περίπτωσης.

Στο πέμπτο κεφάλαιο περιγράφεται η συνεργασία και η ειδική σχέση της Συμμαχίας με τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών και σκιαγραφείται η μελλοντική θέση τους στον τομέα της διεθνούς ασφάλειας. Συναφώς καταγράφεται η συνεργασία ΝΑΤΟ-ΟΗΕ σε συγκεκριμένους τομείς διεθνούς πολιτικής, αλλά και οι ιστορικές περιπτώσεις όπου απαιτήθηκε αρχικά διεθνής ανθρωπιστική επέμβαση από τον ΟΗΕ και την επέμβαση ανέλαβε τελικά να εκτελέσει το ΝΑΤΟ.

Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο καταγράφεται η κύρια θέση της διατριβής και τα επιχειρήματα, αλλά και συμπεράσματα που επιβεβαιώνουν τη θεωρητική και πρακτική της εγκυρότητα. Με μια σύντομη περιγραφή της κεντρικής θέσης της διατριβής, καταγράφεται η σημερινή θέση της Συμμαχίας στη διεθνή πραγματικότητα και η ενδεχόμενη μελλοντική της προοπτική, ενώ ακολουθεί αξιολόγηση και εκτίμηση του κεντρικού ισχυρισμού της διατριβής, καθώς και τα συμπεράσματα που

εξάγονται από όσα αναλύθηκαν και αφορούν στην προοπτική μετεξέλιξης του ΝΑΤΟ από περιφερειακή αμυντική συμμαχία σε παγκόσμιο φορέα διεθνούς ασφάλειας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Διεθνείς Σχέσεις και η θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας

1.1 Οι Διεθνείς Σχέσεις και η ειδικότερη διάσταση της Διεθνούς Κοινωνίας

Παραδοσιακά οι θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων διεκδικούσαν έναν συντακτικό χαρακτήρα, διαμορφώνοντας πεποιθήσεις και πολιτικές δράσεις, ενώ ενίοτε παρουσιάζονταν ως αποτέλεσμα πολιτικών ιδεολογιών και πρακτικών, αλλά και ως προϊόντα ιστορικών αναγκών και επιδιώξεων. Σήμερα, διαμορφώνουν την εικόνα του σύγχρονου κόσμου, υπαγορεύοντας αρχές, αξίες ακόμα και ηθική δεοντολογία όχι μόνο ιδεολογικά, όπως πολύ θεωρούν, αλλά και πρακτικά, αφού χρησιμοποιούνται ως πλατφόρμα επιστημονικού και ιδεολογικού στοχασμού, αλλά και πολιτικού προσανατολισμού, χωρίς να διαχωρίζονται πολλές φορές από την καθαρή πολιτική σκέψη και τον κοινωνικό προβληματισμό.

Ενώ δηλαδή στο παρελθόν οι Διεθνείς Σχέσεις απασχολούσαν τους ειδικούς περισσότερο ως ειδική προνομιακή γνώση ακαδημαϊκών και κυβερνητικών ελίτ, ένας περιορισμός που οφειλόταν εν μέρει και στην αποδοχή της πολιτειοκεντρικής δομής του κόσμου, σήμερα αποτελούν τον τρόπο που βλέπει η σύγχρονη επιστημονική σκέψη τον κόσμο, καθώς η παγκοσμιοποίηση, η πρόκληση του καινούριου και οι σύγχρονες εξελίξεις απαιτούν νέες προσεγγίσεις και ριζική αλλαγή θεώρησης της πολιτικής. Η σαρωτική και ολοκληρωτική δυναμική της παγκοσμιοποίησης, προβοκάρει πλέον ανοικτά, διαχρονικές διαπιστώσεις και ιδέες των Διεθνών Σχέσεων, όπως την έννοια της εθνικής κυριαρχίας, της κρατικής ισχύος, του εθνικού συμφέροντος, την πολιτειοκεντρική οργάνωση του κόσμου, ακόμα και το διεθνές δίκαιο, αναδεικνύοντας όμως ταυτόχρονα τον παράγοντα άνθρωπο, το άτομο και τα θεμελιώδη δικαιώματά του ως υποκειμένου που διεκδικεί και κερδίζει ολοένα και μεγαλύτερο πρωταγωνιστικό ρόλο στο διεθνές σύστημα.²⁹

Αναφορικά με τις παραδοσιακές θεωρίες, η κυρίαρχη ρεαλιστική προσέγγιση επιμένει να αντιλαμβάνεται την πολιτική ως διαρκή επιδίωξη του εθνικού συμφέροντος και ισχύος έναντι όλων των άλλων, λογική που δομείται στην εκ των προτέρων αποδοχή της σκοτεινής πλευράς της ανθρώπινης φύσης. Σταθερά όμως αντίθετος στη θέση αυτή εξακολουθεί να παραμένει ο φιλελευθερισμός, που επιμένει

²⁹ Shue, H., 'Limiting Sovereignty', in J.M. Welsh (ed.), *Humanitarian Intervention and International Relations*, 11–28, Oxford and New York: Oxford University Press, 2004.

στην ηθική ανέλιξη του κόσμου. Συμπληρωματικά, ο μαρξιστικός λόγος συνεπής στη διαχρονική του εξέλιξη, συνεχίζει να επικεντρώνει την προσοχή του στις οικονομικές δομές και κοινωνικές ταξικές διεκδικήσεις, ενώ πλείστες άλλες θεωρητικές προσεγγίσεις κινούνται αλλού και πέραν των παραδοσιακών θεωριών. Εντούτοις, κάθε παράδοση σκέψης και θεωρίας επιδιώκει άλλοτε επιτυχώς και άλλοτε μάταια, άλλοτε με δογματικές εμμονές ίσως και σκοπιμότητες, την προσέγγιση της αλήθειας, η οποία ασφαλώς δεν πρέπει να συντελείται δογματικά και να παρίσταται μονόπλευρα.

Μελετητές των Διεθνών Σχέσεων, όπως οι Alex Bellamy και Barry Buzan, αντιλαμβάνονται τη δομή της διεθνούς κοινωνίας ως προβολή της κλασικής κοινωνίας στο διεθνές στερέωμα και τα κράτη και τις πολιτικές επιδιώξεις τους στη διεθνή κοινωνία, αντίστοιχα, ως προβολή ανθρώπινων παθών, επιθυμιών και δικαιωμάτων, που το άτομο απολαμβάνει εντός της εσωτερικής έννομης τάξης.³⁰ Ως εκ τούτου, όπως ακριβώς τα άτομα επιδιώκουν διαρκώς την προσωπική τους εξασφάλιση και ευημερία εντός του κοινωνικού πλαισίου, αδιαφορώντας για τους συνανθρώπους τους, ενώ παράλληλα αναγκάζονται να εκχωρούν για λόγους προστασίας μέρος της ελευθερίας και των δικαιωμάτων τους σε ανώτερες θεσμικές συλλογικές και νομικές οντότητες (όπως, για παράδειγμα, τον ηγεμόνα, το κράτος, τις αστυνομικές και δικαστικές αρχές), με τον ίδιο τρόπο, τα κράτη διαμορφώνοντας το διεθνές σύστημα υποχρεώνονται να συντονίζονται με διεθνείς φορείς και συλλογικούς θεσμούς, που συνειδητά δημιουργούν προκειμένου να μειωθούν οι συγκρούσεις και να ελαχιστοποιηθεί η αναρχία του διεθνούς συστήματος.

Συναφώς, η μελέτη της προοπτικής μετεξέλιξης του NATO σε παγκόσμιο φορέα διεθνούς ασφάλειας ενέχει την αντίθεση της αναγκαστικής συνύπαρξης εγωιστικών δρώντων του διεθνούς συστήματος (κρατών) που αναγκάζονται προς όφελος του εθνικού τους συμφέροντος (εθνική πολιτική), αλλά και ενός ευρύτερου διεθνούς πολιτικού σκοπού να εκχωρήσουν μέρος της δικής τους ανεξαρτησίας και πολιτικής βούλησης σε ένα ευρύτερο διεθνή θεσμό δημιουργώντας μια «ηγεμονική συνεργασία», που δύναται να επιδιώξει την ειρήνη στο διεθνές σύστημα.³¹ Η παραπάνω «ιδεαλιστική» θεώρηση μιας κλασικής στρατιωτικής συμμαχίας ρεαλιστικών

³⁰ Βλ. O'Hagan, J., 'The Question of Culture', in A.J. Bellamy (ed.), *International Society and Its Critics*, Oxford and New York: Oxford University Press, 2005, pp. 218–224. Buzan, *An Introduction to the English School of International Relations*, pp. 25–26.

³¹ Ibid.

γεωπολιτικών σχεδιασμών, όπως το ΝΑΤΟ, μπορεί να εντοπιστεί στις θέσεις και τα έργα ακόμη και των κλασικότερων ρεαλιστών και νεορεαλιστών.

Επίμονα αντίθετος στην παραπάνω πρόταση εμφανίζεται ο Hans J. Morgenthau, ο οποίος μέσα από το κλασικό του έργο *Politics among Nations* αρνείται να ταυτίσει τις ηθικές αρχές ενός έθνους με τις ηθικές αρχές της διεθνούς κοινωνίας, εφόσον βέβαια και εάν αυτές υπάρχουν.³² Ακόμα και εάν παρατηρείται το φαινόμενο ορισμένα έθνη να επιδιώκουν να ταυτίσουν τις δικές τους ηθικές αρχές με τις αντίστοιχες που πρέπει να διέπουν τον κόσμο, η προσπάθεια αυτή εκπορεύεται από την επιδίωξη του εθνικού τους συμφέροντος και όχι λόγω ηθικών επιταγών. Για τον Morgenthau το εθνικό συμφέρον υπηρετείται μόνο από τον οργανισμό που καλείται κράτος, με τον οποίο μπορεί να ταυτιστεί το άτομο, η ηθική του οποίου υπερισχύει της διεθνούς ηθικής, ακόμα και όταν αυτή επικαλείται πανανθρώπινες αξίες.³³ Και ο Morgenthau όμως αναγνωρίζει ότι εάν υπάρξει διεθνής συναίνεση των πρωταγωνιστικών κρατών που κινούνται στο διεθνές σύστημα τότε μπορεί να επέλθει η ισορροπία δυνάμεων και να αποτραπούν οι πόλεμοι και το χάος στο διεθνές σύστημα.

Τη διεθνή συναίνεση που φαίνεται να αποδέχεται ο Morgenthau αντιλήφθηκε ο Robert Keohane ως την ηγεμονική συνεργασία των ισχυρών εθνών του διεθνούς συστήματος, ο οποίος σε μια πιο νεορεαλιστική ανάγνωση της διεθνούς κοινωνίας, υποστήριξε τη συμπληρωματικότητα και όχι την αντίθεση της ηγεμονίας και διεθνούς συνεργασίας, αναλύοντας τη μεταψυχροπολεμική πορεία της αμερικανικής εξωτερικής διπλωματίας, η οποία στηρίχθηκε στην επεμβατική ηγεμονική δύναμή της και τελικά επέτυχε τη συναίνεση και συνεργασία τους μέσω της θεσμοποίησης διεθνών καθεστώτων με διακρατική βάση. Η διεθνής συνεργασία μεταξύ των κρατών, δηλαδή, δύναται να επιτευχθεί υπό την επίβλεψη της ηγεμονικής δύναμης που επεμβαίνει με πολλούς τρόπους και τελικά επιβάλλει ένα γενικό μοτίβο συμπεριφοράς που παρέχει σιγουριά και ασφάλεια, εξαλείφει τις αστάθειες και αβεβαιότητες προωθεί την συνεργασία μεταξύ των συμμετεχόντων. Αντίθετα με τους ρεαλιστές που θεωρούν ότι οι διεθνείς οργανισμοί περιορίζουν της εθνική κυριαρχία στο διεθνές σύστημα, ο Keohane θεωρεί ότι τα διεθνή καθεστώτα αποτελούν παράγοντες που υποστηρίζουν τη συνεργασία και συμφωνίες μεταξύ των κυβερνήσεων, αν και δεν μπορούν να παράγουν τάξη.

³² Morgenthau, H.J., *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York: A.A. Knopf, 1948.

³³ Nardin, T., 'Justice and Coercion', in Bellamy (ed.), *International Society and Its Critics*, 247–263.

Εκτός όμως από την προβολή και επίδειξη της στρατιωτικής ισχύος και διάστασης, το NATO έλκει διεθνώς, λόγω της πολιτικής προέλευσης των εθνικών κοινωνιών που το συνθέτουν, κοινωνίες ως επί το πλείστον δημοκρατικά ώριμες και ολοκληρωμένες, οικονομικά εύρωστες, ανθρωπιστικά αναπτυγμένες, πολιτισμικά προοδευτικές. Τα στοιχεία αυτά έχουν περιγραφεί ως συστατικά στοιχεία της «ήπιας ισχύος» από τον Joseph Nye, ο οποίος διακρίνει και προτείνει έναν άλλο τρόπο «πολιτιστικής επέμβασης», ώστε οι διεθνείς διακρατικοί οργανισμοί να προσελκύσουν και εν τέλει να συνδιαμορφώσουν τις διεθνείς εξελίξεις, χωρίς να απαιτείται αυτό να το πράξουν βίαια και απειλητικά προτάσσοντας τον παράγοντα ισχύ.³⁴ Αντίθετα δηλαδή με την αδιαμφισβήτητη ικανότητα πειθούς της σκληρής ισχύος στο διεθνές σύστημα, πολύ σημαντικό ρόλο στις διεθνείς σχέσεις παίζει η θελκτικότητα του πολιτισμού και της κουλτούρας, των πολιτικών ιδανικών και επιλογών, καθώς και το κύρος και η ακτινοβολία ενός έθνους ή μιας διεθνούς κοινωνίας, όπως εν προκειμένω αυτής που συνθέτουν οι χώρες μέλη του NATO, που προβάλλεται ως η κυρίαρχη, φιλελεύθερη και εύρωστη οικονομικά και ανθρωπιστικά Διεθνής Κοινωνία, η οποία με ξεχωριστή «ήπια δύναμη» έλξης προσπαθεί να επεμβαίνει, αλλά και να κυριαρχεί στο σημερινό διεθνές σύστημα.³⁵ Πολιτικές αξίες όπως η δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα ανοικτά σύνορα και το ελεύθερο εμπόριο αποτελούν τις πηγές της ήπιας ισχύος που υποστηρίζει ο Nye.³⁶

Μία ειδικότερη κατηγορία νεορεαλιστών θεωρητικών αποτελούν οι Hedley Bull, Barry Buzan και Adam Watson, οι θεωρίες των οποίων θα αποτελέσουν επίσης αντικείμενο ανάλυσης στην παρούσα διατριβή στο πλαίσιο ένταξής τους στην Αγγλική Σχολή των Διεθνών Σχέσεων.³⁷ Πιο συγκεκριμένα, ο Hedley Bull συνεχίζοντας το έργο του πρωτοπόρου για την Αγγλική Σχολή σκέψης ακαδημαϊκού Martin Wight, ανέπτυξε περαιτέρω τη θεωρία της «Διεθνούς Κοινωνίας» με το έργο του *The Anarchical Society* το 1977,³⁸ ενώ και στο έργο του *The Expansion of International Society* το 1984 μαζί με τον Adam Watson,³⁹ περιγράφει μια άναρχη

³⁴ Nye, J.S., *The Future of Power*, New York: PublicAffairs, 2011, pp. 32–33.

³⁵ Melnykovska, I., and R. Schweickert, 'NATO as an External Driver of Institutional Change in Post-Communist Countries', *Defence and Peace Economics*, Vol. 22, No. 3, 2011, p.291

³⁶ Hurrell, A., 'Rising Powers and the Emerging Global Order', in Baylis, Smith, and Owens (eds.), *The Globalization of World Politics*, p. 82.

³⁷ Williams, P., 'Critical Security Studies', in Bellamy (ed.), *International Society and Its Critics*, 135–150.

³⁸ Bull, H., *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, London: Macmillan, 1977.

³⁹ Bull, H., and A. Watson (eds.), *The Expansion of International Society*, Oxford: Clarendon Press, 1984.

κοινωνία αρχών, που την συγκροτούν κυρίαρχα κράτη με κοινή συνείδηση και συναίνεση που διέπεται από κοινά αποδεκτούς συμφωνημένους κανόνες και αρχές στο όνομα κοινών συμφερόντων, ελλείπει εξουσίας υπερκείμενης και κατισχύουσας της ανάλογης κρατικής εξουσίας.⁴⁰

Με τη «Διεθνή Κοινωνία» των Wight και Bull διασφαλίζεται η διεθνής τάξη και το διεθνές δίκαιο που υπαγορεύουν κοινά συμφέροντα και κοινές αξίες, όμως ο Bull προκρίνει τη διεθνή τάξη έναντι της διεθνούς δικαιοσύνης στο άναρχο πολιτειοκεντρικό διεθνές πλαίσιο που περιγράφει.⁴¹ Στη δική του οπτική, η Διεθνή Κοινωνία αποτελεί μια «τάξη» που συμβάλλει στη διατήρηση των κυρίαρχων κρατών και στην ειρηνική συνύπαρξή τους, ένα αυτόνομο δηλαδή και ξεχωριστό θεωρητικό οικοδόμημα των διεθνών σχέσεων, κινούμενο διαρκώς μεταξύ ενός κοσμοπολιτικού ιδεαλισμού και πολιτειοκεντρικού ρεαλισμού, το οποίο όμως δεν ταυτίζεται με το διεθνές σύστημα, αλλά διαχωρίζεται σαφέστατα από αυτό, αν και πολλές φορές αποτελεί μέρος του.⁴²

Ο Bull συγκεκριμένα αν και αποδέχεται τον πολιτειοκεντρικό χαρακτήρα του διεθνούς πλαισίου, πιστεύει ότι στο μέλλον αυτό μπορεί να υπερκεραστεί από τις εξελίξεις. Θεωρεί πως το διεθνές πλαίσιο που περιγράφει μπορεί να καταλήξει ενδεχομένως σε έναν αποπλισμένο κόσμο περιφερειακά οργανωμένο, με την κυριαρχία των Ηνωμένων Εθνών.

1.2 Από τις αντιπαραθέσεις των Διεθνών Σχέσεων στις συνθέσεις της Διεθνούς Κοινωνίας

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, την εποχή του ιδεολογικού και γεωπολιτικού διαχωρισμού και διπολισμού, αρκετοί μελετητές των Διεθνών Σχέσεων, ειδικά της Αγγλικής Σχολής, εξακολουθούσαν να αναλύουν σημαντικά στοιχεία διακρατικής ασφάλειας. Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και το σοκ, την αμφισβήτηση, τις αμφιβολίες και την έλλειψη ικανού ορισμού της μεταψυχροπολεμικής παγκόσμιας τάξης, με την επικράτηση της παγκοσμιοποίησης και τον προσωρινό θρίαμβο του

⁴⁰ Watson, A., *The Evolution of International Society: A Comparative Historical Analysis*, London and New York: Routledge, 1992.

⁴¹ Dunne, T., 'The English School', in E. Rogan (ed.), *Inventing International Society: A History of the English School*, 1–22, London: Palgrave Macmillan, 1998.

⁴² Bull, *The Anarchical Society*, p. 13.

φιλελεύθερου καπιταλισμού, η Διεθνής Κοινωνία ως έννοια αναδείχθηκε ως πλέον επίκαιρη από ποτέ.⁴³

Η «Διεθνής Κοινωνία» δεν πρέπει να νοείται ούτε ως συνώνυμη των Διεθνών Σχέσεων, ούτε ασφαλώς ως ακαδημαϊκός όρος με την έννοια του «αποκλειστικού κοινωνικού σχηματισμού και του μοναδικού φαινομένου με κλειστό κοινωνιολογικό περίγραμμα», όπως χαρακτηριστικά την περιγράφει η Κούφα.⁴⁴ Αντίθετα, συνιστά ένα ξεχωριστό πρίσμα μελέτης και ανάλυσης των Διεθνών Σχέσεων, παράλληλα με τις κλασικότερες και παραδοσιακότερες θεωρήσεις αυτών, θεωρίες οι οποίες έτυχαν και αυτές μεγάλης πολιτικής, αλλά και επιστημονικής αμφισβήτησης, μετά την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού.⁴⁵ Εκείνο δε που διακρίνει ιδιαίτερα την ανάλυση και θεώρηση των Διεθνών Σχέσεων υπό το πρίσμα της «Διεθνούς Κοινωνίας», είναι το γεγονός ότι αυτή προσαρμόζεται αρκετά εύστοχα σε ορισμένα δομικά στοιχεία των Διεθνών Σχέσεων, όπως τη διεθνή επέμβαση, την παγκόσμια ασφάλεια και τάξη, την κρατική κυριαρχία, την ευθύνη των κρατών, το διεθνές δίκαιο, τους διεθνείς θεσμούς και οργανισμούς, κρίσιμες έννοιες και στοιχεία ιδιαίτερα σημαντικά στην αναλυτική παράθεση και δόμηση της παρούσας διατριβής. Στις επόμενες παραγράφους θα αναπτυχθούν διεξοδικά η προσέγγιση της θεωρίας της Αγγλικής Σχολής ή άλλως Διεθνούς Κοινωνίας των Διεθνών Σχέσεων, η οποία εντασσόμενη στο πλαίσιο της τρίτης αντιπαράθεσης, αποτελεί ουσιαστικά έναν «εποικοδομητικό συγκερασμό» μεταξύ των δυο παραδοσιακών αντίθετων τάσεων των Διεθνών Σχέσεων, του ρεαλισμού και ιδεαλισμού, με πολλά δάνεια στοιχεία όμως και από τις πρόσφατες υποδιαιρέσεις τους, αυτό που από την εισαγωγή ακόμα χαρακτηρίστηκε ως ολιστική προσέγγιση των Διεθνών Σχέσεων, αυτή η αίσθηση, αντίληψη και προοπτική που προσφέρει η αμφίσημη, αλλά οικεία πλέον, προοπτική της πάπιας και του λαγού.

Για τους διεθνολόγους της Αγγλικής Σχολής, η ίδρυση, η αποστολή, η δομή και ο τρόπος λειτουργίας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών αποτελεί ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα που επικυρώνει τις βασικές τους θέσεις, αναφορικά με τη σύγχρονη διεθνή κοινωνία.⁴⁶ Πιο αναλυτικά, υποστηρίζουν ότι σε ένα κλειστό σύστημα άνισων, με όρους στρατιωτικής, γεωπολιτικής και οικονομικής ισχύος,

⁴³ Watson, *The Evolution of International Society*, pp. 256–260.

⁴⁴ Κούφα, Κ., *Η Δικαική Οργάνωση της Διεθνούς Κοινωνίας: Εισαγωγή στην Οργάνωση της Διεθνούς Κοινωνίας*, Θεσσαλονίκη: Σάκουλας, 1988, σελ. 23.

⁴⁵ Buzan, *An Introduction to the English School of International Relations*, pp. 6–8.

⁴⁶ Jackson and Sorensen, *International Relations*, p. 52.

κρατών όπως τα Ηνωμένα Έθνη, μέσα από την υπεροχή της «λίγκας ισχύος» του Συμβουλίου Ασφαλείας έναντι της δημοκρατικότερης, αλλά αδύναμης Γενικής Συνέλευσης, συνυπάρχουν τόσο το στοιχείο της ισχύος όσο και αυτό του δικαίου. Παράλληλα, το άτομο και η υπεράσπιση των δικαιωμάτων του αποτελούν την αιχμή του δόρατος της κύριας πολιτικής, η οποία μέσω ενός ισχυρού πλέον συνόλου κανόνων ανθρωπιστικού δικαίου, ενισχύουν πολιτικές και δράσεις κοσμοπολιτισμού και ιδεαλιστικής αλληλεγγύης, με στόχο την παγκόσμια ειρήνη.⁴⁷ Στη Διεθνή Κοινωνία η σύγκρουση και συνεργασία συνυπάρχουν ταυτόχρονα με τα κράτη και τα άτομα, η επιλογή μεταξύ δικαίου και ισχύος και το χάσμα μεταξύ ρεαλισμού και ιδεαλισμού ποτέ δεν παρίστανται κατηγορηματικά διακριτά, ενώ η ιστορική μελέτη, κατανόηση και αντίληψη των διλημάτων διεθνούς πολιτικής χρήζουν ολιστικής προσέγγισης (βλ. εικόνα πάπιας-λαγού).

1.3 Αναλύοντας τη Διεθνή Κοινωνία

Μελετώντας τους κλασικότερους εκπροσώπους της Αγγλικής Σχολής μέσα από τις εργασίες του Martin Wight, για πολλούς πατέρα της Διεθνούς Κοινωνίας, και αναλύοντας το έργο του Hedley Bull, ιδίως την *Άναρχη Κοινωνία*, αλλά και τους Adam Watson, R.J. Vincent, Barry Buzan, Ole Weaver, Nicholas Wheeler και Martin Shaw, θα επιχειρηθεί να απαντηθεί αρχικά το θεμελιώδες θεωρητικό ερώτημα που έθεσε ο Martin Wight: «Τι είναι τελικά η Διεθνής Κοινωνία;» Προκειμένου να απαντηθεί αυτό το ερώτημα, πρέπει πρώτα να διευκρινιστεί το νοηματικό περιεχόμενο των ίδιων των Διεθνών Σχέσεων.⁴⁸

Κατά την παραβολή του Smith, οι Διεθνείς Σχέσεις αποτελούν «οιονεί ερευνητικά γυαλιά» που χρησιμοποιούν οι μελετητές της παγκόσμιας πολιτικής, προκειμένου να μελετήσουν και αντιληφθούν σε βάθος ιστορικά, πολιτικά και οικονομικά γεγονότα, να εξαγάγουν συμπεράσματα, να τα ερμηνεύσουν και να τα αναλύσουν με μια όμως σημαντική επισήμανση. Αν και τα πραγματικά γεγονότα είναι αδιαμφισβήτητα, η θεώρηση, η κατανόηση και ερμηνεία αυτών μέσα από τα γυαλιά που φορά ο καθένας εξαρτάται απόλυτα από τον «θεωρητικό φακό» που χρησιμοποιεί σε κάθε περίπτωση, όπου ως διαφορετικοί φακοί, παρίστανται οι

⁴⁷ Linklater, A., and H. Suganami, *The English School of International Relations: A Contemporary Reassessment*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2006, pp. 39–43, 123–152.

⁴⁸ Buzan, *An Introduction to the English School of International Relations*, pp. 50–56.

διαφορετικές θεωρίες που υιοθετούνται εκούσια ή ακούσια και υπό αυτές τις συνθήκες εξάγονται συγκεκριμένα κάθε φορά συμπεράσματα.⁴⁹

Ως εκ τούτου, ο ρεαλιστής θεωρητικός αντιλαμβάνεται τελείως διαφορετικά τα πολιτικά δρώμενα από τον ιδεαλιστή, ενώ ο μαρξιστής αν και βλέπει το ίδιο ιστορικό πολιτικοκοινωνικό γεγονός με τον ιδεαλιστή, προσλαμβάνει τελικά διαφορετική εικόνα και αντίληψη, χρησιμοποιώντας άλλη προσέγγιση και τελείως διαφορετική ανάλυση. Κοινός παρονομαστής όλων είναι ότι θεωρούν το ίδιο γεγονός υπό διαφορετική όμως οπτική, με διαφορετικό φακό και τελείως προσωπική αντίληψη, με άλλα λόγια δηλαδή «άλλοι βλέπουν το λαγό και άλλοι βλέπουν την πάπια».⁵⁰

Επιστρέφοντας και συνδέοντας τα παραπάνω με το επίμαχο ερώτημα που έθεσε ο Martin Wight για το τι είναι τελικά η Διεθνής Κοινωνία, θα μπορούσε κανείς να απαντήσει ότι η Διεθνής Κοινωνία αποτελεί ένα πολυεστιακό (ή ολιστικό) πρίσμα ανάλυσης των Διεθνών Σχέσεων, ίσως τη «μέση οδό στις Διεθνείς Σχέσεις», όπου ο ρεαλισμός που προτείνει ο Hobbes και επικυρώνουν οι Carr και (κυρίως) ο Morgenthau, συνυπάρχουν ταυτόχρονα, συμπληρωματικά και όχι απαραίτητα σε αντιδιαστολή, με τον ουτοπικό επαναστατισμό του Kant, ενώ ανάμεσά τους σχεδόν συνδεδετικά παρίσταται η ρασιοναλιστική σκέψη και ανάλυση περί διεθνούς δικαίου και ηθικής κατά τις σχετικές προस्ताγές των Grotius, Suarez και Locke.⁵¹

Προς επίρρωση των παραπάνω, οι Jackson και Sorensen επισημαίνουν χαρακτηριστικά ότι «μια ορθή ακαδημαϊκή κατανόηση δεν είναι δυνατή με την υιοθέτηση μόνον της ρεαλιστικής, της ορθολογικής ή της επαναστατικής προσέγγισης, διότι η υιοθέτηση μόνον μίας από αυτές τις απόψεις σημαίνει μια μονοδιάστατη και συνεπώς μερική και ελλιπή ανάλυση, που στρεβλώνει την κατανόηση των διεθνών σχέσεων».⁵² Η ιδιαίτερη αυτή μίξη φαινομενικά τόσο διαφορετικών θεωρητικών παραδόσεων και αντιλήψεων, που διαχρονικά αντιτίθενται η μια στην άλλη, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Από τη μία, οι νεορεαλιστές υποστηρίζουν την ανυπαρξία οποιασδήποτε έννοιας διεθνούς κοινωνίας, αφού γι'

⁴⁹ Smith, S., P. Owens, and J. Baylis, 'Introduction', in Baylis, Smith, and Owens (eds.). *The Globalization of World Politics*, pp. 3–4.

⁵⁰ Αν λοιπόν επιχειρούσαμε να δώσουμε μια πρόχειρη απάντηση στο τι είναι τελικά οι Διεθνείς Σχέσεις θα μπορούσαμε ίσως πρόχειρα να σημειώσουμε ότι είναι η επιστήμη που παρατηρεί και αναλύει σε διεθνές επίπεδο εκείνα τα πολιτικοκοινωνικά ιστορικά γεγονότα, που επηρεάζουν τις σχέσεις μεταξύ των υποκειμένων του διεθνούς συστήματος και τα οποία ερευνώνται, αναλύονται και μελετώνται υπό το πρίσμα θεωριών που έχουν αναπτυχθεί εντός αυτού του επιστημονικού πεδίου από την εμφάνισή του έως σήμερα.

⁵¹ Wight, M., *International Theory: The Three Traditions*, edited by G. Wight and B. Porter, with and introduction by H. Bull, New York: Holmes and Meier, 1992, pp. 11–25.

⁵² Jackson and Sorensen, *Introduction to International Relations*, pp. 51–52.

αυτούς η αναρχία αποτελεί τη φυσική κατάσταση των πραγμάτων, όπου όλοι πολεμούν εναντίων όλων και όπου το δίκαιο του ισχυρότερου κράτους είναι αυτό που τελικά επιβάλλεται.⁵³ Από την άλλη, οι ιδεαλιστές, επίσης αρνούνται την ύπαρξη της διεθνούς κοινωνίας κρατών, αφού ο άνθρωπος αποτελεί τον κύριο φορέα και υποκείμενο δικαιωμάτων, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, προσβλέποντας σε μια παγκόσμια ανθρώπινη κοινωνία, μια *civitas maxima*.

Καταλυτικό ρόλο στη συνεχή διάδραση των δύο ακραία αντιτιθέμενων κοσμοθεωριών, σε ρόλο σύνθεσης, διαδραματίζει η ορθολογική (ρασιοναλιστική) θεώρηση του διεθνούς δικαίου, η οποία τηρώντας τις απαραίτητες ισορροπίες αποδέχεται την υπεροχή των κρατών ως των κύριων υποκειμένων του ευρύτερου διεθνούς συστήματος, που βεβαιωμένα τελεί σε αναρχία. Η τελευταία, ωστόσο, υπό συγκεκριμένες συνθήκες μπορεί να ισορροπήσει, αφού η κοινή ασφάλεια τόσο των κρατών όσο όμως και των ατόμων που τα αποτελούν, μπορεί να επιτευχθεί μέσω κοινά αποδεκτών θεσμών διπλωματίας, συνεργασίας και διεθνούς δικαίου μια ιδιαίτερη ισορροπία δυνάμεων, όπου επικρατεί μεν αναρχία, όχι όμως χάος, όπου επικρατούν κοινοί κώδικες και κανόνες συμπεριφοράς.⁵⁴

Με άλλα λόγια, υπερβαίνοντας τα διλλήματα του παρελθόντος και τις παραδοσιακές αντιπαραθέσεις, που επικρατούσαν και επικρατούν εντός των Διεθνών Σχέσεων, η Διεθνής Κοινωνία κινούμενη μεταξύ ρεαλισμού και φιλελευθερισμού αποδέχεται την υπεροχή του κράτους ως διεθνούς παράγοντα, απορρίπτοντας όμως ταυτόχρονα την κλασική χομπσιανή προσφυγή στη βία ως τη μοναδική φυσική κατάσταση των πραγμάτων στις διεθνείς σχέσεις. Ανάλογα δε με την περίοδο, συνδυασμός ή και μεμονωμένα καθεμία από τις διαστάσεις της Διεθνούς Κοινωνίας επικρατεί, με την σαφέστατη όμως προτίμηση των βασικών θεωρητικών Martin Wight και Hedley Bull να εστιάζεται στη μέση προσέγγιση που προσφέρει η αλληλεγγύη του διεθνούς δικαίου, όπως ασφαλώς αυτή καταγράφηκε από τον Grotius και εξειδικεύτηκε στο πλαίσιο της εν λόγω θεωρίας με την συμβολή του R.J. Vincent μέσα από το έργο του *Ανθρώπινα Δικαιώματα και Διεθνείς Σχέσεις*.⁵⁵

⁵³ Buzan, B., C. Jones, and R. Little, *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism*, New York: Columbia University Press, 1993, p. 92.

⁵⁴ Wight, *International Theory*, pp. 259–268.

⁵⁵ Αν και με το περίφημο έργο του *De jure belli ac Pacis* ο Grotius προσπάθησε να αντιμετωπίσει έναν άλλο βασικό θεσμό των διεθνών σχέσεων, τον πόλεμο και τις συνθήκες για ειρήνη, κληροδότησε στη διεθνή κοινωνία δύο πολύ σημαντικές παρακαταθήκες. Αν και δέχεται την υπεροχή των ανεξάρτητων κρατών στις διεθνείς σχέσεις, κατέγραψε ξεκάθαρα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που επιβάλλει το διεθνές δίκαιο στους ανθρώπους, οι οποίοι συνθέτουν τα κράτη και είναι το τελικό υποκείμενο του νόμου, άποψη που υιοθέτησε αυτούσια και ο Bull.

Στο κλασικό πλέον έργο του *Η Αναρχική Κοινωνία* ο Bull ασχολήθηκε ειδικά με τους θεσμούς της Διεθνούς Κοινωνίας, που είχε αναπτύξει ο Wight, και την εφαρμογή και σχέση αυτών με τη γενικότερη θεωρία της διεθνούς τάξης στις Διεθνείς Σχέσεις. Αναρωτώμενος πρωτίστως για το πώς μπορεί να διατηρηθεί η τάξη στη διεθνή κοινωνία, όταν απουσία του Λεβιάθαν παρίσταται απαραίτητα άναρχη και χωρίς να ξεχωρίζει την αξία της διεθνούς τάξης έναντι των άλλων κλασικών αξιών, ο Bull προβάλλει τη θεμελιώδη σημασία που αυτή κατέχει στην κοινωνική ζωή. Τέλος καταλήγει ότι η τάξη αυτή αποτελεί ένα πρότυπο ανθρώπινης συμπεριφοράς που διατηρεί στοιχειώδεις πρωτεύουσες και παγκόσμιες αξίες, όπως την ασφάλεια της ζωής από τη βία, την ιερότητα των υποσχέσεων και των συμφωνηθέντων και τη σταθερότητα του δικαιώματος στην ιδιοκτησία.⁵⁶

Με άλλα λόγια ο Bull κατέληξε ότι σε επίπεδο κοινωνίας εθνών, η τάξη μπορεί να επιτευχθεί μέσω περιορισμού της βίας, όπως αυτή περιορίζεται από τους κοινά αποδεκτούς όρους που θέτει ο «δίκαιος πόλεμος», την τήρηση των συμφωνηθέντων (*pacata sunt servanda*) και την αναγνώριση και διατήρηση της ιδιοκτησίας μέσω της αναγνώρισής τους από ανεξάρτητα κράτη. Έτσι ο Bull πρότεινε τον ορισμό αλλά και διαχωρισμό της έννοιας της διεθνούς κοινωνίας από την έννοια του διεθνούς συστήματος, όπου αναγνωρίζει ότι «μια κοινωνία κρατών (ή διεθνής κοινωνία) υφίσταται όταν μια ομάδα κρατών, με συνείδηση συγκεκριμένων κοινών συμφερόντων και αξιών, συγκροτούν μια κοινωνία με την έννοια ότι αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους ως δεσμευόμενα από ένα κοινό σύνολο κανόνων στις μεταξύ τους σχέσεις και ως συνεργαζόμενα σε κοινούς θεσμούς».⁵⁷

1.4 Η θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας σήμερα

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας απέκτησε μεγαλύτερη συνοχή και δυναμική, αφού ήταν εκείνη η περίοδος που απέβαλε την κεντρική της αδυναμία, την υποχρεωτική ισορροπία δυνάμεων που είχε επιβάλει η εμμονή στον διπολισμό. Αυτή όμως η ισορροπία δεν αποτελεί για τους θεωρητικούς της Διεθνούς Κοινωνίας ανάθεμα, αφού η ίδια η κεντρική θέση της ισορροπεί διαρκώς μεταξύ του χομπσιανού ρεαλισμού και του καντιανού ιδεαλισμού. Αναγνωρίζοντας δηλαδή την υπεροχή του ρεαλισμού που επιβάλλει την πρωτοκαθεδρία των κυρίαρχων κρατών στο διεθνές σύστημα, τη συνδέει με την

⁵⁶ Dunne, T., 'Hedley Bull', in Rogan (ed.), *Inventing International Society*, pp. 136–155.

⁵⁷ Bull, *The Anarchical Society*, p. 13.

ιδεαλιστική αντίληψη, προκειμένου το διεθνές σύστημα να διατηρηθεί ακόμη και να αναπτυχθεί, όπως επισημαίνει ο Nicholas Wheeler.⁵⁸

Περαιτέρω, η Διεθνής Κοινωνία που διατηρεί κεντρικές τις φιλοσοφικές της αναφορές στο φυσικό δίκαιο, αποτελεί ένα σχετικά πρόσφατο προϊόν των Διεθνών Σχέσεων, το οποίο από την εποχή του Ψυχρού Πολέμου είχε αναγνωρίσει τη σημασία του συγκερασμού των παραδοσιακών αντιπαράθεσεων. Αντίθετα με τη στρατηγικά προσανατολισμένη ρεαλιστική θεώρηση, φαίνεται πως τελικά η Διεθνής Κοινωνία δικαιώθηκε μεταψυχροπολεμικά, καθώς ο Martin Wight, ο Hedley Bull και οι λοιποί υποστηρικτές της Αγγλικής Σχολής αντιμετώπισαν τον Ψυχρό Πόλεμο απλά ως μια περίοδο μακράς ιστορικής εξέλιξης και εγκαίρως έθεσαν εύστοχα συγκριτικά ερωτήματα, εντοπίζοντας τα προτερήματα, αλλά και τις αδυναμίες της σύγχρονης διεθνούς κοινωνίας.⁵⁹

Όπως και η πλειοψηφία των θεωριών των Διεθνών Σχέσεων, η Διεθνής Κοινωνία διατηρεί πολιτειακέντρικό προσανατολισμό, ερευνώντας κατ' αρχήν το διεθνές σύστημα.⁶⁰ Ο Bull άλλωστε υποστηρίζει ότι η διεθνής κοινωνία αποτελεί στοιχείο (μέρος) του διεθνούς συστήματος, ενώ θεωρεί ότι η παγκόσμια πολιτική και η παγκόσμια κοινωνία προηγούνται ηθικά της διεθνούς κοινωνίας. Αντίθετα με την έννοια του διεθνούς συστήματος που είναι ευκολότερα αντιληπτή, η ιδέα της διεθνούς κοινωνίας παρουσιάζεται ως ιδιαίτερα ασυνήθιστη, καθώς οι κοινωνίες προσδιορίζονται συνήθως στις κοινωνικές επιστήμες μέσω των διαπροσωπικών παρά των διακρατικών σχέσεων. Αυτή ακριβώς η προβληματική καταλαμβάνει ιστορικά το σύνολο των Διεθνών Σχέσεων, καθώς ο πολιτειακέντρικός χαρακτήρας τους και η αντιμετώπιση των κρατών ως ατόμων, ο ανθρωπομορφισμός τους, δεν αποτελούν εύκολες υποθέσεις έρευνας και εργασίας.

Κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, όταν οι διεθνείς σχέσεις επικρατούσαν έναντι των εθνικών πολιτικών και κοινωνιών στη σύγχρονη ιστορία, η διεθνής πολιτική αντίστοιχα κυριαρχούσε έναντι των εθνικών και κοινωνικών εσωτερικών πολιτικών. Ασφαλώς ήταν αυτή η άτυπη επικυριαρχία της διεθνούς πολιτικής έναντι της εθνικής πολιτικής που ενίσχυσε και ώθησε ιδιαίτερα την ανάπτυξη της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων.

⁵⁸ Wheeler, N.J., 'Book Review: *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism*', *International Affairs*, Vol. 69, No. 4, 1993, pp. 743–744.

⁵⁹ Little, R., 'The English School of International Relations: A Contemporary Reassessment', *Perspectives on Politics*, Vol. 5, No. 2, 2007, pp. 409–411.

⁶⁰ Buzan, *An Introduction to the English School of International Relations*, pp. 5–11.

Περαιτέρω, και επειδή τα κράτη είναι δημιουργήματα νόμων, εθίμων και πρακτικών και η αυτονομία ενός κράτους αποτελεί νομική δημιουργία και χαρακτηριστικό ανεξαρτησίας, αυτή η ξεχωριστή κεντρική θέση που κατέχει η έννοια του κράτους, το οποίο δεσπόζει στον πυρήνα του διεθνούς συστήματος, αλλά και της διεθνούς κοινωνίας, αναδεικνύει παράλληλα και συνειρμικά την ξεχωριστή σημασία του δικαίου στη διεθνή κοινωνία, με την γκροτιανή θεώρησή της. Αν και νομικά δημιουργήματα (δηλαδή άυλα και θεωρητικά), τα κράτη κατ' ελάχιστο πρέπει να κατέχουν έδαφος, να διαθέτουν πληθυσμό και να κυβερνώνται από συγκεκριμένη εξουσία.⁶¹ Το καθεστώς της κυριαρχίας προϋποθέτει ωστόσο ταυτόχρονα και την εσωτερική κυρίαρχη κρατική υπεροχή έναντι κάθε άλλης εξουσίας, εντός συγκεκριμένης περιοχής και επί συγκεκριμένου πληθυσμού, αλλά και εξωτερική κυρίως κυριαρχία και ανεξαρτησία από εξωτερικές παρεμβάσεις.⁶²

Προλαμβάνοντας αρκετά χρόνια νωρίτερα τη θέση ενός μεταγενέστερου και πιο σύγχρονου θεωρητικού της Αγγλικής Σχολής, του Barry Buzan, που υποστήριξε ότι είναι πολύ πιθανή η ανάδειξη μιας «γιγάντιας βόρειας κοινωνίας ασφάλειας», ο Martin Wight είχε υποστηρίξει ότι αυτή η κοινωνία ασφάλειας δύναται να επεκταθεί εκτός από τη Βόρεια Αμερική, την Ευρώπη στο σύνολό της και την Ιαπωνία, στις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες της Ανατολικής Ασίας και την Αυστραλία, αλλά και την Κίνα, ως τοπικό ισχυρό παράγοντα και μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας, και σε άλλες δυνάμεις, όπως την Ινδία, τη Βραζιλία και τη Νότια Αφρική. Η παραπάνω θέση του πρώτου κλασικού θεωρητικού της Αγγλικής Σχολής, Martin Wight, και σύμφωνη αναδιατύπωση από τον εξίσου σημαντικό νεότερο θεωρητικό της ίδιας σχολής σκέψης, Barry Buzan, επικυρώνει τη θέση της παρούσας διατριβής που αναλύει, επιχειρηματολογεί και διερευνά διεξοδικά την προοπτική μετεξέλιξης του NATO, μιας κλασικής βόρειας κοινωνίας ασφάλειας, σε έναν ευρύτερο φορέα συλλογικής ασφάλειας στην παγκόσμια διεθνή σκηνή. Στο πλαίσιο δε αυτής της ανάλυσης κρίνεται απαραίτητη μια σύντομη εισαγωγή σε τρεις απολύτως καθοριστικούς παράγοντες και την ειδική σχέση τους με τη θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας, τη συλλογική ασφάλεια, τη διεθνή επέμβαση και το διεθνές δίκαιο.

⁶¹ Κούφα, *Η Δικαιική Οργάνωση της Διεθνούς Κοινωνίας*, σελ. 52–54.

⁶² Βλ. Tesón, 'Humanitarian Intervention'.

1.5 Συλλογική ασφάλεια και η θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας

Στις θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων αλλά και στην Αγγλική Σχολή, μια από τις λίγες έννοιες με σημαντική ιστορία, είναι αυτή της συλλογικής ασφαλείας. Αν και η ίδια η φράση φαίνεται να έχει τεθεί σε γενική χρήση από το 1930, οι βασικές ιδέες που τη στηρίζουν, χρονολογούνται από τον 16^ο αιώνα, τότε που άρχισαν να εκφράζονται οι πρώτες προτάσεις για τον περιορισμό των δεινών ή ακόμη και την κατάργηση του πολέμου, την εποχή που γεννήθηκε ουσιαστικά το διεθνές δίκαιο.⁶³ Εντούτοις δεν πρόκειται για μια απλή έννοια, αφού σημαντικά ερωτήματα επαναλαμβάνονται διαρκώς σχετικά με τη συλλογική ασφάλεια, όπως τι είδους ασφάλεια νοείται ως συλλογική, ποιον αφορά και για ποιον προορίζεται τελικά, εύλογες απορίες που όμως σχετίζονται άμεσα με την ειδικότερη θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας και αναλύονται παρακάτω.

Σχετικά με το πρώτο ερώτημα, για το τι είδους ασφάλεια υπονοείται με την προσθήκη του επιθέτου «συλλογική», η απάντηση δεν είναι νέα καθώς από τα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα η έννοια της συλλογικής ασφαλείας σχεδιάστηκε ως απάντηση στους κινδύνους της επίσημης διακρατικής βίας και, ειδικότερα, στο πρόβλημα της επιθετικής χρήσης βίας μεταξύ των κρατών. Από τότε λοιπόν σε μια πρώιμη ιδεαλιστική προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας εκφράστηκε επίσημα η ιδέα ότι τα κράτη θα πρέπει αφενός να απαγορεύουν την επιθετική χρήση βίας (ή τουλάχιστον να περιορίσουν σοβαρά το δικαίωμα χρήσης ένοπλης βίας) και αφετέρου θα πρέπει να λαμβάνουν «συλλογικά μέτρα» για την επιβολή της εν λόγω απαγόρευσης. Σκοπός εκείνης της πρωτοποριακής πρότασης δεν ήταν ασφαλώς η εξάλειψη του πολέμου, καθώς η επιθυμία ορισμένων κρατών για κατάκτηση και επέκταση δεν ήταν, και εξακολουθεί να μην είναι, εφικτό να ελεγχθεί, αλλά η σύμπραξη σε μια ενωμένη αντίδραση της διεθνούς κοινότητας, με απώτερο σκοπό να συμφωνήσουν και να αποδεχθούν ότι, η επιθετικότητα τελικά δεν θα μπορούσε να τα ωφελήσει, αφού θα τα έφερνε αντίθετα με το σύνολο της διεθνούς κοινωνίας.

Συναφώς και σχετικά με το δεύτερο ερώτημα, σε ποιον αφορά και για ποιον προορίζεται η συλλογική ασφάλεια, η απάντηση δεν προκύπτει αβίαστα. Όπως θα καταγραφεί σε επόμενα κεφάλαια, η δεσπόζουσα ιδέα της συλλογικής ασφαλείας στον 20^ο αιώνα αποσκοπούσε τελικά στην ενδυνάμωση των δικαιωμάτων των κρατών στην ανεξαρτησία και στην ενίσχυση μιας διεθνούς έννομης τάξης που βασιζόταν

⁶³ Reichard, M., *The EU-NATO Relationship: A Legal and Political Perspective*, Aldershot and Burlington: Ashgate, 2006, pp. 171–223.

στις έννοιες της κρατικής κυριαρχίας και της μη επέμβασης τρίτων στα εσωτερικά θέματά τους. Σύμφωνα με την ιδεαλιστική άποψη του αμερικανού Προέδρου W. Wilson, μια από τις προϋποθέσεις της συλλογικής ασφαλείας ήταν ότι αυτή θα μπορούσε να εγγυηθεί την ανεξαρτησία όλων των κρατών, συμπεριλαμβανομένων κυρίως των μικρών και αδυνάμων.⁶⁴ Ωστόσο, η πίεση για την ενίσχυση των κρατών και τον σεβασμό του απαραβίαστου των συνόρων, καθώς και η απόρριψη κάθε βίαιης αλλαγής συνόρων, αναπόφευκτα οδήγησε σε δύο βασικά ερωτήματα. Με ποιον τρόπο θα μπορούσε να αποδεχθεί τις προτεινόμενες εξελίξεις και να αντιμετωπίσει αυτές τις αλλαγές ένας συλλογικός οργανισμός ασφαλείας, όπως εν προκειμένω τότε η Κοινωνία των Εθνών, ένας κατ' εξοχήν θεσμός με αποστολή τη διατήρηση του status quo, και δεύτερον, πώς θα αντιμετωπίζονταν τελικά οι ολοένα και αυξανόμενες πηγές αστάθειας, όταν και εφόσον η προέλευση αυτών εντοπιζόταν εντός των συνόρων τους.⁶⁵

Ακολούθως προκύπτει και το αμέσως επόμενο ερώτημα σχετικά με το ποια συλλογικότητα τελικά θα μπορούσε έμπρακτα και ουσιαστικά να αναλάβει την πρωτοβουλία στο πλαίσιο μιας συντεταγμένης πολιτικής συλλογικής ασφαλείας. Υπάρχουν σοβαρά και ισχυρά επιχειρήματα για την ευρύτερη δυνατή συμμετοχή των κρατών σε συλλογικά συστήματα ασφαλείας, εν μέρει για να διασφαλιστεί ότι η δυναμική τους είναι επαρκής για την αποτροπή της μεμονωμένης επιθετικότητας καθώς και εάν είναι απαραίτητο, για την καλύτερη εκτέλεση των αποφάσεών τους. Επιπλέον, η όποια πρόταση για την ευρύτερη συμμετοχή των κρατών στα συλλογικά σχήματα ασφαλείας κρίνεται απαραίτητη προκειμένου να μειωθεί, κατά το δυνατόν, ο κίνδυνος ότι η συλλογική ασφάλεια θα παρέχει απλώς ένα πλαίσιο, εντός του οποίου ο πολιτικός ανταγωνισμός εξουσίας και οι διάφορες πολιτικές συμμαχίες θα προγραμματίζονται και τελικά θα υλοποιούνται με έναν περισσότερο διάφανο και επίσημο τρόπο, καταργώντας ουσιαστικά τη μυστική διπλωματία. Αναπόφευκτα όμως διαπιστώνεται ότι ενώ οι συμμαχίες αλλά και ομοσπονδίες κρατών μπορούν να παράγουν ασφάλεια για τα μέλη τους, μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν με ιδιοτέλεια για την υποστήριξη επιθετικών πολιτικών που ωθούν σε συγκρούσεις. Πράγματι, η επίκληση της συλλογικής ασφαλείας έχει πολλάκις στο παρελθόν καταχρηστικά χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει την επεμβατική, ακόμη και επιθετική πολιτική μιας συμμαχίας, όπως την επέμβαση του NATO στη Σερβία το

⁶⁴ Watson, *The Evolution of International Society*, pp. 283–287.

⁶⁵ *Ibid.*.

1999, μια χαρακτηριστική περίπτωση προβληματισμού και επικριτικής στάσης στη συγκεκριμένη συζήτηση, την οποία χαρακτηριστικά έχει επισημάνει πολλάκις ο Wheeler.⁶⁶

Πλέον των παραπάνω, πρακτικά αλλά κυρίως ιστορικά έχει αποδειχθεί ότι ένα αποτελεσματικό συλλογικό σύστημα ασφαλείας απαιτεί ηγεσία, καθώς η συλλογικότητα που ενδεχομένως εμπλακεί σε θέματα ασφάλειας, θα πρέπει να αποτελείται από μια μικρότερη ομάδα ομοϊδεατών κρατών, όπου θα δύναται να επιτευχθεί η απαραίτητη πολιτική συναίνεση και αποτελεσματικότητα που απαιτείται για να επιβάλει τις αποφάσεις της, σε αντίθεση με ό,τι πρακτικά συνέβαινε και συμβαίνει ως σήμερα με την πολιτική του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Ομοίως, συχνά υποστηρίζεται από τους κλασικότερους ρεαλιστές ότι η έννοια της παγκόσμιας κοινότητας των κρατών θα παραμείνει πάντα ένας απατηλός στόχος και ότι μόνο σε περιφερειακό επίπεδο τα συστήματα συλλογικής ασφάλειας είναι πιθανότερο να αποδειχθούν αποτελεσματικά, διότι αφενός οι εν λόγω ομάδες κατανοούν καλύτερα τις αιτίες και τη φύση των προβλημάτων ασφάλειας, που επηρεάζουν την περιοχή τους και μόνον, αφετέρου τα κίνητρα για τη διαχείριση συγκρούσεων πιθανό να απαιτούν έναν ιδιαίτερα αυξημένο βαθμό συναίνεσης επί βασικών πολιτικών αντιλήψεων και αξιών.⁶⁷

Περαιτέρω, εύλογες απορίες αναδύονται σχετικά με το είδος και τη μορφή της εμπλεκόμενης συλλογικότητας.⁶⁸ Για παράδειγμα, θα πρέπει να είναι συμμαχία ή διεθνής οργανισμός που τελικά θα αναλάβει τον σχετικό ρόλο εγγυητή διεθνούς ασφάλειας; Κατά το πρόσφατο παρελθόν, η συλλογική ασφάλεια εννοείτο ως μέσο επιβολής της τάξης και επίτευξης συγκεντρωτισμού μεταξύ ανεξάρτητων πολιτικών κοινοτήτων, ο οποίος όμως δεν απειλούσε ριζικά την ανεξαρτησία και αυτονομία των κρατών. Όπως θα αναλυθεί σε επόμενο κεφάλαιο, ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών αποτελεί ουσιαστικά έναν διεθνή, αλλά ταυτόχρονα αυτοπεριοριζόμενο οργανισμό που χτίστηκε γύρω από την έννοια του κράτους και της κρατικής κυριαρχίας στο πλαίσιο μιας ειλικρινούς αποδοχής της ιεραρχικής εξουσίας του διεθνούς

⁶⁶ Wheeler, N.J., *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*, Oxford and New York: Oxford University Press, 2000, pp. 285–287.

⁶⁷ Cox, D., and A. O’Neil, ‘The Unhappy Marriage between International Relations Theory and International Law’, *Global Change, Peace & Security*, Vol. 20, No. 2, 2008, pp. 206–209.

⁶⁸ Carati, A., ‘Responsibility to Protect, NATO and the Problem of Who Should Intervene: Reassessing the Intervention in Libya’, *Global Change, Peace and Security*, Vol. 29, No. 3, 2017, pp. 293–309.

συστήματος.⁶⁹ Ήταν ουσιαστικά ένα μείγμα ιδεαλισμού και ρεαλισμού, όπως χαρακτηριστικά υπονοούν οι Jackson and Sorensen.⁷⁰ Μια εναλλακτική, και ιστορικά βαθιά ριζωμένη θεσμική σύλληψη, εστιασμένη προς τη συλλογική διαχείριση των ενόπλων συγκρούσεων στο πλαίσιο μιας ευρύτερης διαδικασίας αναδιοργάνωσης του παγκόσμιου, καθημαγμένου από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο πολιτικού συστήματος. Πολλές πρώιμες προτάσεις για την ειρήνη στόχευαν όχι αποκλειστικά, ή έστω κυρίως, στην ειρήνη, αλλά μάλλον στην ενιαία κρατική και πολιτική δομή. Έτσι πολλές συζητήσεις για τη συλλογική ασφάλεια στον 20^ο αιώνα ήταν στενά συνδεδεμένη κυρίως με κοσμοπολιτικούς οραματισμούς και φεντεραλιστικές προτάσεις τόσο εντός Ευρώπης (Ευρωπαϊκή Ένωση) όσο και σε ευρύτερη κλίμακα.⁷¹

Σε αυτό το συλλογικό σύστημα ασφαλείας του διεθνούς συστήματος προκύπτουν εύλογοι προβληματισμοί σχετικά με τις μορφές συλλογικής δράσης, που προβλέπεται να αναληφθούν, δεδομένου ότι η συλλογική ασφάλεια πρέπει εκ των προτέρων να περιλαμβάνει κοινή αντίληψη περί του τι απαγορεύεται, αλλά και την κοινή αποδοχή ότι μια απειλή για την ειρήνη απειλεί τα συμφέροντα όλων των άλλων κρατών.⁷² Επίσης πρέπει να περιλαμβάνει την κοινή προθυμία των κρατών να ενεργήσουν όλα μαζί αποτελεσματικά για την επιβολή της νομιμότητας. Το είδος της επιβολής αυτής, αλλά και ο τρόπος που αυτή θα ασκηθεί, θεωρούνται πολύ συχνά κρίσιμα ζητήματα, αν και όχι πάντοτε. Η φιλελεύθερη σκέψη του 19^{ου} αιώνα, για παράδειγμα, πίστευε ένθερμα στο διεθνές δίκαιο, αλλά δεν θεωρούσε την επιβολή του ως την απόλυτη λύση. Στην πρακτική του εφαρμογή δηλαδή, το τι ακριβώς χρειαζόταν για την εφαρμογή του διεθνούς δικαίου ήταν μια σαφής εκτίμηση και αξιολόγηση του νόμου και των μηχανισμών για τη δίκαιη επίλυση των διαφορών, που ουσιαστικά συμπεριλάμβανε την κατανόηση των πραγματικών συμφερόντων κάποιου κράτους με την ταυτόχρονη διασφάλιση της συμμόρφωσής του. Στο έργο του *Plan for an Universal and Perpetual Peace* του 1789, ο Jeremy Bentham τόνισε ότι μεταξύ των συμφερόντων των εθνών δεν υπάρχει πουθενά οποιαδήποτε πραγματική σύγκρουση, και εάν αυτές εμφανίζονται ή αν ο ορθολογισμός δεν ήταν αρκετός, οι κυβερνήσεις

⁶⁹ Bellamy, A.J., and M. McDonald, 'Securing International Society: Towards an English School Discourse of Security,' *Australian Journal of Political Science*, Vol. 39, No. 2, 2004, p. 319.

⁷⁰ Jackson and Sorensen, *International Relations*, pp. 135–138.

⁷¹ Linklater, A., *Critical Theory and World Politics: Citizenship, Sovereignty and Humanity*, London and New York: Routledge, 2007, pp. 209–210.

⁷² Lees, N., 'Why the English School Needs Conflict Studies: Retheorising the Place of War in International Society', *Cambridge Review of International Affairs*, 2019, DOI: 10.1080/09557571.2019.1677555.

θα πιέζονταν τελικά από την πεφωτισμένη κοινή γνώμη.⁷³ Τα επιχειρήματα για αποτελεσματική επιβολή, είτε με οικονομικές κυρώσεις είτε με ένοπλο εξαναγκασμό, υποστηρίχθηκαν πιο ένθερμα μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Όπως το έθεσε ο αμερικανός Πρόεδρος W. Wilson, «σε τελική ανάλυση, η ειρήνη της κοινωνίας επιτυγχάνεται με τη βία». Την ίδια στιγμή, ωστόσο, αυτές οι παλαιότερες φιλελεύθερες απόψεις (ή ψευδαισθήσεις) ποτέ δεν εξασθένησαν εντελώς και εξακολουθεί να υπάρχει η ελπίδα ότι το παράδοξο ενός πολέμου με σκοπό την επίτευξη της ειρήνης μπορεί τελικά να αποφευχθεί.⁷⁴

Πράγματι, ένα από τα επαναλαμβανόμενα προβλήματα που αντιμετωπίζει η συλλογική ασφάλεια είναι ότι οι πιο φυσικοί υποστηρικτές της είναι εκείνοι που είναι λιγότερο πρόθυμοι να χρησιμοποιήσουν αξιόπιστες απειλές βίας για να προασπίσουν τους σκοπούς και τις αξίες του συλλογικού συστήματος ασφαλείας. Έτσι άλλωστε μπορεί να εξηγηθεί και το γεγονός ότι ο Ψυχρός Πόλεμος φέρει ευθύνη για την αποτυχία των Ηνωμένων Εθνών και τη λειτουργία τους, όπως τουλάχιστον αυτή προβλεπόταν από τους ιδρυτές του Οργανισμού. Ο ΟΗΕ σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί ένα «καθαρό» συλλογικό σύστημα ασφαλείας, ιδίως λόγω της ύπαρξης του δικαιώματος αρνησικυρίας (βέτο) και του ειδικού ρόλου που αναγνωρίζεται στα πέντε μόνιμα μέλη (P5) του Συμβουλίου Ασφαλείας. Αν και υπάρχουν ισχυρά στοιχεία της συλλογικής ασφαλείας στον Χάρτη, όσον αφορά τη σαφή απαγόρευση της επιθετικότητας με τα άρθρα 2 και 4 και τη μεγαλεπήβολη ευθύνη του Συμβουλίου Ασφαλείας για διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, συμπεριλαμβανομένων κυρώσεων και ενεργειών όπως η διεθνής επέμβαση, τα Ηνωμένα Έθνη δεν έχουν πείσει έως σήμερα για την επάρκεια και αποφασιστικότητά τους ως διεθνή συλλογικό εγγυητή ασφάλειας.⁷⁵ Πόσο σημαντική όμως κρίνεται η πολιτική των διεθνών επεμβάσεων στη διεθνή κοινωνία και ποια η σχέση και νομιμοποίησή της από το διεθνές δίκαιο; Αυτά τα ερωτήματα συζητούνται παρακάτω.

⁷³ Bentham, J., *Jeremy Bentham's Plan for an Universal and Perpetual Peace*, with an introduction by C.J. Colombos, London: Sweet & Maxwell, limited, 1927.

⁷⁴ Με τη γνωστή ρήση των κλασικών ρεαλιστών: «εάν θέλεις ειρήνη, προετοιμάσου έγκαιρα για πόλεμο».

⁷⁵ Lees, 'Why the English School Needs Conflict Studies'.

1.6 Διεθνής επέμβαση και διεθνές δίκαιο στη θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας

Η διεθνής επέμβαση σε συνδυασμό με την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε υπερεθνικό επίπεδο αποτελεί ένα ξεχωριστό διακριτικό γνώρισμα της διεθνούς κοινωνίας. Πρόκειται δηλαδή για ένα στοιχείο ειδικής μελέτης, αλλά και αμφισβήτησης αναφορικά με τα δικαιώματα των κυρίαρχων κρατών να επεμβαίνουν το ένα στα εσωτερικά του άλλου και το οποίο τελικά προσδιορίζει εκ νέου την κανονιστική διάσταση εννοιών, όπως η κρατική κυριαρχία, το κράτος, το δικαίωμα ή η υποχρέωση επέμβασης, η ανθρωπιστική κρίση κτλ.⁷⁶ Ο Wheeler σημειώνει ότι υφίσταται μια κρίσιμη αντιπαράθεση εντός της θεωρίας της Διεθνούς Κοινωνίας, μεταξύ εκείνων όπως οι Bull και Wight που τάσσονται υπέρ μιας «πλουραλιστικής» προσέγγισης, όπου τα κράτη αποτελούν τους αρχικούς και κύριους φορείς δικαιωμάτων, και εκείνων όπως ο Grotius και ο R.J Vincent που υποστηρίζουν περισσότερο αλληλέγγυες πολιτικές στη βάση προάσπισης δικαιωμάτων του ανθρώπου, με ανάδειξη του ιερού καθήκοντος συλλογικής ανθρωπιστικής επέμβασης, σε περιπτώσεις ασφαλώς εξαιρετικών ανθρωπιστικών κρίσεων, όπως π.χ. τη γενοκτονία.⁷⁷

Όπως έχει ήδη καταγραφεί, σύμφωνα με την Αγγλική Σχολή και ιδίως τον Hedley Bull, διεθνής κοινωνία υφίσταται όταν μια ομάδα κρατών αναγνωρίζουν ότι συνδέονται μεταξύ τους μέσω κοινών συμφερόντων και αυτή η αναγνώριση εκφράζεται με συμπεριφορές που επιβεβαιώνουν τους κανόνες και τις αξίες αυτής της κοινωνίας, καθώς και τη συμμετοχή τους σε κοινούς θεσμούς.⁷⁸ Η διεθνής κοινωνία επομένως αναπαράγεται και διατηρείται από κράτη πιστά σε μια σειρά κανόνων και σύμφωνα με κοινές προσδοκίες, οι οποίες ασφαλώς αποσκοπούν στην αντιμετώπιση των κινδύνων που προκαλεί η διεθνής αναρχία.⁷⁹ Σύμφωνα με την πλουραλιστική διάσταση της Αγγλικής Σχολής, τα κράτη εντός της διεθνούς κοινωνίας λειτουργούν ως πολιτική κοινότητα, η οποία κατασκευάζει τη δική της θεωρία σχετικά με την ηθική και τη δικαιοσύνη.⁸⁰

Επομένως οι πλουραλιστές υποστηρίζουν ότι η παγκόσμια ηθική και τα ανθρώπινα δικαιώματα παραδοσιακά παρίστανται ιδεοληπτικά, ενώ οι χώρες στις μεταξύ στους υποχρεώσεις πρέπει να περιορίζονται στο να επιδιώκουν τη

⁷⁶ Cox and O'Neil, 'The Unhappy Marriage between International Relations Theory and International Law'.

⁷⁷ Wheeler, *Saving Strangers*, p. 9.

⁷⁸ Little, 'The English School of International Relations'.

⁷⁹ Dunne, 'The English School', in Rogan (ed.), *Inventing International Society*, p. 13.

⁸⁰ Dunne, T., 'The New Agenda', in Bellamy (ed.), *International Society and Its Critics*, p. 67.

σταθερότητα της διεθνούς κοινότητας μέσω της προάσπισης θεμελιωδών αξιών, όπως η εθνική κυριαρχία και η μη επέμβαση. Σύμφωνα με αυτήν την προοπτική, η μη εξουσιοδοτημένη χρήση βίας αποτελεί σοβαρό επιζήμιο παράγοντα για το σύνολο της διεθνούς κοινότητας, παρουσιάζόμενη ως φυσική απειλή στην ίδια την κρατοκεντρική δομή της διεθνούς κοινωνίας.⁸¹

Ως εκ τούτου για τους «πλουραλιστές» μελετητές της Αγγλικής Σχολής όπως οι Wight και Bull, δεν υφίστανται παγκόσμια ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς τα άτομα αποκτούν τα δικαιώματα που τους αναγνωρίζονται και εκχωρούνται μόνον από τα κράτη, ενώ τα δικαιώματα που έχουν τα κράτη ως υποκείμενα του διεθνούς συστήματος και διεθνούς κοινωνίας προσδιορίζονται πρωτίστως από την αρχή της κυριαρχίας και του παρεπόμενου αυτής νομικού δόγματος της μη επέμβασης.⁸²

Συναφώς, υποστηρίζοντας την ανάγκη για συλλογική και όχι μονομερή επέμβαση για ανθρωπιστικούς λόγους, ο Bull υποστηρίζει ότι «οι προτάσεις να εγκαταλειφθεί ο κανόνας της μη επέμβασης αποτελούν στην πράξη προτάσεις απεμπόλησης της αρχής ότι τα κράτη έχουν δικαιώματα στην ανεξαρτησία, στην οικοδόμηση μιας παγκόσμιας τάξης υπό διαφορετική βάση.» Πραγματικά, αν και ο ίδιος φαίνεται να αποδέχεται και να αναγνωρίζει τη δυνατότητα συλλογικής επέμβασης, εφόσον αυτό συμφωνηθεί από την κοινωνία των κρατών, είναι απόλυτος στο ότι τελικά έχουμε τον κανόνα της μη επέμβασης, διότι η μονομερής επέμβαση απειλεί την αρμονία της κοινωνίας των κυρίαρχων κρατών.⁸³

Από την άλλη πλευρά, οι οπαδοί της αλληλέγγυας προσέγγισης (*solidarists*) είναι πιο δεκτικοί στην ιδέα ότι υφίστανται παγκόσμια ανθρώπινα δικαιώματα, όπως η ελευθερία και η προστασία από κάθε μορφή βίας, καθώς και άλλων βασικών δικαιωμάτων αυτοσυντήρησης, τα οποία όλοι οι άνθρωποι φέρουν αυτοδίκαια δυνάμει του κοινού ανθρωπισμού.⁸⁴ Αν και οι ίδιοι θεωρούν ότι τα κράτη από μόνα τους θα απέφυγαν την προσφυγή στην επέμβαση, επισημαίνουν υπό μια κοσμοπολίτικη ηθική κατά τον Vincent ότι οι πολίτες που απαρτίζουν τα κράτη θα πίεζαν τις κυβερνήσεις τους να αναλάβουν δράση υπέρ ατόμων και πολιτών που δεινοπαθούν από τις συμπεριφορές άλλων κρατών και απολυταρχικών καθεστώτων,

⁸¹ Βλ. Jackson, R.H., *The Global Covenant: Human Conduct in a World of States*, Oxford and New York: Oxford University Press, 2000.

⁸² Ο Bull υπερασπίστηκε την παραπάνω άποψη με τη θέση ότι η μη επέμβαση στις διεθνείς σχέσεις, αποτελεί το ελάχιστο προαπαιτούμενο για τη διατήρηση της διεθνούς τάξης στην κοινωνία των κρατών. Βλέπε Bull, *The Anarchical Society*, p. 104.

⁸³ Bull and Watson, *The Expansion of International Society*, pp. 224–225.

⁸⁴ Buzan, *From International to World Society?*, pp. 45–62.

όπως χαρακτηριστικά περιγράφει και ο James Pattison, αλλά πολύ πιο χαρακτηριστικά εν προκειμένω ο Wheeler στο έργο του *Saving Strangers*.⁸⁵ Με άλλα λόγια, αναγνωρίζουν ως ελάχιστο καθήκον τους την επέμβαση στις περιπτώσεις όπου τα κράτη παραβιάζουν τις βασικότερες προϋποθέσεις προστασίας και αξιοπρέπειας του ατόμου και αποστερούνται με αυτόν τον τρόπο το δικαίωμά τους για επίκληση της αρχής της μη επέμβασης, πάντα υπό την προϋπόθεση ότι θα αποφευχθεί κάθε ενδεχόμενο γενίκευσης της πρακτικής της επέμβασης για ανθρωπιστικούς λόγους, γεγονός που θα απειλούσε ευθέως τη διατήρηση της τάξης στη διεθνή κοινωνία.⁸⁶

Με άλλα λόγια η προοπτική της αλληλεγγύης υποστηρίζει ότι ακόμη και τα πολύ διαφορετικά μεταξύ τους κράτη πράγματι μπορούν να φτάσουν σε συμφωνία σχετικά με ουσιώδη ηθικά δεδομένα.⁸⁷ Οι υποστηρικτές της αλληλεγγύας προσέγγισης αντιμετωπίζουν τη μη εξουσιοδοτημένη χρήση βίας ως δυνητικά νόμιμη, εφόσον επιδιώκεται η προστασία της ηθικής διάστασης της κοινωνίας. Με αυτόν τον τρόπο, οι ανθρωπιστικές επεμβάσεις μπορούν ακόμη και σε ορισμένες περιπτώσεις να θεωρηθούν όχι μόνον ως νόμιμες, αλλά και ως εκπλήρωση «καθήκοντος».⁸⁸ Εξετάζοντας την ανθρωπιστική επέμβαση του NATO στο Κοσσυφοπέδιο και την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του εννέα χρόνια αργότερα με βάση τις δύο αυτές θεωρητικές προοπτικές, προκύπτει ακόμη μία σύγκρουση αξιών στις Διεθνείς Σχέσεις.⁸⁹ Μήπως η δράση της Συμμαχίας (NATO) έπρεπε να είχε καταδικαστεί δεδομένου ότι παραβίασε θεσμοθετημένες αρχές και κανόνες διεθνούς κοινωνίας ή αντίθετα αυτή η δράση της πρέπει να εκληφθεί ως το αποφασιστικό σημείο που

⁸⁵ Vincent, R.J., *Human Rights and International Relations*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1986, pp. 118–119.

⁸⁶ Hjorthen, F.D., and G. Duus-Otterström, 'Humanitarian Intervention and Historical Responsibility', *Journal of Global Ethics*, Vol. 12, No. 2, 2016, pp. 187–203. Η διεθνής επέμβαση και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα αναλυθούν στα επόμενα κεφάλαια, καθώς σημαντικός αριθμός επεμβάσεων πραγματοποιήθηκαν από την έναρξη της μεταψυχροπολεμικής εποχής έως σήμερα, αποδίδοντας σημαντικά εμπειρικά στοιχεία ανάλυσης της σχετικής θεωρίας και πυροδοτώντας μια σειρά μελετών, αντιπαραθέσεων και επιστημονικών αναλύσεων, όπως η παρούσα διατριβή.

⁸⁷ Wheeler, N.J., 'The Kosovo Bombing Campaign', in C. Reus-Smit (ed.), *The Politics of International Law*, 189–216, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2004.

⁸⁸ Hjorthen and Duus-Otterström, 'Humanitarian Intervention and Historical Responsibility', p. 187.

⁸⁹ Επιπλέον, οι αλληλέγγυοι υποστηρίζουν ότι η παραβίαση του θετικού δικαίου μπορεί να τελικά να θεωρηθεί ως ο μόνος νόμιμος τρόπος ενόψει επικείμενης ανθρωπιστικής καταστροφής. Με αυτόν τον τρόπο αποδέχονται μια πολύ δυναμικότερη προοπτική σχετικά με τη σταθερότητα της διεθνούς τάξης από τους πλουραλιστές. Θεωρούν ότι η κοινωνία δεν θα κινδύνευε από κάποιο ισχυρό πλήγμα, εάν ανεχόταν εξαιρέσεις από τον γενικό κανόνα της μη επέμβασης. Εστιάζονται λοιπόν στην ανάγκη διασφάλισης ότι οι νομικοί κανόνες της διεθνούς κοινωνίας εκπληρώνουν τους σκοπούς για τους οποίους αρχικά είχαν δημιουργηθεί. Η αλληλέγγυα προοπτική φαίνεται να κυριάρχησε στην αναφορά της Ανεξάρτητης Επιτροπής για το Κοσσυφοπέδιο, η οποία απεφάνθη τελικά ότι η επιχείρηση του NATO υπήρξε παράνομη μεν, νομιμοποιημένη δε.

τερμάτισε τα δεινά των πολιτών στο Κοσσυφοπέδιο και απέτρεψε ενδεχομένως μια επικείμενη ανθρωπιστική τραγωδία;⁹⁰

1.7 Πλουραλισμός και αλληλεγγύη στη θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας

Αντιλαμβανόμενοι την αυξανόμενη αμφισβήτηση του θεμελιακού θεσμού της εθνικής κυριαρχίας, οι Jackson και Sorensen παρατηρούν τη διεύρυνση του ερευνητικού ενδιαφέροντος της Διεθνούς Κοινωνίας και τη μετακίνηση της κεντρικής της αξιακής ανησυχίας από την τάξη και ασφάλεια προς τη δικαιοσύνη, ιδίως προς εκείνη τη διάστασή της που αποκαλείται «διεθνής ανθρωπιστική δικαιοσύνη». Πιο συγκεκριμένα υποστηρίζουν ότι «υπάρχει σήμερα μια αμφιλεγόμενη και σύνθετη σχέση στο διεθνές δίκαιο μεταξύ των υποχρεώσεων που συνεπάγεται η κρατική υπηκοότητα, από τη μία, και τα οικουμενικά ανθρώπινα δικαιώματα, από την άλλη.⁹¹ Ένα λοιπόν από τα πρώτα θέματα προς μελλοντική διερεύνηση για τη διεθνή κοινωνία είναι η ανάλυση αυτής της αμφιλεγόμενης κατάστασης στη διεθνή πολιτική».⁹²

Παραπέμποντας στους John Vincent και Peter Wilson, οι Jackson και Sorensen επισημαίνουν την ύπαρξη μιας νέας διεθνούς νομιμότητας, ενός νέου σκεπτικού στο πλαίσιο του οποίου το κυρίαρχο κράτος δεν κατέχει πλέον πλεονεκτική θέση στην πλουραλιστική κοινωνία κρατών ή σε αυτό που ο Bull αποκαλεί παγκόσμια

⁹⁰ Η μη εξουσιοδοτημένη στρατιωτική επέμβαση του NATO εναντίον της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας το 1999 και ο βομβαρδισμός σερβικών περιοχών κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων στο Κοσσυφοπέδιο έθεσαν πολύ σοβαρά ερωτηματικά σχετικά με τους κανόνες και τα όρια δράσης που ισχύουν στο διεθνές σύστημα. Μεγάλες διαφωνίες και αντιπαραθέσεις αναδείχθηκαν σχετικά με θέματα εθνικής κυριαρχίας, εδαφικής ακεραιότητας, προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αυτοπροσδιορισμού και ευθύνης, αλλά και τα όρια της διεθνούς κοινωνίας δοκιμάστηκαν στην περίπτωση του Κοσσυφοπεδίου, καταδεικνύοντας τις πολύ διαφορετικές και αντίθετες τάσεις και νομικές αρχές και αξίες στις διεθνείς σχέσεις. Σε συνδυασμό με τη θεωρητική ανάλυσή τους από την Αγγλική Σχολή, είναι πλέον εφικτό να δοθούν ορισμένες εξηγήσεις για το τι κρύβεται πίσω από την προσφυγή στη χρήση βίας αρχικά και για τους προβληματισμούς εν συνεχεία που αυτή προκαλεί στη διεθνή ασφάλεια. Μη εξουσιοδοτημένες ανθρωπιστικές επεμβάσεις, όπως αυτή στο Κοσσυφοπέδιο, αποκρυσταλλώνουν τις διαφορές μεταξύ πλουραλιστών και αλληλέγγυων με την παραβίαση του θετού δικαίου, όπως αυτό αποτυπώνεται στον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, συγκεκριμένα την απαγόρευση χρήσης βίας από τα κράτη εναντίον της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας των κρατών. Επιπλέον, οι αλληλέγγυοι υποστηρίζουν ότι η παραβίαση του θετού δικαίου μπορεί να τελικά να θεωρηθεί ως ο μόνος νόμιμος τρόπος αντίδρασης ενόψει επικείμενης ανθρωπιστικής καταστροφής. Με αυτόν τον τρόπο υιοθετούν μια πολύ δυναμικότερη οπτική περί της σταθερότητας της διεθνούς τάξης σε σχέση με τους πλουραλιστές. Θεωρούν ότι η κοινωνία δεν θα κινδύνευε από κάποιο ισχυρό πλήγμα, εάν ανεχόταν εξαιρέσεις από τον γενικό κανόνα της μη επέμβασης. Εστιάζονται λοιπόν στην ανάγκη για τη διασφάλιση ότι οι νομικοί κανόνες της διεθνούς κοινωνίας εκπληρώνουν τους σκοπούς για τους οποίους αρχικά είχαν δημιουργηθεί.

⁹¹ Kim, H.J., 'Universal Human Rights', in T. Dunne and C. Reus-Smit (eds.), *The Globalization of International Society*, p.p. 304–306, Oxford: Oxford University Press, 2017.

⁹² Jackson and Sorensen, *International Relations*, pp. 155–156.

κοινωνία.⁹³ Ως εκ τούτου, αναρωτιούνται σχετικά με τη σημασία που θα έχει μελλοντικά ο θεσμός της εθνικής κυριαρχίας και η αρχή της μη επέμβασης στη μελλοντική διεθνή κοινωνία. Υπογραμμίζουν μάλιστα ότι σε ανάλογο ερώτημα ο Bull επεσήμανε ότι «η κλασική κοινωνία των κρατών, βασισμένη στην εθνική κυριαρχία αντικαθίσταται από μια κοσμική μετενσάρκωση του συστήματος της διάσπαρτης εξουσίας που χαρακτήριζε την εποχή της μεσαιωνικής Χριστιανοσύνης», και «παρατήρησε κάποιες αρχικές ενδείξεις μιας τέτοιας τάσης σε πέντε στοιχεία της σύγχρονης διεθνούς πολιτικής: στις περιφερειακές ενώσεις κρατών, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, στη διάσπαση κρατών, όπως στην περίπτωση της Σοβιετικής Ένωσης και της Γιουγκοσλαβίας, στην εξάπλωση της μονομερούς βίας σε διεθνές επίπεδο, όπως η άνοδος της διεθνούς τρομοκρατίας, στην αυξανόμενη σημασία των υπερεθνικών οργανισμών, όπως οι πολυεθνικές επιχειρήσεις, και τέλος στην εκμηδένιση των αποστάσεων και την συνακόλουθη ενοποίηση του κόσμου, ως αποτέλεσμα της εξέλιξης της τεχνολογίας και της διάδοσης των ηλεκτρονικών μέσων επικοινωνίας.»⁹⁴

Με την επισήμανση του Bull ότι «η διεθνής πολιτική βρίσκεται σε μια διαδικασία εξελικτικής προσαρμογής», όπως και την εκτίμηση των θεωρητικών της Αγγλικής Σχολής ότι η μελέτη των διεθνών σχέσεων δεν συνεπάγεται την απομόνωση και αποκλειστική αφοσίωση σε ένα μόνο από τα επιμέρους χαρακτηριστικά στοιχεία, αλλά μια πραγματικά ολιστική και ιστορική προσέγγιση, αυτή η ολιστική μελέτη δεν στοχεύει στην εξήγηση και επαλήθευση υποθέσεων, αλλά στην απλή κατανόηση και ερμηνεία των πολιτικών φαινομένων τους. Στα κεφάλαια που ακολουθούν θα παρατεθούν οι τελευταίες εξελίξεις σε ό,τι αφορά τον θεσμό της διεθνούς ασφάλειας εν γένει, αλλά και της ανθρωπιστικής επέμβασης ειδικότερα. Τέλος, θα καταγραφεί η ευθύνη της διεθνούς κοινωνίας σήμερα στην ιδιαιτέρως αμφίσημη μορφή της, αυτή της πρωτοβουλίας που είναι γνωστή ως «Ευθύνη Προστασίας».⁹⁵ Κοινός παρονομαστής ανάλυσης θα είναι ο θεμελιώδης θεσμός της κρατικής κυριαρχίας, η αρχή της μη επέμβασης σε συνάρτηση πάντα με την ιστορική διαδρομή και δράση του ΝΑΤΟ.

Η κατανόηση και ερμηνεία των παραπάνω συστατικών εννοιών κρίνεται αναγκαία, καθόσον μόνον με αυτόν τον τρόπο είναι δυνατόν να απαντηθούν πειστικά

⁹³ *Ibid.*, pp. 154–155.

⁹⁴ *Ibid.*, p. 156.

⁹⁵ Dunne, T., ‘The English School’, in T. Dunne, M. Kurki, and S. Smith (eds.), *International Relations Theories, Discipline and Diversity*, 3rd Edition, Oxford: Oxford University Press, 2013, pp. 141–143.

θεμελιώδη ερωτήματα που ακολουθούν την κύρια θέση της παρούσας διατριβής, και τα οποία ο Lawrence S. Kaplan επιχείρησε να απαντήσει πριν δέκα χρόνια με το *NATO and the UN A Peculiar Relationship*, όπως για παράδειγμα αν θα μπορούσε το NATO να επωμιστεί έναν παγκόσμιο επεμβατικό ρόλο, όταν ήδη υφίσταται άλλος θεσμός, ο οποίος μάλιστα διακρατεί την ικανότητα να νομιμοποιεί ενδεχόμενη επέμβαση (ΟΗΕ), αλλά και κάτω από ποιες ιστορικές και πολιτικές προϋποθέσεις, αλλά και διεθνείς εξελίξεις, δύναται το NATO να μετεξελιχθεί από μια περιφερειακή στρατιωτική συμμαχία σε ενδεχόμενο παγκόσμιο φορέα ασφάλειας στη σύγχρονη άναρχη διεθνή κοινωνία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η πολιτική συλλογικής ασφαλείας του ΝΑΤΟ

2.1 Σύγχρονες απειλές και προκλήσεις ασφαλείας

Στις αρχές του 2016 η ευρωπαϊκή ήπειρος στο σύνολό της βρέθηκε αντιμέτωπη με το μεγαλύτερο προσφυγικό κύμα που δέχθηκε ποτέ, μια από τις μεγαλύτερες, αν όχι τη μεγαλύτερη μεταπολεμικά, ανθρωπιστική κρίση, απόρροια της συριακής εμφύλιας διαμάχης στην περιοχή της Μέσης Ανατολής. Για μια ακόμη φορά αποδείχθηκε ότι στη σύγχρονη διεθνή κοινωνία μια συνηθισμένη και αρχικά περιορισμένη εμφύλια σύγκρουση μπορεί γρήγορα να εξελιχθεί σε γενικευμένη περιφερειακή ανθρωπιστική κρίση, ικανή να διασαλεύσει καίρια την ευρύτερη διεθνή ασφάλεια.

Από τη θνησιγενή δημιουργία του Ισλαμικού Χαλιφάτου (ISIS) έως τη γρήγορη εξαγωγή της διεθνούς τρομοκρατίας και τις μεταναστευτικές ροές στις ανατολικές ακτές της Νοτιοανατολικής Μεσογείου, η περιφερειακή ασφάλεια της περιοχής επλήγη με τέτοια ένταση που δεν άφησε περιθώρια για εφησυχασμό. Αντίθετα, απαίτησε άμεση αντίδραση, που δυστυχώς καθυστέρησε. Όταν τελικά εκδηλώθηκαν ορισμένες σπασμωδικές πρωτοβουλίες αντιμετώπισης της κρίσης, με τη μορφή μεμονωμένης δράσης γειτονικών κρατών ή ασύγχρονων επιχειρήσεων από υπερπόντιους «όψιμους προθύμους», εκ του αποτελέσματος απέτυχαν να ανταποκριθούν ικανά στις περιστάσεις.⁹⁶

Επιπλέον, την ίδια στιγμή, το μοναδικό θεσμικό συλλογικό όργανο για τη διεθνή ειρήνη, ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών, για μια ακόμη φορά δικαίωσε τους επίμονους επικριτές του. Όπως δηκτικά αναφέρει ο Daalder, ο ΟΗΕ ως επίσημος θεσμός προστασίας της διεθνούς κοινότητας, όταν απαιτήθηκε, στάθηκε ως απλός παρατηρητής των εξελίξεων, εγκλωβισμένος στις δικές του καταστατικές αγκυλώσεις, αλλά και τα γεωπολιτικά συμφέροντα ορισμένων, αλλά ισχυρών μελών του, αποτυγχάνοντας στη βασική αποστολή που του έχει αναθέσει η διεθνής κοινότητα, την παροχή συλλογικής ασφαλείας.⁹⁷

Περαιτέρω, ραγδαίες εξελίξεις σε θέματα που συνιστούν νέες μορφές χρήσης βίας γενικά και πολέμου ειδικότερα, αρά νέες απειλές για την ασφάλεια του διεθνούς

⁹⁶ Ως εκ τούτου, στο σύγχρονο διεθνές σύστημα κρίσεις όπως αυτή στη Συρία, αλλά και εσχάτως στη Λιβύη αποδεικνύουν ότι ασύγχρονοι συνασπισμοί και ευκαιριακές συμμαχίες κρατών (π.χ. Τουρκία, Ρωσία, Ιράν) το μόνο που τελικά επιτυγχάνουν είναι να εμπλέκονται ολοένα και περισσότερο σε ένα πόλεμο δια αντιπροσώπων (*proxy wars*).

⁹⁷ Rice, S.E., and A.J. Loomis, 'The Evolution of Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect', in I.H. Daalder (ed.), *Beyond Preemption: Force and Legitimacy in a Changing World*, Washington, DC: Brookings Institution Press, 2007, p. 73.

συστήματος, όπως ο κυβερνοπόλεμος, ο υβριδικός πόλεμος, ο ενεργειακός και εμπορικός άνευ όρων ανταγωνισμός και η διεθνής τρομοκρατία ήρθαν για να μείνουν και να αλλάξουν δραματικά το τοπίο της σύγχρονης διεθνούς κοινωνίας. Οι πρωτόγνωρες απειλές που δεν απασχολούσαν στο παρελθόν, αλλά απειλούν πλέον άμεσα τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, απαιτούν ανάλογα αντανακλαστικά από τη διεθνή κοινότητα και τους θεσμικούς μηχανισμούς προστασίας της, οι οποίοι οφείλουν να προσαρμοστούν άμεσα στα νέα δεδομένα, προκειμένου να ανταποκριθούν έγκαιρα και έγκυρα στον ρόλο τους.⁹⁸

Σε ό,τι αφορά την ασφάλεια της καθημαγμένης από δύο Παγκοσμίους Πολέμους Γηραιά ήπειρο, η κυβερνοεπίθεση στην Εσθονία το 2007, η πρόσφατη κρίση στη Ουκρανία με την προσάρτηση της Κριμαίας το 2014, αλλά και η δεκαετής εμφύλια κρίση στην όχι και τόσο μακρινή Συρία, καταδεικνύουν σαφέστατα ότι τόσο η δική της ασφάλεια όσο και αυτή της ευρύτερης περιοχής δεν πρέπει να θεωρείται εξασφαλισμένη από τους υφιστάμενους θεσμικούς παράγοντες. Ως εκ τούτου, καθίσταται πλέον σαφές ότι μέχρι και εάν ποτέ υιοθετήσει η Ευρωπαϊκή Ένωση έναν πιο ενεργό ρόλο στην υπεράσπισή της, το NATO εξακολουθεί να παραμένει η μόνη θεσμική επιλογή που μπορεί να παρέχει την απαιτούμενη ασφάλεια και να εγγυηθεί για αυτή, εφόσον ασφαλώς και αυτό με τη σειρά του προσαρμοστεί ικανά στα νέα δεδομένα και ανάγκες, που θέτουν οι νέες απειλές.⁹⁹ Συναφώς, αξίζει να επισημανθεί ως σημαντικό πολιτικό παρεπόμενο της διαπιστωμένης ανασφάλειας που διακατέχει την Ευρώπη σήμερα, ότι ανθρωπιστικές κρίσεις όπως αυτή της Συρίας θέτουν πλέον υπό ευθεία αμφισβήτηση τον αξιακό πυρήνα του δυτικοευρωπαϊκού πολιτισμού, πλήττοντας ιδεολογικά κυρίως θεμελιώδεις ανθρωπιστικές αρχές, οι οποίες αμφισβητούνται ανοικτά πια, ακόμα και εκ των έσω. Έτσι η πανίσχυρη θεσμικά και οικονομικά Ευρώπη σήμερα παρακολουθεί άπραγη και δεν διαμορφώνει γεωπολιτικά τις εξελίξεις. Αυτή η Ευρώπη χωρίς ενοχές και με κοντή μνήμη παραδίνεται σε φασιστικές και ακροδεξιές αναδυόμενες πολιτικές δυνάμεις, που δεν θα πρέπει πλέον να αγνοούνται.

Η παρούσα διατριβή επιδιώκει να παρουσιάσει μια ρεαλιστική πρόταση αντιμετώπισης της παραπάνω προβληματικής, μέσω συντεταγμένης συλλογικής

⁹⁸ Baylis, J., 'International and Global Security', in Baylis, Smith, and Owens (eds.), *The Globalization of World Politics*, 229–242.

⁹⁹ Ενδεικτική η πρόσφατη πρωτοβουλία του γάλλου Προέδρου E. Macron. Βλ. σχετικά <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/europe/president-macron-s-initiative-for-europe-a-sovereign-united-democratic-europe/>

δράσης του NATO εντός ασφαλώς του πλαισίου που θέτει τόσο το σύγχρονο διεθνές δίκαιο όσο και η θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας. Διερευνά δηλαδή το ενδεχόμενο στο εγγύς μέλλον και κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις να μπορέσει επιτυχώς το NATO μέσα από εσωτερικές διαδικασίες μετεξέλιξης του, να αναλάβει έναν διευρυμένο σε σχέση με το παρελθόν, μόνιμο και όχι ad hoc ρόλο παρόχου συλλογικής ασφαλείας στο διεθνές σύστημα.¹⁰⁰ Αυτή η «εναγώνια» αναζήτηση και ανάθεση ευρύτερου ρόλου στη Βορειοατλαντική Συμμαχία ασφαλώς εκκινεί από ένα βαθύτερο μεταψυχροπολεμικό πολιτικό παρασκήνιο, που σχετίζεται άμεσα με μια ιδιότυπη ανάγκη αυτογνωσίας (*raison d'être*), αυτοεπιβεβαίωσης και επικαιροποίησης σκοπού και αποστολής του Οργανισμού στον χάρτη του σημερινού, αλλά και μελλοντικού διεθνούς συστήματος.¹⁰¹ Η Βορειοατλαντική Συμμαχία που μετρά παραπάνω από εβδομήντα χρόνια επιτυχούς παρουσίας, βρίσκεται πλέον σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι δύσκολων αποφάσεων και επιλογών, που θα καθορίσουν δραματικά το παρόν αλλά κυρίως το μέλλον της.¹⁰²

2.2 Το μέλλον του NATO υπό αμφισβήτηση: Προκλήσεις και διλήμματα.

Το μέλλον του NATO, αν και δεν προβάλλεται τόσο από τον Οργανισμό επίσημα, διατρέχει ως θέμα το σύνολο των συνόδων κορυφής του. Οι επικριτές του Οργανισμού υποστηρίζουν ότι η Συμμαχία έχει ένα παρελθόν, για το οποίο μπορεί κάποιος να αισθάνεται υπερήφανος, αλλά την ίδια στιγμή δεν υπάρχει ένα ξεκάθαρο όραμα για το μέλλον. Παρά της αμφιλεγόμενης επιτυχίας επιχειρήσεις του Οργανισμού σε Κοσσυφοπέδιο, Αφγανιστάν και Λιβύη, το NATO σήμερα επικρίνεται από εχθρούς και φίλους ότι εξακολουθεί να πάσχει από έλλειψη οράματος.¹⁰³

Από πολιτικής άποψης, η παρουσία του NATO στον 21^ο αιώνα εξαρτάται από το κατά πόσο τα οφέλη που μπορεί να παρέχει ως διεθνής οργανισμός ή αμυντική συμμαχία είναι τέτοια που να δικαιολογούν τη συνέχειά του σε σχέση με άλλες συγκρίσιμες λύσεις, εφόσον ασφαλώς ανάλογες λύσεις υπάρχουν. Εντούτοις όμως σε

¹⁰⁰ Υποστηρίζουν ότι ίσως μόνον σε μακροπρόθεσμη βάση θα μπορούσε να γίνει αυτό και εφόσον ασφαλώς συνεχιστεί η περιφερειοποίηση του διεθνούς συστήματος ασφαλείας.

¹⁰¹ Böller, F., “‘Guardian of the International Order’? NATO’s Contested Identity, the Discourses of Secretaries General, and the Ukraine Crisis”, *East European Politics*, Vol. 34, No. 2, 2017, pp. 217–237.

¹⁰² Βλ. Carpenter, T.G., and B. Conry (eds.), *NATO Enlargement: Illusions and Reality*, Washington, DC: Cato Institute, 2001.

¹⁰³ Wolff, A.T., ‘The Structural and Political Crisis of NATO Transformation’, *Journal of Transatlantic Studies*, Vol. 7, No. 4, 2009, pp. 486–488.

έναν κόσμο, όπου οι απειλές είναι πολλές και οι θεσμικές επιλογές για την αντιμετώπισή τους ελάχιστες, η επιτυχημένη έως σήμερα ιστορική πορεία, η επιχειρησιακή ετοιμότητα και αμεσότητα ανταπόκρισης ανάπτυξης δύναμης σε συνάρτηση με μια δοκιμασμένη οργανωτική δομή και στρατηγική κουλτούρα, αναδεικνύουν τον Οργανισμό, ως τον μοναδικό επίσημο διεθνή φορέα που θα μπορούσε δυνητικά να εγγυηθεί στο μέλλον τη διατήρηση της διεθνούς ασφάλειας.¹⁰⁴ Άλλωστε στο πλαίσιο της διεθνούς επέμβασης, είτε με την έγκριση του ΟΗΕ είτε χωρίς αυτήν, οι καταλυτικής σημασίας επεμβάσεις του NATO στη βαλκανική χερσόνησο προς αρωγή αποστολών του ΟΗΕ και της ΕΕ, αλλά και εν μέρει η δράση του στη Λιβύη, μετά από σχετική εξουσιοδότηση των Ηνωμένων Εθνών προς εφαρμογή της πρωτοβουλίας της «Ευθύνης Προστασίας», ενδεχομένως επιβεβαιώνουν την προηγούμενη σκέψη.¹⁰⁵

Όπως τελικά εξελίχθηκαν και ολοκληρώθηκαν οι επιχειρήσεις του NATO στη Βοσνία, περισσότερο στη Λιβύη και λιγότερο στο Κοσσυφοπέδιο, οι επεμβάσεις του Οργανισμού άρχισαν να γίνονται ολοένα και περισσότερο αποδεκτές εντός της Συμμαχίας. Ιδιαίτερα μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, μια ιδεαλιστική, κοσμοπολιτική αντίληψη, σύμφωνα με την οποία η εμπλοκή της Συμμαχίας σε διεθνείς κρίσεις υπό μορφή ανθρωπιστικής επέμβασης δύναται να αποτελέσει έναν πρότυπο οδηγό δράσης για το μέλλον, σκιαγραφώντας ίσως με αυτό τον τρόπο έναν νέο διευρυμένο ρόλο εγγυητή διεθνούς ασφαλείας γι' αυτήν.¹⁰⁶ Ως αντίλογος βέβαια αναπτύχθηκε μια ρεαλιστικότερη και σαφέστερα πιο εσωστρεφής πολιτικά επιχειρηματολογία, όχι μόνο εκτός αλλά ακόμη και εντός της Συμμαχίας, η οποία έσπευδε να απαξιώσει όλους τους νεωτερισμούς και καινοφανείς δράσεις, φτάνοντας στο σημείο να καταδικάσει τις νέες ιδεαλιστικές πρωτοβουλίες του Οργανισμού, καταγγέλλοντάς αυτές ως επικίνδυνες πολιτικές αλχημείες, αντίθετες προς τις κλασικές αξίες και την αρχική αποστολή του. Ειδικότερα δε και σε ό,τι αφορά επιχειρήσεις σχετικά με επεμβάσεις στο πλαίσιο της αμφιλεγόμενης πρωτοβουλίας «Ευθύνη Προστασίας», η παραπάνω ρητορική απέρριπτε κάθε είδους απομάκρυνση από παραδοσιακές αντισοβιετικές πολιτικές. Αφού κατήγγειλε οτιδήποτε καινούργιο αποτελούσε πολιτική παρέκκλιση στο όνομα του ανθρωπισμού, εν συνεχεία το

¹⁰⁴ Μετά την κατάρρευση του κομμουνισμού, το NATO διευρύνθηκε και ενισχύθηκε με τη συμμετοχή αρκετών πρώην κομμουνιστικών χωρών της ανατολικής Ευρώπης. Σήμερα, δεν υπάρχει άλλο στρατιωτικό σύμφωνο ικανό να ανταγωνιστεί την πολιτική και στρατιωτική επιρροή του NATO.

¹⁰⁵ Βοσνία 1994, Βόρεια Μακεδονία 2000, Κόσσοβο 1999.

¹⁰⁶ Egan, P.T., 'The Kosovo Intervention and Collective Self-Defence', *International Peacekeeping*, Vol. 8, No. 3, 2001, pp. 39–58.

χαρακτήριζε ως ευκαιριακή χειραγώγηση ανθρωπιστικών τραγωδιών προς ίδιον πολιτικό όφελος κρατών μελών.¹⁰⁷

Περαιτέρω, σε ό,τι αφορά την υποστηρικτική προς τα Ηνωμένα Έθνη δράση του Οργανισμού σε επιχειρήσεις αμιγώς υποστήριξης ειρήνης και οικοδόμησης κράτους δικαίου (*peace-support operations, peace-building operations*) σε αποτυχημένα κράτη, η αποστολή του NATO στο Αφγανιστάν αποτέλεσε ένα χαρακτηριστικό σημείο αναφοράς του Οργανισμού σχετικά με το πιθανό μέλλον του, αφού εν προκειμένω ο επικουρικός ρόλος της Συμμαχίας κατόπιν πρόσκλησης του ΟΗΕ προβλήθηκε εκτενώς ως ένας ακόμη πιθανός ρόλος μελλοντικής δράσης μη στρατιωτικού χαρακτήρα.¹⁰⁸ Στην ιδιαίτερη περίπτωση της εμπλοκής της Συμμαχίας στο Αφγανιστάν, αν και δεν υπήρχε έως τότε ένας σαφής οδικός χάρτης δράσης και η εντολή του ήταν ασαφής, πολλά μέλη του ευρύτερου διεθνή συνασπισμού (ISAF) με ιδεαλιστική διάθεση παρερμήνευσαν την αποστολή και είδαν τη Συμμαχία ως παραλλαγή ή αντικαταστάτη του ρόλου των Ηνωμένων Εθνών.¹⁰⁹ Ως μια ειρηνευτική δύναμη δηλαδή υπεύθυνη για την ανάπτυξη και ανοικοδόμηση της χώρας και όχι ως μια επιχείρηση παροχής ασφάλειας και υποστήριξης της εσωτερικής τάξης στο πλαίσιο επιχείρησης διατήρησης της ειρήνης. Ως εκ τούτου, πολλοί σκεπτικιστές και αντίθετοι σε νεοτερισμούς ρεαλιστές επέκριναν δηκτικά ότι ο καθορισμός της ασφάλειας και διατήρησης της ειρήνης στο Αφγανιστάν απαιτεί πολλά περισσότερα από «την κατασκευή σχολείων και το άνοιγμα δρόμων».¹¹⁰

Επομένως η προοπτική μετεξέλιξης του NATO στη σύγχρονη διεθνή κοινωνία δεν θα μπορούσε να μελετηθεί και αναλυθεί πέραν του πλαισίου των σύγχρονων απειλών και ανθρωπιστικών κρίσεων και της ανθρωπιστικής επεμβατικής εμπλοκής του Οργανισμού και εκτός φυσικά του ευρύτερου παγκοσμιοποιημένου συστήματος διεθνούς ασφάλειας. Ως προς τη διευρυμένη γεωγραφικά, παγκοσμιοποιημένη δράση της Συμμαχίας ως σοβαρότερη αντίρρηση προβάλλεται συχνά η πολιτική θέση ότι,

¹⁰⁷ Σε σχέση με τους στόχους που τέθηκαν στην αρχή της αποστολής, η επιχείρηση του NATO Unified Protector ήταν πραγματικά επιτυχής. Ο τρόπος όμως με τον οποίο η Συμμαχία πέτυχε τους στόχους αυτούς, έρχεται σε αντίθεση με τις αρχικές ανθρωπιστικές προθέσεις, καθώς η ανταπόκριση του NATO ήταν καθυστερημένη λόγω διαφωνίας των κρατών μελών του για τον ρόλο τους στην επιχείρηση, αφού η Γαλλία αρχικά αντιτάχθηκε στην εμπλοκή του NATO, οι Ηνωμένες Πολιτείες αποφάσισαν να παραμείνουν στο παρασκήνιο με απλό υποστηρικτικό ρόλο, η Γερμανία απέσυρε την υποστήριξή της από την αποστολή και η Τουρκία αμφισβήτησε επίσης την ανάγκη επέμβασης.

¹⁰⁸ Oertel, J., 'The United Nations and NATO', paper prepared for the ACUNS 21st Annual Meeting, Bonn, Germany, 5-7 June 2008, pp. 1-10.

¹⁰⁹ Williams, E., 'Out of Area and Very Much in Business? NATO, the U.S., and the Post-9/11 International Security Environment', *Comparative Strategy*, Vol. 27, No. 1, 2008, pp. 65-78.

¹¹⁰ Kaplan, L.S., *NATO and the UN: A Peculiar Relationship*, Columbia, MO: University of Missouri Press, 2010, pp. 156-210.

όπως ακριβώς δεν έχει νόημα για την Αφρικανική Ένωση να αποστείλει στρατιωτική δύναμη στο Κοσσυφοπέδιο, έτσι και οι «εκτός περιοχής» αποστολές του NATO θα είναι λιγότερο δικαιολογημένες στο μέλλον, δεδομένου ότι η Συμμαχία κυριαρχείται από δυτικές χώρες με συμφέροντα και δράσεις περιορισμένες κυρίως στο βορειοδυτικό ημισφαίριο. Ωστόσο, όπως θα σημειωθεί στα επόμενα κεφάλαια, υπάρχουν τομείς όπου η δράση του NATO μπορεί να έχει παγκόσμιο αντίκτυπο, καθώς άλλοι περιφερειακοί οργανισμοί (π.χ. Αφρικανική Ένωση, Ευρωπαϊκή Ένωση) και εν προκειμένω τα Ηνωμένα Έθνη, δεν διαθέτουν την ικανότητα, κατάλληλη υποδομή, απαραίτητη στρατηγική κουλτούρα, πολιτική βούληση, αλλά και ικανότητα να επιβάλλουν διεθνή ασφάλεια.¹¹¹ Επομένως, όταν η ανάγκη για στρατιωτική επέμβαση δεν προέρχεται από άλλες πηγές, είναι λίγες οι θεσμικές εναλλακτικές επιλογές πέραν του NATO, το οποίο κινούμενο σε στενά πολιτικά και νομικά πλαίσια παραμένει ένας αξιόπιστος συλλογικός περιφερειακός μηχανισμός ανάληψης στρατιωτικής, αλλά και ανθρωπιστικής δράσης υπό την έγκριση και αιγίδα ασφαλώς των Ηνωμένων Εθνών, όπως έχει ιστορικά αποδειχθεί, εφόσον ασφαλώς αυτό του ζητηθεί.¹¹² Σε αυτό το σημείο ανακύπτουν δύο εύλογα ερωτήματα: Πρώτον, υπάρχει πράγματι λόγος και δύναται η Συμμαχία να διαρρήξει τα παραδοσιακά της σύνορα επεκτείνοντας την παροχή στρατιωτικής προστασίας πέραν της βορειοατλαντικής περιοχής; Δεύτερον, κατά πόσο η αποστολή ανάληψης του ρόλου του διεθνούς εγγυητή συλλογικής ασφαλείας κρίνεται ρεαλιστική στη βάση ενός δόγματος «*globalize or fossilize*» (παγκοσμιοποίηση ή απολίθωση), όπως χαρακτηριστικά τέθηκε από τους Rühle και Williams;¹¹³

Για την απάντηση των παραπάνω ερωτημάτων, χρήσιμη είναι η υπενθύμιση της ιστορικής πολιτικής πορείας του NATO, εστιασμένη ασφαλώς στον τομέα της διεθνούς και συλλογικής ασφαλείας, που ο οργανισμός παρείχε από την ίδρυσή του και εξακολουθεί να παρέχει έως σήμερα. Εξίσου σημαντική είναι και η καταγραφή της επίσημης πολιτικής ατζέντας ασφαλείας που διεμήνυσε και ισχυρίζεται ότι εφάρμοσε η Συμμαχία, όπως αυτή παρουσιάζεται μέσα από τα επίσημα θεσμικά κείμενα, υπό μορφή συλλογικών διακηρύξεων, τα Στρατηγικά της Δόγματα.

¹¹¹ Τέτοια είναι η περίπτωση με την Αφρικανική Ένωση, η οποία ζήτησε βοήθεια από το NATO για τη διεξαγωγή δράσης κατά της πειρατείας στα ανοικτά των ακτών της Σομαλίας.

¹¹² Carpenter and Conry, *NATO Enlargement*, pp. 209–264.

¹¹³ Rühle, M., and N. Williams, 'Why NATO Will Survive', *Comparative Strategy*, Vol. 16, No. 1, 1997, pp. 112–113.

2.3 Αναλύοντας το NATO από την ίδρυσή του ως σήμερα

Το NATO αδιαμφισβήτητα αποτελεί έναν εντόνως αμφιλεγόμενο πολιτικά διεθνή οργανισμό με μια εξίσου φορτισμένη ιδεολογικά σημειολογία. Πρόκειται δηλαδή για έναν ιδιαίτερος αμφίσημο παράγοντα του διεθνούς συστήματος, ο οποίος εκ των ιστορικών εξελίξεων δεν αποδείχθηκε ότι αποτελεί μια κλασική αμυντική συμμαχία με προκαθορισμένη ημερομηνία λήξης, αυτή της ανατροπής του αντιπάλου, αλλά έναν συνασπισμό κρατών με ειδικό και συγκεκριμένο πολιτικό ρόλο, παράλληλα με τη βασική στρατιωτική του αποστολή. Επομένως στην αναζήτηση οποιασδήποτε νέας ενδεχομένως αποστολής ή νέου ρόλου της Συμμαχίας, κρίνεται απαραίτητη και η εκ των προτέρων αποδοχή μιας κατά το δυνατόν κοινά αποδεκτής συναντίληψης για το τι υπήρξε, τι είναι και τι αντιπροσωπεύει ιστορικοπολιτικά το NATO σήμερα.¹¹⁴

Εκκινώντας από το πρωταρχικό προφανές ερώτημα του «τι είναι ουσιαστικά το NATO» και εν συνεχεία «ποιο το ενδεχόμενο μέλλον του», διαπιστώνει κανείς ότι η σχετική αποτίμηση δεν είναι εύκολη.¹¹⁵ Ακριβέστερο και σίγουρα εγγύτερο στη σκέψη του Bull σχετικά με τον θεσμό της «ισορροπίας δυνάμεων» ίσως θα ήταν να χαρακτηριστεί η Συμμαχία ως στρατηγική ισορροπία. Υπό μια άλλη οπτική, η Συμμαχία αποτελεί το αποτέλεσμα πρόταξης του εθνικού συμφέροντος στο πλαίσιο του γεωπολιτικού ρεαλισμού και παράλληλα την πολιτική έκφραση μιας ισχυρής νεοφιλελεύθερης κοινωνίας, ακόμα και μιας διεθνούς κοινωνίας ασφάλειας, όπου ο πόλεμος ορθολογικά απλά θα αποτελεί έννοια απαγορευτική και με λογική αποτροπής την έσχατη λύση.¹¹⁶ Και οι δυο προηγούμενες διαστάσεις (κατά το πρότυπα της ολιστικής οπτικής της αμφιλεγόμενης εικόνας πάπιας και λαγού), αν και αποτελούν περισσότερο ακαδημαϊκές προσεγγίσεις για το τι πραγματικά είναι ή αντιπροσωπεύει το NATO, διαμορφώνουν πολιτικές αντιλήψεις οι οποίες αναλυόμενες θεωρητικά δύνανται να σκιαγραφήσουν το ενδεχόμενο μέλλον του.

Για την οικονομία μιας τέτοιας ανάλυσης σχετικά με το τι είναι το NATO και πώς ενδεχομένως αυτό μπορεί να μετεξελιχθεί στο μέλλον, η παρούσα μελέτη ακολουθεί μεθοδολογικά τη διερεύνηση του ζητήματος σε δύο επίπεδα: Στο πρώτο

¹¹⁴ Collins, B.J., *NATO: A Guide to the Issues*, Santa Barbara, CA: Praeger/ABC-CLIO, 2011, pp. 1–10.

¹¹⁵ Η δυσκολία αποτυπώνεται εύγλωττα στη διάσημη ρήση του πρώην Γενικού Γραμματέα του Οργανισμού, Λόρδου Hastings Ismay, που με ειρωνική διάθεση σημείωνε ότι NATO σημαίνει «το να κρατάς τους Αμερικανούς μέσα, τους Γερμανούς κάτω και τους Ρώσους έξω (από την Ευρώπη)». Wheatcroft, G., ‘Who Needs NATO?’, *The New York Times*, Opinion, June 15, 2011.

¹¹⁶ Webber, ‘NATO’, p. 144. Παράδειγμα που επικυρώνει αυτήν τη θέση αποτελεί η ιστορική εξέλιξη της αντιπαράθεσης μεταξύ δυο κλασικών συμμάχων, Ελλάδας και Τουρκίας, οι οποίες αρκετές φορές στο παρελθόν και εσχάτως έφτασαν στα πρόθυρα ένοπλης σύγκρουσης και πολέμου.

επίπεδο παρουσιάζεται ιστορικά η επίσημη πολιτική ατζέντα της Συμμαχίας από την ίδρυσή της έως σήμερα, όπως αυτή καταγράφηκε μέσα από τα πλέον επίσημα θεσμικά της κείμενα, τα επονομαζόμενα Στρατηγικά Δόγματα. Στο δεύτερο, περισσότερο κριτικό, επίπεδο επιχειρείται η θεωρητική ανάλυση της ιστορικής πορείας του Οργανισμού. Η συγκεκριμένη μέθοδος προσέγγισης προκρίνεται καθόσον δεν είναι ευρύτερα γνωστό ότι το ερώτημα που πραγματεύεται η παρούσα διατριβή είχε απασχολήσει επίσημα τη Συμμαχία και στο παρελθόν, υπό την μορφή πολιτικών non papers (με την έκθεση των Τριών Σοφών και την Αναφορά Harmel), οπότε υπήρχαν ήδη κείμενα αλλά και γεγονότα που αποδείκνυαν τις υπαρκτές ανησυχίες του Οργανισμού σχετικά με την ιστορική του διάρκεια, εξέλιξη αλλά και μελλοντική συνέχεια.¹¹⁷ Επιπλέον δε, εφόσον πρώτα επιτευχθεί μια ελάχιστη κοινή αποδεκτή θέση σχετικά με το τι είναι το NATO και τι αντιπροσωπεύει πολιτικά σήμερα, ίσως τότε μόνο θα μπορέσει να απαντηθεί και το ερώτημα περί του ενδεχόμενου μέλλοντός του, να καταστεί δηλαδή αρχικά κατανοητός ο τρόπος που λειτουργούσε όλα αυτά τα χρόνια η Συμμαχία ως διεθνής πολιτικοστρατιωτικός οργανισμός, εν συνεχεία πώς λειτουργεί σήμερα και, τέλος, πώς θα μπορούσε να μετεξελιχθεί στο μέλλον.¹¹⁸

2.4 NATO και Στρατηγικά Δόγματα

Όπως έχει επισημανθεί, τα Στρατηγικά Δόγματα αποτελούν τα πλέον επίσημα θεσμικά κείμενα του Οργανισμού, αν και τα περισσότερα είχαν διαβάθμιση απορρήτου.¹¹⁹ Πρόκειται ουσιαστικά για τη σύνταξη έντυπων κατευθυντήριων που αποτυπώνουν την ομόφωνα συμφωνημένη πολιτική των συμμάχων και ειδικότερα τις θεμελιώδεις πολιτικές ασφαλείας που υιοθετούν τα μέλη σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους βάσει ειδικών ιστορικών και γεωπολιτικών συνθηκών. Είναι τα πολιτικά έγγραφα στα οποία αρχικά προσδιορίζονται τα κεντρικά χαρακτηριστικά των αλλαγών στο διεθνές περιβάλλον ασφαλείας, όπως γίνονται αντιληπτά από τα κράτη μέλη της Συμμαχίας, και εν συνεχεία επεξηγούν αναλυτικά τον τρόπο που επηρεάζουν οι αλλαγές αυτές την προσέγγιση της Συμμαχίας ως προς την ασφάλεια. Τα δόγματα αυτά, δηλαδή, γνωστά αλλιώς και ως Στρατηγικές Αντιλήψεις, παρέχουν οδηγίες για τη βέλτιστη στρατηγική προσαρμογή των στρατιωτικών δυνάμεων του

¹¹⁷ Collins, *NATO*, pp. 76–94.

¹¹⁸ https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68144.htm, NATO's purpose (ανακτήθηκε 07/07/2021).

¹¹⁹ Collins, *NATO*, p. 24.

Οργανισμού στα νέα δεδομένα, καθώς και την υιοθέτηση και εφαρμογή από όλους τους Συμμάχους μιας κοινής, σχεδόν δεσμευτικής, εξωτερικής πολιτικής.

Ως εκ τούτου από την ίδρυση του Βορειοατλαντικού Συμφώνου, τα Στρατηγικά Δόγματα περιγράφουν συνοπτικά την εκάστοτε προτεινόμενη εξωτερική πολιτική της Συμμαχίας, σύμφωνα με τις καταγεγραμμένες κατά ιστορικές περιόδους προκλήσεις ασφαλείας, προσδιορίζοντας εν συνεχεία τη μελλοντική στρατηγική ανάπτυξή της. Επαναλαμβάνοντας σταθερά και με συνέπεια τον διαρκή σκοπό και τη φύση του Οργανισμού, τα Στρατηγικά Δόγματα αναθεωρούνται τακτικά, προκειμένου να λαμβάνονται εγκαίρως υπόψη οι αλλαγές τόσο στο περιφερειακό όσο και στο παγκόσμιο περιβάλλον ασφαλείας και για να διασφαλίζεται ότι η Συμμαχία είναι κατάλληλα προετοιμασμένη να εκτελέσει τη βασική της αποστολή, αναδεικνύοντας τη μετεξέλιξη, με την ευρεία έννοια του όρου, ως μόνιμο προσδιοριστικό της χαρακτηριστικό.¹²⁰

Διαχρονικά λοιπόν αποδεικνύεται ότι, τόσο το NATO όσο και το ευρύτερο διεθνές περιβάλλον, μέσα στο οποίο ο Οργανισμός δραστηριοποιείται, αλλάζουν και εξελίσσονται με τέτοιους ρυθμούς αλλά και τρόπους, που οι ιδρυτές της Συμμαχίας δύσκολα θα μπορούσαν να προβλέψουν ή να φανταστούν. Αυτές οι αλλαγές απαντώνται κατά σειρά και στα επτά, έως σήμερα, Στρατηγικά Δόγματα της Συμμαχίας και ενισχύουν τον προηγούμενο ισχυρισμό περί διαρκούς μετεξέλιξης και προσαρμογής, επεξηγώντας ασφαλώς και ένα άλλο δημοφιλές ερώτημα: γιατί και πώς η Συμμαχία καταφέρνει και επιβιώνει τα τελευταία 70 χρόνια;¹²¹

Μια προσεκτική «ανάγνωση» της διαμόρφωσης, παρουσίασης και εφαρμογής των Στρατηγικών Δογμάτων, αλλά και της εν γένει ιστορικής ακολουθίας τους, καταδεικνύει σταθερά την κοινή και σχεδόν παράλληλη εξελικτική ιστορική πορεία της Συμμαχίας με τις επικαιροποιήσεις και μεταβολές στις διεθνείς σχέσεις από ιδρύσεως του Οργανισμού έως και σήμερα.¹²² Συγκεκριμένα, δεν θα αποτελούσε υπερβολή να υποστηριχθεί ότι το ιστορικό και πολιτικό αποτύπωμα εκάστου Στρατηγικού Δόγματος αντανακλούσε σε κάθε περίοδο την κυρίαρχη διεθνώς πολιτική σκέψη, τις ανατροπές, τις συγκρούσεις, τα οράματα και τις εξελίξεις τόσο στο διεθνές σύστημα όσο και στις θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων, δικαιολογώντας

¹²⁰ Rühle and Williams, 'Why NATO Will Survive'.

¹²¹ Βλ. Thies, W.J., *Why NATO Endures*, New York: Cambridge University Press, 2009.

¹²² https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm, Strategic Concepts (ανακτήθηκε 07/07/2021).

ίσως με τον τρόπο αυτόν την πολιτική ανθεκτικότητα της Συμμαχίας, αφού με αυτόν τον τρόπο κατάφερε ουσιαστικά να παρακολουθεί τις εξελίξεις.¹²³

Προς επίρρωση του παραπάνω ισχυρισμού, σημειώνεται ιδιαίτερα χαρακτηριστικά η δεσπόζουσα θέση της ρεαλιστικής σχολής στα Στρατηγικά Δόγματα της Ψυχροπολεμικής περιόδου (και όχι ασφαλώς μόνο σε αυτήν), όπου η πολιτική της πυρηνικής και συμβατικής αποτροπής, καθώς και η αλόγιστη κούρσα των εξοπλισμών συνιστούσαν πρωτεύουσα και κυρίαρχη συμμαχική πολιτική επιλογή. Εντούτοις, ακόμα και κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, υπήρξαν σημαντικές παρεμβάσεις εντός της Συμμαχίας, όπως η αναφορά των Τριών Σοφών και η έκθεση Harmel, οι οποίες ουσιαστικά παρέκλιναν από το κλασικό ρεαλιστικό μοντέλο απόφασης, ταυτιζόμενες με τις χαρακτηριστικές νεορεαλιστικές «δομικές» θέσεις της εποχής, αντιλαμβανόμενες δηλαδή πλέον τη συστημική θέση του Οργανισμού στη διεθνή πολιτική σκηνή και όχι των κρατών μελών του μεμονωμένα, εντός δηλαδή ενός ευρύτερου διεθνούς συστήματος διαρκούς αλληλεπίδρασης.

Εν συνεχεία, στα τέλη του περασμένου αιώνα και συγκεκριμένα μετά την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού, όπου η νεοφιλελεύθερη αντίληψη έτεινε να κυριαρχήσει με θεωρίες περί του «τέλους της Ιστορίας» (F. Fukuyama) και πολιτικές για μια «Ενωμένη και Ελεύθερη Ευρώπη» (G. Bush), η Συμμαχία παρακολουθώντας και πάλι τις εξελίξεις και αντιδρώντας έγκαιρα, κατάφερε να μετουσιώσει τις κοσμοϊστορικές αλλαγές στο Στρατηγικό Δόγμα της εποχής. Ως εκ τούτου, αποφεύγοντας την κατάληξη του Συμφώνου της Βαρσοβίας, αλλά και τις δυσσιώπες προβλέψεις κλασικών θεωρητικών νεορεαλιστών, όπως του Mearsheimer, δεν απαξιώθηκε, αντίθετα αναδείχθηκε.¹²⁴ Επιπλέον, όταν η πτώση των Δίδυμων Πύργων ανακατέυθνε όχι μόνον τη διεθνή πολιτική, αλλά και τον ερευνητικό προσανατολισμό των Διεθνών Σχέσεων, και πάλι ο Οργανισμός επαναπροσδιόρισε μέσω νέων δογμάτων του τη θέση του στον νέο πολιτικό χάρτη ασφαλείας. Εντός αυτού του νέου περιβάλλοντος ξεκίνησε στη Συμμαχία και η συζήτηση για αλλαγή και επικαιροποίηση αποστολής, προκειμένου με τη σειρά της και αυτή να

¹²³ Η συγκεκριμένη άποψη αποτελεί προσωπικό συμπέρασμα του γράφοντος, όπως προέκυψε κατά την έρευνα που προηγήθηκε της συγγραφής του παρόντος.

¹²⁴ Buzan, B., and L. Hansen, *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2009, p. 196. Πολλές χώρες του τέως Ανατολικού Συνασπισμού, προ της ένταξής τους στην ΕΕ εντάχθηκαν στο NATO, μια πολιτική διεργασία που σχετιζόταν άμεσα με τα πολιτικά κριτήρια που όφειλαν να υιοθετήσουν οι υπό ένταξη χώρες. Ουσιαστικά το NATO, λειτούργησε για τις περισσότερες από τις χώρες αυτές ως προθάλαμος για την υποψηφιότητα και ένταξή τους στην ΕΕ.

προσαρμοστεί ανάλογα και να μην καταστεί παρωχημένη.¹²⁵ Το σύνολο όμως της πολιτικής ασφαλείας που ακολούθησε το NATO από την ίδρυσή του 70 χρόνια πριν έως σήμερα, δεν μπορεί ίσως να αποδοθεί καλύτερα παρά με την παράθεση και ανάλυση των Στρατηγικών του Δογμάτων που ακολουθεί.¹²⁶

2.5 Τα Στρατηγικά Δόγματα της Ψυχροπολεμικής Περιόδου (1949-1991)

Η πρώτη περίοδος ελέγχου της πολιτικής συλλογικής ασφαλείας του NATO μέσω των Στρατηγικών του Δογμάτων καλύπτει την ψυχροπολεμική περίοδο 1949-1991. Η περίοδος αυτή θα μπορούσε καταρχήν να χαρακτηριστεί με όρους Διεθνών Σχέσεων ως η ρεαλιστική περίοδος της άμυνας μέσω της στρατιωτικής ισχύος και της πυρηνικής αποτροπής, αλλά και της εν συνεχεία νεορεαλιστικής μεταστροφής προς τον διάλογο και την ύφεση, ειδικά τις δύο τελευταίες δεκαετίες της περιόδου. Περιλαμβάνει κατά σειρά τα απόρρητα Στρατηγικά Δόγματα της «Αποτροπής της Επιθετικότητας» (Deter Aggression, 1949-1952), της «Προωθημένης Στρατηγικής» (Forward Strategy, 1952-1957), των «Μαζικών Αντιποίνων» (Massive Retaliation, 1957-1968) και τέλος της «Ευέλικτης Ανταπόκρισης» (Flexible Response, 1968-1991).¹²⁷

Η διπολική αντιπαράθεση Ανατολής-Δύσης κυριαρχούσε ιδεολογικά και πολιτικά στο διεθνές σύστημα κατά την εν λόγω περίοδο. Το σύνολο του ενδιαφέροντος και της προσοχής εστιαζόταν κυρίως στην αμοιβαία ένταση και αντιπαράθεση παρά στο διάλογο και τη συνεργασία. Αυτό οδήγησε σε μια επικίνδυνη και δαπανηρή κούρσα εξοπλισμών, η οποία τελικά αποδείχτηκε καταλυτική για τη λήξη της αντιπαράθεσης. Τα τέσσερα Στρατηγικά Δόγματα που εκδόθηκαν κατά τη διάρκεια της περιόδου, αλλά και οι δύο πολύ σημαντικές Εκθέσεις που δημοσιεύτηκαν την ίδια περίοδο, δηλαδή η Έκθεση της Επιτροπής των Τριών Σοφών τον Δεκέμβριο του 1956 και η Έκθεση Harmel τον Δεκέμβριο του 1967,

¹²⁵ Thies, *Why NATO Endures*, p. 294.

¹²⁶ Το 2016 ο Αμερικανός Πρόεδρος των ΗΠΑ, D. Trump, έσπευσε να δηλώσει ότι το NATO πλέον αποτελεί έναν παρωχημένο θεσμό, δήλωση που γρήγορα ανασκεύασε. Βλ. Reuters Staff, 'Trump Says NATO Is Obsolete but Still "Very Important to Me"', *Reuters*, January 16, 2017.

¹²⁷ Τα τέσσερα απόρρητα Στρατηγικά Δόγματα της ψυχροπολεμικής περιόδου συνοδεύονταν από αντίστοιχα έγγραφα και στρατιωτικές διαταγές για την πρακτική τους εφαρμογή. Αντίθετα, κατά τη μετα-ψυχροπολεμική περίοδο, τα τρία Στρατηγικά Δόγματα που εκδόθηκαν ήταν αδιαβάθμητα, αν και εξακολουθούσαν να συνοδεύονται από απόρρητα στρατιωτικά σχέδια. Αυτή η αντιστροφή πηγάζει από το γεγονός ότι από το 1999 το NATO έχει υιοθετήσει ένα πολύ ευρύτερο ορισμό της ασφάλειας, όπου ο διάλογος και η συνεργασία αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της στρατηγικής σκέψης του.

διαμόρφωσαν ουσιαστικά την πολιτική ασφαλείας της Συμμαχίας αυτήν την περίοδο και παρουσιάζονται συνοπτικά παρακάτω.¹²⁸

2.5.1 Η ίδρυση της Συμμαχίας και το πρώτο Στρατηγικό Δόγμα (1949-1952)

Η Συμμαχία άρχισε να εκδίδει στρατηγικά έγγραφα και οδηγίες προς τα μέλη της τον Οκτώβριο 1949. Το πρώτο όμως έγγραφο ουσιαστικά γενικότερης στρατηγικής του NATO, το οποίο έπρεπε να εγκριθεί πρώτα από το Βορειοατλαντικό Συμβούλιο (North Atlantic Council – NAC) ήταν «Η Στρατηγική Αντίληψη για την Άμυνα της περιοχής του Βορείου Ατλαντικού», που εκδόθηκε στις 6 Ιανουαρίου 1950 και αποτέλεσε το πρώτο στρατηγικό δόγμα της Συμμαχίας. Το συγκεκριμένο απόρρητο έγγραφο (DC 6/1), παρείχε μια συνολικότερη στρατηγική αντίληψη, εισάγοντας ουσιαστικά για πρώτη φορά την έννοια της αποτροπής. Μεταξύ άλλων, ανέφερε ότι η κύρια αποστολή και ρόλος του NATO ήταν να αποτρέψει την επιθετικότητα της ΕΣΣΔ.¹²⁹ Για αυτόν τον λόγο, θα έπρεπε οι δυνάμεις του να έχουν ως κύρια αποστολή μόνον την αποτροπή της σοβιετικής απειλής.¹³⁰

Αυτή η στρατηγική κλασικής αποτροπής του NATO στο πλαίσιο του πρώτου Στρατηγικού της Δόγματος «Αποτροπή της Επιθετικότητας», υπήρξε πλήρως ταυτισμένη με το μεταπολεμικό ρεαλιστικό πνεύμα της εποχής, όπου τόσο στο διεθνές σύστημα όσο και στις Διεθνείς Σχέσεις είχε εγκαταλειφθεί κάθε άποψη μεσοπολεμικού ιδεαλισμού ως παρωχημένη και επικίνδυνη.¹³¹ Ήταν η ίδια εποχή όπου αναπτυσσόταν ραγδαία και με μεγάλη απήχηση σε πολιτικό, διπλωματικό, αλλά

¹²⁸ Hendrickson, R.C., *Diplomacy and War at NATO: The Secretary General and Military Action after the Cold War*, Columbia, MO: University of Missouri Press, 2006, pp. 19–20, 27–28.

¹²⁹ Payne, K.B., 'Understanding Deterrence', *Comparative Strategy*, Vol. 30, No. 5, 2011, pp. 397–399.

¹³⁰ Η συνεισφορά κάθε κράτους μέλους στην άμυνα του Οργανισμού διαμορφωνόταν σε αναλογία με τις οικονομικές, βιομηχανικές, γεωγραφικές και κυρίως στρατιωτικές δυνατότητές του, προκειμένου με αυτόν τον τρόπο να διασφαλιζόταν η ισοκατανομή των βαρών, αλλά και η βέλτιστη χρήση των διατιθέμενων πόρων στην υπηρεσία της πολιτικής της αποτροπής. Στο πλαίσιο δε της κούρσας των εξοπλισμών και αναγνωρίζοντας την αριθμητική κατωτερότητα από άποψη στρατιωτικών πόρων σε σχέση με τους αντίστοιχους της ΕΣΣΔ, στο ίδιο έγγραφο τονιζόταν ιδιαίτερα η εξάρτηση της Συμμαχίας από τις πυρηνικές και αεροπορικές δυνατότητες των ΗΠΑ, καταλήγοντας στο τελικό συμπέρασμα ότι η Συμμαχία θα πρέπει, όταν και εάν απαιτηθεί, να εξασφαλίσει τη δυνατότητα να πραγματοποιήσει άμεσα στρατηγικούς βομβαρδισμούς με όλους τους τύπους όπλων και όλα τα μέσα, εισάγοντας για πρώτη φορά και την έννοια της πυρηνικής αποτροπής μαζί με τη συμβατική. Αν και το απόρρητο έγγραφο DC 6/1 ήταν αρκετά αναλυτικό, απαιτήθηκε η περαιτέρω επεξεργασία και επικαιροποίησή του από τις πέντε Περιφερειακές Ομάδες Σχεδιασμού. Αυτές οι ομάδες ανέλαβαν να εξορθολογήσουν με ρεαλιστικό τρόπο τη συνολική θεωρητική στρατηγική της Συμμαχίας με τελικό στόχο να προβληθεί επιτυχώς μια αξιόπιστη δύναμη άμυνας, όπου ως αποστολή είχε να πείσει την ΕΣΣΔ ότι ένας πόλεμος με τη Δύση θα ήταν ασύμφορος.

¹³¹ Payne, 'Understanding Deterrence', pp. 394–395.

και ακαδημαϊκό κυρίως επίπεδο ο κλασικός ρεαλισμός με κύριο εκφραστή του τον Hans Morgenthau.

2.5.2 Ο Πόλεμος της Κορέας και το δεύτερο Στρατηγικό Δόγμα (1952-1957)

Η αιφνιδιαστική εισβολή της Βόρειας Κορέας στη Νότια Κορέα στις 25 Ιουνίου 1950, αν και δεν αφορούσε χώρα μέλος της Συμμαχίας και δεν περιλάμβανε γεωγραφικά το πεδίο δράσης της, είχε άμεσο αντίκτυπο στο NATO και τη στρατηγική αντίληψή του.¹³² Εμμέσως πλην σαφώς, ο ίδιος ιδεολογικός αντίπαλος αποδείκνυε ότι είχε τη δυνατότητα να μετακυλήσει την απειλή και επιθετικότητά του εκτός Ευρώπης και αυτό απαιτούσε αναπροσαρμογή στρατηγικής και επικαιροποίηση νέων πιθανών απειλών τόσο εντός όσο όμως και πέραν των γεωγραφικών ορίων του Οργανισμού.¹³³ Κατά συνέπεια, και το δεύτερο δόγμα ήταν ένα ολοκληρωμένο ρεαλιστικό έγγραφο, το οποίο ανέφερε ότι ο συνολικός στρατηγικός στόχος του NATO ήταν να διασφαλιστεί η άμυνα της περιοχής του και να καταστρέψει τη θέληση, αλλά και την ικανότητα της Σοβιετικής Ένωσης και των δορυφόρων τους να κηρύξουν πόλεμο.¹³⁴

Υπήρχε όμως και ένα άλλο ζήτημα που έθεσε η κορεατική εισβολή, αλλά διευθετήθηκε τελικά λίγα χρόνια αργότερα, όταν οι νεορεαλιστικές προτάσεις του Kenneth Waltz περί συστημικής δομής του διεθνούς περιβάλλοντος εύρισκαν ολοένα και μεγαλύτερη απήχηση. Ήταν η ανάγκη εφαρμογής της προωθημένης στρατηγικής μέσω τοποθέτησης προκεχωρημένων αμυντικών γραμμών στην Ευρώπη, όσο το δυνατόν εγγύτερα δηλαδή στο Σιδηρούν Παραπέτασμα. Αυτό έθεσε αμέσως το ευαίσθητο ζήτημα του ρόλου της Γερμανίας σε μια τέτοια δέσμευση, ζήτημα που

¹³² Collins, *NATO*, pp. 55–56.

¹³³ Η αποτυχία των αμερικανικών δυνάμεων στην Κορέα που αποδόθηκε στην έλλειψη ικανών στρατιωτικών δομών πλησίον του θεάτρου στρατιωτικών επιχειρήσεων, αποτέλεσαν ένα καλό δίδαγμα για το νέο Στρατηγικό Δόγμα της Συμμαχίας, που σχετιζόταν με τη διαπίστωση ότι το NATO χρειάζεται να αντιμετωπίσει επείγοντως δύο θεμελιώδη ζητήματα, την αποτελεσματικότητα των στρατιωτικών δομών και δυνάμεών του στην Ευρώπη και το είδος αυτών των δυνάμεων. Έτσι στις 26 Σεπτεμβρίου 1950, το Βορειοατλαντικό Συμβούλιο ενέκρινε τη δημιουργία μιας ολοκληρωμένης στρατιωτικής δύναμης υπό αμερικανική κεντρική διοίκηση εντός του ευρωπαϊκού χώρου. Στις 19 Δεκεμβρίου 1950, το ίδιο όργανο όρισε τον Αμερικανό στρατηγό Dwight D. Eisenhower ως πρώτο Ανώτατο Συμμαχικό Διοικητή του NATO στην Ευρώπη (SACEUR) και έδρα του το Ανώτατο Αρχηγείο Συμμαχικών Δυνάμεων Ευρώπης (SHAPE). Αυτές και άλλες λειτουργικές κυρίως διαρθρωτικές αλλαγές, σε συνδυασμό με την ένταξη της Ελλάδας και της Τουρκίας στη Συμμαχία, αντικατόπτριζαν το δεύτερο Στρατηγικό Δόγμα, αυτό της «Προωθημένης Στρατηγικής» («*Forward Strategy*», 1952-1957), που εγκρίθηκε από το Βορειοατλαντικό Συμβούλιο στις 3 Δεκεμβρίου 1952. Το δεύτερο Στρατηγικό Δόγμα έκανε σεβαστές τις βασικές ρεαλιστικές αρχές περί αποτροπής και άμεσης απάντησης με κάθε τρόπο και μέσο που περιγράφονταν στο πρώτο (DC 6/1) και, υπό αυτή την έννοια, δεν διέφερε ουσιαστικά από αυτό.

¹³⁴ Collins, *NATO*, pp. 60–63.

τελικά επιλύθηκε όταν το NATO κάλεσε την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας να γίνει μέλος του στις 6 Μαΐου 1955.¹³⁵

2.5.3 Προβλήματα, αμφιβολίες και το τρίτο Στρατηγικό Δόγμα (1957-1968)

Ένα ακόμα πολύ σημαντικό επίσημο συμμαχικό έγγραφο ήταν «το Αποτελεσματικό Πρότυπο Στρατιωτικής Δύναμης NATO για την επόμενη πενταετία». Μέσα από το συγκεκριμένο έγγραφο, παρεχόταν στρατηγική καθοδήγηση για μελλοντικές δράσεις, ενώ παράλληλα περιείχε έννοιες και υποθέσεις που αργότερα συμπεριλήφθηκαν στο τρίτο Στρατηγικό Δόγμα του NATO αυτό των «Μαζικών Αντιποίνων» (Massive Retaliation, 1957-1968).¹³⁶ Το παραπάνω απόρρητο έγγραφο (MC 48) ήταν το πρώτο επίσημο κείμενο του NATO που έθεσε ρητά το ζήτημα της χρήση των πυρηνικών όπλων και παράλληλα εισήγαγε την έννοια των μαζικών αντιποίνων. Το έγγραφο αυτό αποτελούσε ουσιαστικά το πρώτο δόγμα της Συμμαχίας το οποίο υποστήριζε την επιλογή της «μαζικής ανταπόδοσης» ως στοιχείο κλειδί της νέας αποτρεπτικής στρατηγικής του NATO.¹³⁷

Εκτός από τη θεωρία των «μαζικών αντιποίνων», στο τρίτο Στρατηγικό Δόγμα αντανακλώνεται και άλλες συμμαχικές ανησυχίες σχετικά με τις επιπτώσεις των σοβιετικών πολιτικών, αλλά και οικονομικών δραστηριοτήτων εκτός της ζώνης του NATO. Αυτό φάνηκε ιδιαίτερα τόσο κατά τη διάρκεια της Κρίσης του Σουέζ όσο και κατά τη βίαιη καταστολή της ουγγρικής εξέγερσης από τη Σοβιετική Ένωση το 1956. Η σημασία των γεγονότων εκτός της περιοχής της Συμμαχίας που θα αναλυθεί

¹³⁵ Εντωμεταξύ, ενώ τα προαναφερόμενα διαρθρωτικά ζητήματα της προωθημένης άμυνας φαίνεται πως είχαν αντιμετωπιστεί, μεγάλη συζήτηση προκάλούσε η σύγκριση ισχύος των δυνάμεων του NATO με αυτών της ΕΣΣΔ, θέμα που εξακολουθούσε να αποτελεί πρόβλημα για τη Συμμαχία. Κατά συνέπεια, οι Ηνωμένες Πολιτείες υπό την ηγεσία του πρώην SACEUR του NATO, Dwight D. Eisenhower, αποφάσισαν να ενισχύσουν την προκεχωρημένη πλέον αμυντική πολιτική τους, θέτοντάς τη σε μεγαλύτερη εξάρτηση από τη χρήση των πυρηνικών όπλων. Αυτή η πολιτική που ονομάστηκε «Νέα Οπτική» («*New Look*») προσέφερε μεγαλύτερη στρατιωτική αποτρεπτική αποτελεσματικότητα, χωρίς να χρειάζεται να δαπανηθούν περισσότερα χρήματα για την άμυνα. Ως εκ τούτου, οι Ηνωμένες Πολιτείες μαζί με μια σειρά από ευρωπαϊκά μέλη ζήτησαν την πλήρη ένταξη της πυρηνικής πολιτικής στη στρατηγική άμυνα του NATO.

¹³⁶ Collins, *NATO*, pp. 68–74.

¹³⁷ Παρά το γεγονός ότι αρκετοί Σύμμαχοι υποστήριζαν σθεναρά την επιλογή των μαζικών αντιποίνων, επειδή είχε το πλεονέκτημα της μείωσης των λοιπών συμβατικών δυνάμεων και, ως εκ τούτου, λιγότερων αμυντικών δαπανών, δεν ήταν όλες οι χώρες-μέλη σύμφωνες με τη συγκεκριμένη ρεαλιστική πολιτική. Επιπλέον, ένας ικανός βαθμός ευελιξίας προβλεπόταν με την επιλογή της προσφυγής σε συμβατικά όπλα, εφόσον υπήρχαν μικρότερες μορφές επιθετικότητας. Εντούτοις όμως η Συμμαχία στο τρίτο Στρατηγικό της Δόγμα, συνεπής σε μια άκρως ρεαλιστική πολιτική, δεν δεχόταν την έννοια ενός περιορισμένου πόλεμου με την ΕΣΣΔ. Αντίθετα, δηλωνόταν σε όλους τους τόνους και με όλους τους δυνατούς τρόπους η αποφασιστικότητά της «εάν οι Σοβιετικοί εμπλακούν σε μια εχθρική τοπική επίθεση και εν συνεχεία διευρύνουν το πεδίο δράσης ενός τέτοιου περιστατικού ή το παρατείνουν, η κατάσταση θα οδηγήσει σε έναν ολοκληρωτικό πόλεμο με αξιοποίηση όλων των όπλων και των δυνάμεων που θα έχει στη διάθεσή του το NATO». Βλ. *ibid.*.

ιδιαίτερα στα κεφάλαια που ακολουθούν, καταγράφηκε χαρακτηριστικά στην πολιτική οδηγία CM 138, όπου επισημαινόταν ότι «παρά το γεγονός ότι ο αμυντικός σχεδιασμός του NATO περιορίζεται στην άμυνα της περιοχής Συνθήκης, είναι απαραίτητο να ληφθούν υπόψη οι κίνδυνοι που μπορεί να προκύψουν για το NATO, λόγω των εξελίξεων εκτός της περιοχής αυτής.»¹³⁸

Από τη στιγμή που εκδόθηκε τρίτη Στρατηγική Αντίληψη του NATO, μια σειρά από διεθνείς εξελίξεις που έλαβαν χώρα τόσο εντός όσο και εκτός των συνόρων της Συμμαχίας έθεσαν υπό αμφισβήτηση τη στρατηγική της Συμμαχίας περί μαζικών αντιποίνων, τον πυρήνα της έως τότε ρεαλιστικής θεώρησης των πραγμάτων. Το ξέσπασμα της επονομαζόμενης δεύτερης κρίσης του Βερολίνου (1958-1962) ενίσχυσε περαιτέρω τις αμφιβολίες των Ευρωπαίων, αφού αφήνονταν αναπάντητα υποθετικά ερωτήματα σχετικά με το πώς θα πρέπει το NATO να αντιδρά στις απειλές που ήταν κάτω από το επίπεδο της ολομέτωπης επίθεσης και της πυρηνικής αποτροπής, δεδομένου ότι το NATO δεν κατάφερε να εμποδίσει τους Σοβιετικούς να απειλούν τις θέσεις των Συμμάχων στην Ευρώπη, ιδίως στο Δυτικό Βερολίνο.¹³⁹

2.5.4 *Πρώτες ματιές στο μέλλον και το τέταρτο Στρατηγικό Δόγμα (1968-1991)*

Το τέταρτο Στρατηγικό Δόγμα του NATO που είναι γνωστό και ως «Συνολική Στρατηγική Αντίληψη για την Άμυνα της Συνθήκης του Βορείου Ατλαντικού Οργάνωση Χώρου (MC 14/3) εκδόθηκε στις 16 Ιανουαρίου 1968. Αυτή ήταν μια

¹³⁸ *Ibid.*.

¹³⁹ Όπως έχει ήδη περιγραφεί, η στρατηγική του τρίτου δόγματος στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό στην πυρηνική ικανότητα των Ηνωμένων Πολιτειών και τη βούλησή τους να υπερασπιστούν τον ευρωπαϊκό έδαφος σε περίπτωση σοβιετικής πυρηνικής επίθεσης. Εντούτοις, οι Ευρωπαίοι αμφέβαλαν αν ένας αμερικανός πρόεδρος θα θυσιάζε μια αμερικανική πόλη για μια ευρωπαϊκή. Ανησυχούσαν ιδιαίτερα λόγω του ότι η ΕΣΣΔ είχε αναπτύξει ένα ικανό πρόγραμμα διηπειρωτικών βαλλιστικών πυραύλων, που ενίσχυε ιδιαίτερα την πυρηνική της ικανότητα. Όπως ήταν φυσικό, όταν το πυρηνικό δυναμικό της ΕΣΣΔ αυξήθηκε και το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα του NATO στην πυρηνική αποτροπή μειώθηκε αισθητά, όροι όπως «Αμοιβαία Εξασφαλισμένη Καταστροφή» ή MAD άρχισαν να χρησιμοποιούνται ευρέως. Όταν το 1961, ο J.F. Kennedy ανέλαβε Πρόεδρος στον Λευκό Οίκο, ασχολήθηκε τόσο με την αντίληψη ότι μια πυρηνική σύγκρουση θα μπορούσε να ξεκινήσει από ατύχημα ή εσφαλμένο υπολογισμό, όσο όμως και με το ενδεχόμενο ενός περιορισμένου πολέμου. Εντωμεταξύ, η κρίση του Βερολίνου που είχε πλέον ενταθεί, είχε ως αποτέλεσμα την ανέγερση του Τείχους του Βερολίνου και τον Οκτώβριο του 1962 ο Ψυχρός Πόλεμος κορυφώθηκε με την πυραυλική κρίση της Κούβας. Σε εκείνο το χρονικό σημείο και υπό την Προεδρία του J.F. Kennedy, οι Ηνωμένες Πολιτείες άρχισαν να υποστηρίζουν ολοένα και πιο ανοικτά μια ισχυρότερη μη πυρηνική νεοφιλελεύθερη πολιτική για το NATO και την ανάγκη υιοθέτησης μιας νέας στρατηγικής, αυτής της «ευέλικτης αντίδρασης». Οι αρχικές συζητήσεις για την αλλαγή της στρατηγικής ξεκίνησαν μεταξύ των χωρών μελών του NATO, αν και αρχικά δεν υπήρξε ευρεία συναίνεση. Στο πλαίσιο αυτό κινήθηκαν και «οι κατευθυντήριες γραμμές της Αθήνας», όπου ο τότε Γενικός Γραμματέας του NATO, Dirk Stikker, παρουσίασε μια ειδική έκθεση σχετικά με την νέα πολιτική Άμυνας του NATO [CM (62) 48] στις 17 Απριλίου 1962 σχετικά με τον πολιτικό έλεγχο των πυρηνικών όπλων. Ήταν ουσιαστικά η πρώτη προσπάθεια του NATO να μετριάσει την πολιτική των μαζικών αντιποίνων και να θέσει τη χρήση των πυρηνικών όπλων σε διαβούλευση κάτω από διαφορετικές συνθήκες.

δύσκολη και ιδιαίτερη χρονικά περίοδος, διότι σχεδόν συνέπεσε με την αποχώρηση της Γαλλίας από την ολοκληρωμένη στρατιωτική δομή της Συμμαχίας το 1966.¹⁴⁰

Δύο ήταν τα βασικά χαρακτηριστικά της νέας στρατηγικής, η ευελιξία και η κλιμάκωση. Επιπλέον, το νέο Δόγμα προσδιόρισε τρεις τύπους στρατιωτικών αντιδράσεων του NATO απέναντι στην επιθετικότητα: α) την άμεση άμυνα με στόχο να συντριβεί η επίθεση στο πεδίο, όπου ο εχθρός επέλεξε να πολεμήσει, β) τη σκόπιμη κλιμάκωση με ισχυρά αντιμέτρα για την αντιμετώπιση της εχθρικής επιθετικότητας μέσω της σταδιακής αύξησης της απειλής χρήσης πυρηνικής δύναμης στην περίπτωση κλιμάκωσης της κρίσης και, τέλος, γ) την απειλή γενικότερης πυρηνικής αντίδρασης ως το απόλυτο αποτρεπτικό μέτρο. Ένα συνοδευτικό στο νέο στρατηγικό Δόγμα έγγραφο με τίτλο «Μέτρα για την εφαρμογή της Στρατηγικής Αντίληψης για την άμυνα της περιοχής του NATO» εκδόθηκε στις 8 Δεκεμβρίου 1969. Ήταν μάλιστα και τα δύο έγγραφα τόσο εγγενώς ευέλικτα ως προς την ουσία και την ερμηνεία τους, ώστε εξακολούθησαν να ισχύουν μέχρι το τέλος του Ψυχρού Πολέμου.

2.5.5 Η Έκθεση των Τριών Σοφών και η Έκθεση Harmel

Παρενθετικά προς τη διαδοχική παρουσίαση των Στρατηγικών Δογμάτων της Συμμαχίας, κρίνεται απαραίτητη η παρουσίαση των πρώτων χρονικά σημαντικών πολιτικών πρωτοβουλιών για «την επόμενη μέρα» του NATO, κινήσεις που έδειξαν από πολύ νωρίς προθέσεις και μελλοντικούς οραματισμούς. Συγκεκριμένα την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου και ενώ το NATO αποφάσιζε τη σκλήρυνση της στρατιωτικής του θέσης, παράλληλα αποφάσισε να ενισχύει και τον πολιτικό ρόλο της Συμμαχίας. Λίγους μήνες πριν από την έκδοση του τρίτου Στρατηγικού του Δόγματος, τον Δεκέμβριο του 1956, δημοσίευσε την Έκθεση της Επιτροπής των Τριών Σοφών, αλλιώς γνωστή και ως «Έκθεση για τη Μη Στρατιωτική Συνεργασία στο NATO».¹⁴¹

Η έκθεση, που συντάχθηκε από τρεις υπουργούς Εξωτερικών του NATO, τον καναδό Lester Pearson, τον ιταλό Gaetano Martino και τον νορβηγό Halvard Lange, έδωσε νέα ώθηση στις πολιτικές διαβουλεύσεις μεταξύ των κρατών μελών σχετικά με όλες τις πτυχές των σχέσεων μεταξύ Ανατολής και Δύσης.¹⁴² Ήταν ίσως η πρώτη

¹⁴⁰ Collins, *NATO*, pp. 77–87.

¹⁴¹ Hendrickson, *Diplomacy and War at NATO*, pp. 19–20, 27–28.

¹⁴² *Ibid.*, p. 19.

επίσημη πράξη που τόνιζε τον πολιτικό ρόλο της Συμμαχίας στη διεθνή σκηνή. Η έκθεση εγκρίθηκε εν μέσω της κρίσης του Σουέζ, όταν η εσωτερική διαβούλευση για θέματα ασφαλείας που επηρέαζαν τη Συμμαχία ήταν ιδιαίτερα ανεπαρκής, θέτοντας για πρώτη φορά σε κίνδυνο την αλληλεγγύη της Συμμαχίας. Πράγματι, αυτή ήταν η πρώτη φορά μετά την υπογραφή της ιδρυτικής Συνθήκης της Ουάσινγκτον που το NATO αναγνώρισε επίσημα την ανάγκη ενίσχυσης του πολιτικού του ρόλου. Η έκθεση έκανε διάφορες συστάσεις, συμπεριλαμβανομένης της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών μεταξύ των μελών, της οικονομικής, επιστημονικής, τεχνικής και πολιτιστικής συνεργασίας και της συνεργασίας στον τομέα των πληροφοριών. Ομοίως με την Έκθεση Harmel, που δημοσιεύθηκε το 1967, η έκθεση των Τριών Σοφών συνέβαλε στη διεύρυνση του στρατηγικού πλαισίου εντός του οποίου λειτουργούσε έως τότε η Συμμαχία. Αμφότερες εκθέσεις θα μπορούσαν να εκληφθούν ως πρώτα βήματα του NATO προς μια πιο συνεργατική προσέγγιση στα θέματα ασφάλειας, μια πρώτη νεορεαλιστική προσέγγιση στις σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών της.¹⁴³

Συναφώς, η Έκθεση Harmel ή «Έκθεση Σχετικά με τις Εργασίες για το Μέλλον της Συμμαχίας» καταρτίστηκε όταν η Συμμαχία αποφάσισε να συντάξει μελέτη σχετικά με τους στρατηγικούς της στόχους για τα επόμενα 20 χρόνια.¹⁴⁴ Επρόκειτο ουσιαστικά για εργασία που παρείχε μια διττή προσέγγιση για την ασφάλεια, από τη μία, πολιτική με τη διατύπωση προτάσεων για την ισορροπημένη μείωση ισχύος μεταξύ Ανατολής και Δύσης, από την άλλη, στρατιωτική με την υπεράσπιση των εκτεθειμένων περιοχών, ιδιαίτερα στη Μεσόγειο. Παρείχε μια ευρεία ανάλυση του διεθνούς περιβάλλοντος ασφαλείας από την υπογραφή της ιδρυτικής συνθήκης της Συμμαχίας το 1949 και υποστήριζε την ανάγκη να διατηρηθεί επαρκής η πολιτική άμυνας και αποτροπής, ενώ αναζητούσε χαλάρωση των εντάσεων στις σχέσεις Ανατολής-Δύσης, καθώς και την εξεύρεση λύσεων στα υποκείμενα πολιτικά προβλήματα διαίρεσης της Ευρώπης.

Η Έκθεση Harmel εισήγαγε λοιπόν την συνύπαρξη των εννοιών της αποτροπής και της ύφεσης. Από την άποψη αυτή, όπως ήδη αναφέρθηκε, στο πλαίσιο της έκθεσης των Τριών Σοφών που προηγήθηκε χρονικά, η Έκθεση Harmel έδωσε τον τόνο για τα πρώτα βήματα του NATO προς μια πιο συνεργατική προσέγγιση στα

¹⁴³ Collins, *NATO*, pp. 89–92.

¹⁴⁴ *Ibid.*, p. 86.

θέματα ασφάλειας, που θα προέκυπτε αργότερα με την πτώση του Τοίχους του Βερολίνου και τη διάλυση της ΕΣΣΔ το 1991.¹⁴⁵

Ωστόσο, μεταξύ του 1967 και του 1991, στιγμές μεγάλης έντασης μεταξύ των δύο συνασπισμών δεν απουσίασαν, καθώς υπήρχαν περιπτώσεις που έδωσαν αφορμή για επιστροφή στη ρεαλιστική λογική της αποτροπής και προσωρινή εγκατάλειψη των νεοφιλελεύθερων προτάσεων ύφεσης.¹⁴⁶ Ήταν οι περίοδοι όπου εντάσεις αυξήθηκαν με τη σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν και την ανάπτυξη των σοβιετικών πυραύλων SS-20, εξελίξεις στις οποίες το NATO αντέδρασε με μια πρόταση πολιτικής αποκλιμάκωσης προς το Σύμφωνο της Βαρσοβίας τον Δεκέμβριο του 1979. Η πρόταση περιλάμβανε έναν αμοιβαίο περιορισμό των μεσαίων και μέσου βεληνεκούς βαλλιστικών πυραύλων και, αν δεν υπήρχε θετική απάντηση από τη Μόσχα, απείλησε και τελικά υλοποίησε την ανάπτυξη στην Ευρώπη νέων βαλλιστικών πυραύλων τύπου Pershing και Cruise.

Εντούτοις, μέσα σε ένα ευρύτερο διεθνές περιβάλλον που προμήνυε φιλελεύθερες αλλαγές, και υποστήριζε διαύλους επικοινωνίας και μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης μεταξύ Ανατολής και Δύσης, η πολιτική της ύφεσης εξακολουθούσε υποτονικά αλλά σταθερά να υποστηρίζεται.¹⁴⁷ Από τα μέσα έως τα τέλη της δεκαετίας του '80, οι δύο αντίπαλοι αμυντικοί συνασπισμοί ταυτόχρονα με την αποτροπή και άμυνα εισήγαγαν και όρους περί αμοιβαιότητας και οικοδόμησης εμπιστοσύνης. Ωστόσο, η αμοιβαία δυσπιστία εξακολουθούσε να χαρακτηρίζει τις σχέσεις Ανατολής και Δύσης μέχρι την πτώση του Τείχους του Βερολίνου, τη διάλυση του Συμφώνου της Βαρσοβίας και τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, οπότε κρίθηκε ότι η συζήτηση για τις σχέσεις των δύο θα μπορούσαν να ξεκινήσουν σε μια ολότελα νέα βάση.

¹⁴⁵ *Ibid.* pp. 76–77.

¹⁴⁶ Όπως οι πόλεμοι δια αντιπροσώπων στο Βιετνάμ και το Αφγανιστάν, που σημάδεψαν με ήττα και τις δυο υπερδυνάμεις της εποχής.

¹⁴⁷ Με την υπογραφή των συμφωνιών ΗΠΑ-ΕΣΣΔ για τον Περιορισμό των Στρατηγικών Όπλων και των Συστημάτων Αντι-βαλλιστικών Πυραύλων (SALT I και SALT II), καθώς και την υπογραφή των συμφωνιών για τη Μείωση των Στρατηγικών Όπλων ΗΠΑ-ΕΣΣΔ (START), αλλά και τις συνομιλίες για τη Συνθήκη σχετικά με το Ενδιάμεσο Φάσμα Πυρηνικών Δυνάμεων INF, σταδιακά δημιουργήθηκε ένα κλίμα αποκλιμάκωσης και επαναπροσδιορισμού των πυρηνικών κυρίως αποτρεπτικών πολιτικών επιλογών.

2.6 Στρατηγικά Δόγματα μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου

Από το 1991 και μετά, μια ευρύτερη και πλέον εξωστρεφής προσέγγιση υιοθετήθηκε, όπου οι έννοιες της συνεργασίας και της ασφάλειας συμπλήρωσαν τις βασικές πολιτικές της αποτροπής και άμυνας. Αυτή η δεύτερη περίοδος αφορά τη μεταψυχροπολεμική, «νεοφιλελεύθερη» εποχή της συνεργασίας και διεύρυνσης της Συμμαχίας με νέα μέλη και εταίρους, ειδικά την περίοδο εφαρμογής του Στρατηγικού Δόγματος «Διάλογος και Συνεργασία» (Dialogue and Cooperation, 1991-1999). Η πτώση του Τείχους του Βερολίνου αναμφίβολα σήμανε την απαρχή μιας νέας εποχής. Ο άλλοτε εχθρός, η Σοβιετική Ένωση, διαλύθηκε και τη θέση της πήρε μια αποδυναμωμένη Ρωσία, μαζί με άλλες νεοσύστατες χώρες, πρώην αντιπάλους της Δύσης, που πολύ γρήγορα έγιναν εταίροι του NATO και, σε ορισμένες περιπτώσεις, ακόμη και μέλη του. Για τη Συμμαχία, όπως και για το σύνολο των Διεθνών Σχέσεων άλλωστε, η εποχή αυτή χαρακτηρίζεται από το διάλογο και τη συνεργασία, καθώς και από την υιοθέτηση νέων τρόπων και πρακτικών, που διαχειρίζονταν πλέον τα ανακύπτοντα προβλήματα ασφαλείας και θα ενίσχυαν την ειρήνη και την ευρύτερη σταθερότητα μέσω πολυεθνικών επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων.¹⁴⁸

Κατά την περίοδο αυτή, αμέσως μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, το NATO εξέδωσε δύο αδιαβάθμητα Στρατηγικά Δόγματα που τάχθηκαν υπέρ μιας ευρύτερης προσέγγισης για την ασφάλεια: το ως άνω Στρατηγικό Δόγμα «Διάλογος και Συνεργασία» (1991-1999) τον Νοέμβριο του 1991 και το Στρατηγικό Δόγμα «Συνεργατική Ασφάλεια» (Cooperative Security, 1999-2010) τον Απρίλιο του 1999. Και τα δύο αυτά αδιαβάθμητα πολιτικά κείμενα συνοδεύονταν όμως και από αντίστοιχα απόρρητα στρατιωτικά εγγράφων (MC 400 και MC 400/2).

2.6.1 Νέα μέλη, νέοι εταίροι και το πρώτο αδιαβάθμητο Στρατηγικό Δόγμα (1991-1999)

Το πρώτο αδιαβάθμητο Στρατηγικό Δόγμα διέφερε από όλα τα προηγούμενα αντίστοιχα στρατηγικά έγγραφα. Πρώτον, διότι αποτελούσε ένα μη συγκρουσιακό έγγραφο που κυκλοφόρησε ελεύθερο προς το κοινό και, δεύτερον, διότι αν και διατηρούσε ψηλά στην ατζέντα την ασφάλεια των μελών της Συμμαχίας ως θεμελιώδη σκοπό της (δηλαδή τη συλλογική άμυνα), επεδίωκε ανοικτά τη βελτίωση αλλά και επέκταση της ασφάλειας της Ευρώπης στο σύνολό της μέσω της

¹⁴⁸ Schimmelfennig, F., *The EU, NATO and the Integration of Europe: Rules and Rhetoric*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2003, pp. 37–51.

συνεργασίας και της σύμπραξης με πρώην αντιπάλους. Επιπλέον εισηγούταν τη μείωση και χρήση των πυρηνικών σε ένα ελάχιστο επίπεδο, επαρκές για τη διατήρηση της ειρήνης και της σταθερότητας.¹⁴⁹ Χαρακτηριστικά καταγραφόταν: «Αυτό το Στρατηγικό Δόγμα επιβεβαιώνει την αμυντική φύση της Συμμαχίας και την αποφασιστικότητα των μελών της για τη διαφύλαξη της ασφάλειας, της κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας και της πολιτικής ασφαλείας της Συμμαχίας μέσω του διαλόγου και της συνεργασίας. Κάνοντας πλήρη χρήση των νέων δυνατοτήτων που προσφέρονται, η Συμμαχία θα διατηρήσει την ασφάλεια στο χαμηλότερο δυνατό επίπεδο των δυνάμεων, σύμφωνα με τις απαιτήσεις της άμυνας. Με τον τρόπο αυτό, η Συμμαχία συμβάλλει ουσιαστικά στην προώθηση μιας βιώσιμης ειρηνικής τάξης.»¹⁵⁰

2.6.2 Διαχείριση κρίσεων, διεθνής τρομοκρατία και το δεύτερο αδιαβάθμητο Στρατηγικό Δόγμα (1999-2010)

Το 1999, έτος της 50^{ης} επετείου του NATO, οι ηγέτες των Συμμάχων υιοθέτησαν μια νέα στρατηγική αντίληψη ως τα πλέον αφοσιωμένα μέλη στην κοινή άμυνα και ειρήνη, αλλά και τη σταθερότητα της ευρωατλαντικής περιοχής. Αυτό το Δόγμα, στο ίδιο νεοφιλελεύθερο πνεύμα με το προηγούμενο, βασιζόταν σε έναν ευρύτερο ορισμό της ασφάλειας, ο οποίος αναγνώριζε τη σημασία των πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραγόντων πέραν της αμυντικής της διάστασης. Προσδιόριζε τους νέους κινδύνους που είχαν προκύψει από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και μετά, οι οποίοι περιλάμβαναν την τρομοκρατία, εθνοτικές συγκρούσεις, παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, διεθνή πολιτική αστάθεια, οικονομική αστάθεια, καθώς και τη διασπορά των πυρηνικών, βιολογικών και χημικών όπλων.¹⁵¹

Το έγγραφο ανέφερε ότι θεμελιώδη καθήκοντα της Συμμαχίας αποτελούσαν η ασφάλεια, η διαβούλευση, η αποτροπή και η άμυνα, προσθέτοντας ότι η διαχείριση της κρίσης και η εταιρική σχέση με άλλες χώρες και οργανισμούς ήταν επίσης απαραίτητη για τη βελτίωση της ασφάλειας και της σταθερότητας στην ευρωατλαντική περιοχή. Επιπλέον, στο ίδιο κείμενο σημειωνόταν ότι το NATO είχε καταφέρει να προσαρμοστεί και να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στο μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον και καθόριζε τις κατευθυντήριες γραμμές της

¹⁴⁹ Collins, *NATO*, p. 93.

¹⁵⁰ NATO Summit Meeting of the North Atlantic Council in Rome, 'The Alliance's New Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council', Rome, 7-8 November 1991.

¹⁵¹ Collins, *NATO*, pp. 95-103.

Συμμαχίας, μεταφράζοντας τους σκοπούς και τα καθήκοντα σε πρακτικές οδηγίες για τον επιχειρησιακό σχεδιασμό των στρατιωτικών δυνάμεών της.¹⁵²

2.7 Ισχύον Στρατηγικό Δόγμα

Η τρίτη διακριτή περίοδος, η οποία ουσιαστικά ξεκινά από τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, αν και χρονικά ορίζεται από το 1999, αφορά στην αντιμετώπιση όλων των νέων προκλήσεων ασφαλείας που αίφνης αναδείχθηκαν, όπως αυτών της παγκόσμιας τρομοκρατίας, του κυβερνοπολέμου, των υβριδικών μορφών πολέμου, αλλά και μιας νέας προσέγγισης περί διαχείρισης κρίσεων με την εφαρμογή του έκτου Στρατηγικού Δόγματος, την δεύτερη περίοδο του Δόγματος «Συνεργατική Ασφάλεια» (Cooperative Security, 1999-2010), αλλά κυρίως του εβδόμου και ισχύοντος μέχρι σήμερα Δόγματος «Ενεργή Εμπλοκή – Σύγχρονη Άμυνα» (Active Engagement – Modern Defense, 2010-σήμερα).¹⁵³

2.7.1 Νέες απειλές, νέοι σχεδιασμοί και το ισχύον Στρατηγικό Δόγμα (2010)

Το τρέχον Στρατηγικό Δόγμα του 2010 «Ενεργή Εμπλοκή, Σύγχρονη Άμυνα» (Active Engagement – Modern Defence, 2010) επικεντρώνεται σε τρεις βασικές επιδιώξεις: τη διατήρηση ακέραης της αντίληψης περί συλλογικής άμυνας, της επιτυχούς διαχείρισης ανακυπτουσών, αλλά και υφιστάμενων κρίσεων, καθώς και της επέκτασης της συνεργασίας για την ασφάλεια πέρα από τα παραδοσιακά όρια.¹⁵⁴ Οι νέες και αναδυόμενες απειλές ασφαλείας, ιδιαίτερα μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, η εμπειρία διαχείρισης κρίσεων του NATO στα Βαλκάνια και το Αφγανιστάν, αλλά και η αξία και σημασία της συνεργασίας με εταίρους από όλον τον κόσμο οδήγησαν το NATO στην αναθεώρηση της πολιτικής στάσης του. Το νέο Δόγμα «Ενεργή Εμπλοκή – Σύγχρονη Άμυνα» αποτελεί μια σαφή και αποφασιστική δήλωση σχετικά με βασικά καθήκοντα και τις αρχές της Συμμαχίας, τις αξίες της, το εξελισσόμενο περιβάλλον ασφαλείας και τους στρατηγικούς στόχους της. Αφού περιγράφεται ο Οργανισμός ως «μια μοναδική κοινότητα αξιών που εδράζονται στις

¹⁵² Επίσης στο ίδιο κείμενο διακρινόταν η έκκληση για συνέχιση της ανάπτυξης των στρατιωτικών δυνατοτήτων, όπου απαιτούνταν, για την πλήρη υποστήριξη των νέων αποστολών της Συμμαχίας, μεταξύ άλλων της συλλογικής άμυνας, των επιχειρήσεων υποστήριξης ειρήνης και δράσεων αντιμετώπισης κρίσεων.

¹⁵⁴ NATO Summit meetings of Heads of State and Government, Lisbon Portugal, 'Active Engagement, Modern Defence, Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation adopted by Heads of State and Government in Lisbon', Lisbon, 19-20 November 2010.

αρχές της ατομικής ελευθερίας, της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου», παρουσιάζονται τρία βασικά καθήκοντα της Συμμαχίας: η συλλογική άμυνα, η διαχείριση κρίσεων και η συνεργασία για την ασφάλεια.¹⁵⁵

Σε ό,τι αφορά την αποτροπή και την άμυνα, το Στρατηγικό Δόγμα του 2010 αναφέρει ότι η συλλογική άμυνα είναι η μεγαλύτερη ευθύνη της Συμμαχίας και, επομένως, «η αποτροπή, με βάση το κατάλληλο μείγμα πυρηνικών και συμβατικών ικανοτήτων, παραμένει ένα βασικό στοιχείο» της συνολικής αμυντικής στρατηγικής του NATO.¹⁵⁶ Σχετικά με τη διαχείριση κρίσεων, η Συμμαχία υιοθετεί μια ολιστική προσέγγιση για τη διαχείριση των κρίσεων, προβλέποντας τη συμμετοχή της σε όλα τα στάδια της κρίσης, τονίζοντας ότι « το NATO θα συμμετάσχει, όπου είναι δυνατόν και όταν είναι απαραίτητο, για την πρόληψη των κρίσεων, διαχείριση κρίσεων, σταθεροποίηση καταστάσεων μετά τη σύγκρουση ακόμα και στην υποστήριξη ανοικοδόμησης».¹⁵⁷

Το τελευταίο μέρος του Δόγματος επικεντρώνεται στην προώθηση της διεθνούς ασφάλειας μέσω της συνεργασίας. Στον πυρήνα αυτής της συνεργασίας βρίσκεται η αρχή της αναζήτησης της ασφάλειας «στο χαμηλότερο δυνατό επίπεδο δυνάμεων», υποστηρίζοντας τον έλεγχο στη διακίνηση όπλων, τον αφοπλισμό και τη μη διάδοση των πυρηνικών όπλων». Καταλήγοντας, η Συμμαχία δεσμεύεται ότι θα συνεχίσει να συμβάλλει στην ενίσχυση των προσπαθειών στους τομείς αυτούς και παραθέτει μια σειρά από σχετικές πρωτοβουλίες, ενώ επαναβεβαιώνει τη σημασία της διεύρυνσης του NATO ως τον καλύτερο τρόπο για την επίτευξη της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας.

¹⁵⁵ Το έγγραφο στη συνέχεια περιγράφει το τρέχον περιβάλλον ασφαλείας και προσδιορίζει τις δυνατότητες και τις πολιτικές που θα τεθούν σε εφαρμογή, για να εξασφαλιστεί ότι οι μηχανισμοί άμυνας και αποτροπής του NATO, καθώς και οι ικανότητές του περί διαχείρισης κρίσεων, είναι επαρκώς εξοπλισμένοι να αντιμετωπίσουν τις σημερινές απειλές. Οι απειλές αυτές περιλαμβάνουν, για παράδειγμα, τη διάδοση των βαλλιστικών πυραύλων και πυρηνικών όπλων, τη διεθνή τρομοκρατία, τις επιθέσεις στον κυβερνοχώρο, αλλά και θεμελιώδη περιβαλλοντικά προβλήματα. Η συγκεκριμένη Στρατηγική Αντίληψη επιβεβαιώνει, επίσης, πως το NATO έχει ως στόχο την προώθηση της διεθνούς ασφάλειας μέσω της συνεργασίας. Αυτό θα επιτευχθεί με την ενίσχυση του ελέγχου των εξοπλισμών, τον αφοπλισμό και τις προσπάθειες μη διάδοσης των πυρηνικών όπλων, τονίζοντας παράλληλα την πολιτική ανοικτών θυρών της Συμμαχίας για όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, αλλά και ενισχύοντας σημαντικά τις συνεργασίες με διεθνείς εταίρους με την ευρεία έννοια του όρου. Επιπλέον, επιβεβαιώνει ότι το NATO θα συνεχίσει τις μεταρρυθμίσεις και τη διαδικασία μετασχηματισμού του.

¹⁵⁶ Ενώ τονίζει ότι η Συμμαχία δεν θεωρεί καμία χώρα ως αντίπαλο της, παρέχει μια περιεκτική λίστα δυνατοτήτων που έχει ως στόχο να διατηρήσει και να αναπτύξει ως απάντηση σε υφιστάμενες και αναδύμενες απειλές. Αυτές οι απειλές περιλαμβάνουν τη διάδοση των πυρηνικών όπλων και άλλων όπλων μαζικής καταστροφής, την τρομοκρατία, τις επιθέσεις στον κυβερνοχώρο, αλλά και τους περιορισμούς στους οικονομικούς πόρους.

¹⁵⁷ Ivanov, D.I., *Transforming NATO: New Allies, Missions, and Capabilities*, Lanham, MD: Lexington Books, 2011, pp. 77–79.

Θεμελιώδη συνιστώσα της συνεργατικής προσέγγισης της Συμμαχίας για την ασφάλεια είναι η σύμπραξη με τους παγκόσμιους εταίρους, δηλαδή οι συμφωνίες μεταξύ NATO και τρίτων χωρών, καθώς και με άλλους διεθνείς οργανισμούς και φορείς.¹⁵⁸ Το τρέχον Στρατηγικό Δόγμα, δηλαδή, απεικονίζει μια πιο περιεκτική, ευέλικτη και ανοικτή σχέση με τους εταίρους της Συμμαχίας σε όλον τον κόσμο και τονίζει την επιθυμία του να ενισχύσει τη συνεργασία με τα Ηνωμένα Έθνη και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Επαναλαμβάνει επίσης τη δέσμευση της Συμμαχίας για την ανάπτυξη των σχέσεων με τις χώρες της Μεσογείου και την περιοχή του Κόλπου.¹⁵⁹

Καταληκτικά, όπως προκύπτει από τη σύντομη παραπάνω ανάλυση, το ισχύον Στρατηγικό Δόγμα, στη βασική του δομή καταδεικνύει προθέσεις και οραματισμούς της Συμμαχίας για παγκόσμιες συνεργασίες και ανάληψη νέων αποστολών, διαμορφώνοντας ουσιαστικά τον μελλοντικό προσανατολισμό της Συμμαχίας και επιβεβαιώνοντας τη θέση της διατριβής περί της προοπτικής μετεξέλιξης του NATO από μια περιφερειακή συμμαχία σε παγκόσμιο φορέα διεθνούς ασφάλειας. Το στοιχείο αυτό κρίνεται σημαντικό στην εξέλιξη της παρούσας διατριβής, ώστε θα αποτελέσει αντικείμενο ειδικότερης ανάλυσης στο τρίτο κεφάλαιο. Πριν όμως από την αναλυτική παρουσίαση του Δόγματος «Ενεργή Εμπλοκή – Σύγχρονη Άμυνα», πρέπει να παρουσιαστούν σε ένα δεύτερο επίπεδο ανάλυσης οι ιστορικές πολιτικές επιλογές και πραγματικές δράσεις της Συμμαχίας πέρα από τις δηλώσεις, θεωρητικές αντιλήψεις, προθέσεις και επίσημες διακηρύξεις, που παρουσιάστηκαν στο πρώτο επίπεδο, της ιστορικής πορείας του NATO από την ίδρυση του ως σήμερα. Εν συνεχεία, θα επιχειρηθεί να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με το μέλλον της Συμμαχίας από τα συνολικά δεδομένα του παρελθόντος και του παρόντος υπό το πρίσμα της θεωρίας της Διεθνούς Κοινωνίας των Διεθνών Σχέσεων.

¹⁵⁸ Rauchhaus, 'Explaining NATO Enlargement', pp. 108–110.

¹⁵⁹ Τέλος, η προστιθέμενη καινοτομία του στρατηγικού δόγματος του 2010 ήταν η σημασία που δόθηκε στη διαπραγμάτευση, έκδοση και παραγωγή του συγκεκριμένου εγγράφου. Η διαδικασία προβληματισμού, διαβουλεύσεων και σύνταξης αυτού του δόγματος θεωρήθηκε ως ευκαιρία για οικοδόμηση εμπιστοσύνης μεταξύ διαφορετικών μεταξύ τους ενδιαφερόμενων φορέων. Αυτή η συζήτηση επεκτάθηκε σε ένα ευρύτερο πλέον κοινό πολιτικών αλλά και εμπειρογνομόνων που συνέβαλαν στον διάλογο. Ήταν επίσης η πρώτη φορά που ένας Γενικός Γραμματέας του NATO ξεκίνησε και συντόνισε ο ίδιος αυτή τη συζήτηση.

2.8 Η πολιτική διάσταση του NATO

Έχει ήδη αναφερθεί ότι το τέλος του Ψυχρού Πολέμου δεν σήμανε και το τέλος του NATO. Σε αντίθεση με μιας μεγάλη μερίδα ακαδημαϊκών προβλέψεων και πολιτικών αναλύσεων το NATO δεν κατέρρευσε.¹⁶⁰ Αντίθετα, εκείνη την κρίσιμη χρονική στιγμή δεν αντέδρασε ως μια συμμαχία που απλά δεν είχε πλέον λόγο ύπαρξης, όπως πολλοί έσπευσαν να προδικάσουν, αλλά μέσα στο μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον, το οποίο θα γνώριζε μια «νέα τάξη πραγμάτων» πολύ διαφορετική πολιτικά και ιδεολογικά από αυτήν του Ψυχρού Πολέμου, το NATO όχι μόνο διατηρήθηκε, αλλά επεκτάθηκε αποδεικνύοντας εν τέλει ότι κάθε άλλο παρά παρωχημένο είναι.¹⁶¹

Με άλλα λόγια, το NATO ως βασικός φορέας της δυτικής ρεαλιστικής πολιτικής, φάνηκε να αντιμετωπίζει το πέρας του Ψυχρού Πολέμου, περισσότερο ως ευκαιρία επαναπροσδιορισμού του.¹⁶² Αυτή δηλαδή η ιστορική ευκαιρία εκ του αποτελέσματος αποδεικνύεται ότι τελικά εκλήφθηκε από τη Συμμαχία όχι ως υπαρξιακή απειλή, αλλά ως πρόκληση αλλαγής και ως ευκαιρία αυτογνωσίας για το τι έπρεπε πλέον να αντιπροσωπεύει, καθώς και ως απόδειξη ότι είναι κάτι παραπάνω από μια συμμαχία, θέση που δύναται να εξηγήσει ικανά το πώς κατάφερε να επιβιώσει και να διατηρηθεί καθόλη την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου.¹⁶³ Ως εκ τούτου, η λήξη του Ψυχρού Πολέμου δεν πρέπει να αναλυθεί ως ένα θεμελιώδες τέλος, αλλά ως η στιγμή που διαχωρίζει και ανεξαρτητοποιεί ουσιαστικά το παρελθόν από το παρόν και ταυτόχρονα διαμορφώνει το μέλλον του NATO.¹⁶⁴

Γενικότερα, η τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα σηματοδοτεί για τη Συμμαχία μια ξεχωριστή ιστορική περίοδο, που επέφερε σημαντικές πολιτικές ανακατατάξεις, αλλαγές και εξελίξεις, οι οποίες μπορούν να ερμηνευθούν με αναγωγή στα Στρατηγικά Δόγματα που προαναφέρθηκαν, καθώς και την εμπειρική μελέτη εκείνων των ακολουθούμενων πολιτικών που αφορούσαν τις κρίσεις εντός, αλλά κυρίως εκτός της βορειοατλαντικής περιοχής κατά τη ψυχροπολεμική περίοδο.¹⁶⁵

¹⁶⁰ Ενδεικτικές είναι οι γνωστές θέσεις του J. Mearsheimer.

¹⁶¹ Thies, *Why NATO Endures*, pp. 294–296.

¹⁶² Σημείο καμπής για το NATO αποτελεί αναμφισβήτητα το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, όπου καταδείχθηκε ότι η Συμμαχία δεν ήταν πλέον μια απλή στρατηγική ισορροπία ή μια δυτική αμυντική κοινότητα, όπως στο παρελθόν, αλλά ένας κραταιός διεθνής οργανισμός, που τελεί διαρκώς σε μια διαδικασία εξελικτικής διαμόρφωσης.

¹⁶³ Ivanov, *Transforming NATO*, pp. 77–109.

¹⁶⁴ *Ibid.*, pp. 49–52.

¹⁶⁵ Με άλλα λόγια, οι ψυχροπολεμικοί οραματισμοί μπορούν να αναλυθούν πλέον εμπειρικά με βάση τον τρόπο αντίδρασης του NATO στα προβλήματα εκτός πεδίου.

2.8.1 Πολιτική εκτός παραδοσιακών συνόρων

Όπως έχει ήδη καταγραφεί, στην ιστορική πορεία του NATO διαπιστώνεται ότι τα σημαντικότερα προβλήματα που προέκυψαν στις σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών ήταν αυτά που αφορούσαν γεγονότα «εκτός πεδίου δράσης» του. Συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου το NATO διαρκώς αντιμετώπιζε κρίσεις σχετικά με την πολιτική των μελών του έξω από την Ευρώπη, όπως ο πόλεμος της Γαλλίας στην Ινδοκίνα, ο πόλεμος των ΗΠΑ στο Βιετνάμ, η Κρίση στο Σουέζ, κρίσεις που επηρέασαν αποφασιστικά την ιστορική πορεία του.¹⁶⁶ Κατά τη διαχείριση αυτών των κρίσεων που έλαβαν χώρα εκτός Ευρώπης και εκτός ψυχροπολεμικής λογικής, αναδείχθηκαν συγκεκριμένοι πολιτικοί σχεδιασμοί, που διαμόρφωσαν διαχρονικά την πολιτική σκηνή και το πλαίσιο όπου θα αναπτυσσόταν ο Οργανισμός, αποδεικνύοντας εν τέλει ότι αυτός δεν αποτελούσε απλά μια συμβατική στρατιωτική συμμαχία.¹⁶⁷

Ως γνωστόν, κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου το NATO αντιπροσώπευε την πολιτική του «πώς θα συγκεντρωθούν περισσότερα στρατεύματα και άρματα μάχης όσο το δυνατόν εγγύτερα στο Check Point Charlie. Δηλαδή ήταν αμιγώς εστιασμένο στην καρδιά της ευρωπαϊκής ηπείρου, επειδή εκείνη την εποχή οτιδήποτε εκτός Ευρώπης ήταν εκτός πεδίου δράσης για την Συμμαχία. Σήμερα, η λογική αυτή έχει αλλάξει και η Συμμαχία συγκεντρώνει ταυτόχρονα στρατεύματά της στην ευρύτερη περιφέρεια των παραδοσιακών της συνόρων, αλλά και πολύ πέρα από αυτή.¹⁶⁸ Αυτό ασφαλώς δεν συνεπάγεται ότι το NATO έχει εγκαταλείψει την αρχική του αποστολή που σχετίζεται πρωτίστως με την άμυνα και προστασία της βορειοατλαντικής περιοχής. Παρά το γεγονός δηλαδή ότι η Συμμαχία σήμερα αριθμεί 30 μόνιμα μέλη και δεκάδες άλλους συνεργαζόμενους εταίρους και συμμάχους σε παγκόσμια κλίμακα, διεξάγοντας μαζί τους δεκάδες επιχειρήσεις ανθρωπιστικής επέμβασης και διαχείρισης κρίσεων ταυτόχρονα σε Ευρώπη, Αφρική και Ασία, από τα Βαλκάνια έως το Αφγανιστάν, σε περιοχές πολύ απομακρυσμένες από το πεδίο δράσης, το NATO παραμένει κύριος πρωταγωνιστής στην ασφάλεια τόσο της ευρωπαϊκής πολιτικής όσο και της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Βλ. Kaplan, *NATO and the UN*, p. 73.

¹⁶⁷ Rauchhaus, 'Explaining NATO Enlargement', pp. 100–101.

¹⁶⁸ *Ibid.* p. 101.

¹⁶⁹ Webber, 'NATO', pp. 145–146.

Περαιτέρω, αξίζει επίσης να επισημανθεί ότι το NATO κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου ποτέ δεν έδρασε εκτός περιοχής. Τα θέματα ασφαλείας εκτός Ευρώπης ήταν εντόνως προβληματικά, καθώς μετατόπιζαν την προσοχή από το πραγματικό και επιθυμητό κέντρο βάρους, αλλά και κύριο στόχο της συμμαχίας που ήταν η άμυνα απέναντι στην ΕΣΣΔ. Τα προβλήματα εκτός Ευρώπης παρέμεναν επιμελώς εκτός της επίσημης πολιτικής ατζέντας του Οργανισμού στις συναντήσεις και συζητήσεις της Συμμαχίας για θέματα ασφαλείας. Αυτά τα θέματα σχεδόν πάντοτε προκαλούσαν διχασμό εντός του NATO και μπορούσαν να επηρεάσουν τη συνοχή, ακόμη και να διαρρήξουν τους ισχυρούς δεσμούς που ήταν απαραίτητοι για την επιβίωση του Οργανισμού. Ως εκ τούτου, το NATO παρέμενε πιστό σε θέματα σχετιζόμενα με τον σοβιετικό κίνδυνο, η πολιτική του επικεντρωνόταν αποκλειστικά στην ευρωπαϊκή ήπειρο και η απροθυμία να αντιμετωπίσει προβλήματα εκτός περιοχής καταδείκνυε πέραν κάθε αμφιβολίας τόσο τα όρια της ευθύνης των μελών, όσο και τα όρια της Συμμαχίας.

Ως γνωστόν όμως, τα όρια δεν αποτελούν μόνον το τέλος. Σηματοδοτούν και την αρχή για κάτι νέο. Καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου άλλωστε είχαν διατυπωθεί σχέδια και προτάσεις στρατηγικής σχετικά με το πώς θα ήταν δυνατό να εμπλακεί το NATO σε θέματα εκτός περιοχής, εκτός Ευρώπης. Αυτά τα σχέδια, όπως αποδεικνύεται εκ των υστέρων, δείχνουν ότι υπήρχε διάθεση για μεταστροφή και εξέλιξη της Συμμαχίας σε κάτι διαφορετικό από αυτό που αρχικά είχε σχεδιαστεί. Ουσιαστικά δηλαδή η απροθυμία δράσης του Οργανισμού εκτός πεδίου αν και συμβατή με την πρακτική, παρέμενε ασύμβατη με τις πραγματικές προθέσεις των κρατών μελών του. Ως εκ τούτου, οι αλλαγές και τα γεγονότα κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου επέτρεψαν τον σχεδιασμό για το ποιο μπορεί να είναι το μέλλον του NATO και πώς αυτό συντελέστηκε από τους πανίσχυρους πρωταγωνιστές και μέλη της Συμμαχίας.¹⁷⁰

Επίσημα, λοιπόν, ο πρωταρχικός στόχος για το NATO ήταν να συνεχίσει να ακολουθεί την πολιτική που θα διασφάλιζε τη συνοχή των μελών και την αποφασιστικότητά του ενάντια στην κοινή και διαρκή απειλή. Αυτή η διαρκής και εμμένουσα απειλή δημιούργησε στα μέλη του την ξεκάθαρη αντίληψη ότι η ενότητα του NATO θα διακινδύνευε σοβαρά, εάν η απειλή ήταν ασαφής και αδιευκρίνιστη. Η πρόκληση επομένως ήταν να διατηρηθεί μια προφανής συνοχή και γεωγραφικά να

¹⁷⁰ Simón, L., 'Preparing NATO for the Future – Operating in an Increasingly Contested Environment', *International Spectator*, Vol. 52, No. 3, 2017, pp. 121–135.

περιοριστούν τα όρια των αλλαγών, που προκαλούσαν πολιτικοί μη στρατιωτικού χαρακτήρα παγκόσμιοι κίνδυνοι.

Η κρίση στο Σουέζ αποτέλεσε την πρώτη και ίσως σημαντικότερη κρίση εκτός πεδίου της Συμμαχίας που κατέδειξε τα όριά της.¹⁷¹ Όπως σημείωσε ο πρώην Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού, Henri Spaak, σε εκείνη την περίπτωση «απεδείχθη ότι η συμμαχία απέτυχε να λειτουργήσει», καθώς η εσωτερική ενότητα φάνηκε ότι δεν μπορεί να προταθεί και να διατηρηθεί απέναντι στις διαφορές που προέρχονται και προκύπτουν εκτός Συμμαχίας. Η κρίση αυτή επεσήμανε τι έπρεπε να γίνει για να αντιμετωπιστούν αυτού του είδους τα προβλήματα που αναφύονταν εκτός πεδίου της Συμμαχίας και απειλούσαν τη συνοχή της, καθώς και τα λάθη που έπρεπε να διορθωθούν. Με άλλα λόγια, η κρίση ανέδειξε την ανάγκη ενός πολιτικού αναπροσανατολισμού.¹⁷²

Εντός ενός παρόμοιου πολιτικού σχεδιασμού, σχεδόν προφητικά το 1956, λειτούργησε η Επιτροπή των Τριών Σοφών, για να συμβουλευεί το Βορειοατλαντικό Συμβούλιο σχετικά με τους τρόπους βελτίωσης της συνεργασίας σε μη στρατιωτικούς τομείς και για την ανάπτυξη μεγαλύτερης ενότητας στο πλαίσιο της Ατλαντικής Κοινότητας. Στο ίδιο ακριβώς πνεύμα, το NATO συγκάλεσε Συνέλευση του Ατλαντικού το 1962, θέτοντας ως στόχο στους εκπροσώπους των κρατών μελών του τη διατύπωση προτάσεων για την επίτευξη στενότερης συνεργασίας και προώθηση μιας αληθινής «Ατλαντικής Κοινότητας».

Εν συνεχεία, το 1965 η Συμμαχία άρχισε μέσω μιας ειδικής επιτροπής να σχεδιάζει τις προοπτικές για το μέλλον με τη γνωστή πλέον «Έκθεση Harmel», η οποία ουσιαστικά περιέγραφε τον Οργανισμό ως καταλυτικό πρωταγωνιστή σε ενδεχόμενο απειλής της παγκόσμιας ειρήνης. Εν συντομία, στην αναφορά υποστηριζόταν ότι η στρατιωτική ασφάλεια και η πολιτική της ύφεσης, που εισήγαγε το τέταρτο Στρατηγικό Δόγμα, δεν λειτουργούν αλληλοαποκλειόμενες, αλλά αλληλοσυμπληρούμενες.¹⁷³ Σε αυτήν την έκθεση, το NATO δεν περιγράφεται ως ερείπιο της μεταπολεμικής εποχής, αλλά ως συμμαχία με σκοπό την επίτευξη μιας διαρκούς δίκαιης και ειρηνικής τάξης στην Ευρώπη. Η ταυτότητα του NATO αναβαθμιζόταν από τη διάσταση της άμυνας στη διάσταση της ειρήνης. Σε εκείνη τη

¹⁷¹ Collins, *NATO*, pp. 67–68.

¹⁷² Thies, *Why NATO Endures*, pp. 202–222.

¹⁷³ Collins, *NATO*, pp. 76–77.

χρονική στιγμή κανείς δεν μιλούσε για το τέλος του NATO. Αντιθέτως, μέσα από τις διεργασίες του προωθούνταν η ειρήνη και η διαχείριση της πολιτικής ύφεσης.

Ουσιαστικά λοιπόν στην Έκθεση Harmel, το NATO εμφανιζόταν ως ένας κεντρικός πρωταγωνιστής στην εδραίωση της διεθνούς ειρήνης ακόμη και μετά την προσδοκώμενη λήξη του Ψυχρού Πολέμου.¹⁷⁴ Όπως και στο παρελθόν, ωστόσο, τα προβλήματα συνέχιζαν να αναφέρονται εκτός περιοχής, παρά τις επισημάνσεις της έκθεσης Harmel ότι η περιοχή της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως απομονωμένη από τον υπόλοιπο κόσμο.

Αλλά και το 1974 η μεταπολεμική παγκόσμια τάξη θεωρούσε ότι ο Ψυχρός Πόλεμος πλησίαζε στο τέλος του και υπήρχε ανάγκη για σχετική ετοιμότητα και δράση. Ο George Kennan, ο πνευματικός πατέρας της αμερικανικής διπλωματίας κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου εξέδωσε μια άλλη έκθεση το 1972 με τίτλο «Η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική Μετά το Τέλος του Ψυχρού Πολέμου», σε μια εποχή που πολλοί είχαν σπεύσει να προαναγγείλουν το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και σύμφωνα με τον Αμερικανό Πρόεδρο Nixon, «ο κόσμος είχε εισέλθει στην εποχή των διαπραγματεύσεων». Εντούτοις οι κρίσεις και συγκρούσεις που παρουσιάζονταν σε περιοχές εκτός Ευρώπης εξακολουθούσαν να επηρεάζουν την εσωτερική ασφάλεια της Συμμαχίας σε πολλές περιπτώσεις, όπως ο πόλεμος στο Βιετνάμ, καθώς και η έλλειψη συντονισμού και επικοινωνίας που συχνά έθεταν σε κίνδυνο την πολιτική της ύφεσης και τον σχεδιασμό για την ειρήνη, που προσπαθούσε να διασφαλίσει εκείνη την εποχή το NATO.

Οι παραπάνω πρωτοβουλίες που αναπτύχθηκαν εντός του Ψυχρού Πολέμου και δεν είναι ευρέως γνωστές, σκιαγραφούν κυρίως την πολιτική πέρα από τη στρατιωτική διάσταση του NATO. Αποτελούν δηλαδή μια ολοκληρωμένη καταγραφή της «πολιτικής αποστολής» της Συμμαχίας εκείνης της περιόδου. Μια πολιτική εικόνα του Οργανισμού που καταδείκνυε ότι αυτός δεν υπήρξε απλώς και μόνο μια προσωρινή συμμαχία που εδραιώθηκε στη βάση μιας κοινής στρατηγικής απειλής, αλλά κάτι περισσότερο. Ήταν στη πράξη πλέον και όχι μόνο στη θεωρία μια πολιτική κοινότητα κρατών. Έκτοτε ξεκίνησε να υποστηρίζεται ολοένα και περισσότερο ότι η Συμμαχία αποτελεί (ή τουλάχιστον δύναται να αποτελέσει μελλοντικά) μια ισχυρή κοινωνία κρατών, για την οποία ο Λόρδος Ismay (πρώην Γ.Γ. NATO) πίστευε ότι πρέπει να αναπτυχθεί σε μια πραγματική οικογένεια εθνών που

¹⁷⁴ Hendrickson, *Diplomacy and War at NATO*, pp. 27–29.

σκέφτονται μαζί, πράττουν μαζί και αλληλοβοηθούνται μέσα στα πλαίσια των διεθνών σχέσεων.¹⁷⁵

Έκτοτε λοιπόν έγινε κατανοητό ότι το NATO είναι σημαντικό όχι μόνο γιατί προστατεύει από τη σοβιετική απειλή, αλλά γιατί πράγματι αποτελεί μια αληθινή ευρύτερη διεθνή κοινωνία, που επιχειρεί αρχικά να επιβιώσει και εν συνεχεία να πρωταγωνιστήσει στο διεθνές σύστημα.¹⁷⁶ Από τότε δηλαδή είχε προβλεφθεί ότι όταν κάποια στιγμή επέλθει το τέλος του Ψυχρού Πολέμου ή η κατάρρευση της ΕΣΣΔ, η Συμμαχία δεν θα προβληματίζεται για τον αντίκτυπο που θα έχουν στην ενότητα της τα προβλήματα εκτός περιοχής, αφού θα μπορεί να δρα με ενότητα σε όλο το φάσμα των διεθνών σχέσεων.

Επειδή σε εκείνον ακριβώς «τον πρώιμο πολιτικό σχεδιασμό του» το NATO δεν αποτελούσε μια απλή στρατιωτική συμμαχία, τελικά όταν πράγματι ήρθε το τέλος του Ψυχρού Πολέμου δεν αντιμετώπισε τους κλασικούς κινδύνους που επηρέασαν την τύχη παλαιότερων και σύγχρονων συμμαχιών που διαλύθηκαν (π.χ. Σύμφωνο της Βαρσοβίας).¹⁷⁷ Από εκείνη την εποχή λοιπόν υπήρχαν πολιτικές σκέψεις και πρωτοβουλίες εντός του Οργανισμού που παρουσίαζαν τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσε αυτός να εξελιχθεί μεταψυχροπολεμικά σε μια πανίσχυρη κοινότητα ασφάλειας. Αυτό το «πνεύμα κοινότητας» που ξεκίνησε να εμφανίζεται εντός της Συμμαχίας αποτελεί ίσως το σημαντικότερο γεγονός που συντελέστηκε εκείνη την περίοδο. Η ενσυνείδητη πλέον αποδοχή μεταξύ των συμμάχων ότι το NATO αποτελεί κάτι παραπάνω από μια αμιγώς στρατιωτική Συμμαχία, μια ευρύτερη διεθνή κοινωνία κρατών, που όταν θα δινόταν η ιστορική ευκαιρία θα επεδίωκε την μετεξέλιξή της σε μια καντιανή «ουτοπία».¹⁷⁸ Μια πρώτη απόδειξη αυτής της κοινής πεποίθησης, αποτέλεσε η ρητορική αλλά και πράξη του δόγματος του Αμερικανού Προέδρου G. Bush για μια «Ευρώπη Ολόκληρη και Ελεύθερη», όταν πλέον η σοβιετική απειλή εξαλείφθηκε με την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού.¹⁷⁹

Ψυχροπολεμικά λοιπόν η Συμμαχία δεν μπορούσε να εφαρμόσει στην πράξη τους παραπάνω νεοφιλελεύθερους σχεδιασμούς του, καθώς η σοβιετική απειλή και τα προβλήματα εκτός Ευρώπης δεν το επέτρεπαν. Εντούτοις πάντοτε υπήρχε ενεργή η πρόθεση και σχεδιασμός για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων, όταν

¹⁷⁵ *Ibid.*, pp. 15–20.

¹⁷⁶ Ivanov, *Transforming NATO*, pp. 11–13.

¹⁷⁷ Thies, *Why NATO Endures*, p. 241.

¹⁷⁸ Hurrell, 'Rising Powers and the Emerging Global Order', p. 81.

¹⁷⁹ Lindsay, J.M., 'George W. Bush, Barack Obama and the Future of US Global Leadership', *International Affairs*. Vol. 87, No. 4, 2011, pp. 765–779.

ασφαλώς θα ερχόταν η κατάλληλη στιγμή. Επομένως, διαπιστώνεται τελικά ότι από την εποχή ακόμη του Ψυχρού Πολέμου το NATO είχε σχεδιάσει ότι σε κατάλληλο μελλοντικό χρόνο θα μπορούσε να μετεξελιχθεί σε μια ευρύτερη και όχι περιορισμένη ασφαλή κοινότητα κρατών, που θα μπορούσε να πρωταγωνιστήσει στη διεθνή κοινωνία.

2.8.2 Η πολιτική μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου

Όπως ήδη αναφέρθηκε, στα τέλη του περασμένου αιώνα και συγκεκριμένα μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, αναπτύχθηκε εντός του NATO μια δυναμική πολιτική πρωτοβουλία για τη δημιουργία μιας «νέας τάξης πραγμάτων». Επρόκειτο για μια παγκοσμιοποιημένη τάξη, θεμελιωμένη σε φιλελεύθερες αξίες, όπως η δημοκρατία, η ατομική ελευθερία και το κράτος δικαίου. Στο πλαίσιο αυτής της πρωτοβουλίας αποφασίστηκε η προώθηση της πολιτικής διάστασης της Συμμαχίας μέσω της δημιουργίας πολιτικών οργανισμών, συνεργασιών και άλλων κοινοπραξιών, αφού είχε γίνει πλέον αντιληπτό ότι η ασφάλεια της πάλαι ποτέ περικλειστης βορειοατλαντικής περιοχής δράσης δεν μπορεί μελλοντικά να διασφαλιστεί, όσο υπάρχει έλλειψη εμπιστοσύνης και ασφάλειας στην παγκοσμιοποιημένη διεθνή κοινότητα.

Στο πλαίσιο του παραπάνω πολιτικού σκοπού η διεθνής ασφάλεια που μπορούσε να επιτευχθεί πρωτίστως πολιτικά και δευτερευόντως στρατιωτικά, κατέστη κεντρικό στοιχείο συζήτησης και μελέτης. Ως εκ τούτου και με απώτερο στόχο τη διεκπεραίωση μιας περισσότερο πολιτικής παρά στρατιωτικής αποστολής, όπου η ασφάλεια θα εξασφαλιζόταν με και θα στηριζόταν σε *πολιτικά και όχι στρατιωτικά μέσα*, αναπτύχθηκαν κατά τη δεκαετία του 1990 πολιτικοί θεσμοί-εργαλεία, οι οποίοι τελικά συνέβαλαν και στην επέκταση της Συμμαχίας, όπως το Ευρωατλαντικό Συμβούλιο Συνεργασίας (EAPC), η Συνεργασία για την Ειρήνη (PfP), το Συμβούλιο NATO-Ρωσίας κτλ.¹⁸⁰

Τα δραματικά όμως γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου απέδειξαν ότι παρά τους νέους πολιτικούς οργανισμούς, τους διεθνείς θεσμούς συνεργασίας και τους νέους στρατιωτικούς εταίρους, το NATO δεν ήταν τελικά αρκετά προετοιμασμένο να αντιμετωπίσει τις αναδυόμενες παγκόσμιες προκλήσεις ασφαλείας. Η πτώση των Δίδυμων Πύργων στην Νέα Υόρκη αποτέλεσε την αφορμή για την αναγκαστική

¹⁸⁰ Medcalf, J., *NATO: A Beginner's Guide*, Oxford: Oneworld, 2005, pp. 159–166.

ανάληψη από το NATO ενός κυριολεκτικά παγκόσμιου ρόλου, τον οποίο πολλοί σύμμαχοι εύσχημα είχαν αποποιηθεί κατά τη δεκαετία του '90. Πρώτο δείγμα στροφής σε αυτήν την πολιτική ήταν η ανάληψη της διοίκησης της Διεθνούς Δύναμης Βοήθειας και Ασφάλειας στο Αφγανιστάν (International Security Assistance Force, ISAF) τον Αύγουστο του 2003.¹⁸¹

Άλλωστε από τα τέλη ακόμη του 2002 ο Γενικός Γραμματέας του NATO Λόρδος George Robertson δήλωνε πως το νέο περιβάλλον ασφαλείας του Οργανισμού «δεν αντέχει την πολυτέλεια (οι σύμμαχοι) να δίνουν θεωρητικές μάχες σχετικά με το τι είναι εντός και τι εκτός της βορειοατλαντικής οριοθετημένης περιοχής, αντίθετα ο Οργανισμός πρέπει να είναι ικανός να δράσει οπουδήποτε η ασφάλεια των πολιτών μας απαιτεί δράση».¹⁸² Λίγα χρόνια μετά και στο ίδιο πνεύμα, ένας άλλος Γενικός Γραμματέας, ο Jaap De Hoop Scheffer σημείωνε από την Κωνσταντινούπολη ότι «εμείς ως Σύμμαχοι τώρα είμαστε προσηλωμένοι στην υπεράσπιση και την προώθηση των κοινών μας αξιών και συμφερόντων, στην ευρωατλαντική περιοχή και πέραν αυτής.»¹⁸³ Επρόκειτο λοιπόν για μια περίοδο όπου άρχισαν να τίθενται ζητήματα και ερωτήματα υπαρξιακού τύπου, όπως για παράδειγμα εάν θα μπορούσαν κοινές αρχές και αξίες, οι οποίες τόσο συχνά προβάλλονταν ως θεμελιώδεις για το NATO στα τέλη του προηγούμενου αιώνα, να συνεχίσουν να συγκρατούν ενωμένη την Συμμαχία και στον επόμενο.

Σε αντίθεση με τη ρεαλιστική θεώρηση ότι το NATO υπήρξε κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου μια μονοδιάστατη στρατιωτική συμμαχία, η πραγματικότητα για την παρουσία του NATO ήταν πάντοτε πολύπλοκη. Θεωρητικά όλες οι νέες πρωτοβουλίες που η Συμμαχία υιοθέτησε μεταψυχροπολεμικά προήλθαν από την ισχυρή πεποίθηση ότι από τις μεγαλύτερες επιτυχίες της κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου ήταν η δημιουργία μιας καντιανής ομοσπονδίας φιλελεύθερων κρατών, τα οποία κατάφεραν να επιβάλουν και διατηρήσουν την ειρήνη μεταξύ τους. Το μεταψυχροπολεμικό νεοφιλελεύθερο όραμα για μια Ευρώπη Ολόκληρη και

¹⁸¹ Το NATO συμφώνησε να αναλάβει την ευθύνη της αποστολής από τη Γερμανία και την Ολλανδία στις 16 Απριλίου 2003, μόλις δύο μήνες μετά την προσπάθεια της Γαλλίας, Γερμανίας και Βελγίου να μπλοκάρουν τις προετοιμασίες του Οργανισμού για την άμυνα της Τουρκίας.

¹⁸² NATO Secretary General, Lord Robertson, 'Prague 2002: Challenge and Change for NATO', Speech at the NATO/GMFUS Conference, 3 October 2002.

¹⁸³ NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer, 'Speech at the Royal United Services Institute', 18 June 2004.

Ελεύθερη (Whole and Free) προϋπόθετε ότι η ειρηνική ομοσπονδία που ιδρύθηκε στη Δυτική Ευρώπη έπρεπε να επεκταθεί προς ανατολάς.¹⁸⁴

Η νέα «τάξη ασφαλείας» την οποία φιλοδοξούσε να επιτύχει η Συμμαχία κατά τη δεκαετία του '90 παρουσιάστηκε επίσης αρχικά ως μια «καντιανή επεκτεινόμενη ειρηνική ομοσπονδία», θεμελιωμένη σε μια κοινή δέσμευση περί δημοκρατικών αρχών και ενσωματωμένη στη διαρκώς επεκτεινόμενη ευρωατλαντική περιοχή.¹⁸⁵ Όπως πολλές φορές αναφέρθηκε, προσωρινά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου απέσπασαν την προσοχή του Οργανισμού από την Ευρώπη και ανέδειξαν τις αδυναμίες του, αναφορικά με τις νέες προκλήσεις που τέθηκαν από την τρομοκρατία και τον έλεγχο των όπλων μαζικής καταστροφής. Εκείνη όμως η πρόκληση για έναν νέο και ενδεχομένως περισσότερο παγκόσμιο ρόλο του Οργανισμού, συμπεριλαμβανομένων των πρωτοβουλιών που σχεδιάστηκαν για να βελτιώσουν τις δυνατότητές του να ανταποκριθεί στις απειλές εκτός των παραδοσιακών του συνόρων, δεν άλλαξε τη βασική θέση που τόσο ένθερμα υποστηρίχθηκε τη δεκαετία του '90. Μια θέση που υποστήριζε ότι η αληθινή ειρήνη και σταθερότητα τελικά εξαρτάται από τον θρίαμβο των δημοκρατικών ιδεών και αξιών.¹⁸⁶

Με την είσοδο στον 21^ο αιώνα, το NATO είχε ανάγκη από μια διευρυμένη πολιτική αποστολή, σχεδιασμένη να ανταποκριθεί στις νέες απειλές που εμφανίσθηκαν πέραν της διεθνούς τρομοκρατίας και του ελέγχου των όπλων μαζικής καταστροφής, αλλά επίσης και στις πολιτικές και οικονομικές συνθήκες πέρα από τα σύνορα της Ευρώπης. Μια αποστολή προσαρμοσμένη στα νέα δεδομένα και συνθήκες που θεωρούνται ότι ενισχύουν τρομοκρατικές δραστηριότητες και αποτελούν ενδεχόμενη απειλή για την επιβίωση της διεθνούς κοινωνίας.¹⁸⁷ Ταυτόχρονα όμως αξίζει να επισημανθεί ότι η στρατιωτική διάσταση του NATO δεν παραγκωνίστηκε αποκομμένη από την πολιτική του διάσταση, αλλά συνυπήρξε με αυτή, αφού και οι δυο είναι άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους.

Συναφώς, οι Σύμμαχοι αναγνώριζαν ότι το NATO επιβίωσε του Ψυχρού Πολέμου, επειδή διατήρησε εξίσου σημαντικές, δευτερεύουσες λειτουργίες του, που δεν ήταν ειδικά σχεδιασμένες για τη σοβιετική απειλή. Με άλλα λόγια, ο Οργανισμός διατηρήθηκε, αλλά και αναπτύχθηκε χάρη σε μια συντονισμένη προσπάθεια για την

¹⁸⁴ Hendrickson, *Diplomacy and War at NATO*, pp. 1–2.

¹⁸⁵ Barany, Z., *The Future of NATO Expansion: Four Case Studies*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2003, pp. 217–237.

¹⁸⁶ Wolff, 'The Structural and Political Crisis of NATO Transformation'.

¹⁸⁷ Rühle and Williams, 'Why NATO Will Survive', p. 114.

ενίσχυση της πολιτικής του διάστασης μέσω του διαχωρισμού και της ορθής εκτίμησης περί του τι αποτελεί ουσιαστικά πολιτική και τι στρατιωτική αποστολή.¹⁸⁸ Η συζήτηση αλλά και οι αμφιβολίες για το αν το NATO μπορεί να αναβιώσει στρατιωτικά, ως εκ τούτου, δεν πρέπει να επισκιάσει τις επιτυχίες της δεκαετίας του '90 και τη σημασία των πρωτοβουλιών, που αναλήφθηκαν κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου έως και την 11^η Σεπτεμβρίου 2001. Ωστόσο, στη μετά την 11^η Σεπτεμβρίου εποχή, η πάλαι ποτέ αποστολή της «ολόκληρης και ελεύθερης» Ευρώπης δεν αρκούσε πλέον ως στρατηγικός στόχος, καθώς οι δυνατότητες του Οργανισμού εκείνη την εποχή έπρεπε να τεθούν στην υπηρεσία ενός ευρύτερου πολιτικού σκοπού και ενός νέου προτεινόμενου στρατηγικού οράματος.¹⁸⁹

2.8.3 Συλλογική ασφάλεια μέσω διεθνών συνεργασιών

Εκτός από τη συνεργασία του NATO με τον ΟΗΕ, η οποία θα αναλυθεί σε επόμενα κεφάλαια, όπως έχει ήδη καταγραφεί μεταψυχροπολεμικά στο πλαίσιο της πολιτικής για μια Ευρώπη ολόκληρη και ελεύθερη, η Συμμαχία δημιούργησε σημαντικές συνεργασίες και με άλλους διεθνείς οργανισμούς. Όποτε μάλιστα απαιτήθηκε και προκειμένου να αυξήσει την επιρροή και γεωπολιτική της εμβέλεια, δημιούργησε η ίδια διεθνείς οργανισμούς συνεργασίας και σύμπραξης, επιτυγχάνοντας έναν ουσιαστικό διάλογο πέρα από τα στενά παραδοσιακά της σύνορα, πέρα από τις παρωχημένες πολιτικές αγκυλώσεις του παρελθόντος.¹⁹⁰

Έχει ήδη επισημανθεί ότι τη δεκαετία του '90, πρωταρχικός στόχος του NATO (σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση) ήταν να εδραιώσει μια ενιαία και ελεύθερη Ευρώπη. Μάλιστα η πρώτη φορά που η Συμμαχία ανέλαβε στρατιωτική δράση στην Ευρώπη, έθεσε τέλος στη κρίση στα Βαλκάνια. Ως εκ τούτου, το τέλος του Ψυχρού Πολέμου επέτρεψε στη Συμμαχία να δημιουργήσει εταιρικές σχέσεις με πρώην αντιπάλους, συμπεριλαμβανομένης της Ρωσίας, και να δεχθεί νέα μέλη που αποδέχθηκαν πρόθυμα τις δυτικές αρχές, νέα μέλη τα οποία θα μπορούσαν να συμβάλουν στη συλλογική ασφάλεια του NATO.¹⁹¹ Το αποτέλεσμα ήταν αρκετά κοντά σε μια Ευρώπη ενωμένη και πιο ειρηνική από ποτέ.

Ως μια διευρυμένη πλέον κοινότητα δημοκρατιών, το NATO σήμερα απειλείται από δυνάμεις όπως ο θρησκευτικός εξτρεμισμός, η διεθνής τρομοκρατία, αλλά και τα

¹⁸⁸ Thies, *Why NATO Endures*, pp. 285–286.

¹⁸⁹ Collins, *NATO*, pp. 104–109.

¹⁹⁰ Rauchhaus, R.W., 'Explaining NATO Enlargement', p. 110.

¹⁹¹ *Ibid.*, p. 111.

αυταρχικά καθεστώτα. Για τις ΗΠΑ, η Συμμαχία αποτελεί την πηγή νομιμότητας για δράσεις σε μέρη όπως το Αφγανιστάν, ενώ για την Ευρώπη αποτελεί το όχημα για επίδειξη σκληρής δύναμης (*hard power*). Η συλλογική άμυνα στον 21^ο αιώνα επεκτείνεται πολύ πέραν του πεδίου της ένοπλης επίθεσης του Άρθρου 5. Επομένως η Συμμαχία πρέπει να διευρύνει την έννοια της παραδοσιακής συλλογικής άμυνας, προκειμένου να αντιμετωπίσει σύγχρονες απειλές, όπως αυτή της τρομοκρατίας, της διασποράς των όπλων μαζικής καταστροφής και του κυβερνοπολέμου.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η Συμμαχία ανέλαβε δράση στο Αφγανιστάν το 2003, αντικαθιστώντας τη Διεθνή Δύναμη Αρωγής για την Ασφάλεια (ISAF) που επιχειρούσε εκεί με εντολή των Ηνωμένων Εθνών, και υποστήριξε την επιχείρηση κατά της πειρατείας μετά από πρόσκληση του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών για την προστασία των πλοίων που ταξίδευαν κοντά στο Κέρας της Αφρικής και στον Κόλπο του Άντεν. Επιπρόσθετα, το 2006 ο Γενικός Γραμματέας του NATO προσκάλεσε τα κράτη μέλη να αναπτύξουν στενότερη συνεργασία με χώρες όπως η Αυστραλία, η Φινλανδία, η Ιαπωνία, η Νότια Κορέα και η Σουηδία. Ειδικότερα, η Αυστραλία αποτελεί έναν βασικό σύμμαχο στη στρατιωτική αποστολή στο Αφγανιστάν, ενώ και η Ιαπωνία πρόσφερε μεγάλη οικονομική βοήθεια στο Αφγανιστάν και έχει ήδη επιδείξει μεγάλο ενδιαφέρον για την αντιπυραυλική άμυνα και τα αντίστοιχα προγράμματα της Συμμαχίας.¹⁹² Με άλλα λόγια, εάν ο σκοπός της Συμμαχίας είναι κάποια στιγμή στο μέλλον να επεκταθεί σε παγκόσμιο επίπεδο, τότε αυτοί οι παγκόσμιοι σύμμαχοι αποκτούν μεγάλη σημασία.¹⁹³

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί ένα μοναδικό και ουσιαστικό εταίρο για το NATO.¹⁹⁴ Τα δύο θεσμικά όργανα έχουν σε μεγάλο βαθμό αλληλεπικαλυπτόμενες αντιλήψεις. Εξορισμού, τα μέλη της ΕΕ έχουν κοινά συμφέροντα, το NATO και η ΕΕ έχουν εγκαθιδρύσει λεπτομερείς μηχανισμούς συνεργασίας και η τεχνογνωσία και οι ικανότητες που αναπτύσσουν οι χώρες της ΕΕ, χρησιμοποιούνται συχνά σε αποστολές του NATO και το αντίστροφο, δυστυχώς όμως όχι πάντα με επιτυχία. Κοιτάζοντας στο παρελθόν, και οι δύο θεσμοί έχουν μάθει πολλά μέσα από κοινές εμπειρίες και με γνώμονα το κοινό συμφέρον έχουν το βλέμμα στραμμένο στο

¹⁹² https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_8189.htm, NATO and Afghanistan (ανακτήθηκε 07/07/2021).

¹⁹³ Yoon, S.-W., A. Jamiyandagva, V. Vernygora, J. Burton, B. Luguusharav, and M. Dorjraa, 'Views on NATO from Mongolia and the Republic of Korea: Hedging Strategy, and "Perfunctory Partnership"?' *Asian Security*, Vol. 14, No. 1, 2017, pp. 51–65.

¹⁹⁴ Webber, 'NATO', pp. 139–158.

μέλλον αντιμετωπίζοντας ένα κοινό σύνολο προβλημάτων.¹⁹⁵ Αυτή ακριβώς η συμπληρωματικότητα μεταξύ του NATO και της ΕΕ είναι ουσιαστικής σημασίας κάθε φορά που η Συμμαχία σχεδιάζει μια ολοκληρωμένη και οικονομικά αποδοτική προσέγγιση για την ασφάλεια, όταν και οι δύο συμμετέχουν σε μια αποστολή σταθεροποίησης.¹⁹⁶

Περαιτέρω, η σχέση του NATO με τον Οργανισμό για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) είναι διαφορετική και πιο οικεία από ό,τι με τους περισσότερους άλλους διεθνείς οργανισμούς. Το NATO ήταν συνιδρυτής της αρχικής διαδικασίας του Ελσίνκι και διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη χορήγηση τεχνογνωσίας για την πολιτικοστρατιωτική διάσταση του ΟΑΣΕ. Ο ΟΑΣΕ, με τη σειρά του, επικεντρώνεται στην ανάπτυξη των δημοκρατικών θεσμών στις χώρες που φιλοδοξούν να γίνουν μέλη του NATO, ενισχύοντας έτσι τη δική του επιθυμία για την ενθάρρυνση της πολιτικής σταθερότητας και της χρηστής διακυβέρνησης σε κάθε γωνιά της Ευρώπης.

Η Σύμπραξη για την Ειρήνη (Partners for Peace) και το Ευρωατλαντικό Συμβούλιο Συνεργασίας (Euro-Atlantic Partnership Council) παρέχουν το πλαίσιο για τη συνεργασία του NATO με τους εταίρους στην Ευρώπη και την Ευρασία. Η πρώτη ιδρύθηκε το 1994 και υπήρξε το κύριο μέσο για τη σφυρηλάτηση δεσμών ασφαλείας, ενώ το δεύτερο δημιουργήθηκε αρκετά χρόνια αργότερα για να εξασφαλίζει έναν παράλληλο πολιτικό διάλογο. Αν και η Σύμπραξη για την Ειρήνη (PfP) κρίνεται γενικά ως επιτυχημένη, το Ευρωατλαντικό Συμβούλιο Συνεργασίας (EAPC) δεν έχει χρησιμοποιηθεί ανάλογα.¹⁹⁷

Εκτός όμως από τον βορειοατλαντικό τομέα, η περιοχή που περιλαμβάνει τη Βόρεια Αφρική και τη Μέση Ανατολή είναι εδώ και καιρό μεταξύ των σημαντικότερων στρατηγικά περιοχών του πλανήτη. Η μελλοντική ανάπτυξη της επηρεάζει τα συμφέροντα του NATO στη μη διάδοση των πυρηνικών, την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, τον έλεγχο των μεταναστευτικών ροών και εσχάτως την ενεργειακή ασφάλεια. Υπό το φως αυτών των συμφερόντων, η Συμμαχία έχει εμπλακεί σε αυτή τη μεγάλη και ποικίλη περιοχή μέσω του Μεσογειακού Διαλόγου (Mediterranean Dialogue-MD) και της Πρωτοβουλίας για Συνεργασία της Κωνσταντινούπολης (Istanbul Cooperation Initiative -ICI).

¹⁹⁵ Reichard, *The EU-NATO Relationship*, pp. 171–223.

¹⁹⁶ Schimmelfennig, *The EU, NATO and the Integration of Europe*, pp. 18–66.

¹⁹⁷ Ivanov, *Transforming NATO*, pp. 155–193.

Η πρωτοβουλία Μεσογειακός Διάλογος ξεκίνησε το 1994 και περιλαμβάνει επτά κράτη της περιοχής της Μεσογείου. Αυτός ο διάλογος παρέχει ένα πλαίσιο για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης, διαφάνειας και συνεργασίας. Παρά το γεγονός ότι είναι η μόνη πρωτοβουλία ασφάλειας, που λειτουργεί σε όλη την περιφέρεια και οι πιθανοί τομείς κοινού ενδιαφέροντος περιλαμβάνουν τον έλεγχο στη διασπορά των όπλων και το ενδιαφέρον για την αντιπυραυλική άμυνα, τα επιτεύγματά της έως σήμερα κρίνονται μέτρια, αφού η πρωτοβουλία Μεσογειακός Διάλογος στερείται ιδρυτικού εγγράφου τύπου. Στο πλαίσιο του Μεσογειακού Διαλόγου το ΝΑΤΟ στηρίζει σθεναρά τις προσπάθειες για τη διαπραγμάτευση μιας δίκαιης και διαρκούς ειρήνης μεταξύ Ισραηλινών και Παλαιστινίων, αλλά δεν διαδραματίζει ενεργό διπλωματικό ρόλο. Η Συμμαχία έχει ωστόσο εκφράσει τη βούληση να συνδράμει στην επίτευξη μιας συμφωνίας, με την προϋπόθεση ότι θα ζητηθεί από τα συμβαλλόμενα μέρη και θα εγκριθεί από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ.

Η Πρωτοβουλία Συνεργασίας της Κωνσταντινούπολης που ξεκίνησε το 2004, έχει ως στόχο να συμβάλλει στη μακροπρόθεσμη περιφερειακή ασφάλεια, προσφέροντας στις χώρες της ευρύτερης Μέσης Ανατολής συνεργασία και διμερείς συμφωνίες ασφάλειας με το ΝΑΤΟ. Η πρωτοβουλία είναι ανοιχτή σε όλες τις χώρες της περιοχής που υποστηρίζουν τους στόχους του Οργανισμού, συμπεριλαμβανομένης της καταπολέμησης της τρομοκρατίας και της διάδοσης των όπλων μαζικής καταστροφής. Παρά τον αρχικό ενθουσιασμό και για αυτόν τον θεσμό, η εν λόγω Πρωτοβουλία έχει στην πράξη περιοριστεί από την έλλειψη κοινού στρατηγικού οράματος, αλλά και από αντιπαλότητες μεταξύ ορισμένων εταίρων. Παρόλα αυτά, όπως και ο Μεσογειακός Διάλογος, η Πρωτοβουλία βοηθά στην οικοδόμηση σχέσεων για την επίτευξη αμοιβαίας ασφάλειας και στο άνοιγμα διαύλων επικοινωνίας για τακτικό διάλογο. Κάθε εταιρική σχέση είναι επίσης ένα μέσο για τη μεταβολή αντιλήψεων για τον Οργανισμό, καθώς οι πληθυσμοί στην περιοχή δεν είναι πάντα πλήρως ή αρκετά ενημερωμένοι για το ΝΑΤΟ.

Σήμερα το ΝΑΤΟ σε παγκόσμιο επίπεδο δεν απαιτεί κατ' ανάγκη επίσημη εταιρική σχέση, προκειμένου να δημιουργήσει έναν παραγωγικό διάλογο για συνεργασία με άλλες χώρες και οργανισμούς. Αυτό που ουσιαστικά απαιτείται είναι η διατήρηση ενεργούς διπλωματικής παρουσίας, προκειμένου να επωφελείται από τις ευκαιρίες για συνεργασία, όταν αυτές προκύψουν. Για παράδειγμα, ακόμη και η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας έχει συμμετάσχει μαζί με μονάδες από συμμαχικές χώρες κατά τη διάρκεια των ειρηνευτικών επιχειρήσεων του ΟΗΕ και σε περιπολίες

αντιπειρατείας γύρω από τον Κόλπο του Άντεν. Οι χώρες της Κεντρικής και Νότιας Ασίας που παίζουν πλέον σημαντικό ρόλο στη διατήρηση της σταθερότητας στην περιοχή τους, αλλά και τα μέλη του Οργανισμού Συλλογικής Συνθήκης Ασφάλειας και του Οργανισμού Συνεργασίας της Σαγκάης έχουν δείξει ενδιαφέρον για συνεργασία με άλλες πολυεθνικές οντότητες, όπως το NATO. Τέλος η Ινδία, η Ινδονησία, αλλά και αρκετές δημοκρατίες της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής μοιράζονται με το NATO δεσμεύσεις στην παγκόσμια ειρήνη και το κράτος δικαίου.

2.8.4 Συμπεράσματα

Συμπερασματικά λοιπόν, το NATO δεν υπήρξε ιστορικά μια κλασική Συμμαχία, ένας απλός διεθνής θεσμός, αλλά ιδίως μέσω των ιθυνόντων του αυτοπροσδιοριζόταν ως κάτι περισσότερο από μια Συμμαχία.¹⁹⁸ Αξίζει δε να επισημανθεί ότι η Συμμαχία αποδείχθηκε ιδιαίτερα σημαντική μεταψυχροπολεμικά, καθώς δεν εγκλωβίστηκε σε περιορισμούς που έθεταν αποκλειστικά πολιτικές στρατηγικής άμυνας, αλλά αντίθετα μεταλλάχθηκε σε φορέα προώθησης αλλαγών με σκοπό τη διατήρηση της ειρήνης στην Ευρώπη. Εντός αυτού του πλαισίου διαφαίνεται ότι η Συμμαχία επιδιώκει μελλοντικά πρωταγωνιστικό ρόλο τόσο εντός μιας διευρυμένης παγκόσμιας «ευρωπαϊκής καντιανής ουτοπίας», για την οποία επαίρεται ότι δημιούργησε μεταψυχροπολεμικά, όσο όμως και εντός της άναρχης διεθνούς κοινωνίας.

Διαχρονικά ο πολιτικός ρόλος και σχεδιασμός της μετεξέλιξης του NATO, μπορεί ακόμη να θεωρείται από κάποιους ως μια στρατηγική πολιτική ισορροπία διαχείρισης Ευρωπαίων, Αμερικανών και Ρώσων. Το σημαντικό όμως είναι ότι αυτή η τόσο γραφική όσο και διαχρονική προσέγγιση δύναται να εξηγήσει αρκετά πειστικά την έως και σήμερα ιστορική πορεία της Συμμαχίας εντός του Ψυχρού Πολέμου αλλά και μεταψυχροπολεμικά.¹⁹⁹

Ως εκ τούτου και επειδή ακριβώς το πολιτικό τέλος του Ψυχρού Πολέμου είχε κατά κάποιο τρόπο έγκαιρα προβλεφθεί εντός του Οργανισμού πριν το πραγματικό, όπως καταγράφηκε ήδη μέσα από της εκθέσεις των Τριών Σοφών και Harmel, οι εμπειρίες που αποκτήθηκαν στο μεσοδιάστημα αποδείχθηκαν στην πράξη σωτήριες για το μέλλον του, αφού με τον τρόπο αυτό η Συμμαχία ουσιαστικά ήταν σε θέση να προβλέπει και να προετοιμάζεται για το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Αυτές οι

¹⁹⁸ Wilson, J.R., 'Building an International Alliance: NATO's 60-Year History', in *60 Years of Leadership: NATO 1949-2009*, Tampa: Faircount, 2009, pp. 11–12.

¹⁹⁹ Aybet, G., and R.R. Moore (eds.), *NATO in Search of a Vision*, forward by L. Freedman, Washington, DC: Georgetown University Press, 2010.

προβλέψεις θα μπορούσαν να οδηγήσουν τη Συμμαχία στην ενδεχόμενη ολοκλήρωση και οριστικοποίηση της αρχικής της αποστολής, καθώς εκείνη την εποχή το NATO μετεξελισσόταν από μια απλή περιφερειακή συμμαχία σε μια πανίσχυρη πολιτική κοινότητα ασφαλείας με δεσπόζουσα θέση στην ευρωπαϊκή και διεθνή πολιτική σκηνή.²⁰⁰

Η Συμμαχία λοιπόν σήμερα, τριάντα σχεδόν χρόνια από την επικράτηση επί του αντίπαλου δέους, απελευθερωμένη από τα βάρη και τις αγκυλώσεις του Ψυχρού Πολέμου, δύναται να επιδιώξει έναν πιο διευρυμένο πολιτικο-στρατιωτικό ρόλο ασφαλείας στη άναρχη διεθνή κοινωνία, αντιμετωπίζοντας προβλήματα τόσο εντός όσο και εκτός του πεδίου δράσης της.²⁰¹ Για αυτόν τον λόγο πλέον το NATO διαρκώς επιδιώκει να επιχειρεί εκτός πεδίου, υπερβαίνοντας τα δικά του παραδοσιακά όρια, και αναλαμβάνει σταδιακά τη διαχείριση κρίσεων παγκόσμιας ασφάλειας από τα Βαλκάνια, τη Μεσόγειο και τη Βόρεια Αφρική έως τη Μέση Ανατολή και Κεντρική Ασία. Έτσι, με την υιοθέτηση και εφαρμογή διεθνοποιημένων επιχειρήσεων και την ανάληψη ευρύτερων στρατηγικών ασφαλείας πρακτικά υλοποιεί τους αντίστοιχους σχεδιασμούς και οραματισμούς του παρελθόντος για την απαγκίστρωσή του από το Checkpoint Charlie, την Ευρώπη.²⁰²

Η απάντηση επομένως στο ιδεολογικά φορτισμένο ερώτημα «τι είναι το NATO», που τέθηκε πολύ νωρίτερα, θα μπορούσε να είναι ότι ποτέ σχεδόν δεν ήταν απλά και μόνο μια στρατιωτική συμμαχία ή μόνο μια πολιτικά νεοφιλελεύθερη και αποστειρωμένη ιδεολογικά διεθνής κοινότητα κρατών. Επιπλέον δεν αποτελεί απλά μια σύμπραξη ασφαλείας, η εννοιολογική ταυτότητα της οποίας περιορίστηκε από ιστορικούς και γεωγραφικούς παράγοντες, αλλά μια πολιτική ταύτιση αξιών, αρχών και κυρίως εθνικών συμφερόντων με συγκεκριμένο ιδεολογικό προσανατολισμό, που διαρκώς εξελίσσονται ιστορικά, ανάλογα με τις αλλαγές και συνθήκες ασφαλείας του διεθνούς συστήματος.²⁰³

Το ερώτημα για το ποια μπορεί να είναι μελλοντικά η εξέλιξη του NATO θα μπορούσε ίσως να απαντηθεί μέσω περίπλοκων διαδικασιών, που περιέχουν τους δικούς του σχεδιασμούς σχετικά με τη διατήρηση ή μετεξέλιξη του χαρακτήρα και της ταυτότητάς του σε σχέση με άλλους παράγοντες στο διεθνές σύστημα. Πλέον

²⁰⁰ Moore, R.R, *NATO's New Mission: Projecting Stability in a Post-Cold War World*, Westport, CT: Praeger Security International, 2007.

²⁰¹ Medcalf, *NATO*, pp. 52–56.

²⁰² Wilson, 'Building an International Alliance', pp. 13–17.

²⁰³ Schimmelfennig, *The EU, NATO and the Integration of Europe*, pp. 16–152.

λοιπόν θα μπορούσαμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι η Συμμαχία δεν αποτελεί έναν διεθνή φορέα που ορίζεται αποκλειστικά από την αντίπαλη στρατιωτικά και ιδεολογικά πρώην σοβιετική απειλή, αλλά αυτοπροσδιορίζεται σε σχέση με τις ιστορικές και πολιτικές εξελίξεις στην ασφάλεια της σύγχρονης παγκοσμιοποιημένης, αλλά ακόμη άναρχης διεθνούς κοινωνίας.

2.9 NATO και Αγγλική Σχολή

Η διάκριση και επιλογή της Αγγλικής Σχολής, από το σύνολο των θεωριών των Διεθνών Σχέσεων ως θεωρητικό πρίσμα ανάλυσης της διατριβής, καθώς και η σημειολογική αναφορά στην αμφίσημη εικόνα της πάπιας και του λαγού στο πλαίσιο μιας ολιστικής θεώρησης που παρατέθηκε στην εισαγωγή, για την προοπτική μετεξέλιξης του NATO από περιφερειακή αμυντική συμμαχία σε παγκόσμιο φορέα κοινής ασφάλειας δεν είναι ούτε αυθαίρετη ούτε τυχαία.²⁰⁴ Εν προκειμένω, και ειδικά για έναν διεθνή πολιτικο-στρατιωτικό οργανισμό όπως το NATO, πολλές είναι οι προκαταλήψεις και πεποιθήσεις σε μεγάλη μερίδα της διεθνούς κοινής γνώμης ότι η Συμμαχία αποτελεί το μακρύ χέρι του λεγόμενου «αμερικανικού ιμπεριαλισμού». Ένα θεσμικό πολιτικό εργαλείο που προβάλλει και επιβάλλει άλλοτε με τη δύναμη της στρατιωτικής ισχύος και άλλοτε με την απειλή αυτής αλλά και την επίδειξή της, τα πολιτικά, οικονομικά, πολιτιστικά συμφέροντα μιας νεοφιλελεύθερης κοινωνίας «δυτικού τύπου» στο διεθνές σύστημα και συγκεκριμένα της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής.²⁰⁵

Οι παραπάνω εύλογες ανησυχίες και αμφιβολίες εντάσσονται στο πλαίσιο αναλόγων επιφυλάξεων που αφορούν γενικότερα και άλλους διεθνείς θεσμικούς φορείς και οργανισμούς, πιο ουδέτερους, μη στρατιωτικούς, όπως ο ΟΗΕ που συχνά κατηγορείται ως δυσλειτουργικός και κατ' επίφαση διεθνής θεσμός διασφάλισης της ειρήνης, η Ευρωπαϊκή Ένωση ως κυρίως οικονομική και όχι πολιτική ένωση κρατών που αποσκοπεί στην παγκόσμια οικονομική επικυριαρχία των πρώην αποικιοκρατικών χωρών, το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης ως ελεγχόμενο και εξαρτημένο δικαστικό σώμα με γνωμοδοτικό μόνον ρόλο και χωρίς ουσιαστικές αρμοδιότητες κτλ. Παραγνωρίζοντας χαρακτηριστικά την ιστορία και την προσφορά διεθνών οργανισμών και θεσμών στο όνομα μια στείρας, αν και όχι αβάσιμης,

²⁰⁴ Rauchhaus, 'Explaining NATO Enlargement', p. 95.

²⁰⁵ Kaplan, L.S., 'NATO and the UN: A Peculiar Relationship', *Contemporary European History*, Vol. 7, No. 3, 1998, pp. 133–134.

ρεαλιστικής ίσως και μηδενιστικής προσέγγισης της σύγχρονης διεθνούς πολιτικής, υποστηρικτές του κλασσικού ρεαλισμού αδιαφορούν για τις ιστορικές εξελίξεις μεταπολεμικά και μεταψυχροπολεμικά, αναμένοντας ακόμη και σήμερα τον Γ΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ως φυσικό επακόλουθο. Στην ίδια ρεαλιστική και νεορεαλιστική πεσιμιστική οπτική της ιστορίας αγνοείται παντελώς το γεγονός ότι η ευρωπαϊκή ήπειρος που καταστράφηκε ολοσχερώς δυο φορές από πολέμους μέσα σε τριάντα χρόνια, έχει επιτύχει την ειρήνη μέσω της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, και ότι παρά τα εγνωσμένα πολιτικά εμπόδια έχει καταργήσει σύνορα και διαφορές που χώριζαν τους λαούς της για αιώνες. Αντίστοιχα και για τα Ηνωμένα Έθνη πολλές φορές παραβλέπονται και απαξιώνονται πρωτοβουλίες και προσπάθειες για ασφάλεια, επισιτισμό, ισότητα και μόρφωση σε όλα τα μέρη του πλανήτη, ειδικότερα σε εκείνα όπου υπάρχουν μεγαλύτερες ανάγκες και συνεχίζονται να αμφισβητούνται προθέσεις και παρεμβάσεις ανθρωπιστικού χαρακτήρα, θεωρώντας ότι όλες εκπορεύονται από σκοτεινά κέντρα, μυστικιστικές αδελφότητες και λέσχες, οι οποίες ενώ ήδη ελέγχουν τον σύγχρονο κόσμο, καταστρώνουν νέα σχέδια για να συνεχίσουν να το πράττουν.

Αντίθετα από την πεσιμιστική αντίληψη της σύγχρονης διεθνούς σκηνής, ενδεικτική των ρεαλιστών, οι ιδεαλιστές υιοθετούν μια προσέγγιση και ανάλυση της ιστορίας περισσότερο φιλελεύθερη και ανθρωποκεντρική που ξεπερνά τις καχύποπτες συνωμοσιολογίες και αγκυλώσεις των ρεαλιστών, θεωρώντας αφελώς ίσως τις περισσότερες φορές ότι η ηθική και η λογική της ανθρώπινης φύσης δύναται να οδηγήσει τελικά σε μια παγκόσμια κοινωνία, αιώνια ειρηνική. Οι ιδεαλιστές δηλαδή ή επαναστατιστές, όπως αποκαλούνται, προσβλέπουν σε μια παγκόσμια κοινωνία πολιτών, όπου οι διεθνείς οργανώσεις και θεσμοί, ακόμη και οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ), συμπληρώνουν τα κενά της πολιτικής εξουσίας, υποκαθιστώντας πολλές φορές ακόμα και κυβερνήσεις, και ως θιασώτες του κοσμοπολίτικου ιδεαλισμού καλωσορίζουν την παγκοσμιοποίηση, επευφημούν την ελεύθερη και ανεμπόδιστη διακίνηση ιδεών και κεφαλαίων και οραματίζονται έναν πολυπολιτισμικό κόσμο χωρίς σύνορα και εθνικούς περιορισμούς.²⁰⁶

Η αντίληψη του σύγχρονου κόσμου από την πρώτη ρεαλιστική κατηγορία μπορεί να ταυτιστεί με όλους εκείνους που διακρίνουν «την πάπια», ενώ αντίθετα, η δεύτερη με εκείνους τους ιδεαλιστές που ξεχωρίζουν «τον λαγό». Και οι δυο κατηγορίες, σε μια δεύτερη πιο προσεκτική θέαση της εικόνας αντιλαμβάνονται

²⁰⁶ Caney, S., 'British Perspectives on Internationalism, Justice and Sovereignty: From the English School to Cosmopolitan Democracy', *The European Legacy*, Vol. 6, No. 2, 2001, p. 266.

ασφαλώς και μπορούν να διακρίνουν και την άλλη μορφή από αυτή που αρχικά διακρίνουν. Ορισμένοι μάλιστα μπορεί και να αρχίσουν να αμφιβάλλουν για την πρώτη τους οπτική επιλογή και να αρχίσουν να διαβλέπουν πλέον και την πάπια και τον λαγό και να μετακινηθούν σε νεότερες συμβιβαστικές θέσεις μεταξύ των δύο άκρων (π.χ. νεορεαλισμός, νεοφιλελευθερισμός). Οι περισσότεροι όμως τελικά επιμένουν στην αρχική τους άποψη (κλασικές θεωρητικές παραδόσεις), ακόμη και εάν μετά την προσεκτικότερη ματιά τους γεννηθούν ενδοιασμοί.²⁰⁷

Μια πρώτη γρήγορη ματιά στις παραπάνω διαφορετικές προσεγγίσεις αποκαλύπτει την κλασική για τα δεδομένα της πολιτικής επιστήμης και των Διεθνών Σχέσεων αντιπαράθεση μεταξύ πολιτικής και ηθικής, ένα θέμα τόσο παλιό και πάντα τόσο επίκαιρο, που συνεχίζει να καθορίζει έως σήμερα το διεθνές πολιτικό σύστημα και απαντάται και στην προκειμένη περίπτωση. Εκείνο δηλαδή που δεν προβάλλεται άμεσα, αλλά διαποτίζει το σύνολο της παρούσας διατριβής, με τρόπο παρόμοια δηκτικό με αυτόν της εικόνας της πάπιας και του λαγού, είναι ουσιαστικά η συνεχής αλληλεξάρτηση μεταξύ πολιτικής και ηθικής ή αλλιώς του πραγματικού και ουτοπικού στις διεθνείς σχέσεις, και η επίπλαστη ανάγκη διαχωρισμού τους.²⁰⁸ Πρόκειται για μια κλασική θεωρητική αντιπαράθεση, η οποία αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης και σχολιασμού των περισσότερων μελετητών των Διεθνών Σχέσεων, τροφοδοτώντας ουσιαστικά τις αντίθετες παραδόσεις και μεγάλες αντιπαραθέσεις στο χώρο. Με τον ίδιο ακριβώς τρόπο λοιπόν, θα επιχειρηθεί να ελεγχθεί στην παρούσα διατριβή η διάδραση μεταξύ της στρατιωτικής γεωπολιτικής ισχύος και της νεοφιλελεύθερης ανθρωπιστικής πολιτικής του NATO, η μελλοντική εξέλιξη του οποίου δεν φαίνεται να είναι συμβατή με την υπερίσχυση της μιας έναντι της άλλης, αλλά με τη σταδιακή προσέγγιση και των δυο σε μια περισσότερο ενδεχόμενη αναγκαστική συνεργατική ισορροπία.

Στη ρεαλιστική ανάλυσή της, η παραπάνω αντιπαράθεση καταδεικνύει ότι η ισχύς τελικά διαμορφώνει το δίκαιο και την ηθική, ενώ η πολιτική δεν αποτελεί εφαρμογή της ηθικής, αλλά αντίθετα η ηθική είναι λειτουργία της πολιτικής. Αποδοκιμάζοντας τον ουτοπικό ιδεαλισμό, άρα και την πολιτική των επεμβάσεων, ειδικά όταν αυτές έχουν ανθρωπιστικά και όχι αμιγώς εθνικά κίνητρα, θεωρούν ότι η ιστορία είναι ουσιαστικά μια ακολουθία αιτιών και αποτελεσμάτων. Οι ρεαλιστές δηλαδή βλέπουν στη σύγχρονη πολιτική πραγματικότητα την πρακτική, εν

²⁰⁷ Costa-Buranelli, “Do You Know What I Mean?”, pp. 501–503.

²⁰⁸ Nardin, ‘Justice and Coercion’.

προκειμένου «την πάπια» και όχι την ουτοπία, δηλαδή τη θεωρία, «τον λαγό» που είναι ταυτόχρονα εκεί, και μπορούν μεν να τον διακρίνουν, αλλά τον απορρίπτουν καθόσον δεν τους αντιπροσωπεύει. Ακόμη δηλαδή και όταν αντιλαμβάνονται, την εικόνα του «λαγού» μέσα στην συνολική εικόνα, θεωρούν ότι αυτή αποτελεί ένα συμπλήρωμα στην εικόνα της «πάπιας» και εξηγούν ότι οι ουτοπικές θεωρίες περί κοινωνικής ηθικής δεν αποτελούν τίποτε άλλο παρά τις θέσεις των ισχυρότερων που έχουν τη δυνατότητα επιβολής της βούλησής τους στους ασθενέστερους. Επομένως η ηθική για τους ρεαλιστές αποτελεί τεχνικό προϊόν της ισχύος και οι απόψεις περί διεθνούς συνεργασίας προέρχονται από τους ισχυρούς που επιδιώκουν τον απόλυτο έλεγχο επί των υπολοίπων.²⁰⁹

Ομοίως λειτουργούν και οι ιδεαλιστές, οι οποίοι συνειδητά επιλέγουν μια πιο διανοουμενίστικη διάσταση που προκρίνει τη θεωρητική ουτοπία έναντι της γραφειοκρατικής πραγματικότητας και κατ' επέκταση την ηθική έναντι της φύσης, προβάλλοντας το συνολικό συμφέρον έναντι του ατομικού. Στην αναζήτηση της παγκόσμιας ειρήνης, ο Immanuel Kant επισημαίνει στο έργο του την ασυμφωνία μεταξύ πολιτικής και ηθικής στο διεθνές σύστημα, γι' αυτό και διαχωρίζει τον πολιτικό άνθρωπο σε ηθικό πολιτικό και πολιτικό ηθικολόγο. Για τους ιδεαλιστές, δηλαδή, «η πάπια» που βλέπουν οι ρεαλιστές υπάρχει στην εικόνα, αλλά όπως και ο ρεαλισμός στερείται σκοπού και έμπνευσης και αποτελεί μια στείρα κατασκευή, ένα απλό γραφειοκρατικό παρακολούθημα σε κάτι ανώτερο και ιδεολογικά εμπνευσμένο.

Η ιδιαίτερα δημοφιλής αφοριστική και καχύποπτη προσέγγιση ενός διεθνούς φορέα, όπως το NATO, με τόσο ισχυρή στρατιωτική δύναμη δεν υιοθετείται άκριτα στην παρούσα διατριβή. Ούτε όμως και από την άλλη ασφαλώς γίνεται αποδεκτή η αυτονόητη και χωρίς προϋποθέσεις και όρους αναγωγή αυτού του Οργανισμού σε διεθνή φορέα απονομής ανθρωπιστικής δικαιοσύνης στη διεθνή κοινωνία, εφόσον βέβαια η ανάγκη για έναν τέτοιο θεσμό υφίσταται και δεν αποτελεί δημιούργημα εξυπηρέτησης αποκλειστικά συγκεκριμένων συμφερόντων, άλλωστε η προσέγγιση των Buzan και Lansen επί του θέματος κρίνεται ως ορθολογικότερη.²¹⁰

Το ιστορικό αφήγημα της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, η επιτυχία της οποίας δύσκολα μπορεί να αμφισβητηθεί, προσφέρει πολλά στην καλύτερη κατανόηση ιστορικο-πολιτικών εξελίξεων τόσο για τη ψυχροπολεμική περίοδο, όσο όμως και για τη μεταψυχροπολεμική φάση της ιστορίας, που επέφερε σημαντικές αλλαγές και

²⁰⁹ Morgenthau, *Politics among Nations*, pp. 267–269.

²¹⁰ Buzan and Hansen, *The Evolution of International Security Studies*.

προκάλεσε πολλές συζητήσεις. Η μελέτη και κατανόηση όμως του παραπάνω αφηγήματος δεν μπορεί να τελεστεί μονοδιάστατα, μόνο με την προοπτική των επικριτών της Συμμαχίας ή των υποστηρικτών αυτής, δεν μπορεί να θεωρείται ολοκληρωμένη εάν απομονωθεί και διαχωριστεί η στρατιωτική διάσταση της Συμμαχίας από την πολιτική της διάσταση. Επομένως, η σύνθεση προκρίνεται έναντι του διαχωρισμού ως προτιμότερη μέθοδος ανάλυσης της διατριβής που διερευνά την προοπτική μετεξέλιξης του NATO από μια αμυντική περιφερειακή συμμαχία κρατών σε διεθνή φορέα ασφαλείας στη σύγχρονη διεθνή κοινωνία.

Ως εκ τούτου, αν και οι ρεαλιστές εκ πεποιθήσεως εστιάζουν στη στρατιωτική ισχύ, ενώ οι ιδεαλιστές προσβλέπουν στα φιλελεύθερα πολιτικά και ανθρωπιστικά ιδεώδη, που προβάλλουν οι κοινωνίες των κρατών μελών της Συμμαχίας, η μία διάσταση δεν αναιρεί την άλλη και σίγουρα υπάρχουν δύο διαστάσεις, δύο εικόνες που συνθέτουν τη μεγαλύτερη, δηλαδή υπάρχει και η πάπια και ο λαγός, και η ρεαλιστική στρατιωτική ισχύς και η ιδεαλιστική νεοφιλελεύθερη πολιτική που συνθέτουν τη σημερινή εικόνα της Συμμαχίας.²¹¹ Και εάν βιαστικά οι σκεπτικιστές και πολέμιοι των διεθνών οργανισμών και υπέρμαχοι της κρατικής υπεροχής στο διεθνές σύστημα σπεύσουν να απορρίψουν την όποια επιτυχία και συνδρομή του NATO στη μεταψυχροπολεμική κοινωνία, ειρωνικά το ίδιο θα πράξουν και οι ιδεαλιστές των φιλελεύθερων και πανανθρώπινων αξιών, που στηλιτεύουν ρεαλιστικές πολιτικές ισχύος που κατέρρευσαν με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Πώς όμως μπορεί να εξηγηθεί ορθολογικά να ταυτίζονται οι απόψεις δυο τελείως διαφορετικών κοσμοθεωριών για ένα τόσο απλό και ξεκάθαρο θέμα;

Τη σημασία και την αξία της θέασης και των δυο εικόνων, τόσο της πάπιας όσο και του λαγού, προτείνει η Αγγλική Σχολή στις διεθνείς σχέσεις, μέσω της «κοινής» οδού που προτείνει με την σύμπλευση και όχι αντιπαράθεση μεταξύ των δύο παραδόσεων.²¹² Την ίδια ολιστική προσέγγιση υιοθετεί και η παρούσα διατριβή στην ανάλυση της προοπτικής μετεξέλιξης του NATO σε διεθνή φορέα ασφαλείας στη σύγχρονη άναρχη κοινωνία. Η «Διεθνής Κοινωνία» προσεγγίζοντας ερμηνευτικά το παραπάνω σχήμα, αποδέχεται την ύπαρξη και των δύο διαφορετικών θεάσεων και προσεγγίσεων και προτείνει προς όλους τη «λύση» της συνολικής εικόνας. Με την αποδοχή και συνύπαρξη τόσο της πολιτικής ισχύος όσο και της ηθικής αποδέχεται τα ιδανικά που προτείνει η ουτοπία και η ηθική προκειμένου να προσδώσει σκοπό στη

²¹¹ Costa-Buranelli, “Do You Know What I Mean?” pp. 510–511.

²¹² Caney, ‘British Perspectives on Internationalism, Justice and Sovereignty’.

ρεαλιστική πραγματικότητα, η αξία της οποίας δεν αμφισβητείται, τουναντίον μάλιστα. Την ίδια όμως στιγμή, η «Διεθνής Κοινωνία» αναγνωρίζει ότι ούτε κάθε πολιτική πράξη εκκινεί από ιδιοτέλεια ούτε η αυταρχικότητα μπορεί να εξαλειφθεί από αφελείς πολλές φορές ιδεαλιστικές φιλοσοφικές θεωρίες. Είναι αυτό ακριβώς το σημείο που τα ιδανικά που προτείνει η ηθική συνυπάρχουν με τα γεγονότα και τους θεσμούς που υφίστανται πραγματικά. Η συνύπαρξη των δυο αυτών διαστάσεων προσφέρει μια ολοκληρωμένη συνολική εικόνα, που ενδεχομένως γίνεται διαφορετικά αντιληπτή από τον καθένα, αλλά δεν πρέπει να θεωρείται δογματικά.

Ασφαλώς και δεν πρέπει να παραληφθεί ότι στην παραπάνω ολιστική εικόνα συνδετικό ρόλο μεταξύ των δυο αντίρροπων διαστάσεων παίζει το διεθνές δίκαιο και οι σύγχρονες εξελίξεις αυτού στα ειδικότερο πεδίο του δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων.²¹³ Παρά τις ιδεαλιστικές αποχρώσεις περί νατουραλιστικής καταγωγής του από το φυσικό δίκαιο, τις αντίστοιχες ρεαλιστικές μεταφράσεις περί σχετικότητάς του, αλλά και της θεωρίας περί χρήσης του ως οργάνου καταναγκασμού των ισχυρών της εξουσίας, το διεθνές δίκαιο ξεπερνά τις επικρίσεις και αμφισβητήσεις στη θεωρητική σκέψη της Αγγλικής Σχολής των Διεθνών Σχέσεων, διαμορφώνοντας την τρίτη και ίσως σημαντικότερη διάσταση της διεθνούς κοινωνίας, τη ρασιοναλιστική της διάσταση που θα αναλυθεί στα ακόλουθα κεφάλαια.²¹⁴

Όπως διεξοδικά αναλύθηκε παραπάνω, το NATO είναι σήμερα ισχυρό μέσω των σχεδιασμών του παρελθόντος του και των σημερινών οραματισμών του για το μέλλον. Αυτοί οι οραματισμοί μπορούν να ερευνηθούν και να αναλυθούν σε σχέση με θέματα διεθνούς ασφάλειας και τάξης κυρίως εκτός βορειοατλαντικής περιοχής. Η διαδρομή αυτή ενδεχομένως να μας οδηγήσει πρακτικά στο τελικό συμπέρασμα σχετικά με το μέλλον της Συμμαχίας. Θεωρητικά όμως και σε συνέχεια της ολιστικής προσέγγισης που αναπτύχθηκε παραπάνω, η έρευνα για την προοπτική μετεξέλιξης του NATO από μια περιφερειακή στρατιωτική συμμαχία σε έναν ευρύτερο παγκόσμιο θεσμό συλλογικής ασφάλειας στη σημερινή άναρχη κοινωνία, επιβάλλει τη σκιαγράφηση των βασικών θεωριών του επιστημονικού πλαισίου εντός του οποίου αυτή αναλύεται. Τι ακριβώς όμως νοείται ως συλλογική ασφάλεια σήμερα και πώς πρακτικά αυτή αποτυπώνεται στην επίσημη πολιτική του NATO; Το ερώτημα αυτό απαντάται στο κεφάλαιο που ακολουθεί.

²¹³ O'Connell, M.E., 'The UN, NATO, and International Law after Kosovo', *Human Rights Quarterly*, Vol. 22, No. 1, 2000, pp. 67-70.

²¹⁴ Πρακτική εφαρμογή και εμπειρικό έλεγχο της ιδιόμορφης θεωρίας της Διεθνούς Κοινωνίας αποτελεί η διεθνής επέμβαση, με ό,τι επίθετο αυτή φέρει κατά καιρούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η συλλογική ασφάλεια και το Στρατηγικό Δόγμα «Έξυπνη Άμυνα – Συνεργατική Ασφάλεια»

3.1 Η επίδραση της συλλογικότητας στη διεθνή ασφάλεια

Η ιδέα της συλλογικής ασφάλειας και η προσπάθεια αύξησης του συλλογικού στοιχείου στη διαχείριση της βίας και της ασφάλειας αποτελούν θεμελιώδη στοιχεία της νεοφιλελεύθερης αντίληψης περί της διεθνούς κοινωνίας, καθώς και σημαντικό στοιχείο της συνολικής πολιτικής του NATO από την ίδρυσή του έως σήμερα. Με την επέκταση του ρόλου των Ηνωμένων Εθνών στον τομέα της διεθνούς ασφάλειας και την εμφάνιση ενός «νέου ιδιώνυμου παρεμβατισμού» τη δεκαετία του 1990, κατά την οποία η Συμμαχία πρωτοστάτησε χαρακτηριστικά, η θέση περί αναθεώρησης της κλασικής, βεσφαλιανής έννοιας της κρατικής κυριαρχίας άρχισε να κερδίζει έδαφος. Εκείνη την εποχή διαφάνηκε αρχικά μια στροφή προς έναν πλέον ενισχυμένο ρόλο του ΟΗΕ με την υιοθέτηση νέων πρακτικών ανθρωπιστικής επέμβασης, αλλά και προς μια ευρύτερη δυναμική πρωτοβουλία της διεθνούς κοινότητας να αναλαμβάνει δράσεις εναντίον κάθε μορφής παράνομης χρήσης βίας. Δυστυχώς όμως, αυτή η πολιτική των Ηνωμένων Εθνών δεν είχε ιδιαίτερη επιτυχία και διάρκεια.

Επιπλέον, ανάλογες επεμβατικές πρωτοβουλίες αναλήφθηκαν μέσω μιας ευρύτερης ερμηνείας κλασικών εννοιών, όπως αυτών της ασφάλειας, των απειλών και των ανθρωπιστικών κρίσεων, αλλά και με ταυτόχρονη προσπάθεια αποδοχής της νομιμότητας της αναγκαστικής διεθνούς επέμβασης.²¹⁵ Θέτοντας ως τελικό στόχο την προώθηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, καθώς και την τήρηση σημαντικών κανόνων και απαγορεύσεων σε πολλούς άλλους τομείς, όπως για παράδειγμα στον τομέα του ελέγχου των εξοπλισμών, η έννοια της διεθνούς ασφάλειας αναβαθμίστηκε κυρίως μεταψυχροπολεμικά.²¹⁶ Κεντρική θέση σε μια τέτοια «φιλελεύθερη» πολιτική αποτελούσε η ελπίδα ότι η δύναμη της συλλογικότητας της διεθνούς κοινωνίας θα μπορούσε τελικά να αξιοποιηθεί για έναν ανώτερο και κοινό ανθρωπιστικό σκοπό. Τα κίνητρα που θα πίεζαν πλέον τα κράτη προς συλλογικότερες και θεσμοθετημένες μορφές διαχείρισης της ασφάλειας, ήταν πρακτικές καθοριστικής σημασίας, οδηγούμενες από τις επιταγές της «καντιανής ηθικής», ότι δεν θα πρέπει να υπάρξει

²¹⁵ Pattison, J., 'Whose Responsibility to Protect? The Duties of Humanitarian Intervention', *Journal of Military Ethics*, Vol. 7, No. 4, 2008, pp. 262–283.

²¹⁶ Το επίκαιρο των συζητήσεων σχετικά με τη συλλογική ασφάλεια αναδεικνύεται αφενός από τις νέες και υβριδικές μορφές πολέμου, βίας και ανασφάλειας, αφετέρου από τον συνεχή ορθολογισμό του πολέμου και την ενδεχόμενη χρήση υπέρμετρα καταστροφικής βίας (πυρηνική απειλή).

άλλος πόλεμος σε έναν αιώνα κατά τον οποίο ήδη περίπου 160 εκατομμύρια άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους σε πολέμους και άλλες μορφές βίαιων συγκρούσεων.

Υπό τις παραπάνω προϋποθέσεις και συνθήκες, η διαφαινόμενη μετατροπή ή καλύτερα διεύρυνση της συλλογικότητας στην παραδοσιακή ατζέντα ασφαλείας του NATO, του κλασικότερου ίσως ιστορικά οργανισμού συλλογικής ασφαλείας, δύναται να μελετηθεί βάσιμα υπό συγκεκριμένες και ειδικότερες ιστορικές, αλλά και γεωπολιτικές διεθνείς συγκυρίες. Όπως όμως έχει ήδη αναφερθεί, η ανανέωση, μετεξέλιξη ή ακόμη και αλλαγή της πολιτικής ατζέντας της Συμμαχίας προϋποθέτει μια σημαντική υπαρξιακή ενδοσκόπηση προθέσεων και δυνατοτήτων για την ανάληψη νέων αποστολών και επικαιροποιημένων ρόλων.²¹⁷ Η προηγηθείσα ανάλυση σχετικά με τον ενδεχόμενο μελλοντικό ρόλο της Συμμαχίας υπό το πρίσμα της Αγγλικής Σχολής των Διεθνών Σχέσεων θα αποτελέσει τον μεθοδολογικό χάρτη της παρούσας διατριβής. Πρώτα όμως απαιτείται βάσιμα η σύντομη επισήμανση εκείνων των τριών ειδικότερων στοιχείων που προσδιορίζουν τη διεθνή ασφάλεια, δηλαδή του πολέμου, της χρήσης βίας και των απειλών.

3.2 Οι μεταβολές στις μορφές πολέμου και τη χρήση βίας ως στοιχεία διαμόρφωσης της σύγχρονης πολιτικής ασφαλείας

Στη θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας ο πόλεμος και κάθε σύγχρονη παραλλαγή του παραμένει ένα από τα βασικά μέσα εκτεταμένης κυβερνητικής πολιτικής.²¹⁸ Εκτός από τις παραδοσιακές ρεαλιστικές αντιλήψεις σχετικά με τη σκληρή ισχύ, η δυνατότητα επιβολής αναγνωρίζεται ότι έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση των μη παραδοσιακών απειλών, όπως η τρομοκρατία, ο υβριδικός πόλεμος, ο κυβερνοπόλεμος, αλλά ταυτόχρονα και ως μέσο προώθησης φιλελεύθερων πολιτικών, όπως συμβαίνει με την ανθρωπιστική επέμβαση. Έτσι σήμερα εκτός από τη συνεχιζόμενη σημασία της διπλωματίας, τα νέα προβλήματα ασφαλείας παρέχουν νέες δικαιολογίες για χρήση βίας και νέες μορφές επεμβατισμού. Σύμφωνα δε με τους ρεαλιστές υποστηρικτές του πολέμου, αν και η φύση του παραμένει ίδια, ο χαρακτήρας του πολέμου συνεχίζει να αλλάζει, όπως και

²¹⁷ Simón, 'Preparing NATO for the Future'.

²¹⁸ Sheehan, M., 'The Changing Character of War', in Baylis, Smith, and Owens (eds.), *The Globalization of World Politics*, pp. 218–220.

οι μορφές με τις οποίες οργανώνεται και εξελίσσεται σε σχέση με την εγχώρια και διεθνή κοινωνία.²¹⁹

Για τους θεωρητικούς της Αγγλικής Σχολής, ο πόλεμος ως βασική μορφή βίας αντιμετωπίστηκε περισσότερο εντός της πλουραλιστικής αντίληψης ως μέσο προστασίας και επιβολής βασικών δικαιωμάτων (π.χ. αυτοάμυνα, διασφάλιση ισορροπίας δυνάμεων, τυχόν μεταβολή της δομής του συστήματος), όταν η πίεση για αλλαγή δεν μπορούσε πλέον να περιοριστεί, αλλά ούτε και να επιτευχθεί με ειρηνικά μέσα (π.χ. κατευνασμός ανερχόμενων δυνάμεων). Με αυτήν την έννοια, ο πόλεμος ανάγεται σε επίπεδο «θεσμού» της Διεθνούς Κοινωνίας, όπως υποστήριξε ο Bull στην *Αναρχή Κοινωνία*.²²⁰ Καθώς όμως οι νεοφιλελεύθερες φωνές και ελπίδες αυξήθηκαν στον απόηχο του τέλους του Ψυχρού Πολέμου, το ίδιο έκανε και η γκροτιανή διάσταση της Διεθνούς Κοινωνίας, όταν αναπτύχθηκε η παράδοξη αντίληψη ότι ο πόλεμος θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί νόμιμα και αποτελεσματικά για την προώθηση ενός κοινού σκοπού και την προώθηση κοινών αξιών.²²¹

Αναφορικά με τη χρήση βίας εκτός πλαισίου πολέμου, όπως και στο παρελθόν για πολλές μη κρατικές ομάδες, η χρήση βίας αποτελούσε για τη θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας ορθολογικό μέσο επίτευξης στόχων, όπως στην περίπτωση του αποικιακού αγώνα και της δημιουργίας νέων κρατών. Με τον ίδιο λοιπόν τρόπο λειτουργεί και σήμερα η χρήση βίας κυρίως όμως από μη κρατικούς πολιτικούς παράγοντες, αλλά και πολλά σύγχρονα εθνικιστικά κινήματα και τρομοκρατικές ομάδες.²²² Επιπλέον και σε ό,τι αφορά έναν άλλο σημαντικό νεοφιλελεύθερο θεσμό, ο θεσμός της ιδιοκτησίας σχετίζεται εμμέσως κυρίως με θέματα διεθνούς ασφάλειας. Σε περιπτώσεις δηλαδή όπου μέχρι και σήμερα το κράτος ελέγχει θεσμικά τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, η αντίδρασή του είναι δυναμική, ειδικά όταν νέοι μη κυβερνητικοί και ιδιωτικοί παράγοντες νομίμως ή παρανόμως επιβάλλουν δικούς τους κώδικες ελέγχου, συναλλαγών και συμβάσεων και παρέχουν ιδιωτικές υπηρεσίες, ουσιαστικά υπερβαίνοντάς το. Οι περισσότεροι από αυτούς τους ιδιωτικούς παράγοντες, συχνά αναλαμβάνουν να εκτελέσουν ακόμα και θεσμικές λειτουργίες με σκοπό όμως τον έλεγχο και το κέρδος, κυρίως μέσω της επιβολής

²¹⁹ Lees, 'Why the English School Needs Conflict Studies', pp. 6–9.

²²⁰ Bull, *The Anarchical Society*, pp. 178–180.

²²¹ Ως εκ τούτου, η συλλογική εκτέλεση των αποφάσεων (στο πλαίσιο της διεθνούς ανθρωπιστικής επέμβασης του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών) κατέστη στοιχείο μιας ιδιότυπης αναγκαστικής αλληλεγγύης.

²²² Colás, A., *International Civil Society: Social Movements in World Politics*, Cambridge: Polity Press, 2002, pp. 2–9.

ιδιωτικών συμβάσεων, οικονομικού ελέγχου, αλλά και της προσφοράς για παροχή ιδιωτικής ασφάλειας (με άρτια οργανωμένους μισθοφορικούς στρατούς, όπως οι μισθοφορικές εταιρείες Black Water, Wagner κτλ.).²²³ Ουσιαστικά δηλαδή αναγνωρίζεται πλέον η άνοδος και επικράτηση του *homo economicus*, όπου πολιτική σκοπιμότητα και δίκαιο ετεροκαθορίζονται και συντάσσονται υπό τις οικονομικές υποδείξεις οικονομικών υποεθνικών και υπερεθνικών εμπορικών κολοσσών, διεθνών παραγόντων ισχυρότερων ακόμα και από τους περισσότερους κρατικούς δρώντες της διεθνούς κοινότητας.

Η έννοια της συλλογικής ασφάλειας αμφισβητείται, οι ελλείψεις και τα προβλήματα είναι ήδη αναγνωρισμένα, ενώ πρακτικά οι αδυναμίες και ιστορικές αποτυχίες ειδικά των Ηνωμένων Εθνών είναι ιστορικά καταγεγραμμένες. Ως εκ τούτου, ενισχύεται περαιτέρω η ανάγκη να εκκινήσει διάλογος για την αναζήτηση μιας αποτελεσματικότερης και πρακτικά εφαρμόσιμης, πολυμερούς, εναλλακτικής λύσης.

3.3 Η μεταβαλλόμενη ατζέντα της διεθνούς ασφάλειας

Όπως ήδη σημειώθηκε, στη μεταψυχροπολεμική περίοδο αναπτύχθηκε μια σημαντική θεωρητική φιλολογία σχετικά με τον μεταβαλλόμενο χαρακτήρα της διεθνούς ασφάλειας, αλλά και την εν γένει μεταβαλλόμενη δυναμική του παγκόσμιου πλαισίου ασφάλειας. Οι μεταβολές αυτές σχετίζονταν άμεσα με τη σταδιακή υποχώρηση του ψυχροπολεμικού υπόβαθρου της παλαιάς διπολικής ατζέντας ασφαλείας, που είχε διαμορφωθεί εξαιτίας της μεγάλης αντιπαλότητας ΗΠΑ-ΕΣΣΔ, σε συνδυασμό με την εμφάνιση ενός ευρύτερου φάσματος νέων προκλήσεων που συνδέονται με τοπικούς και εμφυλίους πολέμους, εσωτερικές κοινωνικές συγκρούσεις, προσφυγικές κρίσεις και ανθρωπιστικές καταστροφές.²²⁴ Οι συγκεκριμένες αλλαγές στην ατζέντα της διεθνούς ασφάλειας συνδέονταν επίσης και με την έντονη ανησυχία για την επάρκεια των υφιστάμενων περιορισμών στη διάδοση των πυρηνικών, και όχι μόνο, όπλων (βιολογικών, χημικών, ραδιολογικών), καθώς και με τον τρόπο που νέες μορφές πολέμου (κυβερνοπόλεμος, υβριδικός πόλεμος, κτλ.), αλλά και η δομή της ίδιας της

²²³ Strand, A, 'Sustained Peacebuilding: The Role of Non-Governmental Organizations and Researchers', in J. Der Derian and C.M. Constantinou (eds.), *Sustainable Diplomacies*, Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan, 2010, pp. 174–178.

²²⁴ Haddad, E., *The Refugee in International Society: Between Sovereigns*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2008, pp. 16–19.

παγκοσμιοποίησης αλληλεπιδρούσαν με τις νέες και εξελισσόμενες μορφές της διεθνούς τρομοκρατίας.

Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα, όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει ο Hurrell, οι νέες απειλές κατά της ασφάλειας δεν προέρχονταν από κάποιον κρατικό στρατιωτικό φορέα, αλλά ήταν μάλλον προϊόντα της δυσλειτουργίας ενός αποτυχημένου κράτους (*failed state*) ή και μη νομιμοποιημένης δράσης. Ξεκινούσαν, δηλαδή, από την αποτυχία των κρατών να παράσχουν στους πολίτες τους τις ελάχιστες δυνατές εγγυήσεις και υπηρεσίες δημόσιας ασφάλειας, που όφειλαν να διασφαλίσουν εντός των συνόρων τους, αλλά και από τον τρόπο με τον οποίο αυτή η εσωτερική βία μπορούσε τελικά να διαχυθεί στο διεθνές σύστημα, σε συνδυασμό με την ανεπάρκεια ή και απροθυμία των ίδιων «αδύναμων» κρατών να σχηματίσουν συλλογικά βιώσιμα δομικά σχήματα σταθερής εσωτερικής ή και περιφερειακής ασφάλειας ικανά να συμβάλουν στην επίλυση ανάλογων προβλημάτων και την υλοποίηση ευρύτερων πολιτικών στόχων.²²⁵ Ένα τυπικό χαρακτηριστικό που καταδεικνύει την απαξίωση της «παλαιάς» ρεαλιστικής ατζέντας ασφαλείας, εξηγεί πειστικά ο Hurrell, αποτελεί η διαπίστωση ότι το κεντρικό και αναπόφευκτο δίλημμα ασφάλειας που εντοπιζόταν κλασικά στην άνιση κατανομή ισχύος μεταξύ των κρατών είναι πλέον δύσκολο να συμφιλιωθεί με πολλά χαρακτηριστικά της σύγχρονης διεθνούς κοινωνίας και των νέων αναδυόμενων απειλών ασφαλείας.²²⁶

Συναφώς, ένα ιδιαίτερα δημοφιλές επιχείρημα στους νεοφιλελεύθερους κύκλους των Διεθνών Σχέσεων περί μεταβολής της διεθνούς ασφάλειας, αποτελεί και ο ισχυρισμός ότι πλέον η ιδέα για έναν ακόμα παγκόσμιο και ολοκληρωτικό πόλεμο έχει καταστεί τουλάχιστο παρωχημένη. Σύμφωνα με αυτήν την άποψη, η ισχύς και η στρατιωτική ικανότητα δεν είναι απαραίτητη πλέον για ένα κράτος, δεδομένου του φθίνοντος ρόλου της κρατικής κυριαρχίας, καθώς και του εδαφικού ελέγχου στον

²²⁵ Hurrell, A., *On Global Order: Power, Values, and the Constitution of International Society*, Oxford and New York: Oxford University Press, 2007, pp. 172–173.

²²⁶ Συγκεκριμένα ο Hurrell αναφέρει: «Έτσι για παράδειγμα παρά τις παροτρύνσεις νεορεαλιστών θεωρητικών, οικονομικές υπερδυνάμεις όπως η Γερμανία και η Ιαπωνία δεν φαίνονται πολύ πρόθυμες να αναλάβουν πολιτικές και στρατιωτικές πρωτοβουλίες και δράσεις ανάλογες με εκείνες που έλαβαν στο παρελθόν. Και στις δύο περιπτώσεις, η ισορροπία μεταξύ των στόχων της ευημερίας και της ασφάλειας έχει μετατοπιστεί δομικά στον εσωτερικό τους πολιτικό σχεδιασμό σε τέτοιο σημείο και με τέτοια ένταση, ώστε και οι δύο πλέον οικονομικοί γίγαντες επιδιώκουν άλλους τρόπους προώθησης των συμφερόντων και των στόχων τους στη διεθνή κοινωνία, κυρίως εμπορικούς και οικονομικούς. Οι μακροχρόνιες δηλαδή βαθιές εσωτερικές πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές, σε συνδυασμό με τη σταδιακή διαφοροποίηση στην ερμηνεία και αποδοχή από τα εσωτερικά τους ακροατήρια των διεθνών εξωτερικών προκλήσεων και περιστάσεων, οδήγησαν σε δομικές αναθεωρήσεις παραδοσιακών και πολιτισμικών αντιλήψεων κι αυτές, με τη σειρά τους, στην αναθεώρηση των εθνικών συμφερόντων και ταυτοτήτων.» *Ibid.*.

σύγχρονο ορισμό της κρατικής εξουσίας, όπως χαρακτηριστικά υποστηρίζει και ο Buzan.²²⁷ Δεν έχει σημασία δηλαδή για την επιτυχία και την ευημερία των πολιτών η στρατιωτική ισχύς, παρά μόνον η ισχύς στη διαχείριση των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων που χαρακτηρίζουν και καθορίζουν την επιβίωση του κράτους στην εποχή της παγκοσμιοποίησης. Αυτό οφείλεται πρωτίστως στην πυρηνική επανάσταση και στο απόλυτα καταστροφικό ενδεχόμενο αποτέλεσμα ενός Τρίτου Παγκοσμίου και αναπόφευκτα πυρηνικού Πόλεμου. Επιπλέον, το ενδεχόμενο κόστος των μεγάλων συγκρούσεων εκτιμάται ότι αυξάνεται εκθετικά, λόγω των υψηλών επίπεδων οικονομικής αλληλεξάρτησης από τον αντίκτυπο της παγκοσμιοποίησης και της αύξησης του εθνικισμού και της κοινωνικής κινητοποίησης, καθώς και λόγω της εντεινόμενης απροθυμίας των πολιτών να επωμιστούν οι δικές τους κυβερνήσεις το οικονομικό και ανθρώπινο κόστος ενός πολέμου.

Παράλληλα, το δίλλημα της ασφάλειας και του φόβου, αλλά και η αποθέωση της ιδεολογίας που προκάλεσαν τους μεγάλους πολέμους του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα και την ανάγκη για στρατιωτική ισχύ, φαίνονται να έχουν υποχωρήσει.²²⁸ Ασφαλώς, τα οικονομικά συμφέροντα και οι αναθεωρητικές πολιτικές επιδιώξεις, άρα και οι σύγχρονες ταξικές και κοινωνικές αντιπαραθέσεις, δύνανται εν δυνάμει να οδηγήσουν σε πολιτικές συγκρούσεις, οι οποίες μπορεί κάλλιστα να μετεξελιχθούν σε εμμένουσες απειλές και κρίσεις για τη διεθνή ασφάλεια, αλλά αυτές μόνον σε εξαιρετικά ακραίες καταστάσεις δύνανται να οδηγήσουν σε γενικευμένες στρατιωτικές συγκρούσεις. Ως εκ τούτου, ολοένα και περισσότερο γίνεται αποδεκτή η άποψη που βασίζεται στη βαθιά ριζωμένη φιλελεύθερη πεποίθηση ότι οι σύγχρονες ανεπτυγμένες κοινωνίες έχουν πλέον διδαχθεί από τα λάθη του παρελθόντος και συμφωνούν ότι ένας Τρίτος Παγκόσμιος Πόλεμος με την κλασική του μορφή και όχι κάποια υβριδική παραλλαγή του είναι ορθολογικά αδιανόητος.²²⁹

Προς επίρρωση των παραπάνω ισχυρισμών, ο Hurrell υποδεικνύει, σύμφωνα με τη νεοφιλελεύθερη διάσταση της διεθνούς κοινωνίας, ορισμένες γεωγραφικές περιφέρειες, όπως η Δυτική Ευρώπη, η Σκανδιναβία, η Βόρεια Αμερική και αρκετές περιοχές της Νότιας Αμερικής, που έχουν χαρακτηριστεί ως περιφέρειες εδραιωμένης ασφάλειας, για τις οποίες πρώτα έκανε λόγο από το 1957 ο πρωτοπόρος για την

²²⁷ Buzan, *From International to World Society?*, pp. 88–89.

²²⁸ *Ibid.*.

²²⁹ Hurrell, *On Global Order*, pp. 172–173.

εποχή του Karl Deutsch.²³⁰ Για οποιαδήποτε ανακύπτουσα διακρατική διαφορά, δηλαδή, θεωρείται ότι τα μέλη αυτών των περιφερειών δεν θα πολεμήσουν μεταξύ τους, αλλά θα διευθετήσουν τις όποιες διαφορές τους με κάποιον άλλο, «πιο πολιτισμένο», ειρηνικό τρόπο.²³¹ Εντός μιας τέτοιας περιφέρειας ή καλύτερα κοινότητας κρατών, η ειρηνική συνδιαλλαγή φαίνεται ως ο πιθανότερος τρόπος επίλυσης των διαφορών σε σχέση με τη χρήση βίας και στρατιωτικής ισχύος. Σε αυτές τις κοινότητες ασφαλείας υπάρχει ένας ισχυρός πυρήνας αλληλεγγύης, οικονομικής συνεργασίας, αλλά και πολιτιστικής ταύτισης, που μπορεί να θεωρηθεί ως ζώνη ειρήνης και ασφάλειας, στην οποία η ιδιότητα και μόνο του ισότιμου μέλους αποκτά ιδιαίτερη αξία.²³²

«Δυστυχώς όμως ακόμη και εντός αυτών των ξεχωριστών κοινοτήτων αλληλεγγύης, αυτών των ζωνών σχετικής περιφερειακής ειρήνευσης, η φιλελεύθερη αισιοδοξία έχει συμβάλει στην καλλιέργεια μιας επισφαλούς πολιτικής χαλαρότητας», καταλήγει ο Hufell. Χαρακτηριστική απόδειξη είναι ο σοβαρός πολιτικός αντίκτυπος οικονομικών διαρθρώσεων που αναδείχθηκε τόσο με τις πρόσφατες οικονομικές κρίσεις σε Ευρώπη και Νότια Αμερική, κλονίζοντας συθέμελα τους δεσμούς συνεργασίας και αλληλεγγύης, όσο και με τις σοβαρότατες κρίσεις εθνικής ταυτότητας και την απειλητική άνοδο ακροδεξιών στοιχείων (από τη Marine Le Pen και τον Viktor Orbán στον Jair Bolsonaro και τον Donald Trump). Εντούτοις, σε παγκόσμιο πλέον επίπεδο, είναι διακριτός ο διαχωρισμός μεταξύ περιοχών υψηλού επιπέδου οικονομικής ευημερίας και επιτυχούς δημοκρατικής εδραίωσης και περιοχών με εμφύλιους πολέμους, διεφθαρμένα και απολυταρχικά καθεστώτα, με κοινωνική περιθωριοποίηση και παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ώστε ο μεταψυχροπολεμικός κόσμος θα μπορούσε εύκολα να χωριστεί σε χαρακτηριστικές ζώνες ειρήνης και συγκρούσεων.

²³⁰ Deutsch, Karl. W., Sidney A. Burrell, and Robert A. Kann, *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1957, pp. 5–9.

²³¹ Σύμφωνα με την κλασική θεωρία του πρωτοπόρου, «αλλά αδίκως παραμελημένου από τους σύγχρονους» Karl Deutsch, για τη δημιουργία μιας κοινότητας ασφαλείας τα δημοκρατικά κράτη δεν μπορούν να φανταστούν έναν πόλεμο μεταξύ τους, διότι αφενός αυτό θα συνεπαγόταν την πλήρη απαξίωση της αρχικής ιδέας περί σύστασης κοινότητας ασφαλείας, αφετέρου ταιριάζει καλύτερα με τη στρατηγική της τεχνοκρατικής αποπολιτικοποίησης που σημάδεψε την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση κατά την περίοδο 1950–1960. Το σπουδαίο όμως έργο του για τις πλουραλιστικές κοινότητες, που δεν έτυχε της προσοχής από τους συγχρόνους του, έχει χρησιμοποιηθεί πολλάκις από αυτούς για να εξηγήσει την περιφερειοποίηση της πολιτικής ασφαλείας.

²³² Bellamy, A.J., *Security Communities and Their Neighbours: Regional Fortresses or Global Integrators?* Houndmills, Basingstoke, Hampshire, and New York: Palgrave Macmillan, 2004, pp. 321–324.

Σε αρκετές άλλες περιφέρειες, ισχύει μια πολύ πιο παραδοσιακή ρεαλιστική εικόνα ζούγκλας που επιδεινώνεται από τις αδυναμίες και τις αστάθειες πολλών εκ των εμπλεκόμενων. Στη Νότια Ασία και ειδικά στη Μέση Ανατολή η δυναμική των τοπικών κρίσεων και συγκρούσεων εξακολουθεί να διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην περιφερειακή ασφάλεια, που ασφαλώς δεν μπορεί να ερμηνευθεί υπό το πρίσμα των προηγούμενων φιλελεύθερων επιχειρημάτων ασφαλείας (όπως, για παράδειγμα, η αντιπαράθεση μεταξύ της Ινδίας και του Πακιστάν, του Ιράν και των γειτόνων του ή του Ισραήλ και της Συρίας).

Για τις συγκεκριμένες περιοχές, ακόμη και εάν ξεπεραστούν ιστορικά κλισέ περί αναπόφευκτης γεωπολιτικής αντιπαλότητας, οι σοβαρές θρησκευτικές και πολιτισμικές διαφορές, καθώς και οι ανισότητες μεταξύ μη δημοκρατικών καθεστώτων παραμένουν σαφέστατα ορατές. Εν τέλει, δηλαδή, η στρατιωτική ισχύς συνεχίζει να διαμορφώνει αποφασιστικά πολλές παραδοσιακές κατηγορίες συγκρούσεων, όπως συνοριακές συγκρούσεις (π.χ. Ινδίας-Πακιστάν), συγκρούσεις για την εξασφάλιση οικονομικού πλεονεκτήματος, την προώθηση συγκεκριμένων πολιτικών επιδιώξεων, ενίοτε θρησκευτικών όπως στο Ιράν, ενίοτε κοσμικών όπως με τις δυτικές προσπάθειες για ανθρώπινα δικαιώματα και δημοκρατία, αλλά και συγκρούσεις για την αλλαγή καθεστώτων (π.χ. Αγκόλα στην Κεντροαφρικανική Δημοκρατία ή στην Αϊτή ή το Ιράκ) ή ακόμα και για την ενίσχυση της διπλωματικής υπεροχής, αλλά και συγκρούσεις γύρω από φυσικούς πόρους, όπως το πετρέλαιο και το νερό και λοιπούς φυσικούς και ενεργειακούς πόρους (π.χ. Νοτιοανατολική Μεσόγειος).

Ως εκ τούτου, εάν η «παλαιά» ατζέντα περί πολέμου και ειρήνης γενικότερα και περί ασφάλειας ειδικότερα έχει αρχίσει να διαφοροποιείται, συνακόλουθα και οι ακαδημαϊκές και πολιτικές συζητήσεις μεταψυχροπολεμικά ενισχύονται ολοένα και περισσότερο από επιχειρήματα σχετικά με την εμφάνιση μιας νέας ατζέντας για την ασφάλεια. Σύμφωνα με αυτήν την άποψη, η κατανόηση της ασφάλειας πρέπει να διευρυνθεί και να επεκταθεί μακριά από την παραδοσιακή έμφαση στη στρατιωτική δύναμη και την κρατική και εθνική ασφάλεια, που στοχεύει αποκλειστικά στην αντιμετώπιση των εξωτερικών στρατιωτικών απειλών κατά του κράτους.²³³ Πρέπει δηλαδή να αναζητηθεί ένας συλλογικός διεθνής φορέας ασφαλείας, ο οποίος να διαθέτει ήδη την απαραίτητη «στρατηγική κουλτούρα», καθώς και τη δομική συνοχή

²³³ Baylis, 'International and Global Security', p. 232.

και ετοιμότητα, όχι μόνο για στρατιωτική αλλά και κατάλληλη πολιτική δράση, εφόσον απαιτηθεί.

Για την υποστήριξη των παραπάνω θέσεων, ο Hurrell ανέπτυξε τρία βασικά επιχειρήματα. Σύμφωνα με το πρώτο, «εκείνο που είναι κρίσιμο πλέον να επαναξιολογηθεί είναι ο ειδικότερος προσδιορισμός των υποκειμένων ασφαλείας, καθώς η ασφάλεια δεν μπορεί πλέον να εστιαστεί επαρκώς και αποκλειστικά στο πλαίσιο και επίπεδο μόνον του κράτους». Με άλλα λόγια, «στα υποκείμενα που επιδιώκουν την ασφάλειά τους περιλαμβάνονται πλέον τόσο στοιχεία που εντοπίζονται κάτω από το επίπεδο του κράτους, όπως άτομα ή μειονότητες, εθνοτικές ομάδες και αυτόχθονες πληθυσμοί, όσο και υπερκρατικά στοιχεία, όπως το σύνολο της ανθρωπότητας (ως άτομα γενικά και όχι μόνο ως πολίτες ενός συγκεκριμένου κράτους) ή και το περιβάλλον από το οποίο εξαρτάται η ανθρώπινη επιβίωση».²³⁴

Δεύτερο επιχείρημα μπορεί να αποτελέσει η θέση ότι «σήμερα κάθε σημαντική ανάλυση της ασφάλειας πρέπει να λαμβάνει υπόψη τη σημασία ενός πολύ ευρύτερου φάσματος απειλών, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων των υπαρξιακών απειλών, των οποίων η προέλευση εδράζεται σε περιβαλλοντικά προβλήματα, οικονομικές κρίσεις και ευπάθειες, που δύνανται να οδηγήσουν ακόμη και στην κατάρρευση της κοινωνικής συνοχής. Πρέπει δηλαδή στο πλαίσιο των νέων απειλών να προστεθούν και άλλοι κοινωνικοί παράγοντες, αλλά και νέοι συντελεστές οικονομικής, πολιτισμικής, πολιτικής και όχι απαραίτητα και αποκλειστικά στρατιωτικής ισχύος. Εννοείται ωστόσο ότι για να επιτευχθεί ο παραπάνω σκοπός, θα πρέπει ο εμπλεκόμενος φορέας ασφαλείας ή οι εμπλεκόμενοι φορείς να έχουν ήδη αναπτύξει σε πολιτικό, εθνικό τουλάχιστον, επίπεδο ανάλογα αντανακλαστικά και κουλτούρα, στοιχεία που απαντώνται ως επί το πλείστον σε κοινωνίες «δυτικού» τύπου με ιδιαίτερα αναπτυγμένα τα φιλελεύθερα, ανθρωπιστικά ένστικτά τους.»²³⁵

Με το τρίτο επιχείρημα δύναται να υποστηριχθεί η θέση ότι «πλέον την ευθύνη για την παροχή ασφαλείας δεν τη φέρει αποκλειστικά και μόνον το κράτος, αλλά αυτή δύναται να αναληφθεί και από διεθνείς οργανισμούς, ακόμη σε μια πιο διευρυμένη, κοσμοπολιτική ατζέντα και από την Κοινωνία των Πολιτών, στο πλαίσιο μιας ολοένα και πιο δραστήριας διακρατικής κοινωνίας και ενός ολοένα και ισχυρότερου οικονομικά και πολιτικά πλαισίου ιδιωτικών φορέων.»²³⁶

²³⁴ Hurrell, *On Global Order*, pp. 176–177.

²³⁵ *Ibid.*.

²³⁶ *Ibid.*.

Σε ό,τι αφορά τον πόλεμο, όπως και στην περίπτωση της ασφάλειας, αναλόγως διεξάγεται μια εκτενής συζήτηση σχετικά με τον ισχυρισμό ότι οι «νέοι» πόλεμοι της μεταψυχροπολεμικής εποχής αντιπροσωπεύουν ένα ποιοτικά νέο φαινόμενο.²³⁷ Από αυτήν την άποψη, οι πόλεμοι φαίνονται ποιοτικά εξελιγμένοι σχετικά τόσο με τους στόχους τους, δηλαδή προσδίδουν πολύ μεγαλύτερη σημασία στην πολιτική ταυτότητα σε αντίθεση με τους γεωπολιτικούς ή ιδεολογικούς στόχους των προηγούμενων πολέμων, όσο και με τους όρους αλλά και εφαρμοζόμενες μεθόδους. Ενώ δηλαδή οι πόλεμοι του παρελθόντος διεκπεραιώνονταν με στρατιωτικά στοιχεία και μέσα, οι νέες μορφές πολέμου τείνουν να αποφεύγουν τις μάχες και να στοχεύουν στον έλεγχο της επικράτειας μέσω του πολιτικού ελέγχου των πληθυσμών, με την ψυχολογική και άυλη τις περισσότερες φορές βία (π.χ. κυβερνοεπιθέσεις), δηλαδή να κατευθύνεται κατά κύριο λόγο κατά των αμάχων πολιτών.²³⁸ Επιπλέον οι νέοι πόλεμοι διακρίνονται από τους παλαιούς και όσον αφορά τις μεθόδους χρηματοδότησης, καθώς ενώ οι παλαιές πολεμικές οικονομίες ήταν συγκεντρωτικές και σχεδόν ολοκληρωτικές, σήμερα τα οικονομικά του πολέμου είναι αποκεντρωμένα και εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από εξωτερικούς πόρους, που συχνά αφορούν τη διασπορά και παράνομα διακρατικά δίκτυα διακίνησης κεφαλαίων και όχι μόνο.

Οι ισχυρισμοί περί ποιοτικής καινοτομίας του θεσμού του πολέμου δύναται να αμφισβητηθούν στη λογική ότι έως σήμερα δεν υπήρξε τόσο διακριτή και σαφής αύξηση του αριθμού των εσωτερικών ή μη παραδοσιακών πολέμων σε σχέση με το παρελθόν και η οποιαδήποτε ποιοτική αλλαγή έχει ήδη συντελεστεί και δεν συνιστά μια διαρκή διαδικασία. Κατά τη συγκεκριμένη επιχειρηματολογία, οι «μη κλασικοί» ή νέοι πόλεμοι δεν είναι ένα μοναδικό χαρακτηριστικό της μεταψυχροπολεμικής περιόδου, αφού και στο παρελθόν η διάκριση μεταξύ διεθνούς και εσωτερικής βίας ήταν ένα χαρακτηριστικό πολλών ιστορικών συγκρούσεων, ιδίως εκείνων που συνδέονταν με τη διαδικασία σχηματισμού κρατών, ενώ και τα δίκτυα διακίνησης πόρων και στοιχείων ήταν εξίσου σημαντικά σε παλαιότερες συγκρούσεις τόσο ιδεολογικά (π.χ. ισπανικός εμφύλιος) όσο και στους αγώνες απο-αποικιοποίησης. Το νέο επομένως που υπάρχει, εάν τελικά υπάρχει, είναι μόνον η ποσοτική αύξηση στον αριθμό των εσωτερικών συγκρούσεων και όχι οποιαδήποτε ποιοτική αλλαγή. Επίσης, δεν ισχύει ότι η παγκοσμιοποίηση καθιστά ορισμένα είδη βίας και πολέμου πιο διεθνοποιημένα. Απλώς η ιστορική αφάνεια και η πολιτική ασημαντότητα αρκετών

²³⁷ Sheehan, 'The Changing Character of War,' pp. 224–227.

²³⁸ *Ibid.*, pp. 215–220.

πολύ βιαιότερων εσωτερικών συγκρούσεων του παρελθόντος οδηγεί σε λανθασμένα συμπεράσματα. Φυσικά, κατά τη ρεαλιστικότερη άποψη, ακόμη και σήμερα αρκετές διεθνείς συγκρούσεις επαναβεβαιώνουν την άρρηκτη σχέση μεταξύ της κρατικής ικανότητας και των παραδοσιακών εθνικιστικών ιδεών, των εθνικών συμφερόντων και της εθνικής κυριαρχίας.

Η αναλυτική παρουσίαση της διαρκώς μεταβαλλόμενης ατζέντας της διεθνούς ασφαλείας, καθώς και το σύνολο των παραπάνω διαπιστώσεων και επιχειρημάτων για το καθεστώς ασφαλείας του 21^{ου} αιώνα προηγήθηκαν προκειμένου να γίνει κατανοητός ο προσανατολισμός προς διεθνείς συνεργασίες της Συμμαχίας με όλο και περισσότερους παράγοντες της διεθνούς κοινωνίας, καθώς και η διεύρυνση των γεωγραφικών ορίων δράσης της.²³⁹ Όπως λοιπόν θα διαπιστωθεί στην ανάλυση που ακολουθεί, το ΝΑΤΟ με το Στρατιωτικό του Δόγμα «Έξυπνη Άμυνα – Συνεργατική Ασφάλεια» έδειξε να κατανοεί τη σημασία της φιλελεύθερης εξωστρέφειας που επιβάλλει η διαρκώς μεταβαλλόμενη ατζέντα ασφαλείας της διεθνούς κοινωνίας, και κρατώντας ασφαλώς ορισμένα «παραδοσιακά ρεαλιστικά προσχήματα» προσαρμοσε με «νεοφιλελεύθερη συνέπεια» τις επίσημες πολιτικές και πρακτικές δράσεις του παρόντος, σκιαγραφώντας ταυτόχρονα το πιθανό μέλλον του. Ως εκ τούτου, ακολούθως παρουσιάζεται αναλυτικά το ισχύον Στρατηγικό Δόγμα «Έξυπνη Άμυνα – Συνεργατική Ασφάλεια», προσαρμοσμένο στις διαπιστώσεις και τα δεδομένα που μόλις αναφέρθηκαν.

3.4 Έξυπνη άμυνα, συνεργατική ασφάλεια

Το Στρατηγικό Δόγμα «Έξυπνη Άμυνα – Συνεργατική Ασφάλεια» που υπογράφηκε από τους Συμμάχους στη Λισαβόνα το 2010, αποτελεί έως σήμερα την επιστημότερη πολιτική διακήρυξη θέσεων, προθέσεων και μελλοντικών σχεδιασμών της Συμμαχίας, σημαντικό ενδείκτη δράσης αλλά και πιθανής μετεξέλιξης του Οργανισμού. Ως εκ τούτου, η καταγραφή αλλά κυρίως η ανάλυση αυτής της στρατηγικής αντίληψης, σε συνδυασμό με σχετικές αναφορές στις τελευταίες Συνόδους Κορυφής της Συμμαχίας, όπως αυτές σε Ουαλία (2014), Βαρσοβία (2016) και Βρυξέλες (2018), δύναται να προδιαγράψει βάσιμα τον τρόπο με τον οποίο πολύ πιθανόν να μετεξελιχθεί το

²³⁹ Rühle and Williams, 'Why NATO Will Survive', p. 110.

NATO στο νέο διευρυμένο και διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον ασφαλείας, τόσο εντός όσο και εκτός των παραδοσιακών του συνόρων.²⁴⁰

Σύμφωνα λοιπόν με το Στρατηγικό Δόγμα του 2010, θεμελιώδη και διαρκή σκοπό του NATO εξακολουθεί να αποτελεί η διαφύλαξη της ελευθερίας και της ασφάλειας των κρατών μελών του, τόσο με πολιτικά όσο και με στρατιωτικά μέσα, παραμένοντας ουσιώδης πηγή σταθερότητας σε έναν απρόβλεπτο και διαρκώς απειλούμενο κόσμο. Τα κράτη μέλη του Οργανισμού, σημειώνεται emphaticά στη συγκεκριμένη διακήρυξη, αποτελούν κοινότητα φιλελεύθερων αξιών, προσηλωμένη στις αρχές της ατομικής ελευθερίας, της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου. Στην εν λόγω αντίληψη η Συμμαχία δηλώνει την πρόθεση να παραμείνει σταθερά προσηλωμένη στους σκοπούς και τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, επιβεβαιώνοντας την πρωταρχική ευθύνη του Συμβουλίου Ασφαλείας για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας.²⁴¹

Στον ίδιο στρατηγικό σχεδιασμό, σε απόλυτη συνέχεια με όσα έχουν ήδη θεωρητικά αναλυθεί σχετικά με την εξελισσόμενη ατζέντα διεθνούς ασφάλειας, επισημαίνεται επίσης και η παραδοχή ότι το σύγχρονο περιβάλλον ασφαλείας περιέχει ένα ευρύ και εξελισσόμενο σύνολο προκλήσεων για την ασφάλεια των χωρών μελών του NATO. Ως εκ τούτου, η Συμμαχία σχεδιάζει και δεσμεύεται μελλοντικά να εκπληρώσει τρεις καθοριστικές πολιτικές, οι οποίες καταδεικνύουν με τον πλέον επίσημο τρόπο πώς οραματίζεται το NATO τη νέα θέση του στο διεθνές σύστημα τα επόμενα χρόνια, αλλά και ποιον ρόλο επιδιώκει να διαδραματίσει στο σύγχρονο και μελλοντικό περιβάλλον ασφαλείας. Οι πολιτικές που ο Οργανισμός σχεδίασε για να ανταποκριθεί καλύτερα στις νέες προκλήσεις υπήρξαν συγκεκριμένες και πολιτικά στοχευμένες και αφορούσαν ακριβώς ό,τι αναλύθηκε έως τώρα, δηλαδή τη συλλογική άμυνα, την διαχείριση κρίσεων και τη συνεργατική ασφάλεια. Πριν όμως από την αναλυτική καταγραφή των τριών παραπάνω επίσημων πολιτικών της

²⁴⁰ NATO Summit Meeting of the North Atlantic Council in Wales, 'Wales Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales', Press Release (2014) 120, Newport, 5 September 2014. NATO Summit Meeting of the North Atlantic Council in Warsaw, 'Warsaw Summit Communiqué Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016', Press Release (2016) 100, Warsaw, 9 July 2016. NATO Summit Meeting of the North Atlantic Council in Brussels, 'Brussels Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11-12 July 2018', Press Release (2018) 074, Brussels, 11 July 2018.

²⁴¹ Η ενεργής δέσμευση και η στρατηγική φιλοσοφία σύγχρονης άμυνας αποτελούν τους κύριους στόχους σχετικά με την άμυνα και την ασφάλεια των μελών του NATO, που εγκρίθηκαν από τους αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων στη σύνοδο κορυφής της Λισαβόνας στις 19-20 Νοεμβρίου 2010.

Συμμαχίας, κρίνεται απαραίτητη η επισήμανση εκείνων των συγκεκριμένων κινδύνων που απειλούν ειδικότερα τον Οργανισμό, καθώς και την προσεκτική ρητορική και φρασεολογία που υιοθετεί στα επίσημα κείμενά του, προκειμένου να εκφράσει τον ιδεολογικοπολιτικό προσανατολισμό των μελλοντικών του επιδιώξεων.

3.5 Απειλές και κίνδυνοι στον 21^ο αιώνα

Αν και η απειλή μιας συμβατικής επίθεσης κατά της επικράτειας των χωρών μελών του ΝΑΤΟ δεν κρίνεται πολύ πιθανή, εξαιτίας κυρίως της ιστορικής επιτυχίας των πολιτικών αποτροπής και άμυνας της ευρωατλαντικής ενσωμάτωσης, αλλά και της ενεργούς εταιρικής σχέσης των μελών του, ακόμη και σήμερα δεν παραγνωρίζεται ο κίνδυνος συμβατικής απειλής. Πολλές νέες, περιφερειακές, εξωσυστημικές κυρίως δυνάμεις, όπως τρομοκρατικές οργανώσεις, παράνομα διεθνή δίκτυα διακίνησης, παραστρατιωτικές οργανώσεις, κρατικά μορφώματα όπως το Ισλαμικό Χαλιφάτο κτλ., αναδύονται και ισχυροποιούν το διεθνές τους αποτύπωμα μέσω της εκμετάλλευσης σύγχρονων στρατιωτικών αλλά και ηλεκτρονικών μέσων, με άμεσες και σοβαρές συνέπειες τόσο για τη διεθνή όσο και την ευρωατλαντική ασφάλεια.

Περαιτέρω, παραδοσιακές συμβατικές απειλές όπως η διάδοση των πυρηνικών όπλων και άλλων όπλων μαζικής καταστροφής (π.χ. βιοχημικά όπλα), αλλά και νεότερες ασύμμετρες απειλές όπως ο υβριδικός πόλεμος, ο κυβερνοπόλεμος καθώς και η παγκόσμια τρομοκρατία, εξακολουθούν να δημιουργούν σοβαρές περιφερειακές κρίσεις με ανυπολόγιστες συνέπειες στην παγκόσμια σταθερότητα.²⁴² Κατά τη διάρκεια της επόμενης δεκαετίας, η διάδοση των παραπάνω κινδύνων και απειλών κρίνεται ότι θα είναι πιο οξεία, ειδικά στις πιο ασταθείς περιοχές του κόσμου και σίγουρα όχι τόσο μακριά από τα παραδοσιακά όρια της Συμμαχίας.

Ως εκ τούτου, στο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον ασφαλείας, οι σύγχρονες διεθνείς απειλές δεν προδιαγράφονται σύμφωνα με το μέγεθος και την ποσοτική ισχύ κρατών, αλλά σύμφωνα με το είδος και την αποτελεσματικότητα εκείνων των παραγόντων που εμπλέκονται και επηρεάζουν έμμεσα ή άμεσα το διεθνές σύστημα, σε βαθμό που δεν μπορεί να αγνοηθεί.²⁴³ Αυτή η νέα ποιοτική αναβάθμιση των

²⁴² Buzan, B., and O. Waever, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2003, pp. 466–468.

²⁴³ Weiss, L., ‘Globalization and National Governance: Antinomies or Interdependence?’, in K. Booth, T. Dunn, and M. Cox (eds.), *The Interregnum: Controversies in World Politics 1989-1999*, 59–87, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1999.

σύγχρονων απειλών, απαιτεί νέους τρόπους αντιμετώπισης και κυρίως υιοθέτηση νέων στρατηγικών και πολιτικών επιλογών αντιμετώπισής τους.²⁴⁴

Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αντισυμβατικού κινδύνου αποτελεί η απειλή της διεθνούς τρομοκρατίας.²⁴⁵ Πρόκειται ουσιαστικά για την πρωτεύουσα πλέον απειλή για την ασφάλεια των χωρών του NATO, καθώς και για τη διεθνή σταθερότητα γενικότερα.²⁴⁶ Εξτρεμιστικές ομάδες εξαπλώνονται σε τομείς στρατηγικής σημασίας, με τη σύγχρονη τεχνολογία να αυξάνει την απειλή και τον δυνητικό αντίκτυπο των σχεδιασμών και επιθέσεων τους, ιδιαίτερα στο ενδεχόμενο οι τρομοκράτες να αποκτήσουν πυρηνικά, χημικά και βιολογικά όπλα. Η αστάθεια αλλά και η σύγκρουση πέραν των παραδοσιακών συνόρων του NATO μπορεί να απειλήσει άμεσα την ασφάλεια της ίδιας της Συμμαχίας.²⁴⁷

Εξίσου σημαντικό κίνδυνο με την τρομοκρατία αποτελούν και οι κυβερνοεπιθέσεις. Αυτές οι νέου τύπου επιθετικές ενέργειες γίνονται πιο συχνές, πιο οργανωμένες και επιζήμιες στις κυβερνητικές δομές, τις επιχειρήσεις, τις οικονομίες και δυνητικά επίσης στα δίκτυα μεταφορών και εφοδιασμού και λοιπές υποδομές ζωτικής σημασίας. Οι συνέπειες αυτών των επιθέσεων μπορούν πλέον να φθάσουν σε σημείο που να απειληθεί άμεσα τόσο η εσωτερική όσο και η ευρωατλαντική ασφάλεια και σταθερότητα (π.χ. περίπτωση Εσθονίας).

Επιπρόσθετα σχεδόν όλες οι χώρες εξαρτώνται ολοένα και περισσότερο από τις ζωτικές επικοινωνίες, τις μεταφορές και τις οδούς διέλευσης, στις οποίες βασίζεται το διεθνές εμπόριο και η ενεργειακή ασφάλεια και σίγουρα πλέον απαιτούν μεγαλύτερες διεθνείς προσπάθειες για να διασφαλίσουν την ανθεκτικότητά τους σε όλα τα είδη επιθέσεων. Ορισμένες χώρες του NATO εξαρτώνται περισσότερο από ξένους προμηθευτές ενέργειας και σε αρκετές περιπτώσεις στηρίζονται σε ξένα δίκτυα προμήθειας ενέργειας και διανομής για τις ενεργειακές τους ανάγκες. Καθώς το μεγαλύτερο μερίδιο της παγκόσμιας κατανάλωσης μεταφέρεται σε όλον τον κόσμο, οι ενεργειακές προμήθειες εκτίθενται ολοένα και περισσότερο σε απειλές. Ορισμένες δε σημαντικές τεχνολογικές τάσεις, συμπεριλαμβανομένης της ανάπτυξης υπερσύγχρονων όπλων (π.χ. στρατιωτικά προγράμματα Stealth) ηλεκτρονικού

²⁴⁴ Οι μισθοφόροι, οι μυστικές υπηρεσίες, το οργανωμένο έγκλημα, η διεθνής τρομοκρατία και οι εξτρεμιστικές ομάδες μπορούν να αποτελέσουν την πηγή τέτοιων απειλών και επιθέσεων.

²⁴⁵ Devetak, R., 'Violence, Order, and Terror', in Bellamy (ed.), *International Society and Its Critics*, pp. 239–245.

²⁴⁶ Shea, J., 'NATO and Terrorism', *The RUSI Journal*, Vol. 147, No. 2, 2002, pp. 32–40.

²⁴⁷ Sandler, T., 'The Future Challenges of NATO: An Economic Viewpoint', *Defence and Peace Economics*, Vol. 8, No. 4, 1997, pp. 346–348.

πολέμου (π.χ. τεχνολογία 5G) και τεχνολογιών για την πρόσβαση στο διάστημα (π.χ. πυρηνοκίνητοι διηπειρωτικοί πύραυλοι), φαίνονται έτοιμες να έχουν σημαντικές παγκόσμιες επιπτώσεις ικανές να επηρεάσουν άμεσα ή έμμεσα τον μελλοντικό προγραμματισμό της Συμμαχίας.

Τέλος, οι βασικοί περιορισμοί του περιβάλλοντος και των περιβαλλοντικών πόρων, συμπεριλαμβανομένων των κινδύνων για την υγεία, την κλιματική αλλαγή, τη λειψυδρία και την αύξηση των ενεργειακών αναγκών, προβλέπεται ότι θα κατευθύνουν το περιβάλλον ασφαλείας προς νέους τομείς που απασχολούν σοβαρά πλέον τη Συμμαχία και συνδιαμορφώνουν σημαντικά τον σχεδιασμό και τις μελλοντικές λειτουργίες της. Επομένως, προκειμένου να αναλυθεί και εξηγηθεί πειστικά η σχεδιαζόμενη πολιτική ασφάλειας των κρατών μελών της Συμμαχίας και της ευρύτερης διεθνούς κοινωνίας, κλασικές έννοιες των Διεθνών Σχέσεων, όπως ασφάλεια, τάξη, αποτροπή, ισχύς, διαχείριση κρίσεων και διεθνής επέμβαση σήμερα παρίστανται περισσότερο επίκαιρες από ποτέ. Αυτές οι έννοιες των Διεθνών Σχέσεων και ειδικότερα της Αγγλικής Σχολής, φορτισμένες ιδεολογικά αλλά και ιδιαίτερα αμφίσημες ενίοτε πολιτικά, χρησιμοποιούνται πολύ προσεκτικά στην επίσημη φρασεολογία και ρητορική της Συμμαχίας, ειδικά μέσα από τα Στρατηγικά της Δόγματα, προκειμένου να διατηρηθούν αναλλοίωτοι οι κλασικοί ιδεολογικοπολιτικοί προσανατολισμοί της σε μια παράλληλη προσπάθεια εκσυγχρονισμού, μετεξέλιξης και εν τέλει προσαρμοστικής επιβίωσης.

3.6 Η άμυνα και αποτροπή ως ρεαλιστική διάσταση του Στρατηγικού Δόγματος

3.6.1 Άμυνα και αποτροπή

Στο Στρατηγικό Δόγμα «Έξυπνη Άμυνα – Συνεργατική Ασφάλεια», στο πλαίσιο της κλασικότερης ίσως διαχρονικής πολιτικής άμυνας και αποτροπής, ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στην ευθύνη της Συμμαχίας να προστατεύσει και να υπερασπιστεί την επικράτεια και τους πληθυσμούς της από επίθεση, όπως ορίζεται στο άρθρο 5 της Συνθήκης της Ουάσιγκτον. Με σαφή ρεαλιστική διάθεση και αποτρεπτική ρητορική, αν και δεν περιγράφει ανοικτά τρίτη χώρα ως αντίπαλο, η Συμμαχία δηκτικά επισημαίνει επανειλημμένα ότι κανείς δεν πρέπει να αμφισβητήσει την αποφασιστικότητά της να δράσει άμεσα στην περίπτωση που απειληθεί η ασφάλεια οποιουδήποτε από τα μέλη της (υπονοώντας τη διαρκή ρωσική απειλή έναντι των βαλτικών κρατών μελών της, αλλά και της ευρύτερης περιοχής της Ανατολικής

Ευρώπης).²⁴⁸ Με το καθήκον δηλαδή περί συλλογικής άμυνας, τα μέλη της Συμμαχίας παραμένουν ακόμα σταθερά στην παραδοσιακή δέσμευση να αλληλοβοηθούνται κατά επιθέσεων προσφεύγοντας στη χρήση στρατιωτικής ισχύος. Έτσι το NATO εξακολουθεί να δεσμεύεται ότι όχι μόνο θα αποτρέψει κάθε επίθεση, αλλά και θα υπεραμυνθεί κατά των αναδυόμενων προκλήσεων ασφαλείας, που απειλούν τη θεμελιώδη ασφάλεια είτε μεμονωμένα των κρατών μελών του είτε της Συμμαχίας στο σύνολό της.²⁴⁹

Η αποτροπή, μια ψυχροπολεμική πολιτική που βασίζεται σε κατάλληλο συνδυασμό πυρηνικών και συμβατικών δυνατοτήτων, εξακολουθεί να παραμένει έως και σήμερα σημαντικό, όχι όμως πλέον απόλυτο, στοιχείο της συνολικής στρατηγικής της Συμμαχίας. Παρά τις εκτιμήσεις ότι οι συνθήκες υπό τις οποίες μπορεί να προβλεφθεί η χρήση πυρηνικών όπλων κρίνονται εξαιρετικά μακρινές, σύμφωνα και με το τρέχον Στρατηγικό Δόγμα, όσο υπάρχουν πυρηνικά όπλα το NATO θα παραμένει μια ισχυρή πυρηνική συμμαχία. Στο σχεδιασμό της συνολικής αποτροπής δηλαδή, οι στρατηγικές πυρηνικές δυνατότητες των Συμμάχων παραμένουν η ύψιστη εγγύηση ασφαλείας, ιδίως εκείνες των Ηνωμένων Πολιτειών, αλλά και του Ηνωμένου Βασιλείου και της Γαλλίας, οι οποίες έχουν εξίσου ικανό αποτρεπτικό ρόλο και συμβάλλουν στη συνολική αποτροπή και άμυνα.

Προς επίρρωση του παραπάνω «ρεαλιστικού στρατηγικού σχεδιασμού», οι Σύμμαχοι μέσω του τρέχοντος Στρατηγικού Δόγματος συμφώνησαν ότι θα συνεχίσουν να εξασφαλίζουν ότι το NATO θα διαθέτει το πλήρες φάσμα στρατιωτικής ισχύος και λοιπών δυνατοτήτων που απαιτούνται για την αποτροπή και την άμυνα έναντι οιασδήποτε απειλής για την ασφάλεια τους.²⁵⁰ Και για να επιτύχουν αυτόν τον σκοπό εξακολουθούν να συντηρούν κατάλληλες πυρηνικές και συμβατικές δυνάμεις, καθώς και να διεξάγουν περιοδικά μεγάλες κοινές επιχειρήσεις και αρκετές μικρότερες με σενάρια για συλλογική άμυνα και αντιμετώπιση κρίσεων.²⁵¹

Η παραπάνω παραδοχή αποκτά ξεχωριστή σημασία, καθόσον αποτελεί μια οιοει «επιστροφή στις ρίζες» της Συμμαχίας. Τις τελευταίες δεκαετίες, κυρίως από την

²⁴⁸ https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm, Deterrence and defense (ανακτήθηκε 07/07/2021).

²⁴⁹ Payne, 'Understanding Deterrence', pp. 393–427.

²⁵⁰ Payne, K.B., 'Nuclear Deterrence in a New Age', *Comparative Strategy*, Vol. 37, No. 1, 2018, pp. 1–8.

²⁵¹ Οι Σύμμαχοι δεσμεύονται μελλοντικά να αναπτύξουν και να διατηρήσουν σύγχρονες και εύρωστες συμβατικές στρατιωτικές δυνάμεις για την εκτέλεση των υποχρεώσεων, ευθυνών αλλά και των εκστρατευτικών επιχειρήσεων της Συμμαχίας με την ανάπτυξη μια ξεχωριστής Ειδικής Δύναμης Αντίδρασης του NATO (NATO Response Force).

πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού και εντεύθεν, ακόμα και εντός της Συμμαχίας ήταν ιδιαίτερα δημοφιλείς νεοφιλελεύθερες και κοσμοπολιτικές θεωρίες ότι τα πυρηνικά όπλα παίζουν πλέον έναν περιθωριακό και παρωχημένο στρατιωτικό και πολιτικό ρόλο.²⁵² Το 2014 όμως η επεισοδιακή κατάληψη της Κριμαίας επαναπροσδιόρισε ουσιαστικά την εξωτερική πολιτική του NATO, κατευθύνοντας πλέον τις συζητήσεις γύρω από την ανάγκη συνολικής επανεξέτασης της συμμαχικής πολιτικής περί αποτροπής και άμυνας.²⁵³ Πιο συγκεκριμένα από τη διακήρυξη της Συνόδου Κορυφής του NATO στην Ουαλία το 2014 και σε όλες τις μεταγενέστερες Συνόδους Κορυφής της Συμμαχίας, επαναβεβαιώνεται ρητά και με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο η πρόθεση για επιστροφή όχι μόνο στη ρητορική αλλά και πρακτικά στο ρεαλιστικό ψυχροπολεμικό δόγμα περί άμυνας και αποτροπής, που έως τότε είχε σημαντικά ατονήσει. Επομένως ακόμη και σήμερα το κλασικό συμμαχικό δόγμα περί αποτροπής και άμυνας παραμένει ισχυρό στην ουσία της πολιτικής βούλησης του Βορειοατλαντικού Οργανισμού, επαναβεβαιώνοντας, ότι το πυρηνικό οπλοστάσιο όχι μόνο παραμένει αναγκαίο και επίκαιρο, αλλά αποτελεί έναν άκρως απαραίτητο παράγοντα για την ασφάλεια της Συμμαχίας.²⁵⁴

Ως εκ τούτου, υπό το πρίσμα της κλασικής ρεαλιστικής θεώρησης των Διεθνών Σχέσεων η πολιτική της Συμμαχίας σήμερα εξακολουθεί να υιοθετεί σθεναρά τα στρατηγικά πυρηνικά όπλα, να στηρίζεται δηλαδή στην απόλυτη στρατιωτική ισχύ, σαν τον κύριο αποτρεπτικό και αμυντικό της παράγοντα. Με σαφείς παραπομπές ακόμα και στη διπολική ψυχροπολεμική ρητορική, δεδομένης της υπαρκτής ρωσικής επιθετικότητας σε Ουκρανία και Βαλτική, η πρωτεύουσα αντίληψη που υιοθετείται είναι ότι τα πυρηνικά όπλα λειτουργούν ως απαραίτητος σύνδεσμος ασφαλείας μεταξύ των κρατών μελών του NATO, με μοιρασμένες τις ευθύνες για τον σχεδιασμό και τη λήψη των αποφάσεων για την πυρηνική πολιτική. Επίσης, παρουσιάζουν μια ορατή υπενθύμιση του εκτεταμένου και απόλυτα ισχυρού και αποτρεπτικού στρατιωτικού χαρακτήρα και ισχύος της Συμμαχίας και της διασφάλισης της αποφασιστικής δέσμευσής της για την υπεράσπιση των κρατών μελών της.

²⁵² Ο αμερικανός Πρόεδρος Barack Obama οραματίστηκε έναν τέτοιο στόχο στην ομιλία του στην Πράγα το Μάιο του 2009, όπου δεσμεύθηκε ότι οι ΗΠΑ θα παραμείνουν αφοσιωμένες στην αναζήτηση της ειρήνης και της ασφάλειας σε έναν κόσμο χωρίς πυρηνικά όπλα. President Barack Obama, 'Remarks by President Barack Obama in Prague as Delivered', Prague, 5 April 2009.

²⁵³ Böller, "Guardian of the International Order"?, p. 232.

²⁵⁴ Cimbala, S.J., 'Minimum Deterrence and Missile Defenses: What's New, What's True, What's Arguable,' *Defense and Security Analysis*, Vol. 28, No. 1, 2012, pp. 65–80.

Σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν παραπάνω σχετικά με τη ρεαλιστική πολιτική περί αποτροπής και άμυνας, στην Ουαλία το 2014 και τη Βαρσοβία το 2016 το NATO ενίσχυσε την αξιοπιστία του ως ισχυρή στρατιωτική μηχανή αποτροπής, επαναλαμβάνοντας ανάλογες δηλώσεις και δεσμεύσεις, πράττοντας το ίδιο και στις Βρυξέλλες το 2018. Η μακρόπνοη προσαρμογή του NATO στο νέο περιβάλλον ασφαλείας απαιτεί πλέον βήματα που ενδεχομένως ορισμένες φορές φαίνεται ότι γυρίζουν τον Οργανισμό πίσω στις ημέρες του Ψυχρού Πολέμου.²⁵⁵ Μερικά κράτη μέλη, κυρίως της Δυτικής Ευρώπης, δυσαρεστήθηκαν με τις συγκεκριμένες αποφάσεις, αλλά σύντομα έγινε ξεκάθαρο προς όλους ότι το NATO ως μια κλασική στρατιωτική Συμμαχία που επωμίζεται τον ρόλο να προστατεύει τα μέλη της από εχθρικές απειλές στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική, έχει αναλάβει διαρκή υποχρέωση να ανταποκρίνεται στην ευθύνη αυτή. Άλλωστε σήμερα είναι απίθανο να υπάρξει επιστροφή στον άνετο τρόπο που κινούνταν τα πράγματα πριν από μερικά χρόνια. Αυτή η νέα πραγματικότητα επηρεάζει ασφαλώς και την Βορειοατλαντική Συμμαχία, στο μέτρο που συνεπιφέρει γι' αυτή νέες απαιτήσεις και ανάγκες για βελτιώσεις στις υπάρχουσες διοικητικές δομές και ίσως ακόμη και αλλαγές στις υπάρχουσες πυρηνικές δυνάμεις. Αυτή η πολιτική σίγουρα θα είναι ακριβότερη και θα απαιτεί από όλα τα κράτη να συμμορφωθούν με την υπόσχεση για μεγαλύτερες δαπάνες και επενδύσεις στην άμυνα.²⁵⁶

Πράγματι λοιπόν, σε όλες τις Συνόδους και συγκεντρώσεις του NATO που διεξήχθησαν από την κρίση στην Ουκρανία μέχρι σήμερα, η Συμμαχία δεσμεύτηκε να διατηρήσει την πυρηνική της αποτροπή απέναντι στην επιθετικότητα πιθανών αντιπάλων. Περιορίζοντας νεοφιλελεύθερες πολιτικές εφησυχασμού του παρελθόντος, η Συμμαχία επίσημα και ταυτόχρονα με άλλες πολιτικές εξωστρέφειας, συνειδητά επιστρέφει σε σαφέστερα ρεαλιστικότερες προσεγγίσεις και πολιτικές αντιμετώπισης απειλών και κινδύνων.²⁵⁷ Αυτές οι πολιτικές ως δαπανηρότερες απαιτούν σημαντική πολιτική βούληση και λελογισμένη ηγεσία μπροστά στα οικονομικά κόστη και στην πολύ πιθανή κοινωνική αντίθεση, εκκινώντας έναν ακόμη κύκλο σοβαρών αντιπαραθέσεων σχετικά με την οικονομική πολιτική και συμβολή των κρατών μελών σε περιόδους οικονομικών κρίσεων. Η ορθή και δίκαιη κατανομή,

²⁵⁵ Stevenson, J., 'NATO's Continuing Adaptation', *Strategic Comments*, Vol. 23, No. 6, 2017, pp. iv–vi.

²⁵⁶ Ringsmose, J., and S. Rynning, 'Now for the Hard Part: NATO's Strategic Adaptation to Russia', *Survival*, Vol. 59, No. 3, 2017, pp. 129–146.

²⁵⁷ Asmus, B.R., S. Czum, C. Donnelly, and A. Ronis, NATO, *New Allies and Reassurance*, Centre for European Reform Policy Brief, 12 May 2010, pp. 1–6.

συμμετοχή και διαχείριση πόρων αποτελεί πλέον και αυτή μια σοβαρή συζήτηση μεταξύ των Συμμάχων που εκκίνησε από το 2016 και συνεχίζεται ως σήμερα.²⁵⁸

Επομένως μέσα από το ισχύον Στρατηγικό του Δόγμα, αλλά και όλες τις Συνόδους Κορυφής, το NATO συνεχίζει να προβάλλεται ως ισχυρός στρατηγικός εγγυητής της βορειοατλαντικής ασφάλειας. Σήμερα, λοιπόν, με ρεαλιστικά αντανακλαστικά και δεδομένα ξαναδίνει έμφαση στον πυρήνα της αρχικής του αποστολής που είναι η συλλογική άμυνα, ως μία πολιτική και στρατιωτική Συμμαχία που επωμίζεται το καθήκον να υπεραμύνεται των συμμάχων της, των πολιτών τους και των ζωτικών συμφερόντων τους. Όλες οι άλλες αποστολές που προστέθηκαν από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου υπό ρεαλιστικούς όρους λογίζονται ως δευτερεύουσες σε σχέση με αυτήν. Στις δηλώσεις όλων των Συνόδων κορυφής από την Ουαλία έως σήμερα, τα μέλη του NATO υπενθύμισαν στον κόσμο αυτήν την ιδιαίτερη ιστορική τους ευθύνη, αλλά και καθήκον. Πέραν όμως από τη ρεαλιστική πολιτική της άμυνας και αποτροπής, το NATO περιοδικά υιοθέτησε και άλλες νεορεαλιστικές κυρίως στρατηγικές πολιτικές πρακτικές αντιμετώπισης μη συμβατικών αναγνωρισμένων απειλών και κινδύνων, καθόσον γρήγορα αναγνωρίστηκε ότι οι συγκεκριμένες απειλές ξεπερνούν τα εθνικά και συμμαχικά όρια, έχουν διεθνή αντίκτυπο και δύνανται να προσβάλλουν χωρίς διάκριση το σύνολο του διεθνούς συστήματος.

Συγκεκριμένα στον κυβερνοχώρο, οι Σύμμαχοι δεσμεύτηκαν να εξελίξουν περαιτέρω την ικανότητα αποτροπής, εντοπισμού, υπεράσπισης και ανάκτησης από επιθέσεις, μεταξύ άλλων μέσω ειδικότερων διαδικασιών σχεδιασμού κυβερνοάμυνας. Επιπλέον και σε ό,τι αφορά τη διεθνή τρομοκρατία, αποφασίστηκε να ενισχυθεί η ικανότητα εντοπισμού και καταπολέμησής της, μέσω ενισχυμένης ανάλυσης της απειλής, περισσότερων διαβουλεύσεων με τους εταίρους και ανάπτυξης κατάλληλων στρατιωτικών δυνατοτήτων, καθώς και με την εκπαίδευση των τοπικών κατά τόπους εθνικών δυνάμεων. Τέλος, σχετικά με την ενεργειακή ασφάλεια, συμφωνήθηκε από τη Συμμαχία η αναγκαιότητα προστασίας των κρίσιμων ενεργειακών υποδομών και των ζωνών και γραμμών διέλευσης, καθώς και της συνεργασίας με τους εταίρους, ενώ και σε επίπεδο διαβουλεύσεων αναλήφθηκαν πρωτοβουλίες βάσει στρατηγικών αξιολογήσεων και έκτακτων σχεδιασμών.

Ως εκ τούτου, με το Στρατηγικό Δόγμα του 2010, κατέστη σαφές ότι η Συμμαχία οφείλει να πρωτοπορεί στη ρεαλιστική αξιολόγηση των επιπτώσεων στην ασφάλειά

²⁵⁸ Στη Συμμαχία θεωρείται ότι η συζήτηση αυτή πρέπει να ολοκληρωθεί το συντομότερο δυνατό, προκειμένου να διατηρηθεί η συνοχή και η πολιτική της αποτροπής βιώσιμη.

της από τις αναδύομενες απειλές και τεχνολογικούς κινδύνους. Ο στρατιωτικός μελλοντικός προγραμματισμός δηλαδή, αφού έλαβε υπόψη όλες τις νέες πιθανές απειλές, τα επίπεδα αμυντικών δαπανών και τους πόρους, αποφασίστηκε ότι θα συνεχίσει να υποστηρίζει ενεργά τη διεθνή ρεαλιστική πολιτική του NATO στην αποτροπή και την άμυνα, στην υπεράσπιση δια της ισχύος δηλαδή του πλήρους φάσματος απειλών για τη Συμμαχία, λαμβάνοντας όμως παράλληλα υπόψη και το σύνολο των αλλαγών στο διεθνές ασταθές περιβάλλον ασφαλείας.²⁵⁹

3.7 Η διαχείριση κρίσεων ως ρασιοναλιστική διάσταση του Στρατηγικού Δόγματος

3.7.1 Ασφάλεια μέσω της διαχείρισης κρίσεων

Η διαχείριση κρίσεων είναι μία από τις βασικές πολιτικές ασφαλείας του NATO. Περιλαμβάνει στρατιωτικά και μη στρατιωτικά μέτρα για την αντιμετώπιση του πλήρους φάσματος των κρίσεων πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τις συγκρούσεις, όπως ακριβώς περιγράφεται στη Στρατηγική Αντίληψη του 2010. Είναι πλέον μία από τις σημαντικότερες πρακτικές της Συμμαχίας βασισμένη σε εμπειρίες, δοκιμασμένες διαδικασίες και μια ολοκληρωμένη στρατιωτική δομή διοίκησης. Η διαχείριση κρίσεων δηλαδή αποτελεί μια πολύ σημαντική ακολουθούμενη πολιτική αντιμετώπισης προβληματικών τετελεσμένων, για την οποία η Συμμαχία χρησιμοποιεί ένα κατάλληλο συνδυασμό πολιτικών και στρατιωτικών εργαλείων σε ένα όλο και πιο περίπλοκο περιβάλλον ασφαλείας.²⁶⁰

Οι κρίσεις προς διαχείριση μπορεί να είναι πολιτικές, στρατιωτικές ή ανθρωπιστικές και μπορούν επίσης να προκύψουν από φυσική καταστροφή, πολιτικές και κοινωνικές αναταραχές και συγκρούσεις ακόμα και ως συνέπεια τεχνολογικών ατυχημάτων. Το NATO σήμερα και κατόπιν μακρόχρονης εμπλοκής του σε ανάλογες κρίσεις, ιδιαίτερα μετά την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού, δύναται να παρέχει το κατάλληλο πλαίσιο εντός του οποίου όλα τα μέλη του μπορούν να εργάζονται και να εκπαιδεύονται από κοινού, προκειμένου να σχεδιάζουν και να διεξάγουν πολυεθνικές επιχειρήσεις, συχνά σε σύντομο χρονικό διάστημα. Επίσης εκπαιδεύει και συνεργάζεται με άλλους διεθνούς φορείς και εταίρους, όπου ενδείκνυται, για συνδυασμένες επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων και ειρηνευτικές αποστολές, ενώ τα

²⁵⁹ Ivanov, *Transforming NATO*, pp. 231–235.

²⁶⁰ Rynning, S., 'Kosovo Traumas: How NATO Got Out of Its Depth in Crisis Management Operations', *Comparative Strategy*, Vol. 38, No. 5, 2019, pp. 447–451.

κράτη μέλη του, αποκλειστικά και μόνο σε εθελοντική βάση, αποφασίζουν εάν θα συμμετάσχουν σε μια επιχείρηση διαχείρισης κρίσεων κατά περίπτωση. Καθώς η Συμμαχία αναγνωρίζει πλέον ότι μόνον οι στρατιωτικές δομές και δυνάμεις δεν μπορούν να επιλύσουν κρίσεις ή συγκρούσεις, τα διδάγματα που αντλήθηκαν από προηγούμενες ανθρωπιστικές και ειρηνευτικές επιχειρήσεις καθιστούν σαφές ότι, απαιτείται μια συνολικότερη πολιτική και στρατιωτική προσέγγιση για την αποτελεσματική διαχείριση κρίσεων.

Σε ό,τι αφορά τον τρόπο αντιμετώπισης μιας κρίσης, αυτός εξαρτάται από τη φύση, την κλίμακα και τη σοβαρότητα της. Σε ορισμένες περιπτώσεις, δηλαδή, οι κρίσεις μπορούν να προληφθούν μέσω της διπλωματίας ή άλλων μέτρων, ενώ άλλες καταστάσεις μπορεί να απαιτούν πιο αυστηρά μέτρα, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης στρατιωτικής δύναμης και επέμβασης.²⁶¹ Από αυτήν την άποψη, το NATO έχει υιοθετήσει μια ειδικότερη πολιτική που την ονόμασε «Ολιστική Προσέγγιση» (Comprehensive Approach), προβλέποντας τη συμμετοχή των εμπλεκομένων σε όλα τα στάδια της κρίσης, εξετάζοντας ένα ευρύτερο φάσμα εργαλείων για να είναι αποτελεσματικό σε όλο το πλαίσιο διαχείρισης κρίσεων. Για την εξασφάλιση της αποτελεσματικότητας και της ανθεκτικότητας, τα μέσα αυτά προσαρμόζονται συνεχώς στο αντίστοιχο πλαίσιο ασφάλειας.²⁶²

Πολλές επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων έχουν τους δικούς τους στόχους και την τελική κατάστασή τους ανάλογα με τη φύση της κρίσης, η οποία συνήθως καθορίζει το εύρος και την έκταση της αντίδρασης. Το NATO δοκιμάστηκε στο παρελθόν και απέδειξε ότι διαθέτει σε αρκετά ικανοποιητικό βαθμό, την ικανότητα να αντιμετωπίσει κρίσεις και, ειδικότερα, σε επιχειρήσεις συλλογικής άμυνας και βοήθειας για φυσικές καταστροφές για μεγάλο χρονικό διάστημα.²⁶³

Ως εκ τούτου, έχουν πλέον ενσωματωθεί τόσο στην επίσημη ρητορική όσο και στην ακολουθούμενη πολιτική της Συμμαχίας όροι όπως «διαχείριση κρίσεων» και «επιχειρήσεις υποστήριξης της ειρήνης», στους οποίους συμπεριλαμβάνονται η πρόληψη των συγκρούσεων, η διατήρηση της ειρήνης, η ειρήνευση, η οικοδόμηση της ειρήνης, η επιβολή της ειρήνης και οι ανθρωπιστικές επιχειρήσεις. Πρόκειται για

²⁶¹ Bellamy and McDonald, 'Securing International Society'.

²⁶² Όπως συμβαίνει με τις περιπτώσεις CIMIC (*Civil Military Cooperations*).

²⁶³ Μόνον σε μεταγενέστερο στάδιο, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90, συμμετείχε σε επιχειρήσεις εκτός του άρθρου 5, δηλαδή σε όσες διεξάγονται κυρίως σε χώρες μη μέλη του NATO. Οι επιχειρήσεις αντιμετώπισης κρίσεων καλύπτουν όλες τις στρατιωτικές επιχειρήσεις που διεξάγονται από το NATO σε μια κατάσταση που δεν εμπίπτει στο άρθρο 5. Ανάλογα με τη φύση μιας κρίσης, ενδέχεται λοιπόν να απαιτηθούν διαφορετικοί τύποι επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων.

πολυ-λειτουργικές επιχειρήσεις που διεξάγονται για την υποστήριξη εντολών του ΟΗΕ ή του ΟΑΣΕ ή κατόπιν πρόσκλησης μιας κυρίαρχης κυβέρνησης (όπως η νατοϊκή επιχείρηση Essential Harvest που διεξήχθη στη Βόρεια Μακεδονία το 2001), περιλαμβάνουν στρατιωτικές δυνάμεις και διπλωματικές και ανθρωπιστικές οργανώσεις και έχουν σχεδιαστεί για την επίτευξη μακροπρόθεσμης πολιτικής ομαλοποίησης, διακανονισμού ή άλλων όρων που καθορίζονται στην εκάστοτε εντολή.²⁶⁴ Όλες σχεδόν οι περιγραφόμενες πολιτικές και επιχειρήσεις προϋποθέτουν ξεκάθαρα μια ελεγχόμενη, τόσο πολιτικά όσο και νομικά, επεμβατική πολιτική, γνωστή και ως διεθνή επέμβαση, ένας όρος όμως ιδιαίτερα αμφίσημος και ιδεολογικά αποτρεπτικός για να συνταχθεί με τη λοιπή επίσημη φρασεολογία της Συμμαχίας, σημαντική προβληματική που θα αναπτυχθεί διεξοδικά σε επόμενο κεφάλαιο.

Αναφορικά με τις δράσεις και επιχειρήσεις περί πρόληψης των συγκρούσεων, οι δραστηριότητες που καλείται να αναλάβει η Συμμαχία, διεξάγονται κανονικά στο πλαίσιο του κεφαλαίου VI του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Αυτές οι δράσεις κυμαίνονται από διπλωματικές πρωτοβουλίες έως προληπτικές ενέργειες δυνάμεων που αποσκοπούν στην αποτροπή κλιμάκωσης των διαφορών από πολιτικές και διπλωματικές αντιπαραθέσεις σε σοβαρές ένοπλες συγκρούσεις. Η πρόληψη των συγκρούσεων μπορεί επίσης να περιλαμβάνει διερευνητικές αποστολές, διαβουλεύσεις, προειδοποιήσεις, επιθεωρήσεις και παρακολούθηση, όπως για παράδειγμα οι ναυτικές επιχειρήσεις της Συμμαχίας σε Ινδικό Ωκεανό και Μεσόγειο Ocean Shield και Active Endeavour, αντίστοιχα. Το NATO μέχρι σήμερα προσπαθεί να εκμεταλλευτεί πλήρως την εταιρική σχέση, τη συνεργασία, τον διάλογο και τους δεσμούς του με άλλους οργανισμούς (ΟΕ, ΕΕ, ΟΑΣΕ) για να συμβάλει στην πρόληψη κρίσεων, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την εμπλοκή της Συμμαχίας στην κρίση της Λιβύης το 2011 μετά από εντολή του Συμβουλίου Ασφαλείας (UN-SC Resolution 1973) των Ηνωμένων Εθνών και την επιχείρηση Unified Protector.²⁶⁵

Στο ίδιο πλαίσιο με αυτό της πρόληψης των συγκρούσεων, δηλαδή στο πλαίσιο του κεφαλαίου VI του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, διεξάγονται από τη Συμμαχία και οι επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης με τη συναίνεση όλων των μερών μετά από μια κρίση για την παρακολούθηση και τη διευκόλυνση της εφαρμογής μιας ειρηνευτικής συμφωνίας, όπως συμβαίνει μέχρι σήμερα με την επιχείρηση του NATO

²⁶⁴ Webber, 'NATO', pp. 142–143.

²⁶⁵ Μια προληπτική πολιτική αποτελεί η ανάπτυξη επιχειρησιακών δυνάμεων που διαθέτουν επαρκείς αποτρεπτικές ικανότητες για την αποφυγή εμφάνισης και κλιμάκωσης συγκρούσεων.

στο Κοσσυφοπέδιο (KFOR). Επιπρόσθετα, σε ό,τι αφορά δράσεις περί ενίσχυσης της ειρήνης, αυτές καλύπτουν τις διπλωματικές δραστηριότητες που διεξάγονται μετά την έναρξη μιας σύγκρουσης, με στόχο την εγκαθίδρυση κατάπαυσης του πυρός ή την ταχεία ειρηνική διευθέτηση και μπορεί να περιλαμβάνουν την παροχή καλών υπηρεσιών, τη διαμεσολάβηση, τη συνδιαλλαγή και ενέργειες όπως η διπλωματική πίεση, η απομόνωση ή οι οικονομικές κυρώσεις.

Περαιτέρω, η οικοδόμηση της ειρήνης καλύπτει δράσεις που υποστηρίζουν πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και στρατιωτικά μέτρα και δομές προς την ενίσχυση και εδραίωση των πολιτικών θεσμών με σκοπό την αποκατάσταση των αιτιών μιας σύγκρουσης. Με χαρακτηριστικότερη ανάλογη επιχείρηση αυτή του NATO στο Αφγανιστάν (ISAF), περιλαμβάνει μηχανισμούς για τον εντοπισμό και την υποστήριξη δομών, οι οποίες μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην εδραίωση της ειρήνης, στην προώθηση της αίσθησης εμπιστοσύνης και ευημερίας και στη στήριξη της οικονομικής ανασυγκρότησης.²⁶⁶

Τέλος με τον όρο επιβολή της ειρήνης περιγράφονται όλες εκείνες οι ενέργειες που πραγματοποιούνται σύμφωνα με το κεφάλαιο VII του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, έχουν χαρακτήρα καταναγκασμού και διεξάγονται όταν δεν έχει επιτευχθεί ή μπορεί να είναι αβέβαιη η συγκατάθεση όλων των μερών σε μια σύγκρουση. Σκοπός τους είναι να διατηρήσουν ή να αποκαταστήσουν την ειρήνη ή να επιβάλλουν τους όρους που καθορίζονται στην εντολή. Η Συμμαχία δεν έχει συμμετάσχει μέχρι σήμερα σε ανάλογη επιχείρηση.

3.7.2 Από τις επιχειρήσεις στην πρώην Γιουγκοσλαβία στις επιχειρήσεις σήμερα

Μέτρα διαχείρισης κρίσεων είχαν ήδη προβλεφθεί στο Στρατηγικό Δόγμα της Συμμαχίας του 1991 για «τη διαχείριση των κρίσεων που επηρεάζουν την ασφάλεια

²⁶⁶ Για πολλά χρόνια, το NATO συνεργάστηκε με εταίρους για την αμυντική μεταρρύθμιση, την ίδρυση θεσμών και την ανάπτυξη ικανοτήτων. Η επιτυχία αυτού του εγχειρήματος καθώς και το πλαίσιο αυτών των πολιτικών κυρίως πρωτοβουλιών δοκιμάστηκαν ιδιαίτερα στην περίπτωση της ISAF (*International Security Assistance Force*) στο Αφγανιστάν, όπου οι Σύμμαχοι του NATO και λοιποί εμπλεκόμενοι συμφώνησαν ότι η μακροπρόθεσμη και διαρκής σταθερότητα της χώρας συνδέεται με τη βελτίωση της διακυβέρνησης του τομέα της άμυνας, της ασφάλειας και των θεσμών. Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο συνεργασίας το NATO συμμετείχε ενεργά στον καθορισμό στρατηγικών στόχων, στην παροχή βοήθειας και συμβουλών από ειδικούς, καθώς και την στοχοθετημένη εκπαίδευση και κατάρτιση. Το NATO ήταν επικεφαλής της Διεθνούς Δύναμης Βοήθειας για την Ασφάλεια (ISAF) από τον Αύγουστο του 2003 έως τον Δεκέμβριο του 2014. Η αποστολή της ISAF ήταν να δώσει τη δυνατότητα στις αφγανικές αρχές να ενισχύσουν την ικανότητα των εθνικών δυνάμεων να παρέχουν αποτελεσματική ασφάλεια, προκειμένου να μην αποτελεί πια η χώρα ένα ασφαλές καταφύγιο για τους τρομοκράτες. Η ISAF ήταν η μακρύτερη και πιο δύσκολη αποστολή του NATO μέχρι σήμερα, με συμμετέχουσα δύναμη πάνω από 130.000 προσωπικό και στρατεύματα από 50 χώρες, άλλες μέλη του NATO και άλλες χώρες εταίρους του.

των μελών της», ενώ επαναλήφθηκαν και στο αντίστοιχο Στρατηγικό Δόγμα του 1999, όπου αναφερόταν ότι το NATO είναι έτοιμο να συμβάλει στην αποτελεσματική πρόληψη των συγκρούσεων και να συμμετέχει ενεργά στη διαχείριση κρίσεων. Επιπλέον, το έγγραφο του 1999 ανέφερε ότι αυτές οι επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων θα περιλαμβάνουν επιχειρήσεις εκτός του Άρθρου 5.

Μια από τις πρώτες μείζονες συγκρούσεις που ακολούθησαν το τέλος του Ψυχρού Πολέμου ξέσπασε στην πρώην Γιουγκοσλαβία το 1992. Σε εκείνη την κρίση, το NATO παρείχε αρχικά αεροπορική και θαλάσσια υποστήριξη στα Ηνωμένα Έθνη, επιβολή οικονομικών κυρώσεων, εμπάργκο όπλων και ζώνη απαγόρευσης πτήσεων στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη, με λεπτομερή στρατιωτικό σχεδιασμό έκτακτης ανάγκης σχετικά με τις ασφαλείς περιοχές και την εφαρμογή ενός ειρηνευτικού σχεδίου. Εκείνα τα μέτρα όμως αποδείχθηκαν ανεπαρκή για να τερματίσουν τον πόλεμο. Το καλοκαίρι του 1995, μετά τις παραβιάσεις των περιοχών αποκλεισμού, το βομβαρδισμό των ασφαλών περιοχών που ορίστηκαν από το ΟΗΕ, αλλά και την τέλεση εγκλημάτων πολέμου και γενοκτονιών (Srebrenica), τα κράτη μέλη του NATO συμφώνησαν τελικά να αναλάβουν στρατιωτικές ενέργειες υπέρ των προσπαθειών του ΟΗΕ για τον τερματισμό του πολέμου στη Βοσνία.²⁶⁷ Ως εκ τούτου, η Συμμαχία διεξήγαγε αεροπορική εκστρατεία (Operation Deliberate Force) διάρκειας δύο εβδομάδων εναντίον των δυνάμεων των Σερβοβοσνίων και τους επόμενους μήνες μια σειρά άλλων στρατιωτικών μέτρων κατόπιν αιτήματος των διοικητών των δυνάμεων των Ηνωμένων Εθνών. Αυτό βοήθησε να προετοιμάσει το έδαφος για την υπογραφή της Ειρηνευτικής Συμφωνίας του Dayton στις 14 Δεκεμβρίου 1995. Η Συμμαχία προχώρησε αμέσως στην ανάπτυξη ειρηνευτικών δυνάμεων στη χώρα, σύμφωνα με τους όρους εντολής των Ηνωμένων Εθνών, δίνοντας στο NATO την ευθύνη για την εφαρμογή των στρατιωτικών πτυχών της ειρηνευτικής συμφωνίας. Αυτή ήταν η πρώτη φορά που το NATO συμμετείχε σε μια επιχείρηση διαχείρισης κρίσεων εκτός του Άρθρου 5. Άλλες επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων εκτός του Άρθρου 5 ακολούθησαν στο Κοσσυφοπέδιο, στη Βόρεια Μακεδονία, στο Αφγανιστάν, στη Μεσόγειο, στο Κέρασ της Αφρικής, στη Λιβύη και στην υποστήριξη της Αφρικανικής Ένωσης.²⁶⁸

Το Στρατηγικό Δόγμα του 2010, σαφέστατα επηρεασμένο από την ιδιαίτερα δημοφιλή εκείνη την εποχή πρωτοβουλία περί Ευθύνης Προστασίας (Responsibility

²⁶⁷ Kaplan, *NATO and the UN*, pp. 133–134.

²⁶⁸ *Ibid.*, p. 212.

το Protect Initiative), για την οποία θα γίνει αναφορά σε επόμενο κεφάλαιο, διευρύνει το πλαίσιο δράσης του NATO στη διαχείριση κρίσεων, προβλέποντας πλέον τη συμμετοχή του NATO σε όλα τα στάδια της κρίσης. Αναγνώρισε επίσης την επιτακτική ανάγκη συμμετοχής και συντονισμού περισσότερων φορέων και την εξέταση ενός ευρύτερου φάσματος εργαλείων που θα χρησιμοποιηθούν.²⁶⁹ Γενικότερα, ενέκρινε μια συνολική και περιεκτική προσέγγιση για τη διαχείριση κρίσεων, η οποία συνοδεύεται από μεγαλύτερη έμφαση στην κατάρτιση, την ανάπτυξη τοπικών δυνάμεων, την ενίσχυση του πολιτικο-στρατιωτικού σχεδιασμού και αλληλεπίδρασης και τη μεγαλύτερη διαλειτουργικότητα μεταξύ του NATO και των συνεργαζόμενων δυνάμεων.

Η Συμμαχία σε συντονισμό και συνεργασία με όλους τους διαθέσιμους διεθνείς θεσμούς και φορείς προσπαθεί να συμβάλλει στις προσπάθειες της ευρύτερης διεθνούς κοινότητας για διατήρηση ή αποκατάσταση της ειρήνης και πρόληψη συγκρούσεων, δεσμευόμενη για μια συνολική πολιτική και στρατιωτική προσέγγιση στη διαχείριση κρίσεων. Ως εκ τούτου, αναπτύσσει στενότερες εταιρικές σχέσεις με Μη Κυβερνητικούς Οργανισμούς (ΜΚΟ) και τοπικές εθνικές αρχές, εστιάζοντας σε διάφορους βασικούς τομείς εργασίας, συμπεριλαμβανομένης της συνεργασίας με εξωτερικούς παράγοντες, τον προγραμματισμό και διεξαγωγή των επιχειρήσεων, τα διδάγματα, την κατάρτιση, την εκπαίδευση και τις ασκήσεις. Στο πλαίσιο αυτό, το ιστορικό της διαρκούς συνεργασίας του NATO με τον ΟΗΕ, τον Οργανισμό για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) και την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) στα Βαλκάνια, αλλά και την Αφρικανική Ένωση στην Αφρική, συνιστά ένα σοβαρό προηγούμενο.²⁷⁰

Οι συνεργασίες του NATO είναι και προβλέπεται να συνεχίσουν να είναι, όπως θα αναλυθεί αμέσως παρακάτω, ουσιαστικές για τον τρόπο λειτουργίας του. Οι εταίροι συνεργάστηκαν με τη Συμμαχία στο Αφγανιστάν, το Κοσσυφοπέδιο και άλλες επιχειρήσεις, καθώς και στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας και της πειρατείας. Το NATO έχει ήδη δημιουργήσει ένα ευρύ, συνεργατικό δίκτυο ασφαλείας που περιλαμβάνει χώρες που συμμετέχουν στο πρόγραμμα εταιρικής σχέσης για την ειρήνη, στον Μεσογειακό Διάλογο και στην Πρωτοβουλία Συνεργασίας της Κωνσταντινούπολης, καθώς και με εταίρους σε ολόκληρο τον

²⁶⁹ Ivanov, *Transforming NATO*, pp. 231–235.

²⁷⁰ Burton, J., ‘NATO’s “Global Partners” in Asia: Shifting Strategic Narratives’, *Asian Security*, Vol. 14, No. 1, 2017, pp. 8–9.

κόσμο που συνδράμουν συχνά είτε οικονομικά είτε με στρατεύματα, στο επίσημο πλαίσιο εταιρικής σχέσης.²⁷¹

3.8 Συνεργατική ασφάλεια: Η ιδεαλιστική διάσταση του Στρατηγικού Δόγματος

3.8.1 Σύμμαχοι, διεθνείς οργανισμοί, περιφερειακοί και παγκόσμιοι εταίροι

Στη σύγχρονη διεθνή κοινωνία, η έννοια της ασφάλειας μέσω της συνεργασίας που υιοθετείται επίσημα πλέον από το ΝΑΤΟ στο τελευταίο Στρατηγικό του Δόγμα δεν αποτελεί μια συνηθισμένη κοινοτοπία. Έχει άλλωστε επανειλημμένα επισημανθεί ότι η Συμμαχία πλέον επηρεάζεται άμεσα από τις πολιτικές εξελίξεις και την ασφάλεια, πολύ πέρα από τα σύνορά της, αλλά και ότι μπορεί να επηρεάσει με τη σειρά της αντίστοιχα αυτές. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι η Συμμαχία υποχρεωτικά συμμετέχει ενεργά στην ενίσχυση της διεθνούς ασφάλειας, μέσω της εταιρικής σχέσης που αναπτύσσει με τα μη μέλη της, καθώς και σε συνεργασία με άλλους διεθνείς οργανισμούς, συμβάλλοντας ενεργά στον έλεγχο των εξοπλισμών, τη μη διάδοση πυρηνικών όπλων και τον περαιτέρω αφοπλισμό, κρατώντας ταυτόχρονα την πόρτα της ένταξης στη Συμμαχία ανοιχτή σε όλες τις ευρωπαϊκές δημοκρατίες που πληρούν τις απαραίτητες προϋποθέσεις.²⁷²

Επομένως και με το Στρατηγικό Δόγμα του 2010 η πολιτική των ανοικτών θυρών όχι μόνο διατηρήθηκε ενεργή, αλλά ενισχύθηκε, όπως αποδείχθηκε και με την πρόσφατη ένταξη στη Συμμαχία του Μαυροβουνίου το 2017 και της Βόρειας Μακεδονίας εσχάτως. Καθώς η διεύρυνση του ΝΑΤΟ συνέβαλε ουσιαστικά στην ασφάλεια των Συμμάχων στο παρελθόν, όπως επανειλημμένα επισημάνθηκε, η προοπτική περαιτέρω διεύρυνσης στο πνεύμα της συνεργατικής ασφάλειας με στόχο την προηγμένη σταθερότητα τόσο στην Ευρώπη όσο και στην ευρύτερη διεθνή σκηνή, αποτέλεσε βασική πολιτική επιλογή στον μελλοντικό σχεδιασμό.²⁷³ Έτσι, ακόμη και σήμερα, η πρόσκληση για την ένταξη στο ΝΑΤΟ παραμένει ενεργή και ανοικτή προς όλες τις ευρωπαϊκές δημοκρατίες, που μοιράζονται τις αξίες της

²⁷¹ *Ibid.*, p. 10.

²⁷² Ως εκ τούτου, υπό μια ιδεαλιστικότερη ανάγνωση και ανάλυση των παραπάνω πρωτοβουλιών, το ΝΑΤΟ παραμένει το μοναδικό και ουσιαστικό διατλαντικό φόρουμ διαβουλεύσεων για όλα τα θέματα που επηρεάζουν την εδαφική ακεραιότητα, την πολιτική ανεξαρτησία και την ασφάλεια των μελών του, όπως ορίζεται στο άρθρο 4 της Συνθήκης της Ουάσιγκτον και όχι μόνον. Με αυτόν τον τρόπο, κάθε σύμμαχος μπορεί να φέρει προς συζήτηση κάθε θέμα ασφαλείας που τον ενδιαφέρει, να ανταλλάσσει πληροφορίες και απόψεις και, όπου ενδείκνυται, να αναλαμβάνονται κοινές πρωτοβουλίες.

²⁷³ Ο κοινός στόχος για μια Ευρώπη ολοκληρωμένη και ελεύθερη, η αναφορά κοινών αξιών, εξυπηρετούσε καλύτερα την ενδεχόμενη ένταξη όλων των ευρωπαϊκών χωρών, που το επιθυμούν στις ευρω-ατλαντικές δομές.

Συμμαχίας και είναι πρόθυμες αλλά και ικανές να αναλάβουν τις ευθύνες και υποχρεώσεις ένταξης, για να συμβάλλουν στην κοινή ασφάλεια και σταθερότητα.²⁷⁴

Πλέον των παραπάνω, η προώθηση της ευρωατλαντικής ασφάλειας επιτυγχάνεται καλύτερα μέσω ενός ευρύτερου δικτύου σχέσεων εταίρων, με χώρες και οργανισμούς σε όλον τον κόσμο. Αυτές οι εταιρικές σχέσεις αποκρυσταλλώνουν μια συγκεκριμένη και πολύτιμη συμβολή στην επιτυχία των θεμελιωδών αποστολών και στόχων του NATO. Ο διάλογος και η συνεργασία με τους εταίρους μπορούν να συμβάλουν συγκεκριμένα στην ενίσχυση της διεθνούς ασφάλειας, στην υπεράσπιση των αξιών στις οποίες βασίζεται η Συμμαχία, στις Επιχειρήσεις Υποστήριξης Ειρήνης (EYE) και στην προετοιμασία των ενδιαφερόμενων εθνών για την ένταξή τους στο NATO. Αυτές οι σχέσεις βασίζονται στην αμοιβαιότητα, το αμοιβαίο όφελος και τον αμοιβαίο σεβασμό.²⁷⁵

Σε αυτό το πλαίσιο, το NATO ενίσχυσε περαιτέρω τις εταιρικές σχέσεις μέσω ευέλικτων μορφών συνεργασίας προκειμένου να βρεθεί κοντά πολιτικά, με όλο και περισσότερους εταίρους, πέρα από τα υφιστάμενα πλαίσια. Ως πρώτο βήμα προς αυτήν την κατεύθυνση, αποφασίστηκε η ανάπτυξη ενός ευρύτερου πολιτικού διαλόγου, αλλά και η πρακτική συνεργασία με οποιαδήποτε πρόθυμα προς τούτο έθνη, αλλά και συναφείς οργανώσεις σε ολόκληρο τον κόσμο, που συμμερίζονται το ενδιαφέρον της Συμμαχίας για ειρηνική αντιμετώπιση προβλημάτων και διπλωματική διευθέτηση διαφορών. Έτσι υιοθετήθηκε η ανοικτή διαβούλευση με οποιαδήποτε ενδιαφερόμενη χώρα για θέματα ασφάλειας κοινού ενδιαφέροντος, ενώ ταυτόχρονα δόθηκε στους επιχειρησιακούς εταίρους διαρθρωτικός ρόλος, στη διαμόρφωση κοινής στρατηγικής και αποφάσεων σχετικά με τις αποστολές του NATO, στις οποίες αυτοί συμμετέχουν και συνεισφέρουν (με μέσα ή δυνάμεις), αναπτύσσοντας περαιτέρω τις υφιστάμενες εταιρικές σχέσεις και διατηρώντας παράλληλα την ιδιαιτερότητά τους.

Πέραν όμως από χώρες εταίρους, η Συμμαχία έχει αναπτύξει ειδική σχέση συνεργασίας και αμοιβαιότητας με τους κυριότερους διεθνείς οργανισμούς του διεθνούς συστήματος. Έτσι η συνεργασία μεταξύ NATO και Ηνωμένων Εθνών εξακολουθεί να συμβάλλει σημαντικά στην ασφάλεια των επιχειρήσεων υποστήριξης ειρήνης (EYE) σε όλο τον κόσμο. Η Συμμαχία στοχεύει στην εμβάθυνση του

²⁷⁴ Stivachtis, Y.S., ““Civilizing” the Post-Soviet/Socialist Space: An English School Approach to State Socialization in Europe the Cases of NATO and the Council of Europe”, *Perspectives*, Vol. 18, No. 2, 2010, pp. 5–32.

²⁷⁵ Burton, ‘NATO’s “Global Partners” in Asia’, pp. 18–21.

πολιτικού διαλόγου και της πρακτικής συνεργασίας με τον ΟΗΕ, όπως ορίζεται στη κοινή διακήρυξη τους (ΟΗΕ-NATO) που υπογράφηκε το 2008, μεταξύ άλλων μέσω της ενισχυμένης σύνδεσης μεταξύ των δύο Γραμματειών, τακτικών πολιτικών διαβουλεύσεων, αλλά και ενισχυμένης πρακτικής συνεργασίας στη διαχείριση κρίσεων όπου και οι δύο οργανισμοί πλέον εμπλέκονται.²⁷⁶

Επιπλέον, επειδή μια ενεργή και αποτελεσματική Ευρωπαϊκή Ένωση αναμφίβολα συμβάλλει στη συνολική ασφάλεια του ευρωατλαντικού χώρου, η ΕΕ αποτελεί έναν ξεχωριστό και απαραίτητο εταίρο για το NATO.²⁷⁷ Άλλωστε οι δύο οργανισμοί μοιράζονται την πλειονότητα των μελών και σχεδόν όλα τα μέλη αμφοτέρων των οργανισμών μοιράζονται τις ίδιες αξίες. Το NATO αναγνωρίζει τη σημασία μιας ισχυρότερης και ικανότερης Ευρώπης και αποζητά την οικονομική της ευρωστία, αλλά κυρίως τη θεσμική της δυναμική (*soft power*), προσφέροντας τη δική του στρατιωτική ισχύ (*hard power*) που αυτή έχει ανάγκη.²⁷⁸ Από τη μεριά της ΕΕ, η Συνθήκη της Λισαβόνας που υπέγραψαν οι χώρες της Ένωσης, παρέχει το απαραίτητο νομικό πλαίσιο για την ενίσχυση των ικανοτήτων της στην αντιμετώπιση κοινών προκλήσεων ασφαλείας. Οι Σύμμαχοι που δεν είναι μέλη της ΕΕ συνεισφέρουν σημαντικά σε αυτές τις προσπάθειες. Για τη στρατηγική εταιρική σχέση μεταξύ NATO και ΕΕ, η πλήρης συνεργασία τους σε αυτές τις προσπάθειες είναι απαραίτητη, με αποτέλεσμα NATO και ΕΕ να διαδραματίζουν πλέον συμπληρωματικούς ρόλους στην υποστήριξη της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας.²⁷⁹

Ως εκ τούτου και εντός του πλαισίου που θέτει το τρέχον Στρατηγικό Δόγμα, οι Σύμμαχοι φέρονται αποφασισμένοι να συμβάλλουν στη δημιουργία ευνοϊκότερων συνθηκών, μέσω των οποίων θα ενισχυθεί η στρατηγική εταιρική σχέση με την ΕΕ με πνεύμα αμοιβαίας διαφάνειας, συμπληρωματικότητας και σεβασμού της αυτονομίας και της θεσμικής ακεραιότητας αμφοτέρων των οργανισμών.²⁸⁰ Μέσω της τελευταίας κοινής τους διακήρυξης το 2016, NATO και ΕΕ υπόσχονται να ενισχύσουν την πρακτική συνεργασία σε όλες τις επιχειρήσεις αντιμετώπισης κρίσεων, από τον συντονισμένο σχεδιασμό μέχρι την αμοιβαία στήριξη σε όλους τους τομείς, να διευρύνουν τις πολιτικές διαβουλεύσεις ώστε να συμπεριληφθούν όλα τα θέματα

²⁷⁶ Kaplan, *NATO and the UN*, p. 212.

²⁷⁷ Reichard, *The EU-NATO Relationship*, pp. 171-223.

²⁷⁸ Webber, 'NATO', p. 151.

²⁷⁹ Koops, J.A., 'Theorising Inter-organisational Relations: The "EU-NATO Relationship" as a Catalytic Case Study', *European Security*, Vol. 26, No. 3, 2017, pp. 315-339.

²⁸⁰ Reichard, *The EU-NATO Relationship*, pp. 171-223.

κοινού ενδιαφέροντος, να συνεργαστούν πληρέστερα στην ανάπτυξη των δυνατοτήτων τους και να ελαχιστοποιήσουν την αλληλεπικάλυψη.²⁸¹

Στο ίδιο συνεργατικό πνεύμα της Συμμαχίας δύναται ασφαλώς να ενταχθεί και η ειδική σχέση και συνεργασία NATO-Ρωσίας, που αν και προσωρινά «πάγωσε» μετά τα γεγονότα της Κριμαίας το 2014, έχει ξεχωριστή στρατηγική σημασία, καθώς συμβάλλει στη δημιουργία ενός κοινού χώρου ειρήνης, σταθερότητας και ασφάλειας.²⁸² Στο ισχύον Στρατηγικό Δόγμα καταγράφεται ξεκάθαρα ότι το NATO δεν αποτελεί απειλή για τη Ρωσία. Αντίθετα, εκδηλώνεται η προσδοκία για την ανάπτυξη μιας πραγματικής στρατηγικής εταιρικής σχέσης μεταξύ NATO και Ρωσίας με την προϋπόθεση όμως της αμοιβαιότητας.

Η προσδοκία για την ξεχωριστή σχέση NATO-Ρωσίας βασίζεται στους στόχους, τις αρχές και τις δεσμεύσεις του νέου ιδρυτικού νόμου της Ρωσίας, ιδίως όσον αφορά τον σεβασμό των δημοκρατικών αρχών και την κυριαρχία, την ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα όλων των κρατών στον Ευρωατλαντικό χώρο. Παρά τις αρκετές διαφορές σε συγκεκριμένα ζητήματα και τις εξελίξεις στην Ουκρανία το 2014, αποτελεί κοινή πεποίθηση μεταξύ των δύο μερών, ότι η ασφάλεια του NATO και της Ρωσίας είναι αλληλένδετη και ότι μια ισχυρή και εποικοδομητική εταιρική σχέση βασισμένη στην αμοιβαία εμπιστοσύνη, τη διαφάνεια και την προβλεψιμότητα μπορεί να εξυπηρετήσει καλύτερα την ασφάλειά τους.²⁸³ Έτσι παρά τις όποιες σημαντικές αντεγκλήσεις, αντιπαραθέσεις ενίοτε και απειλές μεταξύ NATO και Ρωσίας, μέχρι και σήμερα οι Σύμμαχοι εξακολουθούν να δηλώνουν την αποφασιστικότητά τους για την ενίσχυση, υπό συγκεκριμένες ασφαλώς προϋποθέσεις, των πολιτικών πρωτοβουλιών και διαβουλεύσεων καθώς και την πρακτική συνεργασία με τη Ρωσία σε τομείς κοινών συμφερόντων, συμπεριλαμβανομένης της αντιπυραυλικής άμυνας, της καταπολέμησης της τρομοκρατίας, της καταπολέμησης των ναρκωτικών, της αντιπειρατείας καθώς και της προώθησης της ευρύτερης διεθνούς ασφάλειας.²⁸⁴

²⁸¹ EU-NATO International Summit in Warsaw, 'EU-NATO joint declaration. Joint declaration by the President of the European Council, Donald Tusk, the President of the European Commission, Jean-Claude Juncker, and the Secretary General of NATO, Jens Stoltenberg', Warsaw, 8 July 2016.

²⁸² Ponsard, L., *Russia, NATO and Cooperative Security: Bridging the Gap*, London and New York: Routledge, 2007, pp. 130–157.

²⁸³ Pouliot, V., *International Security in Practice: The Politics of NATO-Russia Diplomacy*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2010, pp. 231–250.

²⁸⁴ Τον Απρίλιο του 2014, οι υπουργοί Εξωτερικών του NATO αποφάσισαν να αναστείλουν κάθε πρακτική πολιτική και στρατιωτική συνεργασία με τη Ρωσία, αλλά να διατηρήσουν πολιτικές επαφές στο επίπεδο των πρεσβευτών και πάνω.

Εκτός όμως από τους βασικούς διεθνείς εταίρους με τους οποίους η Συμμαχία επιδιώκει άμεσα ή έμμεσα συνεργατική σχέση, υπάρχουν αρκετοί άλλοι διεθνείς φορείς ασφάλειας και συνεργασίας, τους οποίους το NATO εξ αρχής προώθησε και υποστήριξε κυρίως μεταψυχροπολεμικά και εξακολουθεί ακόμα να υποστηρίζει. Ο διάλογος και η συνεργασία, υποστηριζόταν και υποστηρίζεται σθεναρά από τους Συμμάχους ότι μπορεί να συμβάλλουν στην ενίσχυση της διεθνούς ασφάλειας, στην υπεράσπιση των αξιών στις οποίες βασίζεται η Συμμαχία, στις επιχειρήσεις του NATO και στην προετοιμασία των κρατών που ενδιαφέρονται να ενταχθούν.

Σε αμφότερα τα περιφερειακά πλαίσια και σε διμερές επίπεδο, το NATO επιδιώκει να αναπτύσσει σχέσεις με βάση κοινές αξίες, αμοιβαιότητα, αμοιβαίο όφελος και αμοιβαίο σεβασμό. Επομένως και στο ισχύον Στρατηγικό Δόγμα του 2010, υπάρχουν σαφείς αναφορές στη σημασία του Ευρωατλαντικού Συμβουλίου Συνεργασίας (EAPC) που ιδρύθηκε για την ανάπτυξη εταιρικών σχέσεων των μελών του με στόχο την ειρήνη και το όραμα για μια Ευρώπη ολόκληρη, ελεύθερη και ειρηνική. Συναφώς, οι Σύμμαχοι συνεχίζουν να παραμένουν σταθερά προσηλωμένοι στην ανάπτυξη φιλικών και συνεργατικών σχέσεων με όλες τις χώρες της Μεσογείου μέσω της Πρωτοβουλίας του Μεσογειακού Διαλόγου (Mediterranean Dialogue). Επιπλέον, αποδίδοντας μεγάλη σημασία στην ειρήνη και σταθερότητα στην Ασία όσο και στην ευρύτερη περιοχή του Κόλπου, η Συμμαχία επιδιώκει την ενίσχυση των προσπαθειών και της συνεργασίας στην Πρωτοβουλία Συνεργασίας της Κωνσταντινούπολης (Istanbul Cooperation Initiative).²⁸⁵

3.8.2 Παγκόσμιοι συνεργάτες

Η σημασία της προσέγγισης με χώρες και οργανισμούς ανά τον κόσμο και όχι μόνο εντός των παραδοσιακών συνόρων του NATO υπογραμμίστηκε ιδιαίτερα στη Στρατηγική Αντίληψη που υιοθετήθηκε στη Σύνοδο Κορυφής της Λισαβόνας τον Νοέμβριο του 2010. Μετά τη Διάσκεψη Κορυφής της Λισαβόνας, το NATO

²⁸⁵ Οι εταιρικές σχέσεις του NATO άρχισαν το 1990, όταν κατά τη Διάσκεψη Κορυφής του Λονδίνου, το NATO δεσμεύθηκε να «επεκτείνει ... το χέρι φιλίας» στους πρώην αντιπάλους του στον Ψυχρό Πόλεμο. Αυτό σύντομα οδήγησε στη δημιουργία δομών συνεργασίας, όπως το Συμβούλιο Συνεργασίας Βορείου Ατλαντικού το 1991. Τον Ιανουάριο του 1994 ξεκίνησε η Σύμπραξη για την Ειρήνη, το πρώτο επίσημο πρόγραμμα συνεργασίας του NATO, επικεντρωμένο στους γείτονες του NATO στην Ευρώπη και την πρώην Σοβιετική Ένωση. Την ίδια χρονιά, οι Σύμμαχοι ξεκίνησαν τον Μεσογειακό Διάλογο για τους μεσογειακούς γείτονές του. Το 2004, οι Σύμμαχοι ξεκίνησαν την Πρωτοβουλία Συνεργασίας της Κωνσταντινούπολης για τις χώρες του Κόλπου και με την πάροδο των χρόνων, μέσω συνεργασίας στις αποστολές και τις επιχειρήσεις του, το NATO ανάπτυξε σχέσεις με εταίρους σε όλον τον κόσμο.

αναθεώρησε ουσιαστικά την πολιτική του για την εταιρική σχέση με παγκόσμιους εταίρους και τον Απρίλιο του 2011 αποφάσισε την καλύτερη συνεργασία μαζί τους.²⁸⁶ Ως εκ τούτου, πλέον το NATO συνεργάζεται διμερώς με αρκετές χώρες που δεν αποτελούν μέρος του κλασικού πλαισίου περιφερειακής εταιρικής σχέσης. Αναφέρονται ως «εταίροι σε ολόκληρο τον κόσμο» ή απλώς ως «παγκόσμιοι εταίροι» και είναι χώρες από Ασία, Ωκεανία, ακόμη και Λατινική Αμερική, όπως το Αφγανιστάν, η Αυστραλία, η Κολομβία, το Ιράκ, η Ιαπωνία, η Δημοκρατία της Κορέας, η Μογγολία, η Νέα Ζηλανδία και το Πακιστάν.²⁸⁷

Οι παγκόσμιοι εταίροι έχουν πρόσβαση σε όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων που προσφέρει το NATO. Καθένας από αυτούς του παγκόσμιους ειδικούς εταίρους έχει αναπτύξει ένα εξειδικευμένο Πρόγραμμα Ατομικής Συνεργασίας, επιλέγοντας τους τομείς στους οποίους επιθυμεί να συνεργαστεί με το NATO, σε πνεύμα αμοιβαίου οφέλους και αμοιβαιότητας. Οι περισσότεροι παγκόσμιοι εταίροι συμβάλλουν ενεργά στις ειρηνευτικές επιχειρήσεις και τις αποστολές υπό την ηγεσία του NATO. Το NATO επιδιώκει και πράττει πλέον ουσιαστικά με το να διαβουλεύεται και με άλλες « τρίτες » χώρες που δεν έχουν διμερές πρόγραμμα συνεργασίας, όπως για παράδειγμα την Κίνα, την Ινδία, τη Σιγκαπούρη, την Ινδονησία, τη Μαλαισία, σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος όπως η καταπολέμηση της πειρατείας και η καταπολέμηση των ναρκωτικών στο Αφγανιστάν.²⁸⁸

3.8.3 Στρατηγικοί στόχοι των εταιρικών σχέσεων του NATO

Σύμφωνα με τις επίσημες έως και σήμερα πολιτικές εταιρικής σχέσης του NATO, οι στρατηγικοί στόχοι των εταίρων και της Συμμαχίας είναι η ενίσχυση της ευρωατλαντικής και διεθνούς ασφάλειας, της ειρήνης και της σταθερότητας, η

²⁸⁶ Με τα 29 μέλη της Συμμαχίας εντάσσονται στο πλαίσιο του Ευρωατλαντικού Συμβουλίου Σύμπραξης, οι χώρες Αυστρία, Αζερμπαϊτζάν, Λευκορωσία, Βοσνία, Φινλανδία, Γεωργία, Ιρλανδία, Καζακστάν, Κιργιζία, Μακεδονία, Μάλτα, Μολδαβία, Μαυροβούνιο, Ρωσία, Σερβία, Σουηδία, Ελβετία, Τατζικιστάν, Τουρκμενιστάν, Ουκρανία και Ουζμπεκιστάν. Οι εταίροι του Μεσογειακού Διαλόγου είναι η Αλγερία, η Αίγυπτος, το Ισραήλ, η Ιορδανία, η Μαυριτανία, το Μαρόκο και η Τυνησία. Οι εταίροι της Πρωτοβουλίας Συνεργασίας στην Κωνσταντινούπολη είναι το Μπαχρέιν, το Κουβέιτ, το Κατάρ και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, με τη Σαουδική Αραβία και το Ομάν στη συνέχεια. Οι εταίροι ανά τον κόσμο μέχρι σήμερα είναι το Αφγανιστάν, η Αυστραλία, το Ιράκ, η Ιαπωνία, η Μογγολία, η Νέα Ζηλανδία, το Πακιστάν και η Νότια Κορέα. Το NATO ενθαρρύνει το Ιράκ και την Υεμένη για την προσχώρηση στην Πρωτοβουλία Συνεργασίας της Κωνσταντινούπολης και τη Λιβύη για ένταξη στον Μεσογειακό Διάλογο, με τον Λίβανο και τη Συρία (σε περίπτωση αλλαγής καθεστώτος) μετά από αυτήν.

²⁸⁷ Wellings, B., S. Kelly, B. Wilson, J. Burton, and M. Holland, 'Narrative Alignment and Misalignment: NATO as a Global Actor as Seen from Australia and New Zealand', *Asian Security*, Vol. 14, No. 1, 2018, pp. 24–37.

²⁸⁸ Burton, 'NATO's "Global Partners" in Asia', pp. 8–23.

προώθηση της περιφερειακής ασφάλειας και συνεργασίας, καθώς και η διευκόλυνση της αμοιβαία επωφελούς συνεργασίας σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος, συμπεριλαμβανομένων των διεθνών προσπαθειών για την αντιμετώπιση των αναδυόμενων προκλήσεων στον τομέα της ασφάλειας. Επιπλέον υπάρχουν στενές διαβουλεύσεις σε θέματα σχετικά με την προετοιμασία των ενδιαφερομένων εθνών για ένταξη στο NATO, την περαιτέρω προώθηση δημοκρατικών αξιών και θεσμικών μεταρρυθμίσεων, ιδίως στον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας, την ενίσχυση και υποστήριξη των επιχειρήσεων που τελούν υπό την ηγεσία του NATO, την έγκαιρη προειδοποίηση στην πρόληψη πιθανών κρίσεων, καθώς και τη δημιουργία εμπιστοσύνης και καλύτερης αμοιβαίας κατανόησης, ιδίως μέσω ενισχυμένης δημόσιας διπλωματίας. Για την επίτευξη όλων των προαναφερομένων κοινών στόχων, κάθε εταίρος καθορίζει μεμονωμένα μαζί με το NATO, τον ρυθμό, την εμπέλεια, την ένταση και το επίκεντρο της συνεργασίας του με τη Συμμαχία. Ωστόσο, πολλές από τις δραστηριότητες εταιρικής σχέσης του NATO περιλαμβάνουν περισσότερους από έναν εταίρους κάθε φορά.

Στην πράξη, οι προαναφερόμενοι στόχοι εταιρικής σχέσης της Συμμαχίας προωθούνται με μια ευρεία ποικιλία μέσων. Σε γενικές γραμμές, το NATO ανοίγει τις άλλοτε απόρρητες διαδικασίες και δομές του στη συμμετοχική διαδικασία των εταίρων, επιτρέποντάς τους να συμμετέχουν και να συμβάλλουν συγκεκριμένα μέσω αυτών. Σε ορισμένες περιπτώσεις, δημιουργήθηκαν ειδικά προγράμματα για να βοηθήσουν και να συνεργαστούν με τους εταίρους για τις συγκεκριμένες ανάγκες τους.

Η ισότιμη διαβούλευση είναι καθοριστική για το έργο του NATO ως Συμμαχίας και έχει κεντρική σημασία για τις εταιρικές σχέσεις, καθώς οι πολιτικές διαβουλεύσεις μπορούν να συμβάλουν στην κατανόηση των εξελίξεων της ασφάλειας, συμπεριλαμβανομένων των περιφερειακών ζητημάτων και να διαμορφώσουν κοινές προσεγγίσεις για την πρόληψη κρίσεων ή την αντιμετώπιση προκλήσεων ασφάλειας. Οι πολλές επιτροπές και φορείς του NATO συναντώνται συχνά με εταίρους για να διαμορφώσουν τη συνεργασία σε συγκεκριμένους τομείς. Οι Σύμμαχοι του NATO συναντώνται με εταίρους (μεμονωμένα ή σε ομάδες) σε ευρύ φάσμα θεμάτων και σε ποικίλα επίπεδα καθημερινά.

3.8.4 Οι πολιτικές συνεργασίας μέσα από τις Συνόδους Κορυφής του NATO

Αντανακλώντας τις σημαντικές εξελίξεις στην πολιτική εταιρικών σχέσεων του NATO, σύμφωνα με τη Στρατηγική Αντίληψη που υιοθετήθηκε το 2010, δρομολογήθηκε μια στοχοθετημένη προσπάθεια μεταρρύθμισης της πολιτικής εταιρικής σχέσης του στη Σύνοδο Κορυφής της Λισαβόνας το 2010, ώστε ο διάλογος και η συνεργασία να γίνουν πιο συνεκτικές, ευέλικτες, ουσιαστικές και στρατηγικά προσανατολισμένες. Αυτό οδήγησε, όπως έχει ήδη αναφερθεί, σε μια νέα πολιτική εταιρικής σχέσης, η οποία εγκρίθηκε από τους υπουργούς Εξωτερικών του NATO κατά τη συνάντησή τους στο Βερολίνο τον Απρίλιο του 2011.

Η νέα πολιτική αποσκοπούσε στην περαιτέρω ανάπτυξη των υφιστάμενων εταιρικών σχέσεων μέσω της ενίσχυσης των μηχανισμών διαβούλευσης και συνεργασίας. Επιπλέον, η νέα πολιτική περιέγραφε αρκετά αναλυτικά την «εργαλειοθήκη» (πρακτικών μηχανισμών και δραστηριοτήτων) για τη συνεργασία με τους εταίρους. Σύμφωνα με το ισχύον Στρατηγικό Δόγμα, το NATO προσφέρει στους εταίρους του περισσότερη πολιτική δέσμευση με τη Συμμαχία και ουσιαστικό ρόλο στη διαμόρφωση στρατηγικής και αποφάσεων σχετικά με τις επιχειρήσεις υπό την ηγεσία του NATO, στις οποίες αυτοί συνεισφέρουν. Το πολιτικο-στρατιωτικό πλαίσιο που καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο συμμετέχουν οι εταίροι στο NATO, καθώς και στις πολιτικές διαβουλεύσεις και διαδικασίες λήψης αποφάσεων για τις επιχειρήσεις και τις αποστολές στις οποίες συνεισφέρουν, επικαιροποιήθηκε παρέχοντας στους συνεισφέροντες εταίρους τη δυνατότητα λήψης αποφάσεων, όχι όμως ασφαλώς ανάλογη με εκείνη των κρατών μελών της Συμμαχίας.

Έτσι, οι αποφάσεις του Βερολίνου επέτρεψαν τη δημιουργία νέων, πιο ευέλικτων μορφών πολιτικού διαλόγου με τους εταίρους, κατά περίπτωση, για την ενίσχυση της διαβούλευσης σε θέματα ασφαλείας κοινού ενδιαφέροντος και συνεργασίας σε τομείς πολιτικής προτεραιότητας, όπως η καταπολέμηση της πειρατείας, η επιχείρηση υποστήριξης της ειρήνης στο Αφγανιστάν και η άμυνα στον κυβερνοχώρο. Η πολιτική του 2011, δηλαδή, επέτρεψε την ανάπτυξη βαθύτερων σχέσεων με εταίρους ανά τον κόσμο, καθώς και σημαντικούς παγκόσμιους παράγοντες και άλλους νέους συνομιλητές, οι οποίοι εκείνη την περίοδο μοιράζονταν το ενδιαφέρον των Συμμάχων για ειρηνικές διεθνείς σχέσεις, παρά το γεγονός ότι δεν υπήρχε έως τότε κανένα επίσημο εξειδικευμένο πρόγραμμα συνεργασίας με τη Συμμαχία. Έκτοτε ένας σημαντικός αριθμός εταίρων από όλον τον κόσμο έχει συμμετάσχει στην κοινότητα

των εταιρικών σχέσεων του NATO. Πρόσφατα, η Κολομβία έγινε εταίρος αυτής της κοινότητας, το 2017.

Περαιτέρω στη Σύνοδο Κορυφής της Ουαλίας τον Σεπτέμβριο του 2014, οι ηγέτες του NATO ενέκριναν δύο σημαντικές πρωτοβουλίες για την ενίσχυση της δέσμευσης της Συμμαχίας στον βασικό ρόλο της περί συνεταιριστικής ασφάλειας, την πρωτοβουλία για τη διαλειτουργικότητα (*interoperability*) των εταιρικών σχέσεων και την πρωτοβουλία για την οικοδόμηση ικανοτήτων άμυνας και σχετικής ασφάλειας. Η πρώτη πρωτοβουλία σχεδιάστηκε για να ενισχύσει την ικανότητα του NATO να παρέχει ασφάλεια στους εταίρους στο μέλλον, μέσω της διαλειτουργικότητας, ενώ η δεύτερη επικεντρώθηκε περισσότερο στην παροχή βοήθειας στις χώρες, κατόπιν αιτήματος, για την εξασφάλιση της δικής τους ασφάλειας, με την ενίσχυση της άμυνας και των σχετικών θεσμών ασφαλείας, όπως στην περίπτωση του Ιράκ που αιτήθηκε τη συνδρομή της Συμμαχίας στην παροχή τεχνολογίας, αλλά και εκπαίδευσης των δυνάμεων ασφαλείας του.

Με τον όρο διαλειτουργικότητα νοείται η ικανότητα να λειτουργούν οι Σύμμαχοι και εταίροι από κοινού χρησιμοποιώντας εναρμονισμένα πρότυπα, δόγματα, διαδικασίες και εξοπλισμό (τυποποιημένες διαδικασίες). Είναι δηλαδή ένα απαραίτητο συστατικό για το έργο της σύμπραξης πολλών χωρών με εθνικές αμυντικές δυνάμεις και είναι εξίσου σημαντικό για συνεργασία με εταίρους που επιθυμούν να συμβάλλουν στην υποστήριξη της Συμμαχίας στην επίτευξη των τακτικών, επιχειρησιακών και στρατηγικών της στόχων.²⁸⁹

Πιο συγκεκριμένα, η πρωτοβουλία για τη διαλειτουργικότητα της εταιρικής σχέσης παρέχει μέτρα που αποσκοπούν στη διατήρηση και εμπάθυνση των δεσμών που δημιουργούνται μεταξύ του NATO και των συνεργαζόμενων δυνάμεων επί σειρά ετών, έτσι ώστε οι εταίροι να μπορούν να συμβάλλουν σε μελλοντικές επιχειρήσεις υπό την ηγεσία του NATO και, ενδεχομένως, στο πρόγραμμα της Δύναμης Ταχείας Ανταπόκρισης του NATO [NATO Response Force (NRF)]. Έτσι με βάση τη διαλειτουργικότητα, οι εταίροι συμβάλλουν στις επιχειρήσεις και τις αποστολές υπό την ηγεσία του NATO, είτε υποστηρίζοντας την ειρήνη, εκπαιδεύοντας τις δυνάμεις ασφαλείας στα Δυτικά Βαλκάνια και το Αφγανιστάν, είτε παρακολουθώντας τις θαλάσσιες δραστηριότητες στη Μεσόγειο Θάλασσα ή στο Κέρασ της Αφρικής. Ως

²⁸⁹ Το 2014, αναγνωρίζοντας τη σημασία διατήρησης της διαλειτουργικότητας με τους εταίρους για μελλοντική διαχείριση κρίσεων, το NATO ξεκίνησε την πρωτοβουλία για τη διαλειτουργικότητα των εταιρικών σχέσεων, η οποία μεταξύ άλλων δρομολόγησε μηχανισμούς ενισχυμένης συνεργασίας με κράτη που επιθυμούσαν να διατηρήσουν βαθύτερη διαλειτουργική σχέση με τη Συμμαχία.

συνεισφέροντες στις αποστολές αυτές, οι εταίροι καλούνται να διαμορφώσουν την πολιτική και τις αποφάσεις που επηρεάζουν αυτές τις αποστολές, παράλληλα με τους Συμμάχους.²⁹⁰

Επομένως η πρωτοβουλία για τη διαλειτουργικότητα των εταιρικών σχέσεων εισήγαγε μια σειρά καινοτομιών, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας να δοθούν στους συγκεκριμένους εταίρους αυξημένες ευκαιρίες για βαθύτερη συνεργασία. Πέντε εταίροι, η Αυστραλία, η Φινλανδία, η Γεωργία, η Ιορδανία και η Σουηδία έχουν ήδη πρόσβαση σε αυτήν την ενισχυμένη πολιτική συνεργασία, η οποία περιλαμβάνει τη διευκόλυνση της διαδικασίας συμμετοχής στις ασκήσεις τακτικής διαβούλευσης σε θέματα ασφαλείας. Το καθεστώς συνεργασίας αυτών των εταίρων ανανεώθηκε στα τέλη του 2017.²⁹¹

3.8.5 Συνεργατική ασφάλεια και προβολή σταθερότητας

Με όλες τις παραπάνω συνεργασίες και ειδικές σχέσεις που στοχευμένα αναπτύσσονται σήμερα βάσει του τρέχοντος Στρατηγικού Δόγματος, οι Σύμμαχοι επιδιώκουν να συμβάλλουν στις προσπάθειες του NATO για την προβολή της σταθερότητας και την ενίσχυση της ασφάλειας εκτός του εδάφους του. Η συγκεκριμένη πολιτική δεν αποτελεί όμως πρωτοτυπία, καθώς όπως ήδη σημειώθηκε σε προηγούμενα κεφάλαια, για περισσότερα από 25 χρόνια η Συμμαχία είχε αναπτύξει ένα δίκτυο συνεργασιών με τρίτες χώρες από τον ευρωατλαντικό χώρο, την περιοχή της Μεσογείου και του Περσικού Κόλπου, αλλά και άλλους εταίρους ανά τον κόσμο. Το NATO δηλαδή εισήλθε και παρέμεινε στην εποχή του διαλόγου και συνεργασίας από την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού μέχρι σήμερα και εξακολουθεί σταθερά να επιδιώκει τον διάλογο και την πρακτική συνεργασία με πολλά έθνη για ένα ευρύ φάσμα πολιτικών θεμάτων και προβλημάτων που αφορούν την παγκόσμια ασφάλεια.²⁹² Αποτέλεσμα αυτής της μακροχρόνιας φιλελεύθερης και εξωστρεφούς πολιτικής της Συμμαχίας είναι ότι οι συγκεκριμένες εταιρικές σχέσεις αποδεικνύονται τελικά επωφελείς για όλους τους εμπλεκόμενους και συμβάλλουν

²⁹⁰ Μια άλλη καινοτομία αφορά τη δημιουργία της πλατφόρμας διαλειτουργικότητας, ενός διαρκούς φόρουμ για συναντήσεις με εταίρους που συνέβαλαν στις επιχειρήσεις του NATO ή έχουν λάβει συγκεκριμένα μέτρα για την εμβάθυνση της διαλειτουργικότητάς τους με το NATO. Με τη μορφή αυτή, οι Σύμμαχοι και οι εταίροι συζητούν έργα και ζητήματα που επηρεάζουν τη διαλειτουργικότητα, όπως η εκπαίδευση, η κατάρτιση, οι ασκήσεις, η αξιολόγηση, η ανάπτυξη ικανοτήτων, τα συστήματα διοίκησης και ελέγχου και η εφοδιαστική (*logistics*).

²⁹¹ Wellings, Kelly, Wilson, Burton, and Holland, 'Narrative Alignment and Misalignment', pp. 35–37.

²⁹² https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84336.htm, Partnerships: projecting stability through cooperation (ανακτήθηκε 07/07/2021).

στη βελτίωση της ασφάλειας για την ευρύτερη διεθνή κοινότητα, καθώς οι εταίροι αποτελούν μέρος πολλών εκ των βασικών δραστηριοτήτων του NATO και σημαντικό κομμάτι στη διαμόρφωση της πολιτικής για την ενίσχυση της αμυντικής ικανότητας, την ανάπτυξη της διαλειτουργικότητας και εν τέλει της επιτυχούς διαχείρισης κρίσεων.²⁹³

Η πρωτοβουλία για την ανάπτυξη ικανοτήτων στον τομέα της άμυνας και των σχετικών δυνάμεων ασφαλείας βασίζεται στη μεγάλη εμπειρία της Συμμαχίας στην υποστήριξη, παροχή συμβουλών και βοήθειας, κατάρτιση και καθοδήγηση σε τομείς και θέματα ασφαλείας. Στόχος αυτής της πρωτοβουλίας είναι να ενισχύσει τη δέσμευση του NATO για παροχή τεχνογνωσίας σε χώρες εταίρους και να βοηθήσει τη Συμμαχία να προβάλλει σταθερότητα (*projecting stability*), ακόμη μιας ξεχωριστής πολιτικής στο πλαίσιο της συνολικής συμβολής της Συμμαχίας στη διεθνή ασφάλεια, σταθερότητα και πρόληψη των συγκρούσεων, χωρίς όμως την ανάπτυξη πολυάριθμων δυνάμεων.²⁹⁴

Στη Διάσκεψη Κορυφής της Βαρσοβίας το 2016 οι Σύμμαχοι υπογράμμισαν ότι επιδιώκουν να συμβάλουν περισσότερο στις προσπάθειες της διεθνούς κοινότητας για την προβολή της σταθερότητας και την ενίσχυση της ασφάλειας εκτός του εδάφους του NATO. Εν συνεχεία και αποδίδοντας ιδιαίτερη σημασία στη πολιτική της Προβολής Σταθερότητας και στη Σύνοδο Κορυφής των Βρυξελλών το 2018, οι Σύμμαχοι δεσμεύτηκαν να ενισχύσουν περαιτέρω τον ρόλο του NATO σε αυτό το ζήτημα, βοηθώντας τους εταίρους, κατόπιν αίτησης, να δημιουργήσουν ισχυρότερες αμυντικές δομές, να βελτιώσουν τη χρηστή διακυβέρνηση, να ενισχύσουν την ανθεκτικότητα σε απειλές και πιέσεις, να εξασφαλίσουν τη δική τους ασφάλεια και να συμβάλουν αποτελεσματικότερα στην καταπολέμηση της εγχώριας αλλά και διεθνούς τρομοκρατίας. Οι στοχευμένες πολιτικές επενδύσεις στην εσωτερική ασφάλεια των κρατών εταίρων σταδιακά αποδείχθηκε ότι συμβάλλουν συνολικά στην ασφάλεια της Συμμαχίας και οι συνεργασίες εξακολουθούν να είναι απαραίτητες για τον τρόπο με τον οποίο το NATO εργάζεται για την αντιμετώπιση των προκλήσεων ασφαλείας σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο. Επιπλέον, αξίζει να επισημανθεί ότι τα οφέλη αυτής της συνέργειας λειτουργούν σαφώς και αμφίδρομα, αφού τα

²⁹³ Melnykovska and Schweickert, 'NATO as an External Driver of Institutional Change in Post-Communist Countries'.

²⁹⁴ Το πρόγραμμα αυτό επεκτείνεται στις χώρες εταίρους κατόπιν αίτησής τους και με τη συγκατάθεση της Συμμαχίας. Οι Σύμμαχοι έχουν προσφέρει σχετική βοήθεια με το συγκεκριμένο πρόγραμμα-πρωτοβουλία στη Γεωργία, το Ιράκ, την Ιορδανία, τη Δημοκρατία της Μολδαβίας και την Τυνησία, κατόπιν αιτήσεών τους.

προγράμματα του NATO βοηθούν επίσης τα έθνη και λοιπούς εταίρους να αποκτήσουν ανάλογες γνώσεις, εμπειρία αλλά και να αναπτύξουν τα δικά τους θεσμικά όργανα και δυνάμεις άμυνας και ασφάλειας.

Ως εκ τούτου, σε συνεργασία με το NATO, οι παγκόσμιοι εταίροι του μοιράζονται ιδέες σε τομείς κοινού ενδιαφέροντος ή ανησυχίας, μέσω πολιτικών διαβουλεύσεων και ανταλλαγής πληροφοριών.²⁹⁵ Αποκτούν πρόσβαση σε συμβουλές και υλικοτεχνική υποστήριξη, καθώς μεταρρυθμίζουν και ενισχύουν τις αμυντικές δυνατότητες και στρατιωτικές τους ικανότητες, ενώ παράλληλα συμμετέχουν σε ένα πλούσιο πρόγραμμα εξειδικευμένων εκπαιδεύσεων, κατάρτισης και διαβούλευσης. Επιπλέον, προετοιμάζονται για μελλοντικές ειρηνευτικές επιχειρήσεις και αποστολές με συμμετοχή σε ασκήσεις και εκπαίδευση, συμβάλλουν ενεργά στις τρέχουσες επιχειρήσεις και αποστολές υπό την ηγεσία του NATO, μοιράζονται τα διδάγματα παλαιότερων δράσεων, αναπτύσσουν πολιτικές για το μέλλον (*lessons learned initiatives*) και συνεργάζονται με τους Συμμάχους για την έρευνα και ανάπτυξη σύγχρονων τεχνολογικών συστημάτων ασφαλείας.

Τέλος, στις αρκετά στενές και πολύχρονες εταιρικές σχέσεις μεταξύ NATO και εταίρων έχουν σημειωθεί σημαντικά αποτελέσματα σε παρεπόμενα κυρίως και εξειδικευμένα θέματα που αφορούν την ασφάλεια, όπως η ενσωμάτωση και εξέλιξη της προοπτικής ισότητας και ίσων ευκαιριών των δύο φύλων σε θέματα ασφάλειας και άμυνας, η καταπολέμηση της διαφθοράς στον τομέα της άμυνας, η ενίσχυση των προσπαθειών για τον έλεγχο ή την καταστροφή όπλων, αλλά και η προώθηση κοινών επιστημονικών σχεδίων. Αυτή η νατοϊκή πρωτοβουλία για ευρύτερη ανάπτυξη συγκεκριμένων εταιρικών σχέσεων εξελίχθηκε με την πάροδο των ετών σε τέτοιο βαθμό, ώστε να συμπεριλάβει περισσότερα έθνη με πιο ευέλικτα μέσα και νέες μορφές συνεργασίας και διαβούλευσης.

3.9 Πολιτικές αποτροπής, διαχείρισης κρίσεων και συνεργατικής ασφάλειας και η ρητορική της Συμμαχίας

3.9.1 Πολιτικές του NATO και η θεωρία της Αγγλικής Σχολής

Αναλύοντας θεωρητικά τις επίσημα διακηρυγμένες θέσεις της Συμμαχίας, όπως ήδη παρατέθηκαν, διαπιστώνεται ότι με το Στρατηγικό Δόγμα του 2010 «Εξυπνη Άμυνα – Συνεργατική Ασφάλεια» το NATO σήμερα υιοθετεί επίσημα τρεις συγκεκριμένες

²⁹⁵ Seagle, A.N., 'Intelligence Sharing Practices Within NATO: An English School Perspective', *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, Vol. 28, No. 3, 2015, pp. 557–577.

πολιτικές: της ρεαλιστικής επικαιροποίησης (άμυνα και αποτροπή), της κοσμοπολιτικής μετεξέλιξης (συνεργατική ασφάλεια), κυρίως όμως της διαχείρισης κρίσεων και θεμάτων ασφαλείας τόσο εντός όσο και εκτός των παραδοσιακών του συνόρων, οι οποίες ουσιαστικά σκιαγραφούν και τον πιθανότερο μελλοντικό του ρόλο, μια νέα αποστολή για τον 21^ο αιώνα, η οποία αποτελεί και το ζητούμενο της παρούσας διατριβής. Αξίζει ιδίως να επισημανθεί ότι οι τρεις πολιτικές επιλογές της Συμμαχίας, όπως περιγράφονται στο Στρατηγικό της Δόγμα, δηλαδή η αποτροπή και άμυνα, η διαχείριση κρίσεων και οι συνεργατική παγκόσμια ασφάλεια, υπό μια προσεκτικότερη δεύτερη ανάγνωση και με βάση όσα εκτέθηκαν αναφορικά με τη θεωρία της Αγγλικής Σχολής, ταυτίζονται με τις τρεις πολιτικές διαστάσεις των Διεθνών Σχέσεων που η Αγγλική Σχολή περιγράφει.²⁹⁶

Ως εκ τούτου, και στη βάση μιας ελεύθερης αναλυτικής προσέγγισης των τριών πολιτικών της Συμμαχίας, όπως αυτές περιγράφηκαν στο ισχύον Στρατηγικό Δόγμα, αρχικά διακρίνεται η παραδοσιακή ρεαλιστική ή χομπσιανή προσέγγιση στον χειρισμό θεμάτων ασφαλείας, όπου με την επιδίωξη στρατιωτικής ισχύος επιδιώκεται η εφαρμογή του δόγματος στρατιωτικής αποτροπής και άμυνας. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η μέση ή γκροτιανή προσέγγιση, όπου η διπλωματία και το διεθνές δίκαιο μέσω της διαχείρισης κρίσεων διαχειρίζονται τους ίδιους ρεαλιστικούς κινδύνους και απειλές ταυτόχρονα με τις ιδεαλιστικές ευκαιρίες συνεργασίας. Ως τελευταία παρουσιάζεται η ιδεαλιστική ή καντιανή προσέγγιση, όπου για τα ίδια θέματα ασφαλείας προκρίνονται φιλελεύθερες πολιτικές διεθνούς συνεργασίας κρατών σε παγκόσμιο ασφαλώς πλέον επίπεδο (συνεργατική διεθνή ασφάλεια).

3.9.2 Ασφάλεια αντί τάξης, αποτροπή αντί ισχύος

Οι πραγματικές επιδιώξεις πίσω από τις επίσημες προθέσεις, όπως εκφράστηκαν στις προηγούμενες παραγράφους, εκτιμάται ότι αυτό που τελικά ιχνηλατούν μέσω του τρέχοντος Στρατηγικού Δόγματος του NATO δεν είναι άλλο από τη δυνατότητα μιας διεθνούς κοινωνίας φιλελεύθερων δυτικών κυρίως κρατών να υποστηρίξει στην εποχή της παγκοσμιοποίησης ένα πρακτικά βιώσιμο, αλλά και πολιτικά αποδεκτό πλαίσιο παγκόσμιας ασφαλείας δια της ανάλογης μετεξέλιξης της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας.²⁹⁷ Σημειωτέον δε ότι σε όλες τις Συνόδους Κορυφής του NATO, αλλά και

²⁹⁶ Dunne, 'The English School', in Rogan (ed.), *Inventing International Society*, p. 13.

²⁹⁷ Πολλάκις έχει αναφερθεί ότι στον χώρο των Διεθνών Σχέσεων σήμερα υπάρχει μια διαρκής συζήτηση σχετικά με την ανάγκη αντιμετώπισης νέων παγκόσμιων προκλήσεων, όπως η διεθνής

τα επίσημα Δόγματά του, επιμελώς και σκοπίμως αποφεύγεται η χρήση ορισμένων κλασικών όρων των Διεθνών Σχέσεων, όπως της τάξης και της ισχύος και αντί αυτών προτιμάται η χρήση ηπιότερων πολιτικά όρων όπως η ασφάλεια και η αποτροπή, αντίστοιχα.

Σε αυτό το «θεωρητικό» πλαίσιο, η τάξη ως έννοια που αναλύθηκε ιδιαίτερα από τους θεωρητικούς της Αγγλικής Σχολής (π.χ. τον Bull), αποτελεί έναν ιδεολογικά αρνητικά φορτισμένο όρο που παραπέμπει αναμφίβολα σε μια οιονεί επιβολή. Για αυτόν τον λόγο, αν και συχνά υπονοείται, σχεδόν πάντα αντικαθίσταται από τον όρο ασφάλεια (που προτιμάται από τον Buzan), ειδικά όταν τίθενται θέματα ανάγκης αποδοχής και αναγνώρισης κοινών συμφερόντων, διαχείρισης ανισότητας κρατών, καθώς και πιθανής άμβλυνσης της πολιτισμικής διαφορετικότητας και συγκρουόμενων διαφορετικών αξιών.²⁹⁸

Ένας ακόμη λόγος για τον οποίο συνειδητά επιλέγεται στην επίσημη συμμαχική ρητορική η χρήση του όρου ασφάλεια από αυτόν της τάξης αποτελεί και το γεγονός ότι η ίδια η έννοια της τάξης συχνά εκλαμβάνει διαφορετικές ερμηνείες που εύλογα προβληματίζουν.²⁹⁹ Πολλές αναλύσεις της έννοιας της κοινωνικής τάξης τόσο στις Διεθνείς Σχέσεις όσο και στην κοινωνική θεωρία ξεκινούν με τη διάκριση μεταξύ της τάξης ως γεγονότος και της τάξης ως αξίας. Από τη μία, η τάξη μπορεί να γίνει αντιληπτή υπό την έννοια της σταθερής και συνηθισμένης κανονικότητας της ανθρώπινης συμπεριφοράς και σε αυτήν της τη μορφή αντιπαραβάλλεται στο χάος, στην έλλειψη σταθερότητας και προβλεπτικότητας. Από την άλλη, όμως η τάξη απαιτεί και την ύπαρξη μιας συγκεκριμένης πρακτικής στην οποία οι άνθρωποι έχουν αποδώσει νόημα και περιέχει συγκεκριμένους στόχους και σκοπούς που οδηγούν

τρομοκρατία, το μεταναστευτικό ζήτημα, η απόκτηση πυρηνικών όπλων από μικρές χώρες, καθώς και η παγκοσμιοποίηση. Όλες αυτές οι προκλήσεις προκαλούν δυσεπίλυτα πολιτικά προβλήματα, η αντιμετώπιση των οποίων ενδεχομένως να παρουσιάζεται θεωρητικά απλή, στην πράξη όμως αποδεικνύεται εξαιρετικά δύσκολη.

²⁹⁸ Αν και θα αποτελούσε υπερβολή να υποστηριχθεί ότι το πρόβλημα της εσωτερικής πολιτικής τάξης έχει ήδη επιλυθεί, εντούτοις αξίζει να επισημανθεί ότι υφίστανται χώρες πρότυπα που παρέχουν στους πολίτες τους υποδειγματικά σταθερή εσωτερική πολιτική τάξη, έχοντας θεσμοθετήσει δημοκρατικές αξίες και αρχές, όπως η πολιτική ισονομία και η κοινωνική πρόνοια (π.χ. Καναδάς, Φινλανδία, Δανία, Σουηδία). Η εφαρμογή τέτοιων συστημάτων διεθνώς είναι ασφαλώς δύσκολη. Παρά την ανάπτυξη του διεθνούς δικαίου και διεθνών θεσμών, οι αδυναμίες και αποτυχίες τους δεν επιτρέπουν πολλά περιθώρια αισιοδοξίας για το μέλλον. Ίσως βέβαια θα μπορούσαμε να περιορίσουμε την εφαρμογή ανάλογων καθεστώτων θεσμοθετημένης διακυβέρνησης εντός συγκεκριμένων περιοχών, όπως για παράδειγμα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όμως και σε αυτήν την περίπτωση, ο βαθμός στον οποίο η Ευρώπη αντιπροσωπεύει ένα βιώσιμο μοντέλο για άλλες περιοχές εξακολουθεί να παραμένει βάσιμα αμφισβητήσιμος.

²⁹⁹ Bleiker, R., 'Order and Disorder in World Politics', in Bellamy (ed.), *International Society and Its Critics*, 179–192.

τελικά σε συγκεκριμένα αποτελέσματα. Αυτή η διαφοροποίηση της τάξης ως γεγονότος και ως αξίας είναι συχνά δυσδιάκριτη.

Στη θεωρία της Αγγλικής Σχολής, ο Hedley Bull προσδιορίζει την τάξη ως μια ατομική ή ομαδική συμπεριφορά στις σχέσεις των ανθρώπων, που οδηγεί σε συγκεκριμένα αποτελέσματα, τη διαμόρφωση της κοινωνικής ζωής με τρόπο που προωθεί συγκεκριμένους στόχους και αξίες.³⁰⁰ Η κλασική μελέτη του Bull αναφορικά με τη θέση της τάξης στην παγκόσμια πολιτική επικεντρώνεται σε ένα κοινό πλαίσιο κανόνων και θεσμών, το οποίο έχει αναπτυχθεί εντός της «άναρχης», όπως χαρακτηριστικά ο ίδιος την αποκαλεί, κοινωνίας των κρατών. Και είναι άναρχη αυτή η κοινωνία επειδή δεν υπάρχει μια κοινή δύναμη επιβολής νόμου ή έστω συνεργασίας. Ωστόσο, αυτή η άναρχη κοινωνία κατά τον Bull είναι και μια κοινωνία όπου τα κράτη συνειδητά μοιράζονται κοινές αξίες και κανόνες, συνεργάζονται για τη δημιουργία κοινών θεσμών, επιδεικνύοντας κοινό ενδιαφέρον για τη διατήρηση αυτών των κανόνων. Είναι με λίγα λόγια μια απαραίτητη λεπτή και εύθραυστη διεθνής κοινωνία, στην οποία οι θεμελιώδεις στόχοι της διεθνούς κοινωνικής ζωής περιορίζονται στη διατήρηση των κρατών, στην προφύλαξη της ανεξαρτησίας τους και στη διευθέτηση, αλλά όχι εξάλειψη, των φαινομένων του πολέμου και της βίας μεταξύ κρατών και κοινωνιών.

Στη βάση αυτών των ιδεών δομείται ουσιαστικά, κατά τους κλασικούς θεωρητικούς της Αγγλικής Σχολής, όπως ο Buzan, μια πρώτη ανάλυση της διεθνούς τάξης, δηλαδή στη μήτρα μιας πλουραλιστικής αλλά περιορισμένης κοινωνίας κυρίαρχων κρατών, που εκούσια ή ακούσια επιδιώκουν την κοινή τους ασφάλεια.³⁰¹ Μπορούμε δηλαδή να καταλάβουμε την έννοια της παγκόσμιας πολιτικής τάξης αναλύοντας τον τρόπο και τον βαθμό με τον οποίο συγκεκριμένες κατά καιρούς πολιτικές πρακτικές και θεσμοί καταφέρνουν τελικά να μειώσουν τις αντιπαραθέσεις και να πετύχουν κάποιο βαθμό συνεργασίας και σταθερότητας. Σε αυτό ακριβώς το σημείο επεμβαίνει η ρεαλιστική παραδοσιακή σκέψη, υπό την πλουραλιστική διάσταση της Διεθνούς Κοινωνίας και προβάλλει με έντονο τρόπο ερωτήματα, όπως τι είδους τάξη και σχέσεις συνεργασίας κατάφεραν έως σήμερα τα κράτη και οι κυβερνήσεις μεταξύ τους, υπάρχουν πράγματι κοινές αρχές και κοινοί στόχοι, με τους

³⁰⁰ Bull, *The Anarchical Society*, p. 3.

³⁰¹ Buzan, *From International to World Society?*, p. 107.

οποίους τα κράτη και άλλοι φορείς (π.χ. NATO, ΕΕ, ΟΑΣΕ) επιδιώκουν να διαμορφώσουν τις μεταξύ τους συνεργασίες κτλ.:³⁰²

Για όσους σκέφτονται με αυτόν τον τρόπο, όπως για παράδειγμα ο Hurrell, η διακρατική συνεργασία και, σε μια ευρύτερη ανάλυση, το διεθνές δίκαιο είναι πολύ δύσκολο να εξασφαλίσουν και να υποστηρίξουν σταθερή και παγκόσμια ασφάλεια. Στην καλύτερη περίπτωση, μπορούν να μετριάσουν τις αντιπαραθέσεις που προκύπτουν από τη συνύπαρξη και την πολυπλοκότητα διαφορετικών κυριαρχιών.³⁰³ Επομένως, για τους πλουραλιστές θεωρητικούς της Αγγλικής Σχολής η επιδίωξη της συνεργατικής ασφάλειας δεν απαιτείται, εφόσον δια της επιδίωξης και αύξησης ισχύος επιτευχθεί η αποτροπή και άμυνα. Αντιστρέφοντας μάλιστα σχετικά ερωτήματα, όπως με ποιον τρόπο δημιουργούνται μορφές διεθνούς κοινωνίας ή σχήματα διεθνούς συνεργασίας, στα οποία ενσωματώνονται οι ελπίδες για δικαιοσύνη και εν τέλει διεθνοποιούνται συγκεκριμένες αντιλήψεις περί ιδανικής κοινωνίας, αναρωτιούνται τελικά με ποιον τρόπο θα πρέπει τα κράτη να προκαλούν μεταξύ τους τη μικρότερη δυνατή ζημιά σε μια επικίνδυνη εποχή πυρηνικών όπλων, προκειμένου να επιβιώσουν. Επομένως οι κεντρικοί στόχοι της διεθνούς κοινωνικής τάξης, άρα και ασφάλειας, είναι η επιβίωση και η συνύπαρξη. Το πολιτικό πλαίσιο που μπορεί να υποστηρίξει την προηγούμενη συλλογιστική, σύμφωνα με το έργο του Bull *Η Αναρχία Κοινωνία*, δημιουργείται από τους κεντρικούς θεσμούς της πλουραλιστικής διεθνούς κοινωνίας κρατών, δηλαδή το διεθνές δίκαιο, τις μεγάλες δυνάμεις και την ισορροπία δυνάμεων, αρά την ισχύ, τη διπλωματία και τον πόλεμο.³⁰⁴

Σε ό,τι αφορά την ισχύ (ισορροπία δυνάμεων κατά τον Bull), είναι σημαντικό να διακρίνουμε τη θέση των πλουραλιστών της Αγγλικής Σχολής από τις θέσεις των θεωρητικών του παραδοσιακού ρεαλισμού, εκείνων δηλαδή που αντιλαμβάνονται τη διεθνή ζωή ως μια κατάσταση αμετάβλητης πάλης και διαμάχης, όπου απουσιάζει κάθε στοιχείο κοινωνίας και ακόμα περισσότερο από εκείνους που αντιλαμβάνονται τον πόλεμο ως θετική αξία τόσο για τους ανθρώπους όσο και την κοινωνία. Εξακολουθούν δηλαδή να υπάρχουν πολλοί υποστηρικτές της βίαιης επιβολής της ισχύος και πολλοί άλλοι πρόθυμοι να προσφύγουν στον πόλεμο και τη βία στην επιδίωξη προσωπικών πολιτικών και οικονομικών, αλλά και θρησκευτικών στόχων.

³⁰² Stivachtis, “‘Civilizing’ the Post-Soviet/Socialist Space”, pp. 5–32.

³⁰³ Hurrell, *On Global Order*, pp. 88–89.

³⁰⁴ Αναλυτικά, βλ. Bull, *The Anarchical Society*, pp. 97–221.

Ευτυχώς σε αντιδιαστολή με το σχετικά πρόσφατο παρελθόν είναι πολύ λιγότεροι εκείνοι που θα υποστήριζαν τον πόλεμο και την αντιπαράθεση ως φυσιολογική και επιθυμητή πολιτική επιλογή για τη διαμόρφωση της παγκόσμιας τάξης. Ως εκ τούτου, και με βάση όσα εκτέθηκαν αναλυτικά σχετικά με την ασφάλεια, την τάξη και την ισχύ, για συγγραφείς όπως ο Martin Wight και ο Hedley Bull, κύρια πρόκληση ήταν να ανακτήσουν και υπερασπιστούν την «ηθικότερη» γκροτιανή ιδέα της Διεθνούς Κοινωνίας σε αντιδιαστολή τόσο προς την αντίστοιχη «βίαη» χομπσιανή διάστασή της, όπου αποδίδεται έμφαση στο στοιχείο του πολέμου και τις συρράξεις όσο και προς την εξιδανικευμένη καντιανή διάστασή της, όπου υπέρμετρη έμφαση αποδίδεται στη διεθνή αλληλεγγύη και στην επικυριαρχία της κοινωνίας των εθνών. Αυτή η γκροτιανή μέση οδός, κατά τον Buzan διαχρονικά παρέμεινε εξαιρετικά ευρεία και συγκέντρωνε μια μεγάλη ποικιλία συχνά αταίριαστων ακόμα και αντίθετων στοιχείων των δύο παραπάνω άκρων, που συχνά προκαλούσε σύγχυση.³⁰⁵

Η εύλογη σύγχυση οφειλόταν κυρίως στο γεγονός ότι μια από τις πιο σοβαρές αδυναμίες των Martin Wight και Hedley Bull φαίνεται να είναι η τάση τους να αντιμετωπίζουν την ισχύ ως ένα ξεχωριστό στοιχείο της διεθνούς ζωής, επισημαίνει ο Hurrell.³⁰⁶ Με αυτόν τον τρόπο, η γκροτιανή αντίληψη για το διεθνές δίκαιο και την κοινωνία έρχεται σε αντίθεση με το χομπσιανό στοιχείο της ισχύος και τον ανταγωνισμό ισχύος, αλλά και με την καντιανή έμφαση στην ιδέα της παγκόσμιας κοινωνίας, από την οποία απουσιάζει η ισχύς, όπως περιγράφει ο Tesón στο έργο του.³⁰⁷ Παρά το γεγονός ότι υπάρχουν ορισμένες στιγμές και καταστάσεις όπου το εύρος της ισχύος εμφανίζεται κυρίαρχο, αυτό ακριβώς είναι εκείνο που αποτυγχάνει να εκτιμήσει ορθά την κοινωνική διάσταση της ισχύος και τους πολύ σημαντικούς συνδέσμους μεταξύ της ισχύος, από τη μία, και των θεσμών, κανόνων και αξιών, από την άλλη. Ως εκ τούτου, και για τους νεορεαλιστές και για τους φιλελεύθερους η ισχύς πολύ συχνά γίνεται δεκτή απλά ως μία έννοια αντίθετη προς το νόμο. Η πολιτική δύναμη όμως, άρα και η ισχύς, δεν μπορεί να εννοηθεί αποκλειστικά και μόνον με όρους στρατιωτικής ισχύος και υλικών συστατικών, αλλά κυρίως ως θεσμικός, κοινωνικός, οικονομικός και γεωπολιτικός παράγοντας.³⁰⁸

³⁰⁵ Buzan, *An Introduction to the English School of International Relations*, pp. 19–28.

³⁰⁶ Hurrell, *On Global Order*, p. 13.

³⁰⁷ Tesón, F.R., *A Philosophy of International Law*, Boulder, CO: Westview Press, 1998, pp. 55–57.

³⁰⁸ Σε ό,τι αφορά δε την πολιτική συνεργατικής ασφάλειας, οι συγγραφείς της Διεθνούς Κοινωνίας ξεκάθαρα αναγνωρίζουν την ύπαρξη κοινών συμφερόντων. Όπως έχει αναπτυχθεί ιστορικά, η ιδέα της διεθνούς κοινωνίας ξεκινά με το επιχείρημα ότι άλλοτε η σκληρή απεικόνιση της διεθνούς ζωής είναι εμπειρικά εσφαλμένα, άλλοτε σε αυτήν υποβόσκει η πιθανότητα της συνεργασίας. Τα κράτη δηλαδή

3.9.3 Διαχείριση κρίσεων αντί διεθνούς επέμβασης

Όπως επισημάνθηκε για τις έννοιες της τάξης και ασφάλειας, αλλά και της ισχύος, στα Στρατηγικά Δόγματα της Συμμαχίας και ιδιαίτερα στο τελευταίο του 2010, γίνεται ιδιαίτερος λόγος για τη διαχείριση κρίσεων, ένας ειδικός, κομψότερος πολιτικά όρος που χρησιμοποιείται για να εκφράσει αυτό που για την Αγγλική Σχολή των Διεθνών Σχέσεων αποτελεί κατά τους Jackson και Sorensen δομικό συστατικό, τη διεθνή επέμβαση.³⁰⁹ Η διεθνής επέμβαση, μία νομικά, πολιτικά και κυρίως ιδεολογικά επίσης ιδιαίτερα αμφίσημη έννοια, δεν θα μπορούσε ασφαλώς να καταγραφεί ανοικτά στην επίσημη ρητορική του NATO, εν τοις πράγμασι όμως τόσο ιστορικά όσο και γεωστρατηγικά αποτελεί μια ακολουθούμενη πρακτική, ιδιαίτερα μετά την πτώση του Τοίχους του Βερολίνου, οπότε και εφαρμόστηκε από τη Συμμαχία σε αρκετές διαφορετικές περιοχές και καταστάσεις με την επίσημη αιτιολογία της διαχείρισης κρίσεων. Επομένως για το NATO, η ασφάλεια μέσω της διαχείρισης κρίσεων, συνεπάγεται ουσιαστικά επεμβατική δράση της Συμμαχίας υπό ορισμένες ασφαλώς προϋποθέσεις. Η διεθνής επέμβαση δηλαδή, τόσο ως πρακτική όσο και ως όρος *per se*, δύναται να διαμορφώσει αποφασιστικά την προοπτική μετεξέλιξης της Συμμαχίας, τόσο αρχικά υπό την συμβατικότερη μορφή της, αυτής της διαχείρισης κρίσεων, όσο και υπό την πραγματική της σημασία σε ένα δεύτερο επίπεδο.³¹⁰

Ειδικότερα, αξίζει να σημειωθεί ότι στο Στρατηγικό Δόγμα του 2010, ως δεύτερη στρατηγική επιλογή μετά τη «ρεαλιστική» αποτροπή και πριν την «ιδεαλιστική» συνεργατική ασφάλεια, προβάλλεται η πολιτική της διαχείρισης κρίσεων. Το συγκεκριμένο πλαίσιο δράσης, κατά τυχαία αναλογία με τα τρία ρεύματα σκέψης της θεωρίας της Αγγλικής Σχολής, δεν διακρίνεται από τη σαφήνεια που χαρακτηρίζει τις δύο άλλες επιλογές της Συμμαχίας, αν και πολλές φορές έχει επισημανθεί ότι οι κρίσεις και οι συγκρούσεις πέρα από τα σύνορα του NATO μπορούν να αποτελέσουν άμεση απειλή για την ασφάλεια της επικράτειας και των πληθυσμών του.

συνεργάζονται, επειδή ακριβώς επιδιώκουν το ενδεχόμενο κέρδος. Οι κανόνες, οι νόμοι και οι συνθήκες είναι δυνατόν να αναπτυχθούν χωρίς μία επιβλέπουσα ανώτερη εξουσία. Είναι προς το αμοιβαίο συμφέρον όλων, δηλαδή, να μειώσουν την αβεβαιότητα και την ανασφάλεια της διεθνούς ζωής. Εντούτοις, η συμφωνία κοινών συμφερόντων σπάνια είναι εύκολη, εξαιτίας του προβλήματος της διαχείρισης προβλημάτων εξουσίας, αλλά και εξαιτίας του προβλήματος της συνεννόησης και συνεργασίας μεταξύ αντιτιθεμένων και συχνά διαφορετικών αξιών.

³⁰⁹ Jackson and Sorensen, *International Relations*, pp. 133–158.

³¹⁰ Webber, 'NATO', pp. 142–143.

Εφαρμόζοντας τη συγκεκριμένη στρατηγική το NATO, μέσω ειδικών πολιτικών επιλογών, παρεμβαίνει όπου είναι δυνατόν και όταν είναι απαραίτητο, για την πρόληψη και διαχείριση κρίσεων, τη σταθεροποίηση καταστάσεων γενικής σύγκρουσης, αλλά και την υποστήριξη της ανασυγκρότησης.

Σχετικά με τη διαχείριση κρίσεων, η Συμμαχία έχει υιοθετήσει ένα μοναδικό και ισχυρό σύνολο πολιτικών και στρατιωτικών παρεμβατικών/επεμβατικών δυνατοτήτων, για να αντιμετωπίσει το πλήρες φάσμα των κρίσεων πριν, κατά τη διάρκεια ή και μετά τις συγκρούσεις. Το NATO δηλαδή χρησιμοποιεί όποτε απαιτείται έναν κατάλληλο συνδυασμό αυτών των πολιτικών και στρατιωτικών παρεμβατικών/επεμβατικών εργαλείων, για τη διαχείριση αναπτυσσόμενων κρίσεων, δυνητικά απειλών, που μπορούν να επηρεάσουν την ασφάλεια της Συμμαχίας, πριν αυτές κλιμακωθούν σε συγκρούσεις, να σταματήσουν τις συνεχιζόμενες συγκρούσεις και να συμβάλλει στην εδραίωση της σταθερότητας μετά τη σύγκρουση.³¹¹

Ουσιαστικά λοιπόν αυτό που προτείνεται μέσα από την πολιτική της διαχείρισης κρίσεων, καθώς αποτελεί κοινή πεποίθηση ότι ο καλύτερος τρόπος διαχείρισης των συγκρούσεων είναι αυτές να αποτραπούν πριν συμβούν, είναι τελικά το NATO να παρακολουθεί, αναλύει και επεμβαίνει με συγκεκριμένους ασφαλώς τρόπους συνεχώς στο διεθνές περιβάλλον για την πρόβλεψη κρίσεων και, όπου απαιτείται, να λαμβάνει επιπλέον ενεργά μέτρα για την αποτροπή της κλιμάκωσης μιας σύγκρουσης. Τα διδάγματα που αποκομίστηκαν από τις επιχειρήσεις του NATO, ιδίως στο Αφγανιστάν και τα Δυτικά Βαλκάνια, καθιστούν πλέον σαφές ότι είναι απαραίτητη μια συνολική πολιτική και στρατιωτική προσέγγιση για την αποτελεσματική διαχείριση κρίσεων. Η Συμμαχία ακολουθεί πιστά μια πολιτική ενεργούς συνεργασίας με άλλους διεθνείς παράγοντες πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τις κρίσεις, για να ενθαρρύνει τη συνεργατική ανάλυση, τον προγραμματισμό και τη διεξαγωγή των δραστηριοτήτων επιτόπου, προκειμένου να μεγιστοποιηθεί η συνοχή και η αποτελεσματικότητα της συνολικής διεθνούς επεμβατικής προσπάθειας.³¹²

Ακόμη και στην περίπτωση όμως όπου η πρόληψη των συγκρούσεων αποτυγχάνει, η Συμμαχία εμφανίζεται προετοιμασμένη και ικανή να διαχειριστεί τις συνεχιζόμενες εχθροπραξίες, καθώςον διαθέτει ισχυρές δομές και δοκιμασμένες ικανότητες διαχείρισης συγκρούσεων, συμπεριλαμβανομένης της ικανότητας για

³¹¹ Hodge, C.C., 'Full Circle: Two Decades of NATO Intervention', *Journal of Transatlantic Studies*, Vol. 11, No. 4, 2013, pp. 351–355.

³¹² Williams, 'Out of Area and Very Much in Business?', pp. 73–75.

ανάπτυξη και διατήρηση ισχυρών στρατιωτικών δυνάμεων μέσω ασφαλώς της διεθνούς επέμβασης. Αρκετές είναι οι περιπτώσεις άλλωστε όπου οι συμμαχικές επιχειρήσεις έχουν επιδείξει αποφασιστική συμβολή στις διεθνείς προσπάθειες διαχείρισης συγκρούσεων. Ακόμη όμως και όταν λήγουν οι συγκρούσεις και η διεθνής κοινότητα υποχρεούται να παράσχει συνεχή στήριξη και να δημιουργεί τις προϋποθέσεις για διαρκή σταθερότητα, το ΝΑΤΟ φέρεται προετοιμασμένο και ικανό να συμβάλλει στη σταθεροποίηση και την ανοικοδόμηση, σε συνεργασία και διαβούλευση, όπου είναι δυνατόν, με άλλους σχετικούς διεθνείς παράγοντες (π.χ. ΟΗΕ, ΕΕ κτλ.).³¹³ Προκειμένου δε να ενισχυθεί ακόμη περισσότερο η αποτελεσματικότητα της Συμμαχίας σε όλο το φάσμα της διαχείρισης κρίσεων, όπως έχει ήδη επισημανθεί νωρίτερα, προωθούνται πολιτικές περαιτέρω ανάπτυξης διαύλων επικοινωνίας και ανταλλαγής πληροφοριών, ώστε να προβλέπεται με ασφαλέστερο τρόπο το πότε και πού θα προκύψουν κρίσεις, αλλά και πώς μπορούν να προληφθούν καλύτερα.³¹⁴

Όπως όμως επισημάνθηκε παραπάνω, η στρατηγική διαχείριση κρίσεων αποτελεί μια ιδιαίτερος αμφιλεγόμενη και εντόνως αμφισβητούμενη πολιτική επιλογή, που προϋποθέτει μια διευρυμένη νομική βάση συναποδοχής και πολιτικής σύμπλευσης από το σύνολο της Συμμαχίας και της διεθνούς κοινότητας προκειμένου να εφαρμοστεί. Αυτός ο αναγκαίος πολιτικός συγχρωτισμός για την εφαρμογή μιας πολιτικής διαχείρισης κρίσεων, απαιτεί παράλληλα γενναίες θεσμικές υποχωρήσεις και πρωτοβουλίες που θα μπορούσαν να δικαιολογηθούν υπό το πρίσμα έκτακτων περιστάσεων κυρίως ανθρωπιστικού χαρακτήρα. Ιστορικά το ΝΑΤΟ χρησιμοποίησε το συγκεκριμένο πλαίσιο δράσης, προκειμένου να υποστηρίξει πολιτικά, να δικαιολογήσει νομικά και τελικά να εφαρμόσει επιχειρησιακά πολιτικές ασφαλείας, με την επίκληση όμως όχι του κλασικού διεθνούς δίκαιου, αλλά νεότερων και ανθρωπιστικών διαστάσεων και εκφάνσεών του.³¹⁵ Ως εκ τούτου, η μετεξέλιξη και ο νέος προσανατολισμός του διεθνούς δικαίου δημιούργησε τον απαραίτητο νομικό χώρο στην αντιμετώπιση και διαχείριση ανθρωπιστικών κρίσεων, όχι μόνο για τη Συμμαχία αλλά και για άλλους θεσμούς (π.χ. ΟΗΕ), προκειμένου να αναπτυχθούν πρωτοβουλίες όπως η παγκόσμια προστασία ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι διεθνείς

³¹³ Oertel, 'The United Nations and NATO'.

³¹⁴ Seagle, 'Intelligence Sharing Practices Within NATO', pp. 562–563.

³¹⁵ Hodge, 'Full Circle', pp. 351–355.

ανθρωπιστικές επεμβάσεις, η ευθύνη προστασίας των κρατών, η διεθνής δράση ΜΚΟ κτλ..

Ως εκ τούτου, η πολιτική διαχείρισης κρίσεων, όπως ρητά καταγράφεται στο ισχύον Στρατηγικό Δόγμα, προϋποθέτει την πολιτική και νομική αποδοχή μιας συνειδητής στρατηγικής διεθνών επεμβάσεων, όποτε απαιτείται, κατά παρέκκλιση κλασικών αρχών. Η ανάληψη του ρόλου κατ' επίκληση, αλλά και αυτόκλητου φορέα διεθνούς επέμβασης υιοθετήθηκε από τη Συμμαχία μετά των πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού με διεθνείς επεμβάσεις, άλλοτε νόμιμες και άλλοτε παράνομες, άλλοτε επιτυχημένες και άλλοτε ανεπιτυχείς, αποτελώντας όμως ακόμη και σήμερα την αιχμή της πολιτικής εξωστρέφειας της Συμμαχίας, η οποία επενδύει σταδιακά ολοένα και περισσότερο σε ανάλογο είδους αποστολές. Οι επεμβάσεις στο Κοσσυφοπέδιο στα Βαλκάνια, στη Λιβύη στην Αφρική και στο Αφγανιστάν στην Ασία, αλλά και άλλες μικρότερες επιχειρήσεις του ΝΑΤΟ παγκοσμίως καταδεικνύουν την ιδιαίτερη βαρύτητα που επέδειξε και συνεχίζει να επιδεικνύει η Συμμαχία στην πολιτική της επέμβασης στο πλαίσιο της διεθνούς ανθρωπιστικής προστασίας.³¹⁶

Για την υιοθέτηση και υποστήριξη όμως της παραπάνω πολιτικής διαχείρισης κρίσεων, που αποτελεί την πλέον δημοφιλή πολιτική της Συμμαχίας, απαιτήθηκε αρχικά η μακροχρόνια προετοιμασία του απαραίτητου νομικού και πολιτικού πλαισίου, εν συνεχεία η πολιτικοϊστορική αναγκαιότητα που θα πρόσφερε τον απαραίτητο χώρο δράσης, αλλά και η δημιουργία ενός κατάλληλου και πειστικού ιδεολογικού αφηγήματος. Η λεπτομερής ανάλυση όλων των παραπάνω εξελίξεων και δεδομένων του διεθνούς δικαίου καταγράφεται στο κεφάλαιο που ακολουθεί, καθόσον κρίνεται απαραίτητη για την ανάδειξη της σημασίας της διεθνούς επέμβασης, αυτού του δομικού παράγοντα της θεωρίας της Αγγλικής Σχολής, στον μελλοντικό σχεδιασμό της Συμμαχίας από το 1990 έως και σήμερα και στην προοπτική μετεξέλιξής της σε παγκόσμιο φορέα διεθνούς ασφαλείας.

³¹⁶ Alkopher, T.D., 'From Kosovo to Syria: The Transformation of NATO Secretaries General's Discourse on Military Humanitarian Intervention', *European Security*, Vol. 25, No. 1, 2016, pp. 49–71.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Σύγχρονο πλαίσιο ασφαλείας και διεθνές δίκαιο: Από τις νέες μορφές βίας και απειλών στα ανθρώπινα δικαιώματα και την ανθρωπιστική επέμβαση

4.1 Οι προβληματικές συνέπειες στην εφαρμογή της συλλογικής ασφάλειας λόγω των νέων μορφών βίας και απειλών

Στη διεθνή πολιτική σκηνή, οι θέσεις και οι προβληματισμοί σχετικά με το διεθνές δίκαιο και τη διεθνή νομιμοποίηση του πολέμου, των επεμβάσεων και γενικότερα της χρήσης βίας επιφέρουν σημαντικές θεωρητικές και πολιτικές επιπτώσεις. Ειδικότερα, στη θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας αλλά και στο σύνολο της διεθνολογικής θεωρίας οι προβληματισμοί για το διεθνές δίκαιο, όπως εξηγεί και επισημαίνει η Welsh περιπλέκουν ακόμη περισσότερο τις συζητήσεις περί συλλογικής αντίδρασης σε περιπτώσεις παραδοσιακών, αλλά και νέων απειλών κατά της διεθνούς ασφάλειας.³¹⁷ Ως εκ τούτου, πριν από την παράθεση λεπτομερειών που αφορούν συγκεκριμένα στα ανθρώπινα δικαιώματα και τη διεθνή ανθρωπιστική παρέμβαση, επιβάλλεται μια σύντομη κυρίως περιγραφή βασικών εννοιών και πολιτικών προβληματισμών που αφορούν τις μορφές των απειλών, τα είδη βίας, τους θεσμικούς και εξωθεσμικούς εμπλεκόμενους παράγοντες σε καταστάσεις κρίσεων, τον μεταβαλλόμενο χαρακτήρα του πολέμου, την ασφάλεια και την παγκοσμιοποίηση, αλλά και τις επακόλουθες θεσμικές και πολιτικές επιπτώσεις όλων των παραπάνω, σύμφωνα με την αναλυτική οπτική και προσέγγιση που ακολούθησε ο Andrew Hurrell στο βιβλίο του *On Global Order*.³¹⁸

Ακολουθώντας μια σαφέστατα πιο «αλληλέγγυα» προσέγγιση, πολύ πιο κοντά στην θεώρηση των Vincent και Buzan, αρκετά διαφοροποιημένη από εκείνη των Wight και Bull, ο Hurrell αναγνωρίζει ότι η διαχείριση πολλών και διαφορετικής μορφής απειλών πολύ πιθανό τελικά να απαιτεί μια ιδιαίτερος ισχυρή πολιτική βούληση, αλλά και επίμονη διαρκή παρεμβατικότητα, που τις περισσότερες φορές κινείται οριακά ή καταπατεί ανοικτά τη διεθνή νομιμότητα, θέση που ταυτίζεται με αντίστοιχες επισημάνσεις τόσο της Welsh όσο και του Wheeler.³¹⁹ Άλλωστε, όπως συνάγουν πειστικά οι Buzan και Weaver, η ασφάλεια πλέον είναι σαφώς ένα ζήτημα

³¹⁷ Welsh, J.M., 'Conclusion: The Evolution of Humanitarian Intervention on International Society', in Welsh (ed.), *Humanitarian Intervention and International Relations*, pp. 176–180.

³¹⁸ Hurrell, *On Global Order*, pp. 142–161.

³¹⁹ Wheeler, *Saving Strangers*.

που ξεπερνά τα παραδοσιακά σύνορα.³²⁰ Δεδομένης της «ιερότητας» των κανόνων που αφορούν τη μη παρέμβαση στα εσωτερικά τρίτων κρατών, αλλά και την αυτοδιάθεση, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι ανακύπτουν σημαντικά προβλήματα στη νομιμότητα οποιασδήποτε επεμβατικής πολιτικής, ενισχύοντας ταυτόχρονα εθνικιστικά ένστικτα που είναι ιδιαίτερα δημοφιλή σήμερα στη διεθνή πολιτική σκηνή. Επιπλέον, επειδή ένα μεγάλο μέρος των σύγχρονων απειλών χαρακτηρίζεται από πολυπλοκότητα και διαφοροποίηση στο είδος της βίας που εφαρμόζεται, υπενθυμίζει ο Hurrell, δεν είναι λίγες οι φορές που η μία απειλή ουσιαστικά επικαλύπτει ή συγκρούεται με την άλλη, με αποτέλεσμα τελικά αυτές οι απειλές, σε συνδυασμό με το είδος της εφαρμοζόμενης κάθε φοράς μορφής βίας, να μην απειλούν αποκλειστικά και μόνον την ασφάλεια ενός κράτους, αλλά να εμφανίζονται σωρευτικά περισσότερο διευρυμένες τόσο γεωγραφικά, από τον έναν τόπο στον άλλο, όσο και χρονικά, από τη μία περίοδο στην άλλη.³²¹

Μεταξύ των διαφορετικών ειδών βίας που σχηματοποιούν τις απειλές και προκαλούν τις κρίσεις, ο Hurrell αναγνωρίζει την πολιτική βία (ως δράση που σχεδιάζεται από οργανωμένες ομάδες της κοινωνίας κατά άλλων ομάδων), την κοινωνική βία (με την μορφή εμφύλιων πολέμων και αγώνων μεταξύ πολιτικών και στρατιωτικών ομάδων, ένοπλες εξεγέρσεις, επαναστατικά κινήματα και εγχώρια τρομοκρατία), αλλά και την ατομική βία ανεξαρτήτως δόλου.³²² Συναφώς ο Hurrell διακρίνει και άλλα ειδικότερα είδη βίας, όπως τη βία του οργανωμένου εγκλήματος (εγκληματικές οργανώσεις με βασικό χαρακτηριστικό την παροχή προστασίας ή χρήσης βίας για οικονομικό όφελος και κέρδος), αλλά και τη θρησκευτική και φανατική βία.³²³

Ως εκ τούτου, η ποικιλία των νέων απειλών που προκαλεί η πολυπλοκότητα των μορφών βίας, σημαίνει ότι ακόμη κι εκείνοι που έχουν κοινά συμφέροντα και αξίες, σπάνια συμφωνούν και συχνότερα διαφωνούν τόσο ως προς την ακριβή φύση και το είδος της απειλής, όσο και ως προς την ορθότερη και καταλληλότερη ληπτέα δράση ως απάντηση στην εκάστοτε απειλή. Έτσι ενώ οι παραδοσιακές στρατιωτικές απειλές

³²⁰ Buzan and Waever, *Regions and Powers*, pp. 476–478.

³²¹ Hurrell, *On Global Order*, p. 177.

³²² Οι ιδιαίτερες μορφές βίας σαφώς επηρεάζουν την πολιτική αντίδραση. Εξίσου σαφές είναι ότι δεν υπάρχει τίποτα ουδέτερο σε αυτές τις ταξινομήσεις. Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα πολιτικής που αντιμετωπίζουν σήμερα οι κυβερνήσεις, είναι αν θα νομιμοποιήσουν την κοινωνική βία με την αντιμετώπισή της ως πολιτικής πράξης και την προσπάθεια εξεύρεσης λύσης μέσω ανοικτού πολιτικού διαλόγου με την ηγεσία των κοινωνικών ομάδων που την εκφράζουν. Η τρομοκρατία έχει προσθέσει μια νέα και πολιτικά διχαστική συστροφή σε αυτά τα μακροχρόνια διλήμματα.

³²³ Hurrell, *On Global Order*, p. 186.

συσπειρώναν συμμαχίες απέναντι στον κοινό κίνδυνο, οι νέες απειλές ως εγγενώς πολύπλοκες και αμφίσημες τις περισσότερες φορές διαιρούν παρά ενώνουν, καθώς είναι απολύτως φυσικό οι διαφορετικές εθνικές θέσεις να αντικατοπτρίζουν θεμελιωδώς διαφορετικές προοπτικές και πολιτικές αντιμετώπισης.³²⁴

Μια ακόμη σημαντική επίπτωση της ασφάλειας στο διεθνές σύστημα αφορά το προβληματικό πλαίσιο των εμπλεκόμενων μη κρατικών και εξωθεσμικών παραγόντων.³²⁵ Εκτός από τον ρόλο που έχουν διαδραματίσει εσχάτως οι ΜΚΟ σε πολλές ζώνες συγκρούσεων, σημαντική είναι πλέον η αύξηση της χρήσης βίας εκ μέρους των ιδιωτικών φορέων. Για το συγκεκριμένο πρόβλημα ο Pattison αποφαίνεται ότι η διαρκώς φθίνουσα ικανότητα αρκετών αδύναμων κρατών (*failed states*) να επιβάλουν στο εσωτερικό τους την έννομη τάξη, έχει οδηγήσει σε πολλά μέρη του κόσμου στην ιδιωτικοποίηση της κρατικής βίας, άρα και στην ιδιωτικοποίηση της εσωτερικής και κοινωνικής ασφάλειας, καθώς οι πολίτες πλέον επιδιώκουν να προστατεύονται, είτε μέσω δικών τους πρωτοβουλιών και σχηματισμού παραστρατιωτικών ομάδων, είτε μέσω μιας ιδιώνυμης αγοράς υπηρεσιών προστασίας, από μια διαρκώς επεκτεινόμενη και ιδιαίτερα επικερδή εμπορική προσφορά.³²⁶ Ασφαλώς η προσφορά και ζήτηση μισθοφορικών υπηρεσιών δεν αποτελούν ένα πρωτόγνωρο φαινόμενο, καθώς τα μισθοφορικά σώματα συνυπάρχουν ιστορικά με τις ένοπλες συγκρούσεις από αρχαιοτάτων χρόνων. Σε ό,τι αφορά όμως τη σύγχρονη εποχή και ειδικά εντός του εδραιωμένου πλέον βεστυφλιανού κρατοκεντρικού συστήματος ασφαλείας, που μετρά αρκετούς αιώνες αδιαμφισβήτητης συναποδοχής, ο αυξημένος ρόλος των ιδιωτικών επιχειρήσεων ασφαλείας αξιολογείται πλέον ως ιδιαίτερα προβληματικός, λόγω των σοβαρών προβλημάτων που προκαλεί μεταξύ άλλων και σε θέματα διεθνούς δικαίου, αυτήν την ιδιαίτερα σημαντική παράμετρο στη θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας.

Ουσιαστικά διαπιστώνεται μια αλλοίωση της θεσμικής και νομικής έννοιας όχι πλέον μόνο του κράτους αλλά και του πολέμου, μέσω της διάκρισης μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής βίας, καθώς και της αμφισβήτησης του μονοπωλίου στον νόμιμο εξαναγκασμό εκ μέρους του κράτους, σημειώνει emphatically ο Hurrell.³²⁷ Αυτό το ιδιαίτερο προνόμιο άλλωστε χαρακτηρίζει, διακρίνει και προσφέρει την εξέχουσα

³²⁴ *Ibid.*, p. 177.

³²⁵ Buzan and Waever, *Regions and Powers*, p. 479.

³²⁶ Pattison, J., *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect: Who Should Intervene?*, Oxford and New York: Oxford University Press, 2010, pp. 207–209.

³²⁷ Hurrell, *On Global Order*, p. 178.

θέση του κράτους, στις περισσότερες θεωρίες Διεθνών Σχέσεων, ως κοινώς αποδεκτού και απόλυτου φορέα άσκησης οργανωμένης βίας.

Περαιτέρω, ως γνωστόν, ο πόλεμος αφορά τη βία μεταξύ οργανωμένων ομάδων, είτε πρόκειται για κράτη είτε για άλλους φορείς (π.χ. συμμαχίες) για την επίτευξη πολιτικών σκοπών. Είναι δηλαδή μια σύγκρουση μεταξύ πολιτικών παραγόντων, άρα και μια πολιτική πράξη, ή τουλάχιστον επέκταση αυτής κατά το σκεπτικό του Carl Von Clausewitz στο κλασικό *Vom Kriege* (*Περί Πολέμου*). Αυτό είναι και το κύριο διακριτό στοιχείο με βάση το οποίο ο διακρατικός κλασικός πόλεμος θα διακρινόταν νομικά από την ιδιωτική βία, κατά της οποίας υπήρχε κοινός τρόπος εναντίωσης, εξού και ο χαρακτηρισμός πειρατών και τρομοκρατών ως εχθρών της ανθρωπότητας (*hostis humani generis*).³²⁸ Επομένως ο πόλεμος πλέον ως θεσμός νομιμοποιεί μια συγκεκριμένη σύγκρουση πολιτικού χαρακτήρα με τη συμμετοχή πολιτικών παραγόντων. Δεδομένης όμως της πολιτικής, οικονομικής και στρατιωτικής αδυναμίας πολλών κρατών, της εγνωσμένης προβληματικής στη διάκριση μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού πολέμου, αλλά και του μονοπωλίου του κράτους επί της άσκησης νόμιμης βίας (των δύο δομικών δηλαδή στοιχείων που πρωτοεμφανίστηκαν παράλληλα με το κλασικό κρατοκεντρικό σύστημα), η θεσμική υπόσταση του σύγχρονου κράτους της διεθνούς κοινωνίας έχει αλλοιωθεί σημαντικά, εξαιτίας της ενδυνάμωσης άλλων παραγόντων και ομάδων και της ευρείας ιδιωτικοποίησης, τόσο της βίας όσο και της ασφάλειας.

Κατόπιν των παραπάνω, ως σημαντική συνέπεια της προβληματικής της ασφάλειας στο διεθνές σύστημα, ο Buzan σημειώνει ότι αυτός ακριβώς ο μεταβαλλόμενος χαρακτήρας της έχει οδηγήσει σε σύγχυση των κατηγοριοποιήσεων της βίας.³²⁹ Ως εκ τούτου, σύμφωνα με τις κατηγοριοποιήσεις της, η χρήση βίας είναι πλέον νομικά, πολιτικά και ηθικά δομημένη με τρόπο που έχει οδηγήσει σε σοβαρές συζητήσεις επανεξέτασης των κατηγοριών προληπτικής επίθεσης και προληπτικής αυτοάμυνας.³³⁰ Όπως και με την ανθρωπιστική επέμβαση όμως, όπως αυτή παρουσιάζεται από τους Wheeler, Welsh και Fiott σε κεφάλαιο που ακολουθεί, οι κίνδυνοι κατάχρησης φαίνεται να είναι απαράδεκτα υψηλοί, καθώς ακόμη και η ιδέα

³²⁸ *Ibid.*.

³²⁹ Buzan and Hansen, *The Evolution of International Security Studies*, pp. 187–188.

³³⁰ Συγκεκριμένα, η προσπάθεια των ΗΠΑ ως ηγεμονικής δύναμης επιβολής του διεθνούς συστήματος να προβάλλει πειστικά ένα τέτοιο δόγμα έχει βρεθεί στο επίκεντρο μεγάλης κριτικής και ασφαλώς όχι άδικα. Βλ., για παράδειγμα, τα κλασικά αμερικανικά δόγματα περί προληπτικών επιθέσεων, όπως η επίθεση στο Ιράκ και οι βομβαρδισμοί της Συρίας μετά από πληροφορίες για πιθανή χρήση χημικών όπλων κατά αμάχων.

ότι ένα κράτος μπορεί μονομερώς να αποφασίσει να χρησιμοποιήσει βία εναντίον ενός άλλου, αποτελεί θεμελιώδη πρόκληση για τις υφιστάμενες και αποδεκτές καταστατικές νόρμες.³³¹ Ωστόσο, η ανάγκη για εμπλοκή σε μια τέτοια συζήτηση και σοβαρή επανεξέταση όλου του πολιτικού, θεσμικού, ιδεολογικού και νομικού πλαισίου ασφαλείας είναι πλέον υπαρκτή και ενεστώσα, επειδή ακριβώς το πρόβλημα δεν είναι θεωρητικό, αλλά άκρως επίκαιρο και πρακτικό, ακόμη και αν η πιθανότερη «λύση», ήτοι η διεθνής επέμβαση, φαίνεται συνήθως να απορρίπτεται εκ των προτέρων.³³²

Ομοίως, η προβληματική και οι έντονες ενστάσεις σχετικά με τον αγώνα κατά της τρομοκρατίας, αφορούν στην επιλογή της μορφής και του τρόπου διεξαγωγής «ανάλογου» πολέμου, παράλληλα με τη δίωξη των εγκληματιών τρομοκρατών, υπενθυμίζουν οι Buzan και Waever.³³³ Πολύ σοβαρή θεωρείται και η μεγάλη πολιτική αμφισβήτηση, που δικαιολογημένα αναπτύσσεται λόγω των πολιτισμικών και νομικών διαφορών στις ισορροπίες που πρέπει να τηρηθούν μεταξύ των τελικά εμπλεκομένων φορέων. Οι διαφορές αυτές είναι αναπόφευκτες, καθόσον η τρέχουσα διεθνής έννομη τάξη είναι ανεπαρκώς εξοπλισμένη ή και απρόθυμη να ασχοληθεί ουσιαστικά με τη νομική διευθέτηση και αποκατάσταση των υφιστάμενων προβλημάτων διεθνούς ασφάλειας.

Στην προβληματική ρητορική περί διεθνούς νομιμότητας, εξίσου σημαντικός αλλά σχετικά παραμελημένος είναι και ο «ψυχολογικός ρόλος» της ανισότητας των κρατών, ένα πρόβλημα που στις Διεθνείς Σχέσεις εξετάζεται ειδικότερα στο πλαίσιο των αντιπαραθέσεων και της ανισότητας Βορρά-Νότου.³³⁴ Για τις περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες, οι συχνότερες απειλές για την ασφάλειά τους είναι εσωτερικές και έχουν τις ρίζες τους στην ισχνή οικονομική τους ανάπτυξη, καθώς και στις αβέβαιες και συχνά αντικρουόμενες διαδικασίες κρατικής οικοδόμησης. Η ανισότητα δηλαδή παρίσταται ως ένα από τα βασικά προβλήματα της υπανάπτυξης. Η ανισότητα πρέπει επίσης να θεωρηθεί ως κεντρική αιτία πολλών μορφών κοινωνικής βίας, εθνοτικών συγκρούσεων και εμφυλίων πολέμων. Η φτώχεια και ο

³³¹ Fiott, D., 'Realist Thought and Humanitarian Intervention', *International History Review*, Vol. 35, No. 4, 2013, pp. 766–782.

³³² Parekh, B., 'The Dilemmas of Humanitarian Intervention: Introduction', *International Political Science Review*, Vol. 18, No. 1, 1997, pp. 5–7.

³³³ Buzan and Waever, *Regions and Powers*, pp. 466–467.

³³⁴ Howorth, J., 'Humanitarian Intervention and Post-Conflict Reconstruction in the Post-Cold War Era: A Provisional Balance-Sheet', *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 26, No. 2, 2013, pp. 288–309.

υπερπληθυσμός, η ιδιωτικοποίηση πόρων και η υποβάθμιση του περιβάλλοντος προάγουν τις κοινωνικές συγκρούσεις και εμπλέκονται στις συζητήσεις περί των αιτιών των αποτυχημένων κρατών, ενώ παράλληλα και η προβληματική μεταναστευτικών ροών, καθώς και άλλες βασικές συνθήκες επιτείνουν και επηρεάζουν τον βαθμό υποστήριξης των τρομοκρατικών κινημάτων σε αυτές τις περιοχές.³³⁵

Επιπλέον, οι κοινωνικές συγκρούσεις που εκκινούν ή ερείδονται στην ανισότητα, μπορούν να λάβουν πολλές μορφές και δεν μπορούν να αναλυθούν εύκολα, καθώς έως σήμερα δεν υπάρχει ευρεία ακαδημαϊκή συναίνεση σχετικά με τον ακριβή τρόπο με τον οποίο η ανισότητα σχετίζεται με την κοινωνική βία και κατ' επέκταση τον πόλεμο, τις απειλές και τη διεθνή ασφάλεια.³³⁶ Ωστόσο, οι περισσότερες μελέτες περί συγκρούσεων αντιμετωπίζουν την ανισότητα ως δυνητικά σημαντικό παράγοντα, ειδικά όταν λαμβάνονται υπόψη και οι αποσταθεροποιητικές επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης σχετικά με την κρατική ισχύ, την αυξημένη διαφάνεια των κοινωνιών και τον εύκολο επηρεασμό τους από εξωτερικές δυνάμεις και διάφορους διεθνείς παράγοντες.³³⁷

Ο Bellamy προσθέτει στις παραπάνω σκέψεις του Hurrell ότι η ανισότητα και το περιβάλλον αλληλεπιδρούν επίσης με δυνητικά αποσταθεροποιητικούς τρόπους, καθώς η παρουσία ή έλλειψη φυσικών πόρων συνεπιφέρει δυνητικά στην ίση ή άνιση κοινωνική κατανομή των πόρων. Ενώ όμως η ανισότητα είναι επίσης κεντρικής σημασίας για τις παραδοσιακές θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων και τις λοιπές προσεγγίσεις περί ασφάλειας, η θεωρητική της προσέγγιση παραγνωρίζει συνήθως την ασφάλεια των γυναικών, των περιθωριακών, των φτωχών και όλων όσων παρίστανται κοινωνικά ανένταχτοι, η ασφάλεια των οποίων περιθωριοποιήθηκε διαχρονικά λόγω της στενότητας και του εθνοκεντρικού ορισμού της ασφάλειας.³³⁸

Τελευταίο και ίσως σημαντικότερο στοιχείο στην προβληματική της ασφάλειας του διεθνούς συστήματος αποτελεί η ίδια η μεταβαλλόμενη φύση της παγκοσμιοποίησης, που υπογραμμίζει την ουσιαστική αμφισβήτηση της διεθνούς

³³⁵ Hurrell, *On Global Order*, p. 295.

³³⁶ Woods, N., 'Order, Globalization, and Inequality in World Politics', in A. Hurrell and N. Woods (eds.), *Inequality, Globalization, and World Politics*, 8–35, Oxford and New York: Oxford University Press, 1999.

³³⁷ Hurrell, *On Global Order*, pp. 165–191.

³³⁸ True, J., 'Feminism', in Bellamy (ed.), *International Society and Its Critics*, pp. 154–155.

ασφάλειας.³³⁹ Στην παγκοσμιοποιημένη πλέον διεθνή κοινωνία, οι μαζικές επικοινωνίες και η απελευθέρωση των οικονομικών συναλλαγών αποδεικνύονται ιδιαίτερος προβληματικές για τη νέα ατζέντα ασφάλειας, λόγω του τρόπου με τον οποίο διευκολύνουν παράνομες δραστηριότητες, ενώ παράλληλα αυξάνεται ο αριθμός και η αποτελεσματικότητα των τρομοκρατικών επιθέσεων. Με τον ίδιο τρόπο λειτουργεί και η διεθνής εγκληματικότητα, όπου η διεύρυνση αγορών και θυμάτων εκμετάλλευσης ξεπερνά σύνορα και θεσμικά εγχώρια όργανα αντιμετώπισης και καταστολής λαμβάνοντας ανεξέλεγκτες διεθνείς διαστάσεις. Επιπρόσθετα, η παγκοσμιοποίηση και η τεχνολογική εξέλιξη παρέχουν πλέον στις εν λόγω εξτρεμιστικές και εγκληματικές ομάδες νέους τρόπους προβολής τους, παγκόσμιας εμβέλειας προπαγανδιστικά μέσα, νέους τρόπους στρατολόγησης, καθώς και νέες μορφές χρηματοδότησης.

Μέσα σε αυτό το ανασφαλές πλαίσιο απειλών και κινδύνων για την ασφάλεια της διεθνούς κοινότητας δυστυχώς ακόμη και σήμερα δεν υπάρχει ένας αδιαμφισβήτητος και αντικειμενικός τρόπος για να αποφασιστεί τι πραγματικά έχει σημασία και σε τι πρέπει να αποδοθεί έμφαση και προσοχή, παρά τις προσπάθειες και θέσεις των Buzan και Hurrell με την σχετική αρθρογραφία και βιβλιογραφία τους. Η ασφάλεια ως έργο θεωρητικά αποδίδεται και ενσωματώνεται στην εκάστοτε κυβερνητική πολιτική στο εσωτερικό, ενώ παράλληλα στη διεθνή σκηνή θεωρητικά αποδίδεται και πρέπει να εφαρμόζεται από αρμόδιους θεσμούς (π.χ. διεθνείς οργανισμούς) και δυνάμεις (ισχυρά κράτη, συμμαχίες).³⁴⁰ Για αυτές τις δυνάμεις όμως σήμερα αμφισβητείται έντονα το κατά πόσο απολαμβάνουν υψηλό βαθμό διεθνούς αποδοχής και αναγνώρισης, καθόσον οι ακολουθούμενες διεθνείς πολιτικές πρακτικές και διαδικασίες τους, επειδή δεν είναι κοινωνικά κατασκευασμένες, αναπόφευκτα αντικατοπτρίζουν και τις ανισότητες του άναρχου διεθνούς συστήματος.

Εντός του παραπάνω πλαισίου, το οποίο θεωρητικά αποκαλείται Διεθνείς Σπουδές Ασφάλειας και αποτελεί ιδιαίτερο πεδίο έρευνας των Διεθνών Σχέσεων που επηρεάζει και τη θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας με κύριους εκφραστές τους Buzan και Hurrell, οι νέες προκλήσεις ασφάλειας αντιμετωπίζονται καθορίζονται από τη μορφή και ένταση των απειλών, τον προσδιορισμό των παραγόντων που συμμετέχουν

³³⁹ Κούφα, Κ., *Περί της Περιφερειακής Μορφής Οργανώσεως της Διεθνούς Κοινωνίας*, Θεσσαλονίκη: Επιστημονικά Δημοσιεύματα ΙΔΑΔΔΣ, 1975, σελ. 155.

³⁴⁰ Kivimäki, T., 'Power, Contribution and Dependence in NATO Burden Sharing', *European Security*, Vol. 28, No. 1, 2019, pp. 66–72.

στη διαδικασία επισήμανσής τους, αλλά και τον προσδιορισμό των συμφερόντων, τα οποία ενδεχομένως εξυπηρετούνται με την αντιμετώπιση και χαρακτηρισμό συγκεκριμένων ζητημάτων τελικά ως απειλών. Ως εκ τούτου, ο Hurrell συγκεκριμένα επισημαίνει ότι ένα ζήτημα καθίσταται ζήτημα ασφάλειας, επειδή ένα κράτος, ένας διεθνής οργανισμός, μια ΜΚΟ, μια τρομοκρατική ομάδα ή ακόμα και τα μέσα ενημέρωσης το επέβαλαν και καταχώρησαν επιτυχώς στη νέα ατζέντα ασφαλείας, και όχι επειδή κρίνεται σημαντικό ή ως απειλή.³⁴¹ Επομένως η διαδικασία δημιουργίας απειλών, το πώς δηλαδή εμφανίζεται ή δημιουργείται μια απειλή, αποτελεί κεντρικό στοιχείο της εξήγησης γιατί αυτό το ζήτημα χαρακτηρίστηκε έτσι. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι θα πρέπει να υιοθετηθεί μια συλλήβδην απορριπτική πρακτική νέων απειλών διεθνούς ασφάλειας, υπενθυμίζει ο Hurrell, καθώς ορισμένες απειλές για την ασφάλεια ενέχουν πολύ ευρύτερους κινδύνους, όπως συμβαίνει σήμερα στην Συρία και Μέση Ανατολή, που μπορούν να αντιμετωπιστούν ικανά από τη διεθνή κοινότητα, εφόσον ασφαλώς υπάρξει ισχυρή συναίνεση και κοινό ενδιαφέρον για την καταπολέμηση συγκεκριμένων απειλών και κινδύνων.

Τέλος ο Hurrell καταλήγει στο συμπέρασμα ότι είναι αληθές το πλουραλιστικό επιχείρημα ότι η σταθερότητα στις σχέσεις μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων παρέχει το απαραίτητο πολιτικό πλαίσιο εντός του οποίου συγκεκριμένες μορφές κινδύνων και απειλών μπορούν να αντιμετωπιστούν, μεταξύ άλλων και από πολυμερείς οργανισμούς και συμμαχίες. Επεξηγεί δε (ο Hurrell) ότι εάν αναζητηθούν απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα με ηθικούς όρους, θα καταλήγαμε ότι για τους υποστηρικτές της ασφάλειας, η ηθική υπαγορεύει ότι απέναντι σε κάθε είδους υπαρξιακές απειλές, η ανθρώπινη ασφάλεια θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει ως έννοια σε τελική ανάλυση την ασφάλεια από καταπατήσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, από την πείνα και όλες τις μορφές βίας. Για τους ρεαλιστές η απάντηση είναι εξίσου απλή, αλλά πολύ διαφορετική, αφού σύμφωνα με την άποψή τους δεν υπάρχει διεθνής ασφάλεια, όπως δεν υπάρχει και Διεθνής Κοινωνία, καθώς για αυτούς η μόνη σημαντική ασφάλεια είναι αυτή του κράτους. Με την προσέγγιση αυτή εξηγείται και η ιδιαίτερα δημοφιλής, αλλά και απαισιόδοξη θέση τους ότι ένας οργανισμός, όπως ο ΟΗΕ, θα είναι πάντα επιρρεπής στο ενδεχόμενο μετατροπής της αποστολής του από αυτή της «συλλογικής ασφάλειας» σε εκείνη της «επιλεκτικής ασφάλειας».³⁴²

³⁴¹ Hurrell, *On Global Order*, p. 181.

³⁴² *Ibid.*, p. 181.

Αφού καταγράφηκαν σύντομα ορισμένοι θεωρητικοί και πολιτικοί παράγοντες που επηρεάζουν το πλαίσιο ασφαλείας της διεθνούς κοινωνίας, θέσεις και προβληματισμοί σχετικά με το διεθνές δίκαιο και γενικότερα τη χρήση βίας, είναι ευκολότερο να περιγραφεί και κατανοηθεί το νομικό υπόβαθρο και σύγχρονο κανονιστικό πλαίσιο που αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα, την κυριαρχία, τη διεθνή ανθρωπιστική επέμβαση, αλλά και την ευθύνη προστασίας εκ μέρους της διεθνούς κοινότητας.

4.2 Τα όρια της κρατικής κυριαρχίας στη σύγχρονη διεθνή κοινωνία

Στο πολιτειοκεντρικό διεθνές σύστημα, όπως περιγράφεται στην *Άναρχη Κοινωνία* του Bull, κεντρική θέση κατέχει η αρχή της κρατικής κυριαρχίας. Το κράτος αποτελεί την απόλυτη πολιτική οντότητα και το σημαντικότερο υποκείμενο τόσο του διεθνούς δικαίου όσο και των Διεθνών Σχέσεων, με αποτέλεσμα είτε να υφίσταται αποκλειστικά μόνο του κατά τη ρεαλιστικότερη θεώρηση, είτε σύμφωνα με νεοφιλελεύθερες προσεγγίσεις να προηγείται λοιπών αρχών και εννοιών, όπως αυτών της δικαιοσύνης, του ανθρωπισμού και της διεθνούς αλληλεγγύης.³⁴³

Στη θεωρία της Αγγλικής Σχολής επομένως το κράτος αποτελεί ένα πραγματικό νομικό φαινόμενο με πολιτική και θεσμική διάσταση που ασκεί την κυριαρχία του θέτοντας κανόνες, οι οποίοι διέπουν το σύνολο των σχέσεων των πολιτών τόσο μεταξύ τους όσο και με το ίδιο το κράτος.³⁴⁴ Κατ' επέκταση, η έννοια της κρατικής κυριαρχίας προσλαμβάνει πέραν της νομικής και μια πραγματική διάσταση, η οποία προσδιορίζεται από τα συστατικά στοιχεία του κράτους, ήτοι τον λαό, την επικράτεια και την εξουσία στην οποία αυτός υπόκειται.³⁴⁵ Προϋπόθεση επομένως άσκησης της κρατικής κυριαρχίας με αυτήν την έννοια είναι ο σεβασμός των κανόνων αυτών από την κρατική εξουσία και κατ' επέκταση ο αυτοπεριορισμός και έλεγχος της κρατικής εξουσίας από το ίδιο το κράτος στο εσωτερικό του, όπως επισημαίνει ο Vincent.³⁴⁶

Παράλληλα δηλαδή οι θεωρητικοί της γκροτιανής και νεοφιλελεύθερης διάστασης της Διεθνούς Κοινωνίας, όπως οι Vincent παλιότερα και Wheeler και

³⁴³ McGrew, A., 'Globalization and Global Politics', in Baylis, Smith, and Owens (eds.), *The Globalization of World Politics*, pp. 23–31.

³⁴⁴ Bleiker, 'Order and Disorder in World Politics', p. 188

³⁴⁵ Tesón, *A Philosophy of International Law*, pp. 55–57. Δεδομένου ωστόσο ότι ο λαός αποτελεί συστατικό στοιχείο του κράτους, το τελευταίο δεν είναι δυνατό, κατά παράβαση των κανόνων που το ίδιο θέτει, να στρέφεται εναντίον του λαού του, καθώς κάτι τέτοιο θα αντέβαινε στον ίδιο το σκοπό της ύπαρξής του και θα αυτοακυρωνόταν.

³⁴⁶ Vincent, *Human Rights and International Relations*.

Welsh, υποστηρίζουν ότι η κρατική κυριαρχία επιδέχεται περιορισμούς και στην εξωτερική της διάσταση μέσω των κανόνων του διεθνούς δικαίου.³⁴⁷ Έτσι, αν και το διεθνές δίκαιο φαίνεται ότι βρίσκεται καταρχήν σε πλήρη αντίθεση με την έννοια της κρατικής κυριαρχίας, η ίδια η εξέλιξη και δομή του διεθνούς συστήματος δεν καταλείπει στα κράτη μεγάλα περιθώρια υιοθέτησης αυτόνομης πολιτικής, η οποία θα ερχόταν σε σύγκρουση με τους κοινά αποδεκτούς διεθνείς κανόνες, που γίνονται αποδεκτοί σε υπερεθνικό επίπεδο. Έτσι η κρατική κυριαρχία ελέγχεται πλέον θεσμικά τόσο από το θεσπισμένο από την ίδια εσωτερικό νομικό πλαίσιο, όσο και από το διεθνές δίκαιο.³⁴⁸

Παρά την κεντρική θέση που κατέχει η έννοια της κρατικής κυριαρχίας στις Διεθνείς Σχέσεις εν γένει, αλλά και στην πλουραλιστική ερμηνεία του διεθνούς συστήματος κατά την Αγγλική Σχολή, το τελευταίο διάστημα πληθαίνουν οι επικριτές της με το ιδεαλιστικό επιχείρημα ότι στη σύγχρονη παγκόσμια πολιτική, η αντίληψη του λαού «ως ενός απρόσωπου» και νομικά επικίνδυνου αόριστου συστατικού του κράτους πρέπει να αντικατασταθεί από την «κοινωνία» ή την «ανθρώπινη κοινότητα», προτάσσοντας έτσι τον άνθρωπο έναντι του κράτους ως το βασικό υποκείμενο του διεθνούς συστήματος. Αποτέλεσμα αυτής της κριτικής διεργασίας αποτελεί η αποδοχή του φαινόμενου της παγκοσμιοποίησης, ήτοι της ενιαίας αντίληψης και οργάνωσης του σύγχρονου κόσμου, σε αντίθεση με τον κατακερματισμό που απορρέει από την παραδοσιακή ρεαλιστική εφαρμογή της αρχής της κρατικής κυριαρχίας.

Μέσω της παγκοσμιοποίησης, η οποία αποτελεί μια διεργασία ομογενοποίησης εθνικών δομών και θεσμών και στοχεύει στη δημιουργία μιας υπερεθνικής πολιτικής, πολιτισμικής, οικονομικής και πνευματικής συναντίληψης του διεθνούς συστήματος, στο πεδίο των διεθνών σχέσεων λαμβάνει χώρα μια προσπάθεια αποσύνδεσης από την κρατική, πολιτισμική και εθνική συλλογικότητα και επιχειρείται η επιβολή ενός εξωκοινωνικά κατασκευασμένου παγκόσμιου πολιτισμού ή, όπως χαρακτηριστικά το αποκαλεί ο Bellamy, μιας «παγκοσμιοποιημένης πολιτείας».³⁴⁹ Ταυτόχρονα πλέον κάνουν την εμφάνισή τους νέα υπερεθνικά και υποεθνικά υποκείμενα με νέες μορφές εξουσίας που περιορίζουν και προκαλούν ανοικτά την κρατική εξουσία. Συνέπεια αυτής της διεργασίας είναι η παγίωση μιας ολοένα και περισσότερο υπερεθνικής

³⁴⁷ Shue, 'Limiting Sovereignty', pp. 14–16.

³⁴⁸ Tesón, *A Philosophy of International Law*, p. 57.

³⁴⁹ Falk, R., '(Re)Imagining the Governance of Globalization', in Bellamy (ed.), *International Society and Its Critics*, p. 202.

πολιτικής αντιμετώπισης της έννομης τάξης, με παράλληλη υποχώρηση του πολιτειοκεντρικού συστήματος.³⁵⁰

Ως εκ τούτου, η αρχή της κρατικής κυριαρχίας φαίνεται να παρίσταται πλέον ολοένα και περισσότερο ασυμβίβαστη με τα δεδομένα της σύγχρονης εποχής. Η κρατική κυριαρχία δηλαδή απαξιώνεται σταδιακά από το ίδιο το κράτος που υποβαθμίζεται σε διεκπεραιωτή ζητημάτων τοπικής διαχείρισης, δημιουργώντας ωστόσο πολλές φορές περισσότερα προβλήματα από όσα καλείται να επιλύσει.

4.3 Δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων και Διεθνής Κοινωνία

Το πεδίο του δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με όλες τις πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές του προεκτάσεις αποτελεί κρίσιμο συστατικό στοιχείο τόσο της ρασιοναλιστικής όσο και της ιδεαλιστικής διάστασης στη θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας. Η εισαγωγή του στη θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας οφείλεται κατά κύριο λόγο στο έργο του R.J. Vincent *Human Rights and International Relations*, όπου καταδεικνύεται ότι η προστασία της ζωής και των φυσικών δικαιωμάτων του ατόμου αποτελούσαν πλέον σοβαρό θέμα διεθνούς ενδιαφέροντος, σχετιζόμενο έμμεσα ή άμεσα και με την διεθνή ασφάλεια.³⁵¹

Στην πράξη βέβαια η αποφασιστική επιρροή του δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις διεθνείς σχέσεις γενικότερα, αλλά και στη Διεθνή Κοινωνία από την οπτική του πλουραλιστών θεωρητικών της (Wight και Bull) αμφισβητείται, καθώς οι σχετικές παραβιάσεις εξακολουθούν και παραμένουν ευρέως διαδεδομένες.³⁵² Η σχετική επιχειρηματολογία αφορά το γεγονός ότι κατά κανόνα οι κυβερνήσεις αποφεύγουν ή αγνοούν τις υποχρεώσεις που απορρέουν από σχετικές συνθήκες περί ατομικών δικαιωμάτων, διότι η νομοθεσία για τα ανθρώπινα δικαιώματα τις επηρεάζει στο πιο ευαίσθητο σημείο τους, στον τρόπο δηλαδή που επιτρέπεται και μπορούν να ασκούν εξουσία επί των πολιτών τους. Εντούτοις, αν και τα ανθρώπινα δικαιώματα εξακολουθούν να παραβιάζονται σε πολλά μέρη του κόσμου, η σχετική διάσταση δικαίου, παρά τις αποτυχίες της, έχει σηματοδοτήσει μια

³⁵⁰ Cerny, P.G., *Rethinking World Politics: A Theory of Transnational Neopluralism*, New York: Oxford University Press, 2010, pp. 157–174.

³⁵¹ Vincent, *Human Rights and International Relations*.

³⁵² Αν και ο Bull τελικά μετακινήθηκε από την πλουραλιστική του θέση προς την αλληλέγγυα προσέγγιση. Βλ. σχετικά Caney, 'British Perspectives on Internationalism, Justice and Sovereignty', p. 267.

πραγματική καμπή στον τομέα των Διεθνών Σχέσεων και ειδικότερα στην Αγγλική Σχολή.³⁵³

Οι περισσότεροι υποστηρικτές του δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων επιμένουν στο επιχείρημα ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα απορρέουν από την αξιοπρέπεια του ατόμου και είναι καθολικά και αδιαίρετα, καθώς εάν οι άνθρωποι πεθαίνουν από πείνα, ασθένειες ή φτώχεια, δεν μπορούν να ασκήσουν κανένα από τα άλλα δικαιώματά τους. Από την άλλη πλευρά, συντάσσονται οι πολέμιοι της ιδέας των διεθνών ανθρωπίνων δικαιωμάτων με κύριο επιχείρημα ότι όλη η ιδέα αποτελεί προϊόν του δυτικού ατομικισμού και ότι ορισμένοι κύκλοι δυτικής συνήθως προέλευσης προσπαθούν να επιβάλλουν τα ανθρώπινα δικαιώματα σε άλλους πολιτισμούς, ακολουθώντας συστηματικά μια μορφή πολιτιστικού ιμπεριαλισμού.³⁵⁴

Οι παραπάνω σκεπτικιστές και υπέρμαχοι του κρατοκεντρικού συστήματος που αμφισβητούν σφόδρα τη σημασία και αξία του δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, προχωρούν ακόμη περισσότερο. Το διεθνές νομικό σύστημα, επισημαίνουν, είναι αποσπασματικό και ελλιπές. Σε αντίθεση με τα εθνικά νομικά συστήματα, δεν υπάρχει καμία αστυνομική δύναμη.³⁵⁵ Από τη μία, η μοναδική ενιαία μόνιμη δικαστική αρχή, το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, ασχολείται μόνον με διακρατικές διαφορές και μόνον όταν τα εμπλεκόμενα κράτη συμφωνούν και αποδέχονται τη διεθνή δικαιοδοσία του στην ανακύπτουσα κατά περίπτωση διαφορά τους. Συναφώς, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, από την άλλη, είναι ένα όργανο συνομιλιών και όχι ένα σώμα νομοθεσίας, αντίθετα με τις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, του μοναδικού «εκτελεστικού» διεθνούς οργάνου, οι οποίες όμως τελικά υπόκεινται στο δικαίωμα βέτο ενός από τα πέντε Μόνιμα Μέλη του.³⁵⁶ Όταν οι καταστάσεις καταφτάνουν στα άκρα δε, αυτοί οι σκεπτικιστές υποστηρίζουν με σαφή ρεαλιστική διάθεση ότι μόνον η βία και όχι το διεθνές δίκαιο παραμένει η βασική αρχή αναφοράς των διεθνών σχέσεων. Ωστόσο, αυτός ο σκεπτικισμός πλέον είναι λιγότερο πειστικός, αφού συγκρίνει άμεσα την εθνική με τη διεθνή νομοθεσία, μια σύγκριση τουλάχιστον παραπλανητική. Ο ισχυρισμός δηλαδή ότι χωρίς μια παγκόσμια κυβέρνηση το διεθνές δίκαιο ποτέ δεν θα μπορέσει να λειτουργήσει με τον ίδιο τρόπο που λειτουργούν τα εθνικά δίκαια, εκτός

³⁵³ Hall, I., 'The "Revolt against the West" Revisited', in Dunne and Reus-Smit (eds.), *The Globalization of International Society*, p. 352.

³⁵⁴ *Ibid.*, p. 354.

³⁵⁵ Pattison, *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect*, p. 4.

³⁵⁶ *Ibid.*, p. 188.

από υπερβολικός και άδικος ασφαλώς δεν οδηγεί αυτόματα στο συμπέρασμα ότι το διεθνές δίκαιο είναι άνευ ουσιαστικού αντικειμένου και άρα θα πρέπει να αγνοηθεί.³⁵⁷

Αναμφίβολα, η ανησυχία για τα ανθρώπινα δικαιώματα πάντα θα ανταγωνίζεται με πολιτικά, στρατηγικά και εμπορικά συμφέροντα. Οι στρατιωτικές επεμβάσεις αποκλειστικά και μόνον για λόγους ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα εξακολουθούν να είναι σπάνιες και κατάλληλες ίσως μόνον στις πιο ακραίες περιπτώσεις. Και όμως τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν αναμφισβήτητα καταστεί πλέον παράγοντας στις διεθνείς σχέσεις και δεν είναι πάντα, τουλάχιστον σήμερα, ο λιγότερο σημαντικός, όπως επεσήμαναν οι Vincent, Pattison, Wheeler και Welsh.

Ως εκ τούτου, σύμφωνα με μια πιο φιλελεύθερη θεώρηση των παραπάνω θεωρητικών της Αγγλικής Σχολής, τα κράτη θα συνεχίσουν να σέβονται την κυριαρχία των άλλων κρατών παρά το γεγονός ότι το κλασικό δόγμα του απαραβίαστου των συνόρων και της εθνικής κυριαρχίας τελεί υπό σοβαρή αμφισβήτηση και ίσως χρήζει αναθεώρησης.³⁵⁸ Σε μια εποχή κατά την οποία η εθνική κυριαρχία δεν είναι πλέον απόλυτη, αλλά υπό όρους, αφού με την ένταξή τους στις διεθνείς συνθήκες οι περισσότερες κυβερνήσεις έχουν αποδεχθεί την ιδέα ότι μπορούν να αυτοπεριοριστούν και να εκχωρήσουν σημαντικό μέρος της κυριαρχίας τους, δημιουργούνται πλέον αυξημένες υποχρεώσεις στο σύνολο της διεθνούς κοινότητας, με αποτέλεσμα τελικά οι κυβερνήσεις να εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το αν σέβονται τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα των πολιτών τους, καταλήγει η Welsh περιγράφοντας τα όρια της κυριαρχίας.³⁵⁹

Ωστόσο όμως θα ήταν τουλάχιστον αφελές να υποστηριχθεί ότι η διεθνής κοινωνία και ο κόσμος συνολικά μπορεί να γίνει γρήγορα καλύτερος και ειρηνικότερος. Άλλωστε αντίστοιχα σε πολλές περιοχές του πλανήτη, η ίδρυση και αποδοχή του κράτους δικαίου χρειάζεται γενιές ολόκληρες, όχι μόνο μερικά χρόνια. Ως εκ τούτου, οι συνθήκες, οι συμβάσεις και οι διεθνείς συμφωνίες, που με τόσο κόπο και διαπραγμάτευση ακολούθησαν μετά την έγκριση της Οικουμενικής

³⁵⁷ Για να γίνει κατανοητή η παραπάνω θέση, αρκεί μια επισήμανση για το πώς λειτουργούν συνήθως τα περισσότερα εθνικά νομικά συστήματα. Οι περισσότεροι πολίτες υπακούουν στο εσωτερικό «εθνικό» δίκαιο όχι επειδή φοβούνται την αστυνομία, αλλά από αίσθηση της κοινωνικής υποχρέωσης και αυτοσεβασμού, δηλαδή δεν το κάνουν φοβούμενοι αποκλειστικά, ή ακόμη και κατά κύριο λόγο, τον εξαναγκασμό. Αυτό δεν σημαίνει ότι το εθνικό δίκαιο δεν λειτουργεί. Θα σταματήσει να λειτουργεί μόνο όταν οι νομοταγείς πολίτες χάσουν το σεβασμό τους στον νόμο ή αρχίσουν να αισθάνονται ότι δεν αξίζει πλέον να τον τηρούν. Εάν ποτέ αυτό συμβεί, δεν θα υπάρχει καμία αστυνομική δύναμη, που να μπορεί να επιβάλλει τότε την τάξη.

³⁵⁸ O'Hagan, 'The Question of Culture', p. 218.

³⁵⁹ Shue, 'Limiting Sovereignty', p. 16.

Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, έχουν αρχίσει πλέον να φαίνονται σαν μια λίστα από ευσεβείς πόθους παρά σαν μια βάσιμη ελπίδα για το τι αναμένεται από τις κυβερνήσεις σε έναν όλο και πιο αλληλοεξαρτώμενο κόσμο στη σημερινή άναρχη διεθνή κοινωνία.

Οι περισσότεροι σύγχρονοι θεωρητικοί της Αγγλικής Σχολής, όπως για παράδειγμα οι Buzan, Wheeler και Weaver, φαίνεται ότι αποδίδουν μεγάλη έμφαση στα προβλήματα που ανακύπτουν όταν η εξωτερική πολιτική καθοδηγείται από ανησυχίες για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη δημοκρατία.³⁶⁰ Όσον αφορά τα μεμονωμένα κράτη, φοβούνται ότι αυτή η πολιτική θα οδηγήσει σε υπέρμετρες εξωτερικές πολιτικές σταυροφορίες και ίσως στην ανεξέλεγκτη και επικίνδυνη διεύρυνση στόχων. Το πιθανότερο αποτέλεσμα θα ήταν μια ασταθής εξωτερική πολιτική, που θα ταλαντευόταν μεταξύ υπερβολικής δέσμευσης και παρεμβατισμού (εκ μέρους ισχυρών χωρών), αφενός, και απογοήτευσης και υποχώρησης (ορισμένων άλλων αδύναμων χωρών), αφετέρου. Όσον αφορά το σύστημα, η συνοχή μιας φιλελεύθερης τάξης θα υπονομεύεται πάντα από τα προβλήματα των δύο μέτρων και δύο σταθμών, δηλαδή της ιδιοτελούς συμπεριφοράς, καλυμμένης με ιδεαλιστικά αφηγήματα από χώρες που επιλέγουν μόνον τις περιπτώσεις ανθρωπιστικής κρίσης και παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που εξυπηρετούν τελικά άλλα πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα.

Το παράδοξο της συλλογικότητας ήταν πάντα ότι η επιτυχής ανάδειξη των «καθολικών» ή «παγκόσμιων» ανθρωπιστικών αξιών εξαρτάται συνήθως από την προθυμία των ιδιαίτερα ισχυρών κρατών να τις προωθήσουν και ότι η επιτυχής προώθησή τους θα συνέβαλε στο να ενισχυθεί η ήδη έντονη ανισότητα, επισήμανε ο Hurrell.³⁶¹ Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, άλλωστε, επέτρεψε έναν ευρύτερο ορισμό των «εθνικών συμφερόντων» και μεγαλύτερο περιθώριο για την προώθηση φιλελεύθερων στόχων. Ωστόσο, ακόμη και στη δεκαετία του 1990, τα προβλήματα της επιλεκτικής επίκλησης πανανθρώπινων αξιών και δικαιωμάτων δεν εξαφανίστηκαν.

³⁶⁰ Caney, 'British Perspectives on Internationalism, Justice and Sovereignty'.

³⁶¹ Hurrell, *On Global Order*, p. 160.

4.4 Ανθρωπιστική επέμβαση και Διεθνής Κοινωνία

Όπως ήδη προαναφέρθηκε, ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών επιτάσσει την ειρηνική διευθέτηση των διεθνών διαφορών, απαγορεύοντας τη χρήση ή απειλή χρήσης ένοπλης βίας και την επέμβαση ενός κράτους στις εσωτερικές υποθέσεις άλλου κράτους. Παρόλο που ο Χάρτης προβλέπει εξαιρέσεις στις εν λόγω απαγορεύσεις, η περιγραφή τους είναι εξαιρετικά περιοριστική και δεν αφήνει περιθώριο για μονομερείς ενέργειες (πέραν του δικαιώματος αυτοάμυνας που τυποποιείται στο Άρθρο 51 και ρυθμίζεται συμπληρωματικά από το διεθνές έθιμο), όπως εν προκειμένω η ανθρωπιστική επέμβαση. Ωστόσο, αρκετοί είναι εκείνοι που υποστηρίζουν μια διασταλτική ερμηνεία και ανάγνωση του Χάρτη, όπως για παράδειγμα ο Mathias Hardegen. Σύμφωνα με τον Σατλάνη, ο Hardegen χαρακτηρίζει την απαγόρευση επέμβασης χωρίς εξουσιοδότηση από το Συμβούλιο Ασφαλείας ως μια τυπολατρική γραμματική ερμηνεία, πίσω από την οποία μπορούν να οχυρώνονται ανενόχλητα κάθε λογής διεφθαρμένα καθεστώτα και αδίστακτες συμμορίες. Με αυτόν τον τρόπο, εξηγεί ο Σατλάνης, ο Hardegen επιστρατεύοντας μια τελεολογικά συσταλτική ερμηνεία της απαγόρευσης χρήσης ένοπλης βίας, υποστηρίζει ότι ο υπέρτατος σκοπός της απαγόρευσης είναι, απολύτως περιοριστικά, η προστασία του πληθυσμού ενός κράτους από τη διεξαγωγή ενός επιθετικού πολέμου και συνεπώς η ανθρωπιστική επέμβαση, ευρισκόμενη εκτός του ρυθμιστικού πεδίου της εν λόγω απαγόρευσης, είναι επιτρεπτή όταν αποσκοπεί στην προστασία του πληθυσμού από ενέργειες που προσιδιάζουν σε κρατική ή παρακρατική τρομοκρατία.³⁶² Ως εκ τούτου, η ανθρωπιστική επέμβαση οριοθετείται και διακρίνεται από παρόμοιες πρακτικές, όπως της παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας, από την οποία διαφέρει όχι μόνο στις συνέπειες και στα έννομα αποτελέσματά της, αλλά και στον τρόπο άσκησης της, δεδομένου ότι η ανθρωπιστική επέμβαση εμπεριέχει και το στοιχείο της χρήσης βίας, το οποίο έρχεται σε αντίθεση με το πνεύμα και τη γενικότερη απαγόρευση περί χρήσης βίας του άρθρου 2 παράγραφος 4 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, πλην ασφαλώς των εξαιρέσεων του Κεφαλαίου VII.³⁶³

Στο πλαίσιο της ανθρωπιστικής επέμβασης, η χρήση ένοπλης βίας αποσκοπεί στην προστασία των πολιτών του κράτους υποδοχής της επέμβασης και όχι του

³⁶² Σατλάνης, Χ.Ν., «Η Μονομερής Ανθρωπιστική Επέμβαση ως Πρακτική που Εξελίσσεται Δυναμικά στις Διεθνείς Σχέσεις και Διαμορφώνει Έθιμο», *Το Σύνταγμα*, Τεύχος 1, 2011, σελ. 31–32.

³⁶³ Fiott, 'Realist Thought and Humanitarian Intervention', pp. 781–782.

επεμβαίνοντος. Η δικαιολογητική βάση της ανθρωπιστικής επέμβασης συνίσταται εξάλλου στην προστασία των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων των πολιτών του καθού η επέμβαση κράτους, τα οποία παραβιάζονται είτε από την ίδια την κυβέρνηση ή από παραστρατιωτικές ή τρομοκρατικές ένοπλες ομάδες ή συμμορίες, οι οποίες δρουν με την ανοχή ή χάριν της αδυναμίας καταστολής και αντιμετώπισής τους από την κυβέρνηση του αποτυχημένου κράτους.

Ως θεωρία, η ανθρωπιστική επέμβαση έβρισκε έρεισμα στο παρελθόν, και συγκεκριμένα στη περίοδο πριν την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού, περισσότερο σε θεωρητικές μελέτες παρά στην ακολουθούμενη, τουλάχιστον σε επίσημο επίπεδο, πρακτική των κρατών. Ωστόσο, η καθιέρωση και εξέλιξη του δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσω της παραγωγής των οικουμενικά αποδεκτών διεθνών κειμένων προστασίας τους, είχαν ως αποτέλεσμα την αναγνώριση από τη διεθνή κοινότητα της ανάγκης πραγματοποίησης διεθνών επεμβάσεων με τη χρήση ένοπλης βίας, προκειμένου η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων να μην καταστεί κενό γράμμα, αναφέρει χαρακτηριστικά η Welsh.³⁶⁴

Παρά τις εξελίξεις αυτές, ο Pattison υπενθυμίζει ότι η ανθρωπιστική επέμβαση εξακολουθεί να μην συνιστά κανόνα διεθνούς δικαίου και να παραμένει, ως εκ τούτου, εκτός του νομικού πλαισίου που ρυθμίζει τη μονομερή προσφυγή στη χρήση βίας στο πλαίσιο του *ius ad bellum*.³⁶⁵ Επίσης, στην απαγόρευση χρήσης ένοπλης βίας του άρθρου 2 παράγραφος 4 (ΧΗΕ) δεν προβλέπεται κάποια εξαίρεση για ανθρωπιστικούς λόγους, ενώ και η κατοχυρωμένη στο άρθρο 51 (ΧΗΕ) εξαίρεση λόγω άμυνας καταλαμβάνει μόνον περιπτώσεις, όπου το υποκείμενο της άμυνας είναι αποκλειστικά το επικαλούμενο την εξαίρεση κράτος (που δέχεται την επίθεση). Κατ' επέκταση, η ακολουθούμενη πρακτική των κρατών δεν παρίσταται μέχρι στιγμής ικανή να θεμελιώσει την ύπαρξη διεθνούς εθίμου, κυρίως διότι λείπει αφενός το στοιχείο της πεποίθησης δικαίου (*opinio juris*) σχετικά με τη νομιμότητα της χρήσης βίας στο πλαίσιο της ανθρωπιστικής επέμβασης και αφετέρου λόγω της δεδομένης απροθυμίας της διεθνούς κοινότητας να αποδεχθεί την ανθρωπιστική επέμβαση *de lege ferenda*.³⁶⁶

³⁶⁴ Wheeler, N.J., 'The Humanitarian Responsibilities of Sovereignty: Explaining the Development of a New Norm of Military Intervention for Humanitarian Purposes in International Society', in Welsh (ed.), *Humanitarian Intervention and International Relations*, pp. 32–34.

³⁶⁵ Pattison, *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect*, pp. 221–224.

³⁶⁶ Pattison, 'Whose Responsibility to Protect?', p. 265.

Από την άλλη πλευρά, ορισμένοι θεωρητικοί, όπως οι Pattison, Welsh και Wheeler, προβαίνουν σε μια πιο διασταλτική ερμηνεία του Χάρτη και επισημαίνουν αφενός ότι η ανθρωπιστική επέμβαση είναι απολύτως σύμφωνη με τους σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών, καθότι τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν την *ultima ratio* του διεθνούς δικαίου, αφετέρου ότι η ανθρωπιστική επέμβαση εκφεύγει του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 2 παράγραφος 4 (ΧΗΕ), διότι δεν στρέφεται, όπως επιτάσσει το εν λόγω άρθρο, κατά της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας ενός κράτους. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τους υποστηρικτές αυτής της άποψης, όπως ο Wheeler, η ανθρωπιστική επέμβαση δεν αντιβαίνει ούτε στην απαγόρευση επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις ενός κράτους, καθώς η μαζική και συστηματική παραβίαση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελούν διεθνή εγκλήματα, για τα οποία η διεθνής έννομη τάξη έχει, βάσει κανόνα διεθνούς αναγκαστικού δικαίου (*ius cogens*), την έναντι πάντων υποχρέωση (*erga omnes*) να προβεί στη καταστολή τους, ακόμα και με χρήση ένοπλης βίας. Συνεπώς, από το συνδυασμό των δύο αυτών στοιχείων (*ius cogens* και υποχρέωση *erga omnes*) μπορεί να αποδοθεί επίφαση νομιμότητας στο επιχείρημα ότι κάθε κράτος αποκτά δικαίωμα προς αντίδραση και αποκατάσταση της διεθνούς παρανομίας και το οποίο είναι σύμφωνο με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τον Χάρτη.³⁶⁷

4.5 Η ιδεαλιστική διάσταση της ανθρωπιστικής επέμβασης

Στο νομικό αδιέξοδο που οδηγεί η καθομολογούμενη παραβίαση του διεθνούς δικαίου από τη διεθνή επέμβαση, αντιπαραβάλλεται συχνά, και όχι ασφαλώς με ιδιαίτερη επιτυχία, από θεωρητικούς ιδεαλιστές όπως ο Tesón ένα αρκετά δημοφιλές επιχείρημα περισσότερο ηθικής και λιγότερο νομικής φύσης, σύμφωνα με το οποίο η διεθνής παρέμβαση όταν πραγματοποιείται με ανθρωπιστικά κίνητρα μπορεί ενδεχομένως να παραβιάζει τη διεθνή κανονιστική δικαιοταξία, όμως σίγουρα δεν είναι ανήθικη. Ως εκ τούτου ακόμα και παράνομες διεθνείς επεμβάσεις δύνανται να θεωρηθούν ηθικά δικαιολογημένες στις περιπτώσεις που ανθρωπιστικές ανάγκες τις επιβάλλουν.³⁶⁸

Σε κάθε περίπτωση πάντως το επιχείρημα ότι μια ανθρωπιστική επέμβαση μπορεί να είναι «παράνομη αλλά ηθική», δεν είναι πειστικό νομικά, καθώς είτε οι παρεμβαίνοντες ενεργούν μονομερώς είτε συλλογικά, όταν οι επεμβάσεις στερούνται

³⁶⁷ Wheeler, *Saving Strangers*, p. 45.

³⁶⁸ Tesón, 'Humanitarian Intervention', p. 195.

σχετικής εξουσιοδότησης του Συμβουλίου Ασφαλείας, όρο εκ των ων ουκ άνευ, ακόμα και όταν εκπορεύονται από καθαρά ανθρωπιστικούς λόγους και κίνητρα, θα κρίνονται νομικά αίολες και μόνον μια «πρόφαση ηθικής» θα μπορούσε ενδεχομένως ιδεολογικά να τις δικαιολογήσει. Ως γνωστόν όμως, η ηθική δεν συνάδει πάντα με το δίκαιο. Ο Wheeler συμφωνεί με τον Wersey ότι ουσιαστικά η εμμοτική επίκληση της ηθικής διάστασης της ανθρωπιστικής επέμβασης αποτελεί μια άκρως επικίνδυνη πολιτική θέση που βάλει άμεσα και υπονομεύει τα ίδια δομικά συστατικά του σύγχρονου διεθνούς νομικού συστήματος και των όποιων θεσμικών εγγυήσεων αυτό αντιπροσωπεύει.³⁶⁹

Συνεχίζοντας την παραπάνω προσέγγιση, ο Wheeler διερωτάται δηκτικά «γιατί θα πρέπει ένα κράτος να υπακούει ένα νομικά δεσμευτικό ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας του Κεφαλαίου VII, όταν βλέπει τους άλλους να αγνοούν την εξουσία του Συμβουλίου ... και τι είδους διεθνής τάξη υφίσταται όταν νομοταγή κράτη καλούνται να μην τηρήσουν το νόμο, προκειμένου να διατηρηθούν τα ελάχιστα πρότυπα ανθρωπισμού». Ο Wheeler επεκτείνει ακόμη περισσότερο την τολμηρή επιχειρηματολογία του, υποστηρίζοντας ότι η απαγόρευση της δυνατότητας για μια «ηθική εξαίρεση» από το διεθνές δίκαιο ενδεχομένως θα οδηγήσει στην «ηθική πτώχευση» του διεθνούς δικαίου.³⁷⁰ Συμπληρώνοντας το ίδιο σκεπτικό, ο Wheeler ξεκαθαρίζει ότι παράλληλα με την ηθική πρέπει να αποδίδεται έμφαση και στην νομιμότητα (*legitimacy*), καθώς η τελευταία αποτελεί «συστατικό της διεθνούς δράσης», καταλήγοντας ότι «οι δράσεις των κρατών θα περιορίζονται εάν δεν μπορούν να τους αποδοθεί ένας εύλογος νομιμοποιητικός λόγος».³⁷¹

Ο Wheeler δηλαδή δεν ασχολείται με το εάν τα κίνητρα ενός κράτους για μια διεθνή επέμβαση είναι φανερά ανθρωπιστικά ή ανειλικρινή ή ακόμα και πολιτικά εγωιστικά. Αυτό που τον ενδιαφέρει περισσότερο στην ανθρωπιστική επέμβαση είναι αν υπάρχουν πραγματικές ανθρωπιστικές δικαιολογίες και σοβαρά προσδοκώμενα αποτελέσματα που να δικαιολογούν την επέμβαση, ανεξάρτητα από την ύπαρξη ιδιοτελούς συμφέροντος. Αναβαθμίζοντας τον θετικό αντίκτυπο από τα αναμενόμενα αποτελέσματα και παραμερίζοντας πολιτικές σκοπιμότητες και κίνητρα, ο Wheeler θεωρεί ότι η προσπάθεια νομιμοποίησης των λόγων της επέμβασης θα οδηγήσει τελικά στην ανάπτυξη νέων αποδεκτών προτύπων: «Μόλις συσταθούν, (αυτά τα

³⁶⁹ Wheeler, *Saving Strangers*, p. 41.

³⁷⁰ *Ibid.*, p. 52.

³⁷¹ *Ibid.*, p. 287.

πρότυπα) οι κανόνες θα χρησιμεύσουν για να περιορίσουν ακόμη και τους πιο ισχυρούς δρώντες στο διεθνές σύστημα».³⁷²

Συναφώς, αναγνωρίζοντας ο Wheeler τη δυναμική των εσωτερικών πολιτικών και κοινωνικών πιέσεων των δυτικών κοινωνιών, καθώς και τις ανθρωπιστικές ευαισθησίες και αντανακλαστικά των πολιτών τους, υποστηρίζει πως η άποψη ότι οι ΗΠΑ και οι λοιποί φορείς χάραξης «δυτικής» πολιτικής χειραγωγούν τη νομιμοποιητική ιδεολογία του ανθρωπισμού προς εξυπηρέτηση ιδιοτελών συμφερόντων, αγνοεί κάτι πολύ σημαντικό. Αγνοεί το βαθμό στον οποίο οι αξιώσεις ανθρωπιστικής αλληλεγγύης, που προέβαλαν τα δυτικά κράτη, είναι αποτέλεσμα των κανονιστικών αλλαγών σε εθνικό επίπεδο, όπου η πίεση για ανθρωπιστική παρέμβαση προήλθε από εθνικής εμβέλειας ΜΜΕ και δημόσιες τηλεοπτικές εικόνες σφαγών και εγκλημάτων που απαιτούσαν επιτακτικά «να γίνει κάτι».³⁷³ Με άλλα λόγια δηλαδή, εκείνο που έχει τελικά σημασία για την τόσο ισχυρή πολιτικά κοινή γνώμη, είναι η ρητορική του ανθρωπισμού και το πραγματικό των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των ανθρωπιστικών κρίσεων, ανεξάρτητα από τα πραγματικά κίνητρα.

Επικαλούμενος μάλιστα την επέμβαση του NATO στο Κοσσυφοπέδιο ως χαρακτηριστικό παράδειγμα, όπου επίσημα τουλάχιστον τα ανθρωπιστικά κίνητρα ήταν μεταξύ των ισχυρισμών περί νομιμοποίησης της παρέμβασης, ο Wheeler επισημαίνει πως «κι αν ακόμη οι αμερικανικές κυβερνήσεις (των Bush και Clinton) επικαλέστηκαν ανθρωπιστικές δικαιολογίες μόνον για ιδιοτελείς σκοπούς, βρέθηκαν εν τέλει εγκλωβισμένες σε πολιτικές αυτοπεριορισμού, ακριβώς από την ανάγκη να υπερασπιστούν αυτά που επικαλούνταν σύμφωνα με τους ανθρωπιστικούς τους ισχυρισμούς». Καταλήγοντας ο Wheeler σημειώνει εμφατικά ότι σήμερα παρά την αναντιστοιχία και την υποκρισία των ΗΠΑ και άλλων δυτικών κυβερνήσεων, η δυναμική νομιμοποίησης ανθρωπιστικών επεμβάσεων και διεθνούς προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει αυξηθεί σημαντικά. Επομένως έχει πραγματικά μικρή σημασία εάν οι συγκεκριμένες πολιτικές υπήρξαν ειλικρινείς και εκπορεύτηκαν από ανθρωπιστικές ανησυχίες, καθώς ακόμη και αν στην πραγματικότητα δεν υποκινήθηκαν από αμιγώς ανθρωπιστικά κίνητρα, τελικά από τη στιγμή που τα επικαλέστηκαν και τα υιοθέτησαν στην επίσημη δικαιολογητική ρητορική τους,

³⁷² *Ibid.*, p. 7.

³⁷³ Fixdal, M., and D. Smith, 'Humanitarian Intervention and Just War', *Mershon International Studies Review*, Vol. 42, No. 2, 1998, p. 302.

βρέθηκαν εγκλωβισμένες και υποχρεωμένες να συμμορφωθούν με αυτά, σαν να αποτελούν τα πραγματικά πολιτικά τους κίνητρα τους.³⁷⁴ Επομένως λοιπόν, όταν τα κράτη επικαλούνται ανθρωπιστικά κίνητρα, θα πρέπει να ενεργούν με τρόπο που συνάδει με το ανθρωπιστικό δίκαιο και να απέχουν από στρατιωτικές ενέργειες και δράσεις που δεν μπορεί να δικαιολογήσουν οι ανθρωπιστικοί λόγοι.³⁷⁵

4.6 Η νεοφιλελεύθερη διάσταση της διεθνούς κοινωνίας

4.6.1 Η νομιμότητα και κριτική θεώρηση της Διεθνούς Επέμβασης

Η ουσία των αλλαγών που σκιαγραφήθηκαν παραπάνω ήταν ότι τελικά, και ως έναν βαθμό, η έννοια της κυριαρχίας τίθεται πλέον υπό όρους και αιρέσεις, αφού και τα ίδια κράτη μέλη της διεθνούς κοινωνίας είναι νόμιμα μόνον στο βαθμό που ενεργούν εξ ονόματος των πολιτών τους και δεν καταχρώνται ή παραβιάζουν τα δικαιώματά τους. Αναμενόμενα, η διεθνής ανθρωπιστική επέμβαση τέθηκε ως κεντρικό πεδίο συζήτησης. Αν και το ζήτημα είναι παλιό, κατά τη μεταψυχροπολεμική περίοδο σημειώθηκε αύξηση της προθυμίας των κρατών να χρησιμοποιούν βία για «ανθρωπιστικούς» σκοπούς.³⁷⁶ Τα ανθρωπιστικά κίνητρα διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο διευρύνθηκαν οι αντιλήψεις για το τι θα μπορούσε να αποτελέσει απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Για θεωρητικούς όπως οι Wheeler, Welsh και Pattison, υπήρξε σαφής κανονιστική στροφή προς την αποδοχή ενός κανόνα ανθρωπιστικής επέμβασης.³⁷⁷

Αυτή η μετατόπιση είναι επίσης εμφανής στην αυξημένη προσοχή που έχει δοθεί στην έννοια της κυριαρχίας ως ευθύνη και ειδικότερα ως Ευθύνη Προστασίας, μία έννοια που έλαβε την μορφή επίσημα συντεταγμένης πολιτικής πρωτοβουλίας αρχικά από την канаδική κυβέρνηση και στη συνέχεια θεσμικά μέσα από σχετικά

³⁷⁴ Wheeler, *Saving Strangers*, p. 26.

³⁷⁵ Βλ. σχετικά Wheeler, N.J., 'Humanitarian Intervention after Kosovo: Emergent Norm, Moral Duty or the Coming Anarchy?' *International Affairs*, Vol. 77, No. 1, 2001, pp. 113–128. Sarooshi, D., *The United Nations and the Development of Collective Security: The Delegation by the UN Security Council of Its Chapter VII Powers*, Oxford: Clarendon Press, 1999. Abiew, F.K., *The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention*, The Hague and Boston, MA: Kluwer Law International, 1999. Riemer, N. (ed.), *Protection against Genocide: Mission Impossible?* Westpoint, CT: Praeger, 2000. Garrett, S.A., *Doing Good and Doing Well: An Examination of Humanitarian Intervention*, Westpoint, CT: Praeger, 1999. Schnabel, A., and R. Thakur (eds.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action, and International Citizenship*, Tokyo and New York: United Nations University Press, 2000.

³⁷⁶ Pattison, 'Whose Responsibility to Protect?', p. 279.

³⁷⁷ Βλ., για παράδειγμα, Wheeler, *Saving Strangers*, p. 310. Welsh, 'Conclusion', p. 188.

όργανα των Ηνωμένων Εθνών.³⁷⁸ Όπως επομένως τέθηκε το παραπάνω θέμα από την καθ' ύλη αρμόδια Διεθνή Επιτροπή για την Επέμβαση και την Κρατική Κυριαρχία (International Commission on Intervention and State Sovereignty, ICISS), το 2001: «Αναγνωρίζεται ότι η κυριαρχία συνεπάγεται μια διπλή ευθύνη: εξωτερικά, τον σεβασμό της κυριαρχίας άλλων κρατών και εσωτερικά, τον σεβασμό της αξιοπρέπειας και των βασικών δικαιωμάτων όλων των πολιτών του κράτους».³⁷⁹ Η εν συνεχεία υιοθέτηση από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών της πρωτοβουλίας της Ευθύνης Προστασίας στην Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής των Ηνωμένων Εθνών τον Σεπτέμβριο του 2005 θεωρήθηκε ως απόδειξη της αλλαγής του κανονιστικού κλίματος και, ίσως, της δομής των νομικών κανόνων. Οι κινήσεις αυτές διεύρυναν σαφώς την κανονιστική φιλοδοξία της διεθνούς κοινωνίας, επιτρέποντας τρόπον τινά το ενδεχόμενο αναγκαστικής επέμβασης χωρίς τη συγκατάθεση του πληγέντος κράτους, μετατοπίζοντας δηλαδή το βάρος της ευθύνης, από εκείνους που επιδιώκουν να επέμβουν, στο κράτος που κατηγορείται ότι παραβιάζει την ευθύνη του να προστατεύει, οδηγώντας σε περαιτέρω «φυσική» επέκταση των στόχων.³⁸⁰

Από την άλλη πλευρά, εξακολουθούν να υπάρχουν σοβαρές αμφιβολίες ως προς το κατά πόσον ένας νομικός κανόνας ανθρωπιστικής επέμβασης έχει πράγματι αποκρυσταλλωθεί, με τους σκεπτικιστές να τονίζουν τον περιορισμένο αριθμό περιπτώσεων κλασικά καθορισμένης ανθρωπιστικής επέμβασης (Ιράκ, Σομαλία, Αϊτή και Κοσσυφοπέδιο) και να υποστηρίζουν ότι οι επεμβάσεις χωρίς ρητή άδεια του ΟΗΕ (κυρίως στο Κοσσυφοπέδιο) δεν μπορούν να θεωρηθούν νόμιμες.³⁸¹ Αυτό συνοδεύτηκε από επαναβεβαίωση της ανάγκης ρητής έγκρισης. Η έκθεση της Ομάδας Υψηλού Επιπέδου των Ηνωμένων Εθνών για τις Απειλές, τις Προκλήσεις και τη Μεταβολή (High Level Panel on Threats, Challenges and Change), που εκδόθηκε τον Δεκέμβριο του 2004, προσδιόρισε πέντε «βασικά κριτήρια για τη νομιμότητα» πριν από την έγκριση χρήσης βίας: τη σοβαρότητα της απειλής, τον κατάλληλο σκοπό για

³⁷⁸ Gionet, M.A., 'Canada's Role in the Conceptual Impetus of the Responsibility to Protect and Current Contributions', in J. Hoffmann and A. Nollkaemper (eds.), *Responsibility to Protect: From Principle to Practice*, 61–70, Amsterdam: Pallas Publications, 2012.

³⁷⁹ International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, Ottawa: International Development Research Centre, 2001, p.8

³⁸⁰ Εάν υφίσταται ευθύνη επέμβασης, τότε θα πρέπει να υφίσταται και ευθύνη ανοικοδόμησης και συμβολής στον εκδημοκρατισμό μετά τη σύγκρουση.

³⁸¹ Βλ., για παράδειγμα, Byers, M., and S. Chesterman, 'Changing the Rules about Rules? Unilateral Humanitarian Intervention and the Future of International Law', in J.L. Holzgrefe and R.O. Keohane (eds.), *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*, 177–203, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2003. Βλ. επίσης Roberts, A., 'The So-Called "Right" of Humanitarian Intervention', *Yearbook of International Humanitarian Law*, Vol. 3, 2000, pp. 3–51.

ανάληψη σχετικής δράσης, την επιλογή επέμβασης μόνον ως έσχατης λύσης, τη χρήση αναλογικών μέσων κατά την επέμβαση, καθώς και τη σωστή εκτίμηση για την ισορροπία μεταξύ των πιθανών συνεπειών και του προστατευόμενου αγαθού. Το πρόβλημα, ωστόσο, είναι ότι το Συμβούλιο Ασφαλείας είχε και εξακολουθεί να έχει ήδη σημαντική ελευθερία να ερμηνεύσει την έννοια των απειλών για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Αν και δεν υπάρχει τίποτα που να εμποδίζει την έγκριση πιο επεκτατικών αντιλήψεων προληπτικής αυτοάμυνας, η αποδεδειγμένα προβληματική διαδικασία του δικαιώματος της αρνησικυρίας (βέτο) τελικά δεν παρακάμφθηκε ούτε από τις ευκαιρίες που προσέφερε η Ευθύνη Προστασίας, παρά μόνον σε μία περίπτωση, εκείνη στη Λιβύη το 2011. Ως εκ τούτου, η ειδική ομάδα απέφυγε το κρίσιμο ζήτημα για το ποια τελικά είναι η κατάσταση που υποτίθεται ότι εφαρμόζονται αυτά τα κριτήρια νομιμότητας ακριβώς σε αυτές τις δύσκολες περιπτώσεις, όταν το Συμβούλιο δηλαδή δεν είναι σε θέση να φτάσει σε ομοφωνία και να δράσει. Σχετικά με αυτό, εξακολουθεί να μην υπάρχει καμία ένδειξη συμφωνίας.³⁸²

Μία δεύτερη προβληματική εξέλιξη στην επεμβατική πολιτική της Ευθύνης Προστασίας αφορά στον «εξαναγκασμό εκδημοκρατισμού» και την αλλαγή καθεστώτων, που αυτή άλλοτε υπονοεί και άλλοτε ρητά επισημαίνει. Εντούτοις, η όποια διευθέτηση του εν λόγω προβλήματος εντοπίζεται πέρα από κάθε νομική συναίνεση, καθώς αποτελεί σημαντικό μέρος της σύγχρονης πολιτικής συζήτησης. Ένα πρώτο επιχείρημα είναι ο ισχυρισμός ότι οι θεμελιώδεις σκοποί του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, δεν περιορίζονται μόνο στην προάσπιση της ειρήνης, αλλά επεκτείνονται και καταλαμβάνουν και την προώθηση πολιτικών που σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες. Συνεπώς, οι περιορισμοί στη χρήση βίας πρέπει να ερμηνεύονται στο πλαίσιο αυτού του ευρύτερου σκοπού. Επιπλέον ο οραματισμός ενός συγκεκριμένου ιδεαλιστικού σκοπού δεν πρέπει να συνεπάγεται και την αλόγιστη έγκριση κάθε είδους μέσου και τρόπου για την επίτευξη αυτού του συγκεκριμένου σκοπού ειδικότερα, όταν οι νομικοί περιορισμοί στην παράνομη χρήση βίας δεν μπορούν και δεν πρέπει να ακυρώνουν την επιδίωξη δημοκρατικών παρεμβάσεων. Η Welsh όμως υπενθυμίζει ότι εξακολουθεί όμως

³⁸² United Nations, High-level Panel on Threats, Challenges, and Change, *A More Secure World: Our Shared Responsibility. Report*, New York: United Nations, 2004, paras. 204–209.

πάντα να ισχύει ότι η οποιαδήποτε βίαιη αλλαγή καθεστώτων δεν μπορεί να παράσχει έγκυρη νομική δικαιολογία για να δικαιολογηθεί χρήση βίας ή ακόμα και πόλεμος.³⁸³

Ως τρίτο επίπεδο συζήτησης προβάλλεται η ιδέα ότι μόνον τα φιλελεύθερα δημοκρατικά κράτη πρέπει να είναι πλήρη μέλη της διεθνούς κοινωνίας ή ότι μια ομάδα δημοκρατικών κρατών θα πρέπει να έχει ιδιαίτερη θέση στην κανονιστική δομή της διεθνούς κοινωνίας. Από αυτή την άποψη, τα δημοκρατικά κράτη θα πρέπει να έχουν προνομιακό ρόλο στην παροχή διεθνούς νομιμότητας, ιδίως σε περιπτώσεις επέμβασης και χρήσης βίας.³⁸⁴ Ταυτόχρονα όμως γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι οι μη δημοκρατίες θα έχαναν τα κυριαρχικά τους δικαιώματα. Όπως και με την αλλαγή του καθεστώτος, τα επιχειρήματα αυτά είναι ζωτικής πολιτικής σημασίας, αλλά ο Pattison επιμένει ότι υπάρχουν πολύ λίγα σημάδια που να αντικατοπτρίζουν σχετική πολιτική ή νομική συναίνεση στο πλαίσιο της διεθνούς κοινωνίας στο σύνολό της.³⁸⁵

4.7 Ο ρόλος του δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη διεθνή κοινωνία

Οι νομικές και κανονιστικές εξελίξεις που παρατέθηκαν έως τώρα απέδειξαν ότι έχει πραγματοποιηθεί μια πραγματική αλλαγή στη νομική διάσταση της διεθνούς κοινωνίας σε εξαιρετικά σύντομο χρονικό διάστημα. Κατά πρώτο λόγο, η σημερινή διεθνής κοινωνία έχει αποδεχθεί τη παγίωση μιας κανονιστικής δομής κοινώς συμφωνημένων προτύπων μέσα από τη δέσμευση στη συλλογικότητα και τη δράση για τη διαφύλαξη της διεθνούς ασφάλειας. Το καθεστώς δηλαδή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που προέκυψε κατά τη μεταπολεμική περίοδο έχει πλέον παγκόσμιο χαρακτήρα, όπως επισημαίνει ο Vincent.³⁸⁶ Ως εκ τούτου, τα ατομικά και συλλογικά δικαιώματα που ορίζονται στον διαρκώς αυξανόμενο αριθμό διεθνών νομικών πράξεων θεωρούνται πράγματι ότι ισχύουν για όλους τους ανθρώπους, ενώ ως επίσημος θεματοφύλακας αυτών προκρίνονται τα Ηνωμένα Έθνη, τα οποία έχουν διαδραματίσει κεντρικό ρόλο στη διαδικασία καθορισμού προτύπων και προώθησης πολιτικών προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επιπλέον, σε ό,τι αφορά τα περισσότερα ατομικά δικαιώματα, η πολεμική που ασκήθηκε αρχικά εναντίον τους

³⁸³ Welsh, J.M., 'Taking Consequences Seriously: Objections to Humanitarian Intervention', in Welsh (ed.), *Humanitarian Intervention and International Relations*, p. 67.

³⁸⁴ Pattison, 'Whose Responsibility to Protect?', p. 273.

³⁸⁵ *Ibid.*, p. 279.

³⁸⁶ Vincent, *Human Rights and International Relations*, p. 50.

από τις κυβερνήσεις που εγείρουν την παλαιά αξίωση της απεριόριστης εθνικής κυριαρχίας έχει περιοριστεί πλέον σε μεγάλο βαθμό, υπενθυμίζει ο Forsythe.³⁸⁷

Επιπλέον, η διεθνής και διακρατική κουλτούρα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων περιλαμβάνει μια ευρέως κοινή γλώσσα, ένα ηθικό λεξιλόγιο χωρίς αποκλεισμούς και μια έγκυρη και καλά αναπτυγμένη κανονιστική δομή, που πλέον δεν μπορεί να αγνοηθεί. Αυτός ο κοινός λόγος συνεπάγεται τη γενική αποδοχή ορισμένων ειδικών αρχών και διαδικασιών, καθώς και ενός συγκεκριμένου είδους ορθολογισμού και επιχειρηματολογίας.

Συναφώς η έντονη ιδεαλιστική επιχειρηματολογία περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων, περιορισμού κυριαρχίας και ανθρωπιστικών παρεμβάσεων προωθεί άλλοτε συγκεκριμένες ομάδες (π.χ. ΜΚΟ) και άλλοτε συγκεκριμένους θεσμούς (ΟΗΕ, NATO), βοηθά κατά τον Donnelly στη δημιουργία «ηθικών οραμάτων», που τείνει να ενσωματωθεί, αν δεν το έχει κάνει ήδη, σε συγκεκριμένες πολιτικές πρακτικές και συγκεκριμένες θεσμικές δομές. Όσο ποικίλα και αν είναι τα φιλοσοφικά, πολιτικά ή πολιτιστικά υπόβαθρα από τα οποία πηγάζει, η εμφάνιση και η εξάπλωση αυτού του διακρατικού ηθικού και νομικού λόγου αντιπροσωπεύουν μια σημαντική ιστορική εξέλιξη της διεθνούς κοινωνίας σήμερα.³⁸⁸

Επιπλέον αυτές οι πτυχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σηματοδότησαν πολλές από τις θετικές αλλαγές της δεκαετίας του 1990 και μπορούν να παρατηρηθούν σε μεγάλο μέρος της εξελισσόμενης διαρκώς διεθνούς κοινωνίας.³⁸⁹ Σήμερα δε, όπως χαρακτηριστικά υποστήριξε και ο Hurrell στο *On Global Order* ο βασικός κατάλογος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων πρέπει να αποτελέσει τη βάση για διεθνή δράση προστασίας πολιτών και όχι για την προώθηση της δημοκρατίας, ενώ η κυριαρχία πρέπει να εξαρτάται από την ικανότητα και την προθυμία ενός κράτους να προστατεύσει τα δικαιώματα και την ευημερία των πολιτών του και κρίνεται απαραίτητη πλέον η ανάπτυξη της ευθύνης της διεθνούς κοινότητας για παροχή προστασίας, όποτε απαιτηθεί.³⁹⁰

Η δυσκολία που εντοπίζεται είναι ότι αυτή η ευθύνη παρίσταται τις περισσότερες φορές αόριστη και θεωρητική. Στην πρακτική της διάσταση δηλαδή είναι αρκετά ασαφής, καθώς δεν έχει ανατεθεί σε ένα συγκεκριμένο ειδικά για τον

³⁸⁷ Forsythe, D., *Human Rights in International Relations*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2000, p. 72.

³⁸⁸ Donnelly, J., *Universal Human Rights in Theory and Practice*, 2nd ed., Ithaca, NY: Cornell University Press, 2003, pp. 15–17.

³⁸⁹ *Ibid.*, p. 95.

³⁹⁰ Hurrell, *On Global Order*, p. 297.

σκοπό αυτόν διεθνή θεσμό, όπως ομολογεί ο Pattison όταν διερωτάται για το ποιος οφείλει να επέμβει για την προστασία τους.³⁹¹ Έτσι τελικά για πολιτικούς λόγους συναίνεσης και διεθνούς αποδοχής ανατέθηκε αόριστα στη «διεθνή κοινότητα», οι ενέργειες της οποίας, όταν εκδηλώνονται, εξακολουθούν να εξαρτώνται από την εξουσία, το συμφέρον και τις προτιμήσεις των ισχυρότερων μελών της.

Ο σκεπτικισμός, ωστόσο, δεν προκύπτει αποκλειστικά από τις πρακτικές δυσκολίες εφαρμογής ούτε από την ύπαρξη πιέσεων, αναπόφευκτων εντάσεων και άρνησης συμβιβασμών. Όλα αυτά δεν είναι μόνο αναμενόμενα, αλλά είναι εγγενή σε οποιαδήποτε πιθανή μορφή συλλογικής πολιτικής σύμπραξης ακόμη και στις πιο ρεαλιστικές ουτοπίες. Η σοβαρότερη πρόκληση προέρχεται από τον βαθμό στον οποίο, παρά την οικουμενικοποίηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η εσωστρέφεια παραμένει, αμφισβητώντας τελικά την ίδια την ουσία της διεθνούς κοινωνίας που επικεντρώνεται στην ιδέα ότι όλοι οι διεθνείς παράγοντες πρέπει τελικά να δεσμεύονται από κοινούς κανόνες και να συνεργάζονται στη λειτουργία κοινών θεσμών. Τελικά η βασική ιδέα της ασφάλειας της διεθνούς κοινωνίας έχει αμφισβητηθεί και συνεχίζει να αμφισβητείται, και το πρόβλημα δεν είναι απλώς η παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η αδράνεια, αλλά μάλλον η απαξίωση της ίδιας της ιδέας να υπάρχει ένα κοινό πλαίσιο κανόνων για το οποίο δεσμεύονται όλοι ανά πάσα στιγμή και σε όλον τον κόσμο.

³⁹¹ Pattison, 'Whose Responsibility to Protect?', pp. 278–279.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: NATO και ΟΗΕ στη πολιτική συλλογικής ασφάλειας της διεθνούς κοινωνίας

5.1 NATO και ΟΗΕ ως φορείς συλλογικής ασφάλειας

Μετά τις παραπάνω σύντομες επισημάνσεις αναφορικά με τις σχετικές εξελίξεις στο διεθνές δίκαιο και τα ανθρώπινα δικαιώματα, έχοντας ήδη προσδιορίσει τη θεωρητική πλατφόρμα ανάλυσης στο πρώτο κεφάλαιο και καταγράψει τα ιστορικά και πολιτικά δεδομένα που συνθέτουν και καθορίζουν τη σταθερή πορεία της Συμμαχίας, η διερεύνηση της προοπτικής μετεξέλιξης του NATO από περιφερειακή στρατιωτική συμμαχία σε διεθνή φορέα ασφάλειας επαναφέρει δύο κρίσιμα ερώτημα που διατρέχουν την παρούσα διατριβή εξαρχής: Υφίσταται πράγματι θεσμικό κενό ασφαλείας στο διεθνές σύστημα σήμερα, το οποίο μάλιστα θα μπορέσει να καλύψει η Συμμαχία; Εάν πράγματι υφίσταται τέτοιο κενό, γιατί ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, καθ' ύλην αρμόδιο όργανο επιτήρησης της ασφάλειας του διεθνούς συστήματος, δεν κρίνεται ικανός να ανταπεξέλθει μόνος του και απαιτείται η προτεινόμενη αρωγή ή συμπληρωματικότητα της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας;

Δεδομένων όσων αναπτύχθηκαν εκτενώς στα προηγούμενα κεφάλαια, εύλογα γεννάται η απορία εάν τελικά η κεντρική θέση της διατριβής προτείνει εμμέσως ή αμέσως την αντικατάσταση του ΟΗΕ από το NATO. Τουναντίον, αντικειμενικός σκοπός της διατριβής και συγκεκριμένα του παρόντος κεφαλαίου είναι η έμμεση επισήμανση των δομικών αδυναμιών του ΟΗΕ, καθώς και η διερεύνηση της δυνατότητας ενίσχυσής του και συνακόλουθης κάλυψης των διαπιστωμένων προβλημάτων και συστημικών του αστοχιών από έναν άλλο θεσμικό φορέα του διεθνούς συστήματος ικανού να αναλάβει τον συγκεκριμένο ενισχυτικό και επικουρικό ρόλο, για τον οποίο ως βέλτιστη επιλογή η διατριβή προτείνει τη Βορειοατλαντική Συμμαχία. Ανάλογη σχετική έρευνα, αλλά όχι με την προσέγγιση της Αγγλικής Σχολής και όχι με τον ίδιο τελικό σκοπό, πραγματοποίησε ο Kaplan στο έργο του.³⁹²

Ως εκ τούτου, στο παρόν κεφάλαιο θα επιχειρηθεί ο εντοπισμός, η ανάλυση και ο σχολιασμός των δομικών αδυναμιών και συστημικών αστοχιών του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, που ευθύνονται για το επικίνδυνο κενό ασφαλείας του διεθνούς συστήματος. Στη συνέχεια θα παρατεθεί η πορεία και εξέλιξη της ειδικής σχέσης

³⁹² Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά, βλ. Kaplan, *NATO and the UN*.

NATO-OHE σε θέματα διεθνούς ασφαλείας έως σήμερα και πώς αποτιμάται αυτή η συνεργασία μέσω συγκεκριμένων ιστορικών γεγονότων (*case study*). Τέλος, θα παρουσιαστεί η ειδική συνεργασία NATO-OHE σε θέματα Πολιτικής Προστασίας και Αρωγής, ένα όχι τόσο γνωστό κοινό πεδίο δράσης, που ουσιαστικά αποτελεί έναν ήδη εφαρμοζόμενο πρακτικά «οδικό χάρτη συνεργασίας», ίσως τον πλέον ενδεδειγμένο τρόπο συντονισμού και σύμπραξης, προκειμένου το NATO να συνδράμει συμπληρωματικά. Ταυτόχρονα θα εξεταστεί η δυνατότητα ενός πλέον μόνιμου τρόπου κάλυψης των κενών ασφαλείας, στα οποία αδυνατεί να ανταποκριθεί ο ΟΗΕ από μόνος του. Στο παρόν κεφάλαιο θα καταγραφούν λοιπόν το «γιατί», «πότε» και «με ποιον τρόπο» το NATO θα μπορούσε να μετεξελιχθεί σε διεθνή φορέα ασφάλειας στη σύγχρονη διεθνή κοινωνία.

5.2 ΟΗΕ, ο παραδοσιακός θεματοφύλακας ασφάλειας στη διεθνή κοινωνία

Όπως καταγράφηκε ήδη, η μεταπολεμική διεθνής κοινότητα από συστάσεως των Ηνωμένων Εθνών αποδέχθηκε τη δυνατότητα ουσιαστικής παρέμβασης και δυναμικής επέμβασης του οργανισμού στη διασφάλιση και προστασία της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Συγκεκριμένα ο Καταστατικός Χάρτης εισάγει έναν συγκεκριμένο μηχανισμό συλλογικής ασφάλειας και ειδική σειρά μέτρων που ξεκινούν από τη διπλωματία, προβλέπουν την ειρηνική επίλυση διαφορών, αλλά συμπεριλαμβάνουν και τη χρήση απειλών, εξαναγκαστικών μέτρων, ακόμη και βίας εφόσον ασφαλώς απαιτηθεί.³⁹³

Μεταψυχροπολεμικά και σε αντιδιαστολή με τη «μεμονωμένη» αναχρονιστική αντίδραση του παρελθόντος σε πράξεις επίθεσης και αδικαιολόγητης χρήσης βίας, τα Ηνωμένα Έθνη αποδέχθηκαν την ύπαρξη συλλογικής ευθύνης προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, αναθέτοντας μάλιστα την αρμοδιότητα σχετικής δράσης πρωτίστως στο Συμβούλιο Ασφαλείας, αλλά και σε διεθνείς θεσμικούς παράγοντες (π.χ. περιφερειακούς διεθνείς οργανισμούς, όπως το NATO), υπό ορισμένες ασφαλώς προϋποθέσεις.³⁹⁴ Η επίκληση και εφαρμογή της συλλογικής ευθύνης στην πράξη έγινε ιδιαίτερα αισθητή λίγα μόλις χρόνια μετά την παρέλευση

³⁹³ Οι ειδικές κυρώσεις που περιγράφονται στο Κεφάλαιο VII του Χάρτη των ΗΕ αποτελούν την πρώτη επισήμανση προς τη διεθνή κοινότητα για την ανάγκη ανάληψης δράσης, ακόμα και ένοπλης βίας, στις περιπτώσεις όπου διαταράσσεται ή απειλείται η διεθνής ειρήνη. Οι πρόνοιες που τίθενται από τον Χάρτη, τόσο για κεντρική όσο όμως και αποκεντρωμένη αντίδραση των κρατών μελών στις παραβιάσεις που θέτουν σε κίνδυνο τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, αναμφίβολα αποτέλεσαν τον θεμέλιο λίθο, όπου οικοδομήθηκε η ιδέα για το ειδικότερο καθεστώς ευθύνης των κρατών.

³⁹⁴ Ο'Connell, 'The UN, NATO, and International Law after Kosovo'.

της ψυχροπολεμικής περιόδου, όταν απαιτήθηκε να ενεργοποιηθεί το Κεφάλαιο VII στις περιπτώσεις της εισβολής του Ιράκ στο Κουβέιτ (1992), στον εμφύλιο στη Σομαλία (1993), καθώς και στην περίπτωση της γενοκτονίας στη Ρουάντα (1994).³⁹⁵

Ασφαλώς, συνηθέστερη μορφή αντίδρασης της διεθνούς κοινότητας σε περιπτώσεις σοβαρών παραβιάσεων του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών αποτέλεσε και εξακολουθεί να αποτελεί η υιοθέτηση ειρηνικών αντιμέτρων διπλωματικού χαρακτήρα, εξαιρώντας τη χρήση βίας ή τουλάχιστον αναλαμβάνοντάς τη μόνο κατόπιν εξουσιοδότησης του Συμβουλίου Ασφαλείας ή τουλάχιστον ως τελευταίο μέτρο αποκατάστασης. Στις περιπτώσεις δηλαδή σοβαρών πολιτικών παραβιάσεων, τα αναγκαστικά μέτρα που λαμβάνουν κράτη που δεν προσβάλλονται άμεσα από τη παραβίαση ή τις συνέπειές της, έχουν αποκλειστικά οικονομικό και διπλωματικό χαρακτήρα, όπως εσχάτως συνέβη με τα γεγονότα στην Ουκρανία και την πολιτική που αποφάσισε να ακολουθήσει εναντίον της Ρωσίας τόσο ο ΟΗΕ και η ΕΕ όσο και μεμονωμένα κράτη, όπως οι ΗΠΑ και ο Καναδάς.

Αξίζει να επισημανθεί, σε συνέχεια όσων καταγράφηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο σχετικά με το διεθνές δίκαιο, ότι επειδή το σύστημα συλλογικής ασφάλειας θεμελιώνεται στο δίκαιο, οι κυρώσεις του πρέπει να είναι ορθολογικές. Δυστυχώς όμως στην πράξη οι συγκεκριμένες κυρώσεις δεν είναι ούτε συστηματικές ούτε ειδικά οργανωμένες, διακρίνονται σε ένοπλες στρατιωτικού χαρακτήρα και μη ένοπλες οικονομικού κυρίως χαρακτήρα και δεν συνιστούν μόνον κατασταλτική αντίδραση απέναντι σε παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου, αλλά και πολιτική κυρωτική επιλογή στο ενδεχόμενο διασάλευσης και απειλής της διεθνούς ειρήνης. Οι μη ένοπλες κυρώσεις αποτελούν ένα ευρύ φάσμα μέτρων καταναγκαστικού χαρακτήρα, αλλά όχι ποινής και περιλαμβάνουν από την αποβολή ή αναστολή ιδιότητας μέλους από έναν οργανισμό έως στοχευμένες κυρώσεις και μέτρα οικονομικού χαρακτήρα σε κράτη, νομικές οντότητες ακόμη και φυσικά πρόσωπα. Αυτού του είδους οι κυρώσεις λαμβάνονται είτε από το Συμβούλιο Ασφαλείας είτε από τη Γενική Συνέλευση.³⁹⁶

Το παράδοξο όμως που απαντάται στην συγκεκριμένη περίπτωση, και το οποίο εντόπισε πολλά χρόνια πριν ο Morgenthau ελέγχοντας τον μηχανισμό συλλογικής

³⁹⁵ Roberts, A., Sir, 'The United Nations and Humanitarian Intervention', in Welsh (ed.), *Humanitarian Intervention and International Relations*, p. 82.

³⁹⁶ Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι μη στρατιωτικές κυρώσεις επικρατούσαν λόγω των εύθραυστων γεωπολιτικών ισορροπιών (π.χ. Νότια Ροδεσία, εμπάργκο όπλων στη Νότια Αφρική, κτλ.).

ασφαλείας, συνίσταται στο γεγονός ότι αν και κυρώσεις λαμβάνονται από έναν κεντρικό μηχανισμό επιβολής, όπως το Συμβούλιο Ασφαλείας, η υλοποίησή τους απαιτεί την εφαρμογή και λειτουργία τους σε ένα ευρύτερα αποκεντρωμένο πλαίσιο, εφαρμόζεται δηλαδή από τα κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών.³⁹⁷ Με άλλα λόγια, η ουσιαστική και αποτελεσματική επιβολή κυρώσεων βρίσκεται στα χέρια των ισχυρών μεμονωμένων κρατών και την πολιτική βούληση αυτών. Μόνον τα μη στρατιωτικά μέτρα και κυρώσεις δηλαδή δεν προϋποθέτουν απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας, αντίθετα, οι στρατιωτικές κυρώσεις απαιτούν προηγούμενη απόφασή του.³⁹⁸

Τα τελευταία εβδομήντα χρόνια, ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, έχει εξελιχθεί στο κυριότερο θεσμικό εργαλείο που χρησιμοποιεί η διεθνής κοινότητα για να διαχειριστεί περίπλοκες κρίσεις, που απειλούν τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, με ανεπιτυχή όμως τελικά αποτελέσματα.³⁹⁹ Πολύ δύσκολα πλέον μπορεί κάποιος σήμερα να ισχυρισθεί ότι ο ΟΗΕ έχει ανταποκριθεί στους οραματισμούς των ιδρυτών του και τις απαιτήσεις της αρχικής του αποστολής, που είναι η διατήρηση της ειρήνης και διεθνούς ασφαλείας. Ως εκ τούτου, δεν είναι λίγες οι φορές που ο ίδιος ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, παραδέχθηκε τολμηρά, μέσω των θεσμικών του οργάνων, από το Γενικό Γραμματέα και τη Γενική Συνέλευση έως και το Συμβούλιο Ασφαλείας, ότι ο οργανισμός αν και πρακτικά έχει αποτρέψει την επανάληψη ενός μεγάλου παγκοσμίου πολέμου, δεν έχει μέχρι σήμερα κατορθώσει να ανταποκριθεί ικανά στον πρωταρχικό του ρόλο, δεν διαφύλαξε τη διεθνή ασφάλεια και ειρήνη όπως

³⁹⁷ Morgenthau, *Politics among Nations*, pp. 234–235.

³⁹⁸ Πρακτικά όμως στη λήψη των κυρώσεων δεν εφαρμόζεται το δίκαιο ομοιόμορφα και με συνέπεια, αφού τελικά όποιες κυρώσεις επιλεγούν, αποτελούν μέτρα περιορισμένης διάρκειας, διότι πάντα υπάρχει η «υποχρέωση της προσήκουσας επιμέλειας».

³⁹⁹ Ειδικότερα όμως αξίζει να επισημανθεί ότι, από την αρχή της νέας χιλιετίας, ο αριθμός των στρατιωτικών, αστυνομικών, καθώς και του πολιτικού προσωπικού που έχουν αναπτυχθεί σε διάφορες επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης των Ηνωμένων Εθνών ανά τον κόσμο, έχει ξεπεράσει κάθε προηγούμενο. Και οι επιχειρήσεις αυτές δεν αναπτύχθηκαν μόνο σε αριθμό και μέγεθος, αλλά μετεξελίχθηκαν σε «μορφές» πιο περίπλοκες από ποτέ. Πέραν των επιχειρήσεων απλής επιτήρησης κατάπαυσης του πυρός του παρελθόντος, οι σημερινές πολυδιάστατες επιχειρήσεις διατήρησης ειρήνης σχεδιάζονται προκειμένου να ανταποκρίνονται σε νέες προκλήσεις, όπως στην πολιτική διαδικασία προώθησης του εθνικού διαλόγου μεταξύ των αντιπαρατιθέμενων πλευρών, στην προστασία των αμάχων, την υποβοήθηση στον αφοπλισμό και ομαλή κοινωνική και πολιτική επανένταξη των μαχητών, στην υποστήριξη εκλογικών διαδικασιών, καθώς και στην προστασία και προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και υποβοήθηση αποκατάστασης του κράτους δικαίου (*rule of law*). Ως εκ τούτου και προκειμένου να ανταποκριθεί στις νέες προκλήσεις των σημερινών επιχειρήσεων, η Διεύθυνση των Επιχειρήσεων Διατήρησης της Ειρήνης των Ηνωμένων Εθνών (UN DPKO) και η Διεύθυνση Υποστήριξης Πεδίου (DFS), στοχεύοντας στην ενδυνάμωση, τη διαχείριση και την ανάπτυξη των επιχειρήσεων διατήρησης της ειρήνης, έχουν επιδοθεί σε μια μεγάλη προσπάθεια αναδιάρθρωσης με μια σειρά από σημαντικότερα έγγραφα, ξεκινώντας από την Έκθεση Μπραχίμι (Brahimi Report) το 2000, στη συνέχεια με τις Αρχές και Οδηγίες για τις επιχειρήσεις διατήρησης ειρήνης (Capstone Doctrine) το 2008, το Υπόμνημα για τις επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης (Concept Note) το 2010 και τα Σχέδια Ειρήνης 2010 (Peace Operations 2010).

ενδεχομένως οραματίστηκαν οι ιδρυτές του.⁴⁰⁰ Ως εκ τούτου, πολλές φορές, με ενοχική διάθεση σπεύδει να υιοθετήσει πρωτοβουλίες αμφιβόλου νομικού ερείσματος, όπως η Ευθύνη Προστασίας, αλλά και αμφιβόλου πολιτικού αποτελέσματος, όπως η πρωτοβουλία για περισσότερο «δυναμικές ειρηνευτικές επιχειρήσεις», με τα αποτελέσματα όμως να μην τον δικαιώνουν ιστορικά.⁴⁰¹

Ειδικά για την περίπτωση αναβάθμισης της δράσης του ΟΗΕ σε «δυναμικότερη», άρα πιο εκτεταμένη χρήση στρατιωτικής βίας, στην οποία απέδωσε μεγάλη σημασία ο Tardy,⁴⁰² γρήγορα γίνεται αντιληπτό το παράδοξο που εμπεριέχει η συγκεκριμένη πρόταση, όταν προέρχεται από έναν θεσμό διαφύλαξης της ειρήνης, με αποστολή και *raison d'être* την ειρηνική διευθέτηση των διαφορών και την αντιπολεμική πολιτική. Έτσι για παράδειγμα, όταν η έννοια της «δυναμικότερης διατήρησης της ειρήνης» (Robust Peace Keeping Operations) εφαρμόστηκε ως πρωτοβουλία δράσης από τον ΟΗΕ σε ορισμένες επιχειρήσεις, όπως στη Σιέρα Λεόνε, τη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, την Αϊτή και τον Λίβανο, τα αποτελέσματα δεν ήταν τα προσδοκώμενα. Οι παραπάνω επιχειρήσεις αποκάλυψαν την ιδιαίτερη πολιτική διάσταση της έννοιας, καθώς και την ξεχωριστή ευαισθησία και προσοχή, με την οποία πολλά κράτη μέλη του Οργανισμού την προσεγγίζουν, κυρίως στην πρακτική της εφαρμογή.

Ως εκ τούτου, ενώ αναγνωρίζεται η αναγκαιότητα και ο ρεαλισμός μιας αξιόπιστης δυναμικότερης προσέγγισης, αμφισβητείται ο βαθμός και η έκταση που μπορεί να γίνει πολιτικά αποδεκτή εντός ενός πλαισίου ειρηνικών μέτρων και πολιτικών, όπως αυτού του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, αλλά ταυτόχρονα και λειτουργικά βιώσιμη η δυναμική διατήρηση της ειρήνης στην πράξη. Ειδικότερα, εξετάζεται κατά πόσον η δυναμική διατήρηση της ειρήνης είναι δυνατόν να εφαρμοστεί στο πλαίσιο των μακροχρόνιων περιορισμών των σύγχρονων ειρηνευτικών επιχειρήσεων τόσο ως προς την πολιτική στήριξη όσο και ως προς τη διαθεσιμότητα και την ποιότητα των στρατευμάτων, αλλά και την πρόθεση και ικανότητα των κρατών που συνεισφέρουν στρατεύματα για να αποδεχτούν,

⁴⁰⁰ Tardy, T., 'UN Peace Operations in Light of the Events of 11 September 2001', in T. Tardy (ed.), *Peace Operations after 11 September 2001*, 13–38, Abingdon and New York: Frank Cass, 2005.

⁴⁰¹ Η έννοια της «δυναμικής διατήρησης της ειρήνης», εμφανίστηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1990, ως απάντηση στις τραγωδίες της Ρουάντα και τη Σρεμπρένιτσα, όπου οι ειρηνευτικές δυνάμεις του ΟΗΕ δεν παρενέβησαν για να σταματήσουν τις μαζικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με τη δικαιολογία ότι δεν ήταν «αρκετά ισχυρές». Το 2000 η έκθεση Brahimi αναφέρθηκε αρκετές φορές στην ανάγκη υιοθέτησης της αντίληψης περί «δυναμικών ειρηνευτικών δυνάμεων» ως δίδαγμα από τις ατυχείς εμπειρίες του παρελθόντος που στοίχιζαν τις προσπάθειες και την ιστορία του ΟΗΕ.

⁴⁰² Tardy, 'UN Peace Operations in Light of the Events of 11 September 2001'.

υιοθετήσουν και εφαρμόσουν τελικά μια δυναμικότερη προσέγγιση. Όλοι τελικά συμφωνούν ότι η δυναμική διατήρηση της ειρήνης είναι μια ιδιαίτερα αμφίσημη και ασαφής έννοια και ότι, κατά συνέπεια, είναι δύσκολο να υλοποιηθεί επιτυχώς.⁴⁰³

Συναφώς υποστηρίζεται ευρέως ότι η δυναμική διατήρηση της ειρήνης λειτουργεί παρόμοια με την Ευθύνη Προστασίας (Responsibility to Protect), καθώς η προστασία των αμάχων πολιτών αποτελεί τον λόγο της κλιμακούμενης δράσης του Συμβουλίου Ασφαλείας με τρόπο που θα δρούσε το κράτος στο εσωτερικό του. Ωστόσο, ενώ με την Ευθύνη Προστασίας επιδιώκεται η εξουσιοδότηση προστασίας των πολιτών από τις κυβερνητικές δυνάμεις (όπως στις περιπτώσεις του Κοσσυφοπεδίου και της Λιβύης), οι δυναμικές επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης συνιστούν εξορισμού δράσεις που εμπεριέχουν τη συγκατάθεση της κυβέρνησης του κράτους υποδοχής και αφορούν την προστασία την ειρήνης και ασφάλειας από μη κυβερνητικούς εχθρικούς παράγοντες (αντάρτες, τοπικούς πολέμαρχους κτλ.). Αυτός ακριβώς είναι ο συνδυασμός της υπαρκτής εντολής με την αποδοχή και συναίνεση του κράτους υποδοχής που «υπονομεύει» ουσιαστικά την ξεχωριστή σημασία που θα μπορούσε να προσλάβει η δυναμική διατήρηση της ειρήνης σε αντίθεση με εξουσιοδοτήσεις για «ανθρωπιστικές επεμβάσεις», που προσελκύουν το ευρύτερο ενδιαφέρον και συζητήσεις.⁴⁰⁴

Συμπερασματικά λοιπόν, γρήγορα γίνεται κατανοητό ότι, προκειμένου ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών να ανταποκριθεί επαρκώς στην αρχική και βασική του αποστολή για τη διαφύλαξη της διεθνούς ασφάλειας και την ειρηνική διευθέτηση των διαφορών, μέσω «δυναμικότερων δράσεων» που επιβάλουν οι αυξημένες ανάγκες για την «ευθύνη προστασίας» της διεθνούς κοινωνίας, απαιτείται η συνδρομή συγκεκριμένων προδιαγραφών τις οποίες, όπως επισημαίνει ο Leuridijk, το NATO με την παγιωμένη στρατηγική κουλτούρα, διοικητική δομή και πολύχρονη

⁴⁰³ Σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως σε αυτή της Λαϊκής Δημοκρατίας του Κονγκό με τις δυνάμεις που συνεισέφεραν τόσο η Ινδία όσο και το Πακιστάν, ή στην περίπτωση της Αϊτής με τους βραζιλιάνους κυανόκρανους, η δυναμική διατήρηση της ειρήνης εφαρμόστηκε επιτυχώς. Ωστόσο, πολύ λίγες χώρες είναι έτοιμες να αναλάβουν τις συνέπειες των δραστηριοτήτων αυτού του τύπου κατά τη διάρκεια μιας μακράς περιόδου. Επομένως, είναι σημαντική η διάκριση μεταξύ της δυναμικής διατήρησης της ειρήνης για την προστασία της ειρηνευτικής δύναμης και τη δυναμική διατήρηση για την υπεράσπιση της εντολής, αφού όπως σημειώθηκε προηγουμένως η εννοιολογική σύγχυση είναι αντιπαραγωγική. Τελικά, ένα γενικό συμπέρασμα που μπορεί να συναχθεί αναφορικά με τη δυναμική διατήρηση της ειρήνης είναι ότι η ιδέα αυτή ασφαλώς και έχει την αξία της, αλλά δύσκολα μπορεί πρακτικά να εφαρμοστεί, αφήνοντας κατά μέρος το ευρύτερο πολιτικό περιβάλλον και τις διαρκείς πιέσεις που αντιμετωπίζουν οι σύγχρονες ειρηνευτικές επιχειρήσεις.

⁴⁰⁴ Βλ. Rice and Loomis, 'The Evolution of Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect'.

επιχειρησιακή στρατιωτική κυρίως εμπειρία δύναται να παρέχει.⁴⁰⁵ Οι παραπάνω ειδικές υπηρεσίες που η Συμμαχία λόγω βασικής αποστολής μπορεί εύκολα, γρήγορα και αποφασιστικά να διαθέσει, είναι τελικά εκείνες που απαιτούνται προκειμένου ο ΟΗΕ να ξεπεράσει βασικές εγγενείς παθογένειες που ανακύπτουν από τη συλλογικότητα, την ανισότητα, τους νομικούς περιορισμούς και τα κοινά συμφέροντα και αντιμετωπίζει συνήθως ανεπιτυχώς, στις σοβαρές περιπτώσεις ανθρωπιστικών κρίσεων που απειλούν τη διεθνή ασφάλεια και ειρήνη.⁴⁰⁶ Ποιες όμως είναι αυτές οι εγγενείς παθογένειες τις οποίες μέχρι και σήμερα ο ΟΗΕ αδυνατεί να αντιμετωπίσει;

5.3. Η προβληματική αποδοχή και εφαρμογή των βασικών κανόνων του σύγχρονου διεθνούς δικαίου

Ένας από τους σημαντικότερους ρόλους των Ηνωμένων Εθνών (και σε μικρότερο βαθμό και άλλων μη περιφερειακών θεσμικών οργάνων) είναι ότι αποτελεί τόπο διαπραγμάτευσης, εξέλιξης και εφαρμογής των κανόνων που σχετίζονται με την διεθνή ασφάλεια και ειρήνη. Για πολλά χρόνια άλλωστε κεντρικό στοιχείο του Καταστατικού Χάρτη ήταν ότι η χρήση βίας είναι θεμιτή κυρίως μόνο για τις περιπτώσεις αυτοάμυνας. Αυτός όμως ο προσανατολισμός με τον καιρό άλλαξε — ιδιαίτερα μετά τα γεγονότα στα Βαλκάνια και ειδικά το Κοσσυφοπέδιο, εξηγεί η Ο'Connell— δημιουργώντας σοβαρά προβλήματα αποδοχής και εφαρμογής των νέων βασικών κανόνων διεθνούς δικαίου.⁴⁰⁷

Στη μεταψυχροπολεμική περίοδο, όπως επανειλημμένα έχει επισημανθεί από συγγραφείς όπως η Welsh, ο Pattison και Wheeler, υπήρξε μεγάλη κανονιστική ανάπτυξη σε τομείς της ανθρωπιστικής επέμβασης και της προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ως εκ τούτου, τα Ηνωμένα Έθνη εκκίνησαν να εμπλέκονται ολοένα και περισσότερο όχι μόνο σε περιπτώσεις διακρατικής επιθετικότητας (όπως με το Ιράκ-Κουβέιτ το 1990), αλλά σε ένα πιο ευρύ φάσμα εσωτερικών κυρίως κρατικών θεμάτων, όπως η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η αντιμετώπιση ανθρωπιστικών καταστάσεων έκτακτης ανάγκης, περιπτώσεις ανθρωπιστικών κρίσεων μεγάλης κλίμακας, απειλών κατά αμάχων από ένοπλες ομάδες, καταστάσεων που σχετίζονταν με θέματα προσφύγων και μεταναστευτικών ροών, αστυνόμευσης

⁴⁰⁵ Leurdijk, D.A., 'NATO's Shifting Priorities: From Peace Support Operations to Counter-Terrorism', in Tardy (ed.), *Peace Operations after 11 September 2001*, 58–76.

⁴⁰⁶ Kaplan, 'NATO and the UN'.

⁴⁰⁷ O'Connell, 'The UN, NATO, and International Law after Kosovo', pp. 58–73.

περιοχών και ζωνών προστασίας, καθώς και η επιβολή και εφαρμογή μέτρων για τον αφοπλισμό και τον έλεγχο των εξοπλισμών.⁴⁰⁸

Όπως συμβαίνει και με ανάλογες καταστάσεις περί εξασφάλισης και διατήρησης της ειρήνης, αλλά και τη διεθνή νομική πρακτική, τα παραπάνω μέτρα έπρεπε να εφαρμόζονται με την απόλυτη συναίνεση των ενδιαφερομένων μερών, πρακτική όμως που δεν εφαρμοζόταν πιστά και πάντα.⁴⁰⁹ Η σταδιακή δηλαδή παράβλεψη της συγκατάθεσης εκ μέρους των θιγομένων κρατών, κατέστη εμφανής στις άμεσες ενέργειες και μέτρα επιβολής οικονομικών κυρώσεως και στρατιωτικών επεμβάσεων, αλλά και στην επιβολή διεθνών διοικήσεων διακυβέρνησης.

Επιπλέον, εκτεταμένες μορφές παρεμβατισμού και διεθνούς επέμβασης ενσωματώνονταν εμφανώς ή αφανώς σε πολλές επιχειρήσεις του Κεφαλαίου VI του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, τόσο σε επιχειρήσεις αποστρατικοποίησης και δράσεις υποστήριξης κράτους δικαίου όσο και σε επιχειρήσεις αποκατάστασης της δημοκρατίας, αλλά και σε ειρηνευτικές επιχειρήσεις που κινούνταν νομικά στην «γκρίζα ζώνη» μεταξύ των κεφαλαίων VI και VII (τις επονομαζόμενες επιχειρήσεις Κεφαλαίου VI 1/2). Αυτές οι δράσεις εφαρμόζονταν όλο και συχνότερα με αποτέλεσμα να οικοδομηθεί γύρω από την έννοια της ασφάλειας η πεποίθηση ότι τα ίσως πρέπει τελικά να αντιπροσωπεύουν ηθικά το θεμελιώδες αντικείμενο ασφάλειας και ότι η κυριαρχία των κρατών πρέπει, τουλάχιστον ως έναν βαθμό, να είναι ανάλογη με την εκπλήρωση από τις κυβερνήσεις των υποχρεώσεών τους απέναντι στους πολίτες τους, για χάρη των οποίων αυτές θα πρέπει να απέχουν τουλάχιστον από τις σοβαρότερες παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους. Αυτή η κανονιστική μετατόπιση μπορεί να εντοπιστεί στη γλώσσα και επιχειρηματολογία των μεταψυχροπολεμικών ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας, αλλά και στο ευρύτερο σύνολο δηλώσεων, προτάσεων και εκθέσεων των επίσημων οργάνων των Ηνωμένων Εθνών.⁴¹⁰

⁴⁰⁸ Περεταίρω, η πρακτική του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών μεταψυχροπολεμικά ήταν να καθορίζει τις απειλές για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια με νέους και πολύ ευρύτερους όρους, αν και πρέπει να επισημανθεί ότι η φρασεολογία των ψηφισμάτων ήταν συχνά επιφυλακτική, εξισορροπώντας τους νέους στόχους, όπως τον ανθρωπισμό και τη δημοκρατία, με πιο παραδοσιακές ανησυχίες, όπως τον αποτελεσματικό κυβερνητικό έλεγχο ή τον διεθνή αντίκτυπο των εσωτερικών συγκρούσεων, αναγνωρίζοντας τις ιδιαίτερες συνθήκες κάθε περίπτωσης.

⁴⁰⁹ Όπως για παράδειγμα η προϋπόθεση συναποδοχής συνυποσχετικού για την προσφυγή σε διεθνή δικαστήρια (π.χ. Χάγη).

⁴¹⁰ Αυτή ήταν η πολιτική, νομική και θεσμική βάση που γέννησε και ανέδειξε άλλωστε μεταψυχροπολεμικά το Δίκαιο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων με τις σχετικές συμβάσεις τόσο σε διεθνές όσο και περιφερειακό επίπεδο (π.χ. ΕΣΔΑ).

Ωστόσο, η εμφάνιση και η ενσωμάτωση αυτών των νέων κανόνων δεν σήμανε και το τέλος της έντονης αμφισβήτησης του ρόλου του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, καθώς τελικά αποδείχθηκε ότι η επίκληση του διεθνούς δικαίου χρησιμοποιήθηκε κατά περίπτωση απλώς στη διαμόρφωση των σκοπών και των στόχων της εκάστοτε ακολουθούμενης πολιτικής, προτείνοντας τα βέλτιστα μέσα για την εξασφάλιση αυτών των σκοπών, χωρίς όμως να δύναται να επιβάλλει τη θέσπιση ενός σαφούς κανονιστικού πλαισίου που να υπαγορεύει τι πρέπει και τι οφείλουν πρακτικά να πράξουν τα κράτη. Συνέπεια της παραπάνω διαπίστωσης ήταν ότι οι νέοι κανόνες προκάλεσαν νέες ερωτήσεις και αμφισβητήσεις, όπως ποιες περιστάσεις τελικά αποτελούν νόμιμη αυτοάμυνα; Ιδίως στο πλαίσιο πρόσφατων συζητήσεων σχετικά με την προληπτική αυτοάμυνα, γιατί δεν υπάρχει συμφωνημένος ορισμός της επίθεσης; Γιατί δεν έχει ακόμη επίσημα υπάρξει συναίνεση σε έναν κοινά αποδεκτό ορισμό για την τρομοκρατία; Ομοίως, οι κανόνες που σχετίζονται με την ασφάλεια του ατόμου και την ανθρωπιστική επέμβαση ήγειραν περαιτέρω ερωτήματα, όπως ποιο ή τι ακριβώς μπορεί να θεωρηθεί ως το έναυσμα και η δικαιολογία για ανθρωπιστική επέμβαση; Γιατί μέχρι σήμερα στην ανθρωπιστική επέμβαση δεν υπάρχει πάγια συναίνεση σχετικά με το τι πρέπει να αποφασιστεί στο πλαίσιο του Συμβουλίου Ασφαλείας;

5.3.1 Το πρόβλημα των περιορισμών στην πολιτική συλλογικής ασφάλειας

Το δεύτερο πρόβλημα στη συζήτηση που αφορά την επιτυχή πολιτική συλλογικής ασφάλειας του ΟΗΕ εντοπίζεται στους περιορισμούς σχετικά με το πεδίο εφαρμογής και την έκταση των συγκρούσεων. Οι επικριτές της συλλογικής ασφάλειας υποστηρίζουν παραδοσιακά ότι τα λαμβανόμενα μέτρα επιβολής ασφαλείας από τον ΟΗΕ, ένα διεθνή οργανισμό για την ειρήνη, θα μπορούσαν να οξύνουν περαιτέρω τις συγκρούσεις, να εντείνουν τα διχαστικά διλήμματα που αφορούν θέματα γεωγραφικής, πολιτικής και θεσμικής ουδετερότητας, αλλά και να αμφισβητήσουν τα νόμιμα όρια και είδη της χρησιμοποιούμενης στρατιωτικής δύναμης, όπως αυτά περιγράφονται από το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο.

Επιπλέον, ενώ στο μοντέλο της συλλογικής ασφάλειας, όλα τα κράτη πρέπει να είναι έτοιμα να δράσουν κατά οποιουδήποτε κράτους παραβιάζει τη διεθνή ειρήνη, αυτό πρακτικά δεν συμβαίνει. Καθώς η γενική βούληση της κοινότητας πρέπει να υπερισχύει των επί μέρους συμφερόντων της, εν τέλει η ηθική και πολιτική εξουσιοδότηση που λαμβάνει ένα κράτος από τους πολίτες του είναι άκρως

ρεαλιστική, αφού αυτή τελικά το εξουσιοδοτεί σχεδόν μόνιμα να προσπαθεί να κερδίζει και να επιβάλλεται στο διεθνές σύστημα. Αυτή με άλλα λόγια το δελεάζει να χρησιμοποιήσει οποιαδήποτε μέσα κρίνει απαραίτητα για την επίτευξη εθνικών στόχων, ανεξάρτητα από το αν τα μέσα αυτά καταπατούν διεθνώς συμφωνημένους περιορισμούς που βασίζονται στο αμοιβαίο συμφέρον και τα οποία πρέπει να τύχουν αποδοχής και εφαρμογής εξίσου από όλες τις πλευρές. Η πολιτική της συλλογικής ασφάλειας επομένως οδηγεί αναπόφευκτα σε χαρακτηρισμό των συγκρούσεων ως αγώνα μεταξύ καλού και κακού και αυτό ενδεχομένως να υπονομεύει με τη σειρά του, θεμιτούς περιορισμούς επί των συγκρούσεων, ενώ παράλληλα υπονομεύει την αποτελεσματικότητα περαιτέρω διπλωματικών και πολιτικών πρωτοβουλιών και δράσεων.

5.3.2 Το πρόβλημα της ανισότητας και της υπεροχής των ισχυρών

Θεωρητικά, η συλλογική ασφάλεια προσφέρει την πιο καθαρή λύση σε διλήμματα ισορροπίας δυνάμεων και επικυριαρχίας, όπου η ανισότητα δεν πρέπει να προβληματίζει, αλλά να αξιοποιείται, επ' ωφελεία νόμιμων συλλογικών σκοπών της διεθνούς κοινωνίας.⁴¹¹ Στην πράξη όμως η κατάσταση είναι πιο περίπλοκη, διότι το δικαίωμα αρνησικυρίας αντικατοπτρίζει τη σκληρή πραγματικότητα σχετικά με την κατανομή ισχύος. Ως εκ τούτου, κρίνεται λογικό ότι παρά την ανισότητα και αδικία που χαρακτηρίζει την πενταμελή σύνθεση και δράση του Συμβουλίου Ασφαλείας, αυτό εξακολουθεί να παραμένει βασικό, αν όχι πρωτεύον, χαρακτηριστικό του υφιστάμενου διεθνούς συστήματος και κρίνεται εξαιρετικά απίθανο να αλλάξει.⁴¹²

Ταυτόχρονα όμως, τα Ηνωμένα Έθνη επανειλημμένα αποδείχθηκαν ανίκανα να οργανώσουν σημαντικές στρατιωτικές δυνάμεις με τους τρόπους που προβλέπονται από τον Χάρτη, με αποτέλεσμα οι περισσότερες πολιτικές επιβολές των ψηφισμάτων τους να λειτουργούν ουσιαστικά με μεμονωμένη χρήση βίας από τα πιο ικανά και πρόθυμα κατά περίπτωση κράτη μέλη, όπως επίσης και με συνασπισμούς υπό την ηγεσία κυρίως των ΗΠΑ, όπως στις περιπτώσεις του πολέμου Ιράκ-Κουβέιτ το 1990, στη Σομαλία το 1992, στην Αιτή το 1994 ή της εμπλοκής του NATO στη Βοσνία το 1995. Η ίδια πρακτική ακολουθήθηκε και στις περιπτώσεις ψηφισμάτων που αφορούσαν την έγκριση και άδεια περιορισμένης χρήσης βίας, επιβολής οικονομικών

⁴¹¹ Cronin, B., *Institutions for the Common Good: International Protection Regimes in International Society*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2003, pp. 39–42.

⁴¹² Whittaker, D.J., *The United Nations in Action*, Armonk: M.E. Sharp, 1995, preamble.

κυρώσεων, επιβολής ζωνών αεροπορικού αποκλεισμού (*no fly zone*), αλλά και άλλων περιορισμών στις δράσεις και επιθετικές πολιτικές εκείνων των κρατών μελών που προκαλούσαν ή απειλούσαν τη διεθνή ασφάλεια.⁴¹³ Αυτές οι καταστάσεις συχνά δημιουργούσαν προβλήματα ικανού και αποτελεσματικού ελέγχου εκ μέρους του ΟΗΕ. Τα προβλήματα όμως αυτά μεταψυχροπολεμικά επιδεινώθηκαν, ιδιαίτερα όταν ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας άρχισαν να θέτουν νέους στόχους που έπρεπε να επιτευχθούν και κυρίως νέες αξίες που έχρηζαν προστασίας, χωρίς όμως να έχουν εκ των προτέρων προσδιορίσει ή προβλέψει τα μέσα με τα οποία αυτή η προστασία θα μπορούσε τελικά να αποδοθεί.

Επιπρόσθετα, σε αρκετές περιπτώσεις, η αντιμετώπιση ακόμη και μικρής σχετικά κλίμακας απειλών για την ειρήνη και ασφάλεια απαιτούσε στρατιωτικές ικανότητες και οικονομικούς πόρους συγκεκριμένου είδους, στα οποία ουσιαστικά μόνο μια σχετικά μικρή ομάδα κρατών θα μπορούσε να ανταποκριθεί. Ακόμη όμως και σε εκείνες τις περιπτώσεις όπου η ταχύτητα μιας μικρής αλλά αποτελεσματικής «διεθνούς αστυνομικής δύναμης» θα μπορούσε να κάνει τη διαφορά σε συγκεκριμένες καταστάσεις, όπως ίσως στη Ρουάντα το 1994, οι στρατιωτικές υποδομές και τα στοιχεία των Ηνωμένων Εθνών υπήρξαν χαρακτηριστικά ανεπαρκή.⁴¹⁴ Συναφώς, σε καταστάσεις πιο απαιτητικές όπως ο πόλεμος Ιράκ-Κουβέιτ και στην πρώην Γιουγκοσλαβία, η ανάγκη και τα είδη της αναγκαίας στρατιωτικής ισχύος μπορούσαν να αναπτυχθούν μόνο από κράτη μέλη στρατιωτικών συμμαχιών με συγκεκριμένη στρατηγική κουλτούρα όπως το ΝΑΤΟ, όπως και τελικά έγινε. Ομοίως και στις περιπτώσεις σταθεροποίησης της ειρήνης και οικοδόμησης του κράτους μετά από εμφύλιες συγκρούσεις, όπως στη Ναμίμπια, την Καμπότζη, τη Μοζαμβίκη, το Ελ Σαλβαδόρ και το Τιμόρ, αλλά και στις αποτυχίες στη Ρουάντα, την Αγκόλα, τη Λιβερία και τη Σομαλία, όπως τελικά αποδείχθηκε, ήταν αδύνατο να επιτευχθεί η πολυδιάστατη διαδικασία οικοδόμησης της ειρήνης, χωρίς σημαντική δέσμευση οικονομικών πόρων, αλλά και μια καλά δομημένη ακολουθούσα συλλογική δύναμη, συντεταγμένη με ισορροπημένο τρόπο από ένα ευρύ φάσμα κρατών, ικανών να ενεργούν αποτελεσματικά και να μην κυριαρχούνται από μια

⁴¹³ Kuperman, A.J., *The Limits of Humanitarian Intervention: Genocide in Rwanda*, Washington, DC: Brookings Institution Press, 2001, p. 5.

⁴¹⁴ *Ibid.*, pp. 78–79.

ενιαία δύναμη.⁴¹⁵ Δυστυχώς όμως η ιδιαίτερη ανακατανομή ισχύος και εξουσίας στον μεταψυχροπολεμικό κόσμο κατέστησαν αυτό το πρόβλημα του ΟΗΕ ακόμα οξύτερο.

Ως εκ τούτου, η αποτελεσματικότητα της συλλογικής δράσης εξακολούθησε να εξαρτάται από τον συγκεντρωτισμό στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και σχετικής δράσης σε έναν μικρό αριθμό ισχυρών κρατών που έχουν τόσο την ικανότητα (ισχύ και πόρους) όσο και την προθυμία (πολιτική ατζέντα) να δράσουν. Αυτή η πολιτική τελικά οδηγεί στο ενδεχόμενο επιλεκτικής δράσης σε ζητήματα ασφάλειας και στον προφανή κίνδυνο ότι η συλλογική βούληση της διεθνούς κοινότητας προσαρμόζεται ανάλογα με τα ειδικότερα συμφέροντα, τις πολιτικές επιλογές και τις προτιμήσεις συγκεκριμένων ισχυρών κρατών.⁴¹⁶ Επιπλέον, και δεδομένου ότι οι περισσότερες επιχειρησιακές δράσεις του ΟΗΕ αποφασίστηκαν και τελικά υλοποιήθηκαν μετά από άτυπες, αλλά συγκεκριμένες διαπραγματεύσεις και διαβουλεύσεις μεταξύ των πέντε μονίμων μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας, τελικά αυτό το θεσμικό όργανο δυστυχώς καταλήγει πολιτικό όργανο των ισχυρότερων. Ασφαλώς, μέσω των ίδιων διαδικασιών, τα μεγάλα κράτη δεν λειτουργούν τελείως ανεξάρτητα και απολύτως αυθαίρετα, καθώς εν τέλει δεσμεύονται από το ίδιο όργανο. Ως εκ τούτου, πρακτικά το Συμβούλιο Ασφαλείας αποτελεί τελικά ένα όργανο ιδιώνυμου αυτοπεριορισμού, καθόσον στέκεται εμπόδιο τόσο στην επιβολή μεμονωμένων εθνικών συμφερόντων όσο και στις συλλογικές πρωτοβουλίες και ενέργειες για τη διασφάλιση της διεθνούς ασφάλειας.

5.3.3 Το πρόβλημα του κοινού συμφέροντος

Το τελικό ζήτημα αφορά τη σχέση μεταξύ του δικαίου και της εξουσίας, από τη μία, και του κρατικού συμφέροντος, από την άλλη. Έχει ήδη αναφερθεί ότι στη φιλελεύθερη θεωρία περί συλλογικής ασφάλειας κάθε μέλος της διεθνούς κοινωνίας οφείλει να αντιμετωπίσει ως επιθετικότητα εναντίον του οποιαδήποτε απειλή για τη διεθνή ειρήνη και να αντιμετωπίσει μια επίθεση σε ένα κράτος ως επίθεση σε όλα τα κράτη του διεθνούς συστήματος. Η ειρήνη, με άλλα λόγια, πρέπει να θεωρηθεί αδιαίρετη, όπως πολύ χαρακτηριστικά τονίζει ο Hurrell.⁴¹⁷

Επιπλέον, η συγκεκριμένη αντίληψη περί συλλογικής ασφάλειας προϋποθέτει ότι τα κράτη είναι διατεθειμένα να ενεργήσουν αποφασιστικά ακόμη και αν η δράση

⁴¹⁵ Whittaker, *The United Nations in Action*, p. 142.

⁴¹⁶ Kuperman, *The Limits of Humanitarian Intervention*, pp. viii.

⁴¹⁷ Hurrell, *On Global Order*, pp. 187–188.

αυτή είναι δαπανηρή και αντιβαίνει στα πιο άμεσα συμφέροντα τους. Σύμφωνα με τους κλασικούς ρεαλιστές, αυτές οι υποθέσεις και προθέσεις είναι απλά απατηλές και εγγενώς εσφαλμένες, καθώς θα μπορούσε μεν τυχαία και υπό ορισμένες προϋποθέσεις μια πολιτική να ταυτιστεί με την αντίθεση σε μια συγκεκριμένη επιθετικότητα, όμως αυτό δεν θα μπορούσε ποτέ να αποτελέσει ένα απόλυτο ή αυτόματο συμπέρασμα. Εάν ένα κράτος αποφασίσει να απαντήσει σε μια συγκεκριμένη επιθετική πράξη, θα καθορίζεται από το σύνολο των συμφερόντων της εξωτερικής του πολιτικής.⁴¹⁸

Ως εκ τούτου και σύμφωνα με τη ρεαλιστική προσέγγιση περί διεθνούς ασφάλειας, σε έναν άναρχο κόσμο διαρκούς ανταγωνισμού και συγκρούσεων για την εξουσία, η ευθύνη των πολιτικών περιορίζεται τελικά απέναντι στη δική τους μόνο κοινότητα, ενώ η ανησυχία τους αφορά αποκλειστικά τα εθνικά συμφέροντα αυτής της κοινότητας.⁴¹⁹ Επιπλέον δεν υφίσταται καμία πρωταρχική ηθική επιταγή να αντιταχθεί κανείς σε άδικη επιθετικότητα που δεν στρέφεται άμεσα εναντίον του, αλλά ούτε και να υπερασπιστεί άλλα κράτη από μια τέτοια επιθετικότητα που στηρίζεται σε εσφαλμένη κατανόηση της φύσης της διεθνούς τάξης.⁴²⁰

Επιπλέον για τους ρεαλιστές, η ανασφάλεια του διεθνούς συστήματος τελεί σε άμεση συνάρτηση όχι με τον νόμο, δηλαδή το διεθνές δίκαιο, αλλά με τις σχέσεις εξουσίας. Η ανασφάλεια δηλαδή εδράζεται, όπως ήδη αναφέρθηκε, στην ανισότητα μεταξύ των κρατών, που με τη σειρά της σχετίζεται με την ισορροπία δυνάμεων, καθώς και τη χειραγώγηση και διαχείριση αυτής της ισορροπίας από ειδικευμένους διπλωμάτες.⁴²¹ Και για τους νεορεαλιστές όμως, το πρόβλημα δεν ήταν απλώς ότι η συλλογική ασφάλεια δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει πρακτικά ποτέ, αλλά το γεγονός ότι η ψευδαίσθηση της συλλογικής ασφάλειας θα υπονόμει ουσιαστικά κάθε λειτουργία προώθησης του εθνικού συμφέροντος έναντι μιας εικονικής διεθνούς τάξης.⁴²²

Τα γεγονότα που ακολούθησαν τα τρομοκρατικά χτυπήματα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001 και οδήγησαν τελικά στον πόλεμο του 2003 εναντίον του Ιράκ χωρίς την άδεια του Συμβουλίου Ασφαλείας, αναβίωσαν με δραματικό τρόπο πολλά από αυτά τα παλιά ρεαλιστικά επιχειρήματα. Για πολλούς, ενίσχυσαν την προφανή

⁴¹⁸ Waltz, *Man, the State, and War*, pp. 35–39.

⁴¹⁹ *Ibid.*, pp. 207–208.

⁴²⁰ *Ibid.*, pp. 39–41.

⁴²¹ Woods, 'Order, Globalization, and Inequality in World Politics'.

⁴²² Αυτή ήταν η πραγματική αποτυχία της Κοινωνίας των Εθνών στη δεκαετία του 1930.

αλήθεια της θέσης ότι, σε περιόδους πολέμου, το κράτος αποφασίζει μόνο του πότε πρέπει να ληφθούν έκτακτα μέτρα, ανεξάρτητα από τις συμβάσεις του διεθνούς δικαίου και των διεθνών οργανισμών. Γενικότερα, ενίσχυσαν την πεποίθηση ότι οι προσπάθειες να υποβληθεί η χρήση βίας σε έλεγχο από το διεθνές δίκαιο ήταν καταδικασμένη να αποτύχει και, αν το δίκαιο επεδίωκε πραγματικά να συνεχίζει να συμμετέχει ως θεσμός στο διεθνές σύστημα, αυτό θα το κατόρθωνε μόνο παραμένοντας κοντά στην πραγματικότητα της εξουσίας. Πράγματι, κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου οι προσπάθειες να ελεγχθεί η χρήση βίας από το διεθνές δίκαιο είχε αναπόφευκτα υπονομευθεί από την ένταση της διπολικής αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων, ενώ στη άμεση μεταψυχροπολεμική εποχή, υπονομεύθηκε όπως ήταν φυσικό από την ένταση και έκταση της απόλυτης αμερικανικής ισχύος.

Οι παραπάνω συνεπείς απόψεις των παραδοσιακών ρεαλιστών δεν λαμβάνουν όμως υπόψη τους ότι τα κρατικά συμφέροντα αλλάζουν λόγω της αυξανόμενης διασυνδεσιμότητας που επέφερε η παγκοσμιοποίηση, αλλά και της αμοιβαίας τρωτότητας και αδυναμίας της μονομερούς άμυνας από πολλά σύγχρονα κράτη. Οι μεταψυχροπολεμικές αλλαγές δηλαδή σε συνδυασμό με τις κοσμοπολιτικές αντιλήψεις περί παγκοσμιοποίησης συντέιναν στην εκθετική αύξηση των κινήτρων για συνεργασία μεταξύ των κρατών. Ως εκ τούτου και όπως έχει ήδη επισημανθεί, διεθνείς οργανισμοί όπως ο ΟΗΕ, η ΕΕ, το ΝΑΤΟ κ.ά. συνέβαλαν ουσιαστικά στην ενσωμάτωση των νέων νομικών θεωριών περί της ασφάλειας του ατόμου, αλλά και της Ευθύνης Προστασίας των κρατών με τρόπους που δεν καθορίζουν άμεσα την εθνική εξωτερική τους πολιτική, αλλά διαμορφώνουν τον τρόπο με τον οποίο γίνονται κατανοητά τα εθνικά συμφέροντα και το πώς αντιμετωπίζονται πλέον τα κόστη και τα οφέλη διαφορετικών επιλογών εθνικής εξωτερικής πολιτικής.

Περαιτέρω, υπάρχουν πολλές περιπτώσεις διεθνούς ασφάλειας στις οποίες ορισμένες πρακτικές έχουν παρεξηγημένο χαρακτήρα. Στις περιπτώσεις αυτές, η ρεαλιστική θέση ότι η συλλογική δράση θέτει αναγκαστικά βασικά εθνικά συμφέροντα σε κίνδυνο κρίνεται υπερβολική, καθώς ο επιμερισμός των επιβαρύνσεων και τα οφέλη που παρέχονται από την πολυμερή προσέγγιση είναι σημαντικά και βοηθούν. Ειδικότερα, και σε ό,τι αφορά σημαντικά θέματα ασφαλείας, τα κίνητρα που ωθούν τα κράτη να συμμετέχουν και να ενεργούν μέσω πολυμερών διεθνών οργανισμών, όπως η ΕΕ και το ΝΑΤΟ, αφορούν κυρίως τα προβλήματα στη νομιμότητα της εμπλοκής τους. Ο βασικότερος δηλαδή λόγος είναι ότι τα προβλήματα αυτά έχουν αυξηθεί λόγω της αλλαγής του χαρακτήρα της διεθνούς

ασφάλειας, ιδίως σε ό,τι αφορά τις περιπτώσεις όπου οι απειλές προέρχονται από μη κρατικούς και εξωθεσμικούς δρώντες και εσωτερικούς εθνικούς παράγοντες με δυνατότητες διάχυσης της αποσταθεροποίησης και των κρίσεων σε διεθνές επίπεδο. Αυτή η κατάσταση, της διασποράς εσωτερικών κρίσεων σε διεθνές επίπεδο, αναπόφευκτα τελικά εγείρει δύσκολα πολιτικά ερωτήματα περί επιλεκτικής δράσης, ηθικής αμφισβησιμότητας κινήτρων και προθέσεων αλλά και βαθιάς αμφισβήτησης τόσο της εσωτερικής όσο και της διεθνούς κοινωνίας.

Εντούτοις όμως για όλες τις αποτυχίες που συνδέονται με τον ΟΗΕ, οι υπερασπιστές του οργανισμού καθώς και οι ιδεαλιστές υπέρμαχοι της διεθνούς ασφάλειας, υποστηρίζουν με σθένος ότι το πραγματικό ενδιαφέρον για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια μπορεί τελικά να συμπίπτει με τη θεσμική δέσμευση, αλλά και το εθνικό συμφέρον των ισχυρών παραγόντων του συστήματος. Η άποψη αυτή βασίζεται εν μέρει στην πραγματική κατανομή των βαρών και πόρων που παρατηρείται στις περιπτώσεις εφαρμογής μιας αποτελεσματικής πολυμερούς προσέγγισης στη διεθνή ασφάλεια, αλλά κυρίως λόγω του μοναδικού ρόλου των Ηνωμένων Εθνών ως πηγής μιας ιδιάζουσας μορφής συλλογικής νομιμοποίησης της χρήση βίας, πάντα ασφαλώς εντός του κανονιστικού πλαισίου που την περιβάλλει. Ως εκ τούτου, στην «αλληλέγγυα» ανάγνωση της διεθνούς ασφάλειας η σημασία της κινητοποίησης, της αιτιολόγησης, αλλά και της νομιμοποίησης της συλλογικής δράσης στο πλαίσιο για παράδειγμα του λεγόμενου «μακροχρόνιου πολέμου κατά της παγκόσμιας τρομοκρατίας» ήταν προφανώς μεγάλη, αφού στη μονομερή δράση που επελέγη, εν προκειμένω από τις ΗΠΑ, χωρίς τον επιμερισμό των βαρών και τη συνεχιζόμενη συνεργασία, η επιτυχία της αποστολής αποδείχθηκε πολύ πιο δύσκολη στην υλοποίησή της, το υψηλό κόστος αυτής κρίθηκε ως εξαιρετικά απαγορευτικό, ενώ η διεθνής νομιμοποίησή της αμφισβητήθηκε έντονα.

Δυστυχώς όμως αν και το συλλογικό στοιχείο στη διαχείριση της ασφάλειας έχει σημαντικά ενισχυθεί, η σημερινή εικόνα της διεθνούς κοινωνίας καταδεικνύει ότι όπως λειτουργεί το σύστημα σήμερα, μάλλον παραμένουμε μακριά από οτιδήποτε πλησιάζει στην υλοποίηση ενός στιβαρού συστήματος συλλογικής ασφάλειας. Καθώς η ειρήνη δεν αποτελεί μια αδιαίρετη έννοια, τα κράτη και οι πολίτες τους εξακολουθούν να παραμένουν απρόθυμοι να επωμιστούν το κόστος της συλλογικής προστασίας σε περιπτώσεις πολύπλοκων και επικίνδυνων συγκρούσεων, από τις οποίες δεν θίγονται τα άμεσα πολιτικά και οικονομικά τους συμφέροντα, ενώ παράλληλα δεν δεσμεύονται και από ένα εξαναγκαστικό κανονιστικό πλαίσιο (π.χ.

διεθνές δίκαιο). Έτσι διαπιστώνεται ότι μπορεί η φρίκη της γενοκτονίας στη Σρεμπρένιτσα και τη Ρουάντα να ενίσχυσαν ευκαιριακά την κανονιστική δυναμική της ανθρωπιστικής δικαιοσύνης και να αναζωπύρωσαν το ενδιαφέρον και τις συζητήσεις σε τομείς της διεθνούς ασφάλειας και της Ευθύνης Προστασίας, όμως η συνεχιζόμενη αποτυχία της διεθνούς κοινότητας για ανάληψη αποτελεσματικής δράσης στο Νταρφούρ του Σουδάν σχεδόν δέκα χρόνια μετά, καθώς και στον συριακό εμφύλιο είκοσι χρόνια μετά, επισημαίνουν τη συνέχεια, αλλά και την σοβαρότητα του συγκεκριμένου προβλήματος.⁴²³

Επιπλέον το πρόβλημα δεν είναι μόνον η αρχική απροθυμία ανάληψης δράσης, αλλά και η εξίσου σοβαρή απροθυμία των κρατών να δώσουν συνέχεια στη μετασυγκρουσιακή ειρηνευτική διαδικασία. Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών αποτελεί έναν χώρο διακρατικής διπλωματικής δραστηριότητας, αλλά και ένα πεδίο συμβολικής πολιτικής ή, σε μια πιο ρεαλιστική προσέγγιση, μια «χρήσιμη πολιτική χωματερή», στην οποία οι ηγέτες επιδιώκουν να ριξουν τα προβλήματα που δεν μπορούν να επιλύσουν. Ως εκ τούτου, η ικανότητα του οργανισμού να ενεργεί αποτελεσματικά παραμένει εξαιρετικά περιορισμένη και οι αποτυχίες του σε ειρηνευτικές δράσεις να είναι τελικά πολλές και μάλιστα πολύ περισσότερες από τις αντίστοιχες αποτυχίες μεμονωμένων κρατικών πρωτοβουλιών σε ανάλογες επιχειρήσεις.

Το σοβαρότερο πρόβλημα ενδεχομένως αφορά την αντίληψη του καλώς εννοούμενου κοινού συμφέροντος των κρατών, αλλά και τη δυσκολία εξασφάλισης της απαιτούμενης συναίνεσης και κοινώς αποδεκτής απάντησης στο τι τελικά συνιστά ζήτημα απειλής της διεθνούς ασφάλειας. Επιπρόσθετα και η έννοια της διεθνούς τάξης δεν αποτελεί έναν τόπο σύγκλισης και πεδίο ισότιμης κατανομής της ευθύνης, με αποτέλεσμα την περιορισμένη διάθεση των κρατών μελών του διεθνούς συστήματος να υπερασπιστούν το status quo, εκτός εάν είναι πεπεισμένα ότι τελούν σε άμεσο κίνδυνο τα δικά τους συμφέροντα, οι δικές τους αξίες, ίσως και οι δικές τους αντιλήψεις για την κοινωνική και διεθνή δικαιοσύνη.

⁴²³ Daalder, I.H., and J.M. Lindsay, *America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy*, Hoboken, NJ: Wiley, 2005, pp. 59–93.

5.4 NATO και ΟΗΕ: Μια μεταψυχροπολεμική σχέση συμπληρωματικότητας

Ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών καθιερώνει τη γενική ευθύνη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, ενώ το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο που υπεγράφη τέσσερα χρόνια αργότερα (4 Απριλίου 1949), καθιστά σαφές ότι το εν λόγω θεσμικό κείμενο (ο Χάρτης) αποτελεί το πλαίσιο μέσα στο οποίο λειτουργεί και η Συμμαχία. Στο νατοϊκό Σύμφωνο δηλαδή, οι Σύμμαχοι επαναβεβαιώνουν την πίστη τους στους σκοπούς και τις αρχές του Χάρτη και δεσμεύονται για ειρηνική επίλυση όλων των συγκρούσεων. Επιπλέον τα κράτη μέλη του NATO δεσμεύονται και με την αρχή της συλλογικής άμυνας, σύμφωνα με το άρθρο 51 του Χάρτη, που θεσπίζει το φυσικό δικαίωμα της ατομικής ή συλλογικής άμυνας όλων των χωρών μελών του ΟΗΕ.⁴²⁴ Η συλλογική άμυνα, άρθρο 5, συνιστά στοιχείο κεντρικής σημασίας για την ιδρυτική Συνθήκη του NATO και δεσμεύει τους Συμμάχους να προστατεύσουν ο ένας τον άλλο, δημιουργώντας πνεύμα αλληλεγγύης εντός της Συμμαχίας.

Αν και οι σχέσεις συνεργασίας μεταξύ των Ηνωμένων Εθνών και της Συμμαχίας ήταν περιορισμένες κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, αυτό άλλαξε το 1992 στο πλαίσιο της αυξανόμενης σύγκρουσης στα Δυτικά Βαλκάνια, όπου οι ρόλοι που ανέλαβαν αντίστοιχα στη διαχείριση της κρίσης οδήγησε σε εντατικοποίηση της πρακτικής συνεργασίας στον τομέα διαχείρισης των ανθρωπιστικών κρίσεων. Ένα χρόνο πριν άλλωστε, από το 1991, ο ΟΗΕ έχει κάνει πιο συντονισμένες προσπάθειες για τη συμμετοχή των περιφερειακών οργανισμών στη διαχείριση κρίσεων. Στη Βοσνία το 1992, και λίγα χρόνια πριν στο Βόρειο Ιράκ, το NATO ανέλαβε να διεξάγει επιχειρήσεις και να χρησιμοποιήσει στρατιωτική δύναμη μετά από εντολή του Συμβουλίου Ασφαλείας.⁴²⁵

Αυτές οι διευρυμένες εντολές για την εφαρμογή των στρατιωτικών πτυχών των συμφωνιών (π.χ. του Dayton) παράλληλα με τις ειρηνευτικές συμφωνίες, ήταν ο πραγματικός λόγος που τερματίστηκαν οι παραπάνω συγκρούσεις, αλλά ταυτόχρονα ενίσχυσαν την περαιτέρω συνεργασία και διεπαφή του NATO με τα όργανα των Ηνωμένων Εθνών για παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας.

⁴²⁴ Reichard, *The EU–NATO Relationship*, pp. 171–223.

⁴²⁵ Αναλυτικότερα, τον Ιούλιο του 1992, τα πλοία του NATO που ανήκαν στη συμμαχία της Μόνιμης Ναυτικής Δύναμης της Μεσογείου, ξεκίνησαν στην Αδριατική την παρακολούθηση εφαρμογής του εμπάργκο όπλων που επέβαλε ο ΟΗΕ ενάντια σε όλες τις δημοκρατίες της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Λίγους μήνες αργότερα, τον Νοέμβριο του 1992, το NATO και η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ) άρχισαν «επιχειρήσεις» στην υποστήριξη των ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, με στόχο την πρόληψη της κλιμάκωσης της σύγκρουσης.

Η ετοιμότητα της Συμμαχίας για την υποστήριξη επιχειρήσεων διατήρησης της ειρήνης υπό την αιγίδα του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ δηλώθηκε ρητά και επίσημα από τους Υπουργούς Εξωτερικών του ΝΑΤΟ τον Δεκέμβριο του 1992, με αποτέλεσμα την ανάληψη μιας σειράς μέτρων, συμπεριλαμβανομένων των κοινών θαλάσσιων επιχειρήσεων υπό τον έλεγχο των συμβουλίων του ΝΑΤΟ και της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης, αεροπορικών επιχειρήσεων του ΝΑΤΟ, στενής εναέριας υποστήριξης της Δύναμης Προστασίας των Ηνωμένων Εθνών (UNPROFOR), προστασίας από αέρος των «ασφαλών περιοχών» του ΟΗΕ, καθώς και ετοιμότητας σχεδιασμού δυναμικών επιχειρήσεων έκτακτης ανάγκης για άλλες επιλογές, που θα μπορούσαν να ακολουθήσουν τα Ηνωμένα Έθνη.⁴²⁶

Ως εκ τούτου, όταν προέκυψε η σύγκρουση στο Κοσσυφοπέδιο το 1998, το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών αποφάσισε και πάλι να συμμετέχει με δυνάμεις του ΝΑΤΟ στις ειρηνευτικές επιχειρήσεις. Η Δύναμη του Κοσσυφοπεδίου του ΝΑΤΟ (KFOR) βοήθησε να τερματιστεί η εθνική σύγκρουση, ενώ έως και σήμερα συνεργάζεται στενά με τον ΟΗΕ σε όλα τα επίπεδα για να παρέχει επαρκή ασφάλεια και βοήθεια στον τοπικό πληθυσμό. Περαιτέρω, παρά την παράκαμψη του ΟΗΕ στην παράτυπη επεμβατική πρωτοβουλία του ΝΑΤΟ στο Κοσσυφοπέδιο, αξίζει να επισημανθεί ότι από την έναρξη της σύγκρουσης το 1998 και κατά τη διάρκεια της κρίσης, αναπτύχθηκαν στενές επαφές μεταξύ του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ και του Γενικού Γραμματέα του ΝΑΤΟ.⁴²⁷ Πλήθος ενεργειών ελήφθησαν από τη Συμμαχία για την υποστήριξη των ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, τόσο κατά τη διάρκεια όσο και μετά τη σύγκρουση.⁴²⁸ Το 2000 και το 2001, το ΝΑΤΟ και τα Ηνωμένα Έθνη συνεργάστηκαν επίσης με επιτυχία στον έλεγχο μεγάλων εθνοτικών συγκρούσεων στη νότια Σερβία και εμπόδισαν τελικά την εκδήλωση ενός ακόμα εμφυλίου στην Βόρεια Μακεδονία, με την επιχείρηση Essential Harvest που αφορούσε στην αποστρατικοποίηση και περισυλλογή όπλων από άτακτες παραστρατιωτικές ομάδες.

Οι σχέσεις μεταξύ των Ηνωμένων Εθνών και του ΝΑΤΟ ενισχύθηκαν περαιτέρω μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, όταν ο ΟΗΕ

⁴²⁶ Kaplan, *NATO and the UN*, pp. 161–164.

⁴²⁷ *Ibid.*, pp. 168–175.

⁴²⁸ Η KFOR αναπτύχθηκε στη βάση του Απόφασης 1244 του Συμβουλίου Ασφαλείας της 12^{ης} Ιουνίου 1999 για να παρέχει διεθνή παρουσία ασφάλειας ως προϋπόθεση για την ειρήνη και την ανασυγκρότηση του Κοσσυφοπεδίου. Καθόλη την ανάπτυξή της, η KFOR συνεργάστηκε στενά με την Αποστολή των Ηνωμένων Εθνών για την Προσωρινή Διοίκηση στο Κοσσυφοπέδιο (UNMIK), καθώς και με άλλους διεθνείς και τοπικούς φορείς.

έδωσε εντολή για τη δημιουργία της Διεθνούς Δύναμης Αρωγής για την Ασφάλεια (ISAF), προκειμένου να συμμετάσχει σε μέτρα ασφάλειας, αλλά και να συμβάλει στην ανάπτυξη του Αφγανιστάν. Το 2003 εκχώρησε τον πλήρη έλεγχο αλλά και την διοίκηση της ISAF στο NATO. Η Συμμαχία επίσης επιφορτίστηκε με την παράταση της εντολής της ISAF σε ευρύτερες περιοχές της χώρας, προκειμένου να παρέχει μεγαλύτερη ασφάλεια και να θεσπιστούν αναπτυξιακά έργα, ιδιαίτερα στα βορειανατολικά της χώρας, όπου οι Ταλιμπάν συνέχιζαν να δραστηριοποιούνται ενεργά. Καθόλη τη διαδικασία, η αποστολή του NATO συνεργάστηκε στενά με την αντίστοιχη αποστολή των Ηνωμένων Εθνών στο Αφγανιστάν σε στρατηγικό και επιχειρησιακό επίπεδο, για να συντονίσουν τις πολιτικές και τα έργα που τελικά θα προήγαγαν την ειρήνη και τη σταθερότητα στην ταραγμένη χώρα, ιδιαίτερα για θέματα που αφορούν στην καταπολέμηση της διακίνησης ναρκωτικών.⁴²⁹

Εκτός όμως από το Αφγανιστάν, το NATO σε συνεργασία με τον ΟΗΕ ανέλαβε σημαντική δράση και στο Ιράκ, καθώς σύμφωνα με τους όρους της απόφασης 1546 του Συμβουλίου Ασφαλείας και κατόπιν αιτήματος της τότε προσωρινής ιρακινής κυβέρνησης, η Συμμαχία παρείχε βοήθεια στην εκπαίδευση και τον εξοπλισμό των ιρακινών δυνάμεων από το 2004 μέχρι το τέλος του 2011.

Συναφώς, τον Ιούνιο του 2005, μετά από αίτημα της Αφρικανικής Ένωσης και σε στενή συνεργασία με τα Ηνωμένα Έθνη και την Ευρωπαϊκή Ένωση, το NATO συμφώνησε να υποστηρίξει την αποστολή της Αφρικανικής Ένωσης στο Σουδάν [African Union Mission in Sudan (AMIS)], η οποία προσπαθούσε να τερματίσει, ασφαλώς εκ των υστέρων, τη συνεχιζόμενη βία στη περιοχή του Νταρφούρ. Το NATO βοήθησε τα στρατεύματα της Αφρικανικής Ένωσης στον σχεδιασμό και τη διαχείριση ενός πολυεθνικού στρατιωτικού αρχηγείου. Μετά από νέο αίτημα της Αφρικανικής Ένωσης το 2007, το NATO δέχθηκε να βοηθήσει στην Αποστολή της Αφρικανικής Ένωσης στη Σομαλία [African Union Mission in Somalia (AMISOM)], με την παροχή υποστήριξης στα κράτη μέλη της Αφρικανικής Ένωσης που επιθυμούσαν να αναπτύξουν στρατεύματα σε αυτήν την αποστολή μέσω του Γραφείου Ανώτερου Στρατιωτικού Συνδέσμου στην Αντίς Αμπέμπα της Αιθιοπίας, την ίδια ώρα που η Συμμαχία επίσης προστάτευε επιχειρησιακά την αποστολή του ΟΗΕ στην AMISOM στην Σομαλία. Επιπρόσθετα, τον Οκτώβριο του 2008, το

⁴²⁹ Το Γραφείο των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά και το Οργανωμένο Έγκλημα συνεργάστηκε με τους περιφερειακούς διοικητές της ISAF στην εφαρμογή ολοκληρωμένων στρατηγικών για την καταπολέμηση διακίνησης ναρκωτικών.

NATO συμφώνησε στο αίτημα του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών και διέθεσε πλοία στα ανοικτά των ακτών της Σομαλίας για την αποτροπή της πειρατείας και τη συνοδεία εμπορικών πλοίων που μεταφέρουν φορτία για το Παγκόσμιο Επισιτιστικό Πρόγραμμα με προορισμό τις χώρες της Αφρικής.

Πλέον των παραπάνω, η συνεργασία μεταξύ NATO και ΟΗΕ για την κρίση στη Λιβύη επικυρώθηκε την 27^η Μαρτίου 2011, όταν η Συμμαχία αποφάσισε να αναλάβει το σύνολο της στρατιωτικής επιχείρησης στη Λιβύη, σύμφωνα με την Απόφαση 1973 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Σκοπός της Επιχείρησης Unified Protector ήταν να προστατευθούν οι άμαχοι και κατοικημένες περιοχές (μη στρατιωτικές εγκαταστάσεις) που βρίσκονται υπό την απειλή της επίθεσης. Το NATO ανέλαβε να υλοποιήσει όλες τις στρατιωτικές πτυχές του συγκεκριμένου ψηφίσματος.⁴³⁰ Οι Σύμμαχοι κινήθηκαν γρήγορα και αποφασιστικά για την επιβολή του εμπάργκο όπλων και ζώνης απαγόρευσης πτήσεων που διέταξε η απόφαση και έλαβε από αέρος περαιτέρω μέτρα για την προστασία των αμάχων και κατοικημένων περιοχών από την επίθεση. Η Επιχείρηση Unified Protector ολοκληρώθηκε στις 31 Οκτωβρίου 2011 και λογίζεται ως επιτυχημένη αφού τερμάτισε, για εκείνη την περίοδο τουλάχιστον και στο πλαίσιο εκείνης της αποστολής, τις εμφύλιες διαμάχες στη Λιβύη.⁴³¹

5.5 NATO και ΟΗΕ: Συμπεράσματα και μελλοντικές προοπτικές

Σε πολιτικό επίπεδο, η συνεργασία μεταξύ NATO και ΟΗΕ υπήρξε το ίδιο σημαντική και διαρκής με την αντίστοιχη επιχειρησιακή που καταγράφηκε παραπάνω. Τον Σεπτέμβριο του 2008 άλλωστε με βάση την εμπειρία της πάνω από μια δεκαετία συνεργασίας τους, οι Γενικοί Γραμματείς των δύο οργανισμών, Jaap de Hoop Scheffer και Ban Ki-moon, με κοινή δήλωση συμφώνησαν να καθιερώσουν επίσημα ένα ειδικότερο πλαίσιο εκτεταμένης διαβούλευσης και συνεργασίας.⁴³² Η συμφωνία αυτή ουσιαστικά επισημοποίησε τη σχέση του ΟΗΕ με το NATO και καθόρισε τα πολιτικά θεμέλια για περαιτέρω ενίσχυση της συνεργασίας των δύο οργανισμών, ενώ παράλληλα η κοινή δήλωση αποδείκνυε ξεκάθαρα ότι η συνεργασία και ο συντονισμός μεταξύ των δύο οργανισμών αποτελούσε κοινά επιθυμητή εξέλιξη, κάτι που δεν ίσχυε πάντα στο παρελθόν. Ουσιαστικά δηλαδή ο ΟΗΕ αποδείχθηκε ότι έχει

⁴³⁰ Alkopher, 'From Kosovo to Syria', pp. 62–65.

⁴³¹ *Ibid.*.

⁴³² NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer, and UN Secretary-General, Ban Ki-Moon, 'Joint Declaration on UN/NATO Secretariat Cooperation', New York, 23 September 2008.

ανάγκη τις γραφειοκρατικές και στρατιωτικές δυνατότητες του NATO που δεν διέθετε ο ίδιος για την επιτυχή διεκπεραίωση των ειρηνευτικών του αποστολών, όπως και έπραξε κατά τις επιχειρήσεις στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό και στο Σουδάν. Μάλιστα, λίγο καιρό αργότερα, ο ΟΗΕ ζήτησε την περαιτέρω ενίσχυση της συνεργασίας με το NATO στο μέλλον, καθώς και την επέκταση του ρόλου της Συμμαχίας για τη διατήρηση της ειρήνης και διεθνούς ασφάλειας, ιδίως όταν οι επιχειρήσεις αυτές απαιτούν πολλές μονάδες και στοιχεία εναέριων και θαλάσσιων οχημάτων και μεταφορών, καθώς και προηγμένες δυνατότητες αναγνώρισης, τις οποίες ο ίδιος δεν διέθετε. Από την άλλη μεριά βέβαια για το NATO, ο ΟΗΕ μπορεί να παράσχει μεγαλύτερη εξουσία αλλά και νομιμοποίηση, ιδιαίτερα όταν το NATO καλείται να δράσει πέρα από την παραδοσιακή γεωγραφική περιοχή του.⁴³³

Επιπλέον η ατζέντα της συνεργασίας NATO και ΟΗΕ με τον καιρό άρχισε να εξελίσσεται και να επεκτείνεται σε διαφορετικούς πλέον τομείς, πέραν δηλαδή θεμάτων καθαρά στρατιωτικής φύσης, μεταξύ των οποίων η επικοινωνία και η ανταλλαγή πληροφοριών και δυνατοτήτων, η επιχειρησιακή εκπαίδευση, τα διδάγματα από τις κρίσεις, η υποστήριξη και ο επιχειρησιακός συντονισμός. Συνεχίζοντας τους οργανικούς δεσμούς, ειδικά σε στρατηγικό επίπεδο και οι δυο οργανισμοί φαίνεται ότι επιδιώκουν να συνεχιστεί η συνεργασία μεταξύ τους και να εξακολουθήσουν να διασυνδέονται κατά τρόπο που να διατηρεί τους υφιστάμενους δεσμούς εμπιστοσύνης και αλληλεξάρτησης, στοιχεία που δεν θα ευνοούνταν από την ανεξάρτητη δράση καθενός. Άλλωστε, όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι στρατηγικοί σχεδιασμοί του NATO μέσα από τα Στρατηγικά του Δόγματα δεσμεύουν ουσιαστικά τη Συμμαχία σε θέματα διεθνούς ασφάλειας, που μεταξύ άλλων περιλαμβάνουν την πρόληψη των κρίσεων, τη διαχείριση των συγκρούσεων και τη σταθεροποίηση των καταστάσεων μετά από συγκρούσεις, δράσεις οι οποίες δύνανται επιτυχώς να επιτευχθούν κατά κύριο λόγο μέσω της στενότερης συνεργασίας με τους διεθνείς εταίρους, κυρίως όμως τα Ηνωμένα Έθνη και την Ευρωπαϊκή Ένωση.⁴³⁴

Προς επίρρωση των παραπάνω αξίζει χαρακτηριστικά να επισημανθεί ότι Αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών έδωσαν τις εντολές (*mandates*) για τις επιχειρήσεις του NATO στα Δυτικά Βαλκάνια, το Αφγανιστάν και τη Λιβύη, ενώ έχουν επίσης καθορίσει το πλαίσιο για την εκπαιδευτική αποστολή του NATO στο Ιράκ. Το NATO επίσης παρείχε υποστήριξη σε επιχειρήσεις υπό την

⁴³³ *Ibid.*.

⁴³⁴ Kaplan, *NATO and the UN*, p. 208.

αιγίδα του ΟΗΕ, συμπεριλαμβανομένης της υλικότεχνικής βοήθειας προς τον ΟΗΕ που ενέκρινε τις ειρηνευτικές επιχειρήσεις της Αφρικανικής Ένωσης στο Νταρφούρ, στο Σουδάν και στη Σομαλία, την υποστήριξη του ΟΗΕ για επιχειρήσεις αρωγής μετά από φυσικές καταστροφές στο Πακιστάν μετά το μεγάλο σεισμό του 2005, αλλά και τη συνοδεία και προστασία εμπορικών πλοίων που μετέφεραν ανθρωπιστική βοήθεια του Παγκόσμιου Επισιτιστικού Προγράμματος στα ανοικτά των ακτών της Σομαλίας.⁴³⁵

Εντούτοις η πολυπλοκότητα των προκλήσεων για τη διεθνή ασφάλεια σήμερα απαιτεί έναν ευρύτερο διάλογο μεταξύ του NATO και του ΟΗΕ. Ως εκ τούτου, το 2010, δύο χρόνια μετά την υπογραφή της δήλωσης ΟΗΕ-NATO για συνεργασία, το NATO ενίσχυσε την ατζέντα επαφών του με την ίδρυση της θέσης δικού του πολιτικού αξιωματούχου ως συνδέσμου (*liaison*) στα Ηνωμένα Έθνη, εκτός από εκείνη του στρατιωτικού συνδέσμου, που ιδρύθηκε το 1999. Αυτή η ενισχυμένη συνεργασία αποτελεί πλέον αναπόσπαστο μέρος της συνεισφοράς του NATO σε μια συνολική προσέγγιση για τη διαχείριση και τη αντιμετώπιση παγκόσμιων κρίσεων.

Συναφώς, η συνεργασία συνεχίζει να αναπτύσσεται με πρακτικό τρόπο, λαμβάνοντας υπόψη την ειδική εντολή, την τεχνογνωσία, τις διαδικασίες και τις ικανότητες του κάθε οργανισμού. Υπάρχουν τακτικές ανταλλαγές και διάλογοι σε ανώτερο επίπεδο καθώς και σε επίπεδο εργασίας στα πολιτικά και επιχειρησιακά θέματα. Ο Γενικός Γραμματέας του NATO υποβάλλει τακτικά εκθέσεις στο Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών που αφορούν την πρόοδο των νατοϊκών επιχειρήσεων μετά από εντολή των Ηνωμένων Εθνών, καθώς και άλλες σημαντικές αποφάσεις του Βορειοατλαντικού Συμβουλίου στον τομέα της διαχείρισης κρίσεων και στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας.

Τα τελευταία χρόνια, οι υψηλού επιπέδου συναντήσεις μεταξύ των δύο οργανισμών και οι συνομιλίες του προσωπικού τους είναι συχνότερες. Ο ΟΗΕ συχνά καλείται να παραστεί στις συνεδριάσεις υπουργικών συνόδων κορυφής του NATO και ο Γενικός Γραμματέας του NATO συμμετέχει στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ,

⁴³⁵ Ως εκ τούτου, αποδεικνύεται λοιπόν ότι με την πάροδο των χρόνων, η συνεργασία NATO-ΟΗΕ έχει επεκταθεί πέρα από τις παραπάνω ενέργειες, ώστε να συμπεριλάβει επιπρόσθετα και τις διαβουλευσεις μεταξύ εξειδικευμένων φορέων και οργανισμών του NATO και του ΟΗΕ σε θέματα όπως η αξιολόγηση και η διαχείριση κρίσεων, πολιτικο-στρατιωτική συνεργασία, κατάρτιση και εκπαίδευση, ο εφοδιασμός και η υποστήριξη, η καταπολέμηση δουλεμπορίου, η ανάληψη δράσης για αποστρατιοποίηση περιοχών (περισυλλογή και καταστροφή όπλων και ναρκών κατά προσωπικού), η προστασία γυναικών και παιδιών σε ένοπλες συρράξεις, η ειρήνη και ασφάλεια, ο έλεγχος των εξοπλισμών και η μη διάδοση των πυρηνικών, η προστασία πολιτισμικής κληρονομιάς και, εσχάτως, η καταπολέμηση της παγκόσμιας τρομοκρατίας.

και οι συνεδριάσεις σε επίπεδο του προσωπικού λαμβάνουν χώρα σε ετήσια βάση μεταξύ των Γραμματειών του NATO και του ΟΗΕ. Ανάλογες συναντήσεις πραγματοποιούνται επίσης με άλλες οργανώσεις των Ηνωμένων Εθνών, όπως το Γραφείο των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα (UNODC), ενώ ειδικοί εμπειρογνώμονες του NATO συμμετέχουν σε εκδηλώσεις που διοργανώνονται από άλλους φορείς και διευθύνσεις των Ηνωμένων Εθνών.⁴³⁶

Επιπλέον, το NATO συμβάλλει στο έργο ικανού αριθμού επιτροπών και οργάνων του ΟΗΕ που έχουν συσταθεί για την αντιμετώπιση των προκλήσεων της τρομοκρατίας, της διάδοσης των όπλων μαζικής καταστροφής και των μέσων διανομής τους, την προώθηση των δικαιωμάτων και του ρόλου των γυναικών στις συγκρούσεις, την προστασία των αμάχων, συμπεριλαμβανομένης της προστασίας των παιδιών που πλήττονται από ένοπλες συγκρούσεις, το παράνομο εμπόριο ελαφρού οπλισμού, αλλά και τη βοήθεια μετά από φυσικές καταστροφές.

Ειδικότερα, το NATO συμμετέχει ενεργά στις εργασίες της Αντιτρομοκρατικής Επιτροπής του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών (UNSC CTC), που δημιουργήθηκε σύμφωνα με το ψήφισμα 1373 του Συμβουλίου Ασφαλείας, στον απόηχο των τρομοκρατικών επιθέσεων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, και συνδράμει σε ειδικές συνεδριάσεις της Επιτροπής που συγκεντρώνει διεθνείς, περιφερειακές και υποπεριφερειακές οργανώσεις που συμμετέχουν σε αυτή τη διαδικασία.⁴³⁷ Το NATO και ο ΟΗΕ διεξάγουν αμοιβαίους ελέγχους και ενημερώσεις σχετικά με την πρόοδο στον τομέα της καταπολέμησης της τρομοκρατίας στις αντίστοιχες επιτροπές τους, ενώ η Συμμαχία είναι ιδιαίτερα προσηλωμένη στην υποστήριξη της παγκόσμιας στρατηγικής των Ηνωμένων Εθνών κατά της τρομοκρατίας.⁴³⁸

Πλέον των παραπάνω, το NATO συμβάλλει στο έργο της Επιτροπής του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, που συστάθηκε μετά την έγκριση της Απόφασης 1540 το 2004, η οποία ασχολείται με την απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια που συνιστούν η διάδοση των πυρηνικών, χημικών και βιολογικών όπλων και των μέσων διανομής τους. Στο πλαίσιο αυτό, από το 2004 η Συμμαχία έχει οργανώσει μια σειρά από διεθνή σεμινάρια για τη μη διάδοση των παραπάνω όπλων, με την ενεργό συμμετοχή και άλλων χωρών αλλά και διεθνών οργανισμών.

⁴³⁶ United Nations Department of Public Information, *Basic Facts about the United Nations*, New York: United Nations Department of Public Information, 2011, pp. 37–38.

⁴³⁷ *Ibid.*, p. 10.

⁴³⁸ Kaplan, *NATO and the UN*, pp. 189–193.

Σε ό,τι αφορά ειδικά στα ανθρώπινα δικαιώματα, το NATO παραμένει προσηλωμένο στην πλήρη εφαρμογή τους και ειδικότερα στην εφαρμογή της Απόφασης 1325 του Συμβουλίου Ασφαλείας για την ισότητα των φύλων, την ειρήνη και την ασφάλεια και τα συναφή ψηφίσματα, τα οποία αποσκοπούν στην προστασία και προώθηση των δικαιωμάτων του ρόλου και της συμμετοχής των γυναικών στην πρόληψη και τον τερματισμό των συγκρούσεων. Η Συμμαχία από κοινού με όλους τους εταίρους της σημείωσε σημαντική πρόοδο στην εφαρμογή των στόχων που καθορίζονται σε αυτά τα ψηφίσματα. Σε αυτό το πλαίσιο, το NATO έχει υιοθετήσει μια στρατηγική έκθεση προόδου σχετικά με την ενσωμάτωση των αποφάσεων και σχετικών ψηφισμάτων στις νατοϊκές επιχειρήσεις και αποστολές, ενώ προκειμένου να προωθηθεί περαιτέρω το έργο αυτό, οι Σύμμαχοι έχουν δεσμευτεί να συνεχίσουν να εφαρμόζουν τη συγκεκριμένη πολιτική και σχέδιο δράσης, αλλά και να αναλάβουν την επανεξέταση των πρακτικών συνεπειών της Απόφασης 1325 κατά τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων και αποστολών της Συμμαχίας.

Ακολούθως, το NATO παραμένει προσηλωμένο στην υλοποίηση της Απόφασης 1612 του Συμβουλίου Ασφαλείας και των σχετικών ψηφισμάτων για την προστασία των παιδιών που πλήττονται από ένοπλες συγκρούσεις.⁴³⁹ Στη Σύνοδο Κορυφής του NATO στο Σικάγο το 2012, οι ηγέτες της Συμμαχίας εξέφρασαν την ανησυχία τους για το αυξανόμενο φάσμα των απειλών που αφορούν την εμπλοκή και συμμετοχή παιδιών στις ένοπλες συγκρούσεις και καταδίκασε έντονα παράνομες δράσεις, όπως τη στρατολόγηση και τη σεξουαλική κακοποίηση ανηλίκων. Σε όλες τις νατοϊκές επιχειρήσεις πλέον, όπως για παράδειγμα συμβαίνει στην περίπτωση της ISAF στο Αφγανιστάν, ειδικά εκπαιδευμένο προσωπικό του Οργανισμού αναλαμβάνει ενεργό ρόλο στην πρόληψη, την παρακολούθηση και την αντιμετώπιση των παραβάσεων σε βάρος των παιδιών, μεταξύ άλλων μέσω της ενημέρωσης, εκπαίδευσης, αλλά και ανάπτυξης μεθόδων προειδοποίησης για τέτοιου είδους παραβάσεις. Αυτή η προσέγγιση, η οποία βασίζεται στη λήψη πρακτικών μέτρων, καταδεικνύει τη σταθερή δέσμευση του NATO για το θέμα αυτό, όπως και για τον διορισμό ενός ειδικού συνδέσμου με αποστολή τον έλεγχο της στρατολόγησης και συμμετοχής παιδιών στις ένοπλες συγκρούσεις. Η συνεργασία NATO-OHE σε αυτόν τον τομέα απέδωσε τη δημιουργία μιας σειράς πρακτικών που έχουν ήδη

⁴³⁹ United Nations Department of Public Information, *Basic Facts about the United Nations*, p. 259.

ενσωματωθεί στις επίσημες εκπαιδευτικές δράσεις του NATO και πλέον λαμβάνονται υπόψη σε όλες τις δραστηριότητες και επιχειρήσεις.

Το NATO συμβάλλει επίσης στο πρόγραμμα δράσης του ΟΗΕ για την πρόληψη, καταπολέμηση και εξάλειψη του λαθρεμπορίου φορητών όπλων και ελαφρού οπλισμού [Small Arms and Light Weapons (SALW)] σε όλες τις μορφές του, που εγκρίθηκε τον Ιούλιο του 2001 από περίπου 150 χώρες, συμπεριλαμβανομένων όλων των κρατών μελών του.⁴⁴⁰ Αποτελείται από μέτρα σε εθνικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο στους τομείς της νομοθεσίας, της καταστροφής των όπλων που έχουν κατασχεθεί, καθώς και τη διεθνή συνεργασία και βοήθεια για την ενίσχυση της ικανότητας των κρατών για τον εντοπισμό των παράνομων όπλων και λοιπού ελαφρύ οπλισμού.⁴⁴¹

Τελευταίος και σημαντικότερος ίσως, για τη δομή της παρούσας διατριβής, τομέας συνεργασίας μεταξύ της Συμμαχίας και των Ηνωμένων Εθνών καταγράφεται εκείνος που αφορά ειδικά την υποστήριξη επιχειρήσεων βοήθειας και ανακούφισης από τις φυσικές καταστροφές. Μέσω του Ευρωατλαντικού Κέντρου Συντονισμού Αντιμετώπισης Καταστροφών (Euroatlantic Disaster Relief Coordination Center), όπου το NATO συντονίζει τις προσπάθειες και τη διαχείριση σε συνεργασία με τον ΟΗΕ και άλλους φορείς και ανταλλάσσει πληροφορίες για βοήθεια σε περιπτώσεις φυσικών αλλά και ανθρωπογενών καταστροφών. Όλες οι δράσεις του EADRCC διενεργούνται σε στενή συνεργασία με το Γραφείο των Ηνωμένων Εθνών για τον Συντονισμό των Ανθρωπιστικών Υποθέσεων (OCHA), το οποίο διατηρεί τον πρωταρχικό ρόλο στον συντονισμό των διεθνών δραστηριοτήτων ανακούφισης από καταστροφές.⁴⁴² Το EADRCC είναι ουσιαστικά ένας περιφερειακός μηχανισμός συντονισμού, υποστηρίζοντας και συμπληρώνοντας τις προσπάθειες των Ηνωμένων Εθνών. Ως εκ τούτου, στην περίπτωση μιας καταστροφής που απαιτεί διεθνή βοήθεια, εναπόκειται σε μεμονωμένα κράτη-μέλη του NATO και τις χώρες εταίρους να αποφασίσουν εάν επιθυμούν να παρέχουν βοήθεια, με βάση τις πληροφορίες που έλαβαν από το EADRCC.

⁴⁴⁰ *Ibid.*, pp. 129–130.

⁴⁴¹ Κάθε δύο χρόνια, ο ΟΗΕ διεξάγει διετή σύνοδο των κρατών για την εξέταση της εφαρμογής του προγράμματος δράσης. Μέσω της ad hoc ομάδας εργασίας για τα SALW, που ιδρύθηκε το 1999 στο πλαίσιο του Συμβουλίου Ευρωατλαντικής Συνεργασίας (EAPC), το NATO υποστηρίζει την εφαρμογή του προγράμματος δράσης με δραστηριότητες προβολής τόσο σε περιφερειακό όσο και σε υποπεριφερειακό επίπεδο.

⁴⁴² United Nations Department of Public Information, *Basic Facts about the United Nations*, pp. 254–256.

Η ειδικότερη συνεργασία NATO-OHE σε θέματα φυσικών καταστροφών και η επιτυχημένη οργανωτική δομή του EADRCC αποτελεί ίσως τον βέλτιστο τρόπο και οδηγό για την επιτυχή συνεργασία μεταξύ των δύο οργανισμών και σε άλλους τομείς, και ίσως και το καλύτερο μοντέλο συνεργασίας τους στο εγγύς μέλλον και για τα θέματα ευρύτερης διεθνούς ασφάλειας. Με άλλα λόγια, η συνεργασία NATO-OHE σε θέματα που είναι ευρύτερα γνωστά με τον όρο «Πολιτική Προστασία», δύναται να καταδείξει «με ποιον τρόπο» μπορεί και πρέπει στο μέλλον το NATO να λειτουργήσει συνεργατικά με τα Ηνωμένα Έθνη χωρίς να τα αντικαταστήσει, να συνδράμει ενεργά στην διεθνή ασφάλεια και ειρήνη όχι μόνο ως ad hoc αλλά ως μόνιμος πλέον, «ειδικότερος ίσως» διεθνής οργανισμός ασφαλείας.⁴⁴³ Στο πλαίσιο μάλιστα της επιτυχούς συνεργασίας μεταξύ NATO και OHE, το 2018 οι Γενικοί Γραμματείς των δύο Οργανισμών επικαιροποίησαν την Κοινή Δήλωση που είχαν υπογράψει δέκα χρόνια πριν, επισημοποιώντας με αυτόν τον τρόπο όχι μόνο τη βούληση αλλά και τη θετική αποτίμηση της έως τότε κοινής τους δράσης.⁴⁴⁴ Προς επίρρωση της προηγούμενης άποψης, αυτή η τόσο εξειδικευμένη, σημαντική αλλά συνάμα και τόσο άγνωστη συνδρομή του NATO σε θέματα διεθνούς ασφάλειας από φυσικές και ανθρωπογενείς καταστροφές παρουσιάζεται αναλυτικότερα ακολούθως.

5.5.1 Η συμμετοχή του NATO σε επιχειρήσεις αντιμετώπισης φυσικών και ανθρωπογενών καταστροφών

Η διαχείριση κρίσεων είναι μια ευρεία έννοια που υπερβαίνει τις στρατιωτικές επιχειρήσεις, όπως για παράδειγμα όταν αφορά την προστασία πληθυσμών. Εν προκειμένω, το NATO άρχισε να αναπτύσσει μέτρα πολιτικής προστασίας σε περίπτωση πυρηνικής επίθεσης ήδη από τη δεκαετία του 1950. Οι χώρες μέλη της Συμμαχίας συνειδητοποίησαν γρήγορα ότι οι ισχυρές και υποδειγματικά οργανωμένες στρατιωτικές δυνάμεις, δομές και δυνατότητες θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν αποτελεσματικά ενάντια στις επιπτώσεις των καταστροφών που ενδεχομένως προκαλούνταν από πλημμύρες, σεισμούς ή τεχνικά ατυχήματα, όπως στην περίπτωση του ατυχήματος στο πυρηνικό εργοστάσιο Chernobyl στη Ουκρανία, αλλά και από

⁴⁴³ Cottey, A., 'Beyond Humanitarian Intervention: The New Politics of Peacekeeping and Intervention' *Contemporary Politics*, Vol. 14, No. 4, 2008, pp. 429–446.

⁴⁴⁴ Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. NATO Secretary General, Jens Stoltenberg, and UN Secretary-General, António Guterres, 'Updated Joint Declaration on UN/NATO Secretariat Cooperation', New York, 31 October 2018.

ανθρωπιστικές κρίσεις όπως στο Κοσσυφοπέδιο το 1999 και πρόσφατα στην Κεντρική και Νοτιοανατολική Μεσόγειο το 2016.

Το 1953 το πρώτο πρόγραμμα βοήθειας για φυσικές καταστροφές εφαρμόστηκε μετά από πλημμύρες στη βόρεια Ευρώπη και το 1958 το NATO θέσπισε λεπτομερείς διαδικασίες για τον συντονισμό της βοήθειας μεταξύ των χωρών-μελών του σε περίπτωση φυσικών καταστροφών. Αυτές οι διαδικασίες παρέμειναν σε ισχύ και παρείχαν τη βάση για τη δράση της Συμμαχίας σε αυτόν τον τομέα τα επόμενα χρόνια. Αναθεωρήθηκαν διεξοδικά το 1995, όταν τέθηκαν σε εφαρμογή και από τις χώρες εταίρους (Partners for Peace) εκτός από τις χώρες μέλη του NATO.

Στη συνέχεια, το 1998 το NATO ίδρυσε το Ευρωατλαντικό Κέντρο Συντονισμού για την Αντιμετώπιση Καταστροφών [Euroatlantic Disaster Relief Coordination Center (EADRCC)] για τον συντονισμό της βοήθειας που παρέχεται από διάφορες χώρες μέλη και εταίρους σε περιοχές που πλήττονται από φυσικές ή ανθρωπογενείς καταστροφές.⁴⁴⁵ Έκτοτε το EADRCC έχει συντονίσει την παροχή βοήθειας σε χώρες που υπέστησαν σοβαρά πλήγματα από πλημμύρες, όπως η Αλβανία, η Βοσνία και Ερζεγοβίνη, η Τσεχική Δημοκρατία, η Ουγγαρία, η Ρουμανία και η Ουκρανία. Υποστήριξε τον Ύπατο Αρμοστή του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες στο Κοσσυφοπέδιο, συνέδραμε στον συντονισμό της βοήθειας, η οποία στάλθηκε σε σεισμόπληκτους στην Τουρκία και το Πακιστάν, βοήθησε στην καταπολέμηση των πυρκαγιών στη Βόρεια Μακεδονία και στην Πορτογαλία, και υποστήριξε την Ουκρανία και τη Μολδαβία μετά από σοβαρές καταστροφές που υπέστησαν από ακραία καιρικά φαινόμενα.⁴⁴⁶

Επιπλέον, η συμμετοχή σε δραστηριότητες ανθρωπιστικής βοήθειας εισήγαγε το NATO σε μια νέα κοινωνία, αυτή των διεθνών ανθρωπιστικών οργανώσεων. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) και ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός (και η Ερυθρά Ημισέληνος, IFRC) ήταν από τους πρώτους νέους εταίρους του NATO. Ωστόσο, πολύ βαθύτερη και πιο σημαντική συνεργασία ξεκίνησε το 1992 με πρωτοβουλία του Τμήματος Ανθρωπιστικών Σχέσεων των Ηνωμένων Εθνών (UN-

⁴⁴⁵ Η Συμμαχία ίδρυσε επίσης την Ευρωατλαντική Μονάδα Αντιμετώπισης Καταστροφών [Euroatlantic Disaster Relief Unit (EADRU)], η οποία είναι ένας μη μόνιμος, πολυεθνικός συνδυασμός εθνικών πολιτικών και στρατιωτικών στοιχείων, που έχουν εθελοντικά προσφερθεί από κράτη μέλη ή χώρες εταίρους για την ανάπτυξη στον τομέα της πολιτικής προστασίας.

⁴⁴⁶ Επίσης, το NATO ανταποκρίνεται τακτικά στις αιτήσεις συνδρομής μετά από φυσικές καταστροφές, όπως τυφάνες, βαριές πλημμύρες και δασικές πυρκαγιές. Το EADRCC διεξάγει επίσης ασκήσεις επιτόπιας διαχείρισης των επιπτώσεων σε ετήσια βάση, συγκεντρώνοντας τις ομάδες πολιτικής και στρατιωτικής πρώτης αντίδρασης στην πρακτική της διαλειτουργικότητας.

DHA). Με βάση την Απόφαση της Γενικής Συνέλευσης 45/221 της 21^{ης} Δεκεμβρίου 1990, το UN-DHA ξεκίνησε ένα πρόγραμμα σχετικά με τη χρήση στρατιωτικών και πολιτικών μέσων άμυνας με σκοπό τη συνδρομή και ανακούφιση από φυσικές και ανθρωπογενείς καταστροφές. Εκείνη τη χρονική στιγμή το τμήμα UN-DHA ζήτησε τη συνεργασία του NATO για την ανάπτυξη ενός ειδικότερου προγράμματος που ονομάστηκε Στοιχεία Πολιτικής και Στρατιωτικής Άμυνας [Military and Civil Defence Assets (MCDA)].⁴⁴⁷

Από την αρχή, το NATO συμφώνησε να συμμετέχει στο πρόγραμμα. Ο λόγος δεν ήταν αποκλειστικά ότι η Συμμαχία έψαχνε για νέα αποστολή ή ρόλο, ούτε ότι ήθελε πλέον να καθαρίσει την εικόνα της ως ανθρωπιστική οργάνωση. Ήταν αλλά και εξακολουθεί να είναι σαφές ότι η Συμμαχία δεν είναι ένας ανθρωπιστικός οργανισμός, αλλά ένας οργανισμός για την ειρήνη, την ασφάλεια και τη σταθερότητα. Ωστόσο, κατά την επίσημη θέση του NATO, αυτή ειδικά η συμμετοχή του στο πρόγραμμα MCDA, ήταν απολύτως σύμφωνη με τους σκοπούς της ειρήνης, της ασφάλειας και της σταθερότητας. Η διάθεση όλων των δομών και μέσων της Συμμαχίας καθώς και των στρατιωτικών αλλά και πολιτικών στοιχείων της για συνδρομή, βοήθεια και ανακούφιση σε θύματα φυσικών καταστροφών και η συνεργασία με τον ΟΗΕ και τη διεθνή κοινότητα, συμπεριλαμβανομένων των Συνέταιρων για την Ειρήνη (PfP) σε Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, αποτελούσε πλέον στόχο εφικτό. Θεμελιώδης αρχή της νέας αυτής πολιτικής του NATO για βοήθεια από καταστροφές σε καιρό ειρήνης, καθώς και βασική παράμετρος για το εάν πρέπει ή όχι ένα κράτος μέλος να ανταποκριθεί σε αίτημα βοήθειας στην ανακούφιση από καταστροφές, αποτελούσε το γεγονός ότι τελικά η πολιτική επιλογή για εμπλοκή βάρυνε τις κυβερνήσεις των χωρών-μελών. Αυτή η θέση άλλωστε αποτελούσε και την επίσημη απάντηση σε οποιαδήποτε σχετική αίτηση για βοήθεια και συνδρομή από πληγείσες χώρες, τα Ηνωμένα Έθνη ή άλλους διεθνείς οργανισμούς. Το NATO δηλαδή δεν θα επεδίωκε να αναλάβει ανεξάρτητο ανθρωπιστικό ρόλο για το ίδιο, αλλά ούτε θα υιοθετούσε έναν ρόλο αντικατάστασης ή επικάλυψης του ΟΗΕ ή άλλων φορέων στη διεθνή προσπάθεια για την οργάνωση συνδρομής, βοήθειας και ανακούφισης από καταστροφές, απλώς θα επενέβαινε με

⁴⁴⁷ Η βασική φιλοσοφία του προγράμματος MCDA ήταν ότι η πρόσφατη ιστορία είχε δώσει εξαιρετικά δείγματα συνδρομής για ανακούφιση από καταστροφές συγκεκριμένα από στρατιωτικές δυνάμεις. Θεωρήθηκε τότε ότι το τέλος του Ψυχρού Πολέμου έδωσε τη δυνατότητα να προγραμματισθεί ευρύτερη χρήση των εθνικών στοιχείων στρατιωτικής και πολιτικής άμυνας, όχι μόνο σε διμερές ή πολυμερές επίπεδο, αλλά σε μια πραγματικά διεθνή βάση.

δικές του δομές και στοιχεία και ασφαλώς κατόπιν αίτησης συμπληρωματικά, συνεπικουρώντας στις δράσεις άλλων εθνικών και διεθνών φορέων, όποτε αυτό απαιτούταν.

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι παρά την δράση του NATO μέσω του EADRCC, ο ΟΗΕ εξακολουθεί να αποτελεί το πρωταρχικό σημείο αναφοράς για τον συντονισμό των διεθνών δραστηριοτήτων ανακούφισης από καταστροφές. Καθώς τα τελευταία χρόνια, έχει λάβει μια σειρά από μέτρα για την ανάληψη πρωτοβουλίας σε θέματα πολιτικής προστασίας από φυσικές καταστροφές ως πρωτοβάθμιο συντονιστικό όργανο. Η σύσταση του Οργανισμού Ανακούφισης από Καταστροφές των Ηνωμένων Εθνών (UNDRO) και η μετέπειτα αντικατάστασή του από το Γραφείο Ανθρωπιστικών Σχέσεων (UN-DHA), σχεδιάστηκαν για την ενίσχυση και τη βελτίωση της συλλογικής προσπάθειας της διεθνούς κοινότητας στη βοήθεια επί των φυσικών καταστροφών. Η πρόσκληση της Γενικής Συνέλευσης για συμφωνία μεταξύ των Ηνωμένων Εθνών και ενδιαφερόμενων κυβερνήσεων, αλλά και με τις διακυβερνητικές και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις επεδίωκε στο να αναγνωρισθεί και εξουσιοδοτηθεί επίσημα ο ΟΗΕ ως αρμόδιος φορέας με πρόσβαση στις εθνικές δομές και στα εθνικά στοιχεία επείγουσας βοήθειας. Αποσκοπούσε δηλαδή ουσιαστικά στο να ενισχύσει περαιτέρω τον πρωταρχικό ρόλο του ΟΗΕ σε αυτόν τον τομέα.

Επομένως από την αρχή κατέστη σαφές ότι η Συμμαχία δεν προσπάθησε να επικαλύψει ή να περιορίσει τις εργασίες του ΟΗΕ ή άλλων διεθνών οργανισμών που είχαν συσταθεί ειδικά για την ανακούφιση από καταστροφές. Άλλωστε όλα τα πολιτικά και στρατιωτικά στοιχεία του NATO, αν και τελούν υπό τη διάθεσή του, παραμένουν ανά πάσα στιγμή υπό εθνικό έλεγχο. Στην περίπτωση λοιπόν της συνδρομής για βοήθεια από φυσικές και ανθρωπογενείς καταστροφές η συνήθης πρακτική είναι να διαβουλεύονται οι σχετικοί διεθνείς οργανισμοί με τα έθνη και ταυτόχρονα να κρατούν ενήμερο το NATO για την ενδεχόμενη χρήση των μέσων και δομών του. Διαπιστώνεται επομένως ότι το NATO και τα Ηνωμένα Έθνη συνεργάζονται ήδη στενά σε μια σειρά από πεδία προκλήσεων και συγκρούσεων, με τη μεν Συμμαχία να παρέχει επιχειρησιακή υποστήριξη και στρατιωτική κυρίως, αλλά όχι μόνο, ασφάλεια, προκειμένου στη συνέχεια ο ΟΗΕ να προχωρεί σε

ανασυγκρότηση, ανάπτυξη και παροχή ομαλούς διακυβέρνησης των δοκιμαζόμενων περιοχών.⁴⁴⁸

Σήμερα λοιπόν το ΝΑΤΟ, απελευθερωμένο από τις απειλές και αγκυλώσεις της ψυχροπολεμικής περιόδου, διαφαίνεται πρόθυμο να αναλάβει νέους ρόλους και δράσεις, μετουσιώνοντας έτσι το όραμα των ιδρυτών του, σε σκοπούς που θα υπηρετούν όχι μόνο την ειρήνη αλλά και την ασφάλεια και ευημερία των πολιτών και όχι μόνο των κρατών μελών του, αλλά και άλλων κρατών πέρα από τα παραδοσιακά του σύνορα στην ευρύτερη διεθνή κοινωνία. Ο τρόπος με τον οποίο ενήργησε μέχρι σήμερα το ΝΑΤΟ στις σημαντικότερες ανθρωπιστικές κρίσεις της μεταψυχροπολεμικής διεθνούς κοινωνίας, δηλαδή στα Βαλκάνια, το Αφγανιστάν και τη Λιβύη, καταδεικνύει τελικά εάν πράγματι η Συμμαχία δύναται να αναλάβει τον ρόλο παρόχου διεθνούς ασφάλειας, όταν ο ΟΗΕ αδυνατεί ή δεν μπορεί να δράσει, γι' αυτό και παρουσιάζεται ακολούθως.

5.6 Εμπειρικές αναλύσεις και μελέτες περίπτωσης

Σύμφωνα με όσα έχουν αναφερθεί, στη θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας η κοινή εξωτερική πολιτική όλων των κρατών που λειτουργούν στο διεθνές σύστημα, προσδιορίζεται από την αδιάκοπη σύγκρουση μεταξύ των εννοιών της ρεαλιστικής εθνικής ιδιοτέλειας και του νεοφιλελεύθερου κοσμοπολιτικού αλτρουισμού, οι οποίες συχνότερα αντικατοπτρίζουν το δημόσιο αίσθημα και την εθνική κοινή γνώμη. Επίσημα λοιπόν το βασικό κίνητρο για ανθρωπιστικές επεμβάσεις φαίνεται ότι είναι η προστασία των αμάχων, για λόγους τόσο αλτρουισμού όσο όμως και εθνικού συμφέροντος.

Στο πλαίσιο μελέτης και ανάλυσης ανθρωπιστικών επεμβάσεων της διεθνούς κοινότητας, θα ήταν ίσως αυθαίρετο να συναχθεί ότι εφόσον μια πολιτική, οικονομική και στρατιωτική δράση πέτυχε στο παρελθόν, σίγουρα μπορεί ανεπιφύλακτα να τύχει ανάλογης εφαρμογής στο μέλλον σε αντίστοιχες περιπτώσεις,

⁴⁴⁸ Αξίζει ασφαλώς να επισημανθεί ότι αν και η μεταξύ τους συνεργασία μετρά περισσότερο από μια δεκαετία και ενώ ΝΑΤΟ και ΟΗΕ συνομολόγησαν τη συμφωνία-πλαίσιο το 2008, βελτιώνοντας την πρακτική συνεργασία σε ορισμένες περιπτώσεις τα προβλήματα παραμένουν. Το προσωπικό του ΟΗΕ φέρεται πολλές φορές απογοητευμένο με το επίπεδο ασφάλειας και υποστήριξης που παρέχει το ΝΑΤΟ, ενώ και στα θέατρα των επιχειρήσεων, τα δύο θεσμικά όργανα συχνά φιλονικούν για την κατανομή των αρμοδιοτήτων τους. Αυτές οι δυσλειτουργίες επηρεάζουν σημαντικά τον συντονισμό μεταξύ των Ηνωμένων Εθνών και του ΝΑΤΟ μπορεί υπό ορισμένες προϋποθέσεις να αποδειχθούν ζωτικής σημασίας σε περίπτωση επαπειλούμενης γενοκτονίας, εθνικών εκκαθαρίσεων ή άλλων μαζικών παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που συνιστούν κρίσεις έκτακτης ανθρωπιστικής ανάγκης.

κι αυτό επειδή σχεδόν ποτέ οι ιστορικοπολιτικές συνθήκες δεν είναι ίδιες, όσο και εάν «η ιστορία επαναλαμβάνεται». Ως εκ τούτου, η σύγκριση των περιπτώσεων διεθνών επεμβάσεων σε Βαλκάνια, Λιβύη και Συρία, δεν προσφέρεται επιστημονικά στο πλαίσιο μιας ομογενοποιημένης ανάλυσης, αλλά περισσότερο ενδείκνυται για την καταγραφή και επισήμανση των ομοιοτήτων αλλά και των διαφορών, όπως ανάλογα κατέγραψαν οι Tal Dingott Alkopher και Jolyon Howorth.⁴⁴⁹ Αυτά τα στοιχεία αναδεικνύουν την ιστορική σημασία των γεγονότων, εξηγούν, εκ των υστέρων ασφαλώς, το λογικό ή παράλογο συγκεκριμένων πολιτικών αποφάσεων και δράσεων που λήφθηκαν ή παραλήφθηκαν και διαμορφώνουν τελικά μια πιο «ρεαλιστική» συνολική εικόνα για τη θέση της διεθνούς επέμβασης στις σύγχρονες διεθνείς σχέσεις.

5.6.1 Α' μελέτη περίπτωσης: Η επεμβατική πολιτική του NATO στα Βαλκάνια

Η σχέση ΟΗΕ-NATO στη διάρκεια του πολέμου της Βοσνίας επικρίθηκε έντονα για την αδυναμία αμφοτέρων των οργανισμών να αναπτύξουν συντονισμένη πολιτική δράση, καθώς είχαν διαφορετικούς στόχους. Συγκεκριμένα η επιχείρηση του NATO Deny Flight ουσιαστικά αποτέλεσε το πρώτο μεταψυχροπολεμικό πείραμα για τη λειτουργία συνδυασμένης επιχείρησης επιβολής της ειρήνης, ενώ η δύναμη UNPROFOR του ΟΗΕ απεδείχθη τελικά μια ξεπερασμένη ειρηνευτική αποστολή του Ψυχρού Πολέμου.

Σε ό,τι αφορά τα νομικά προβλήματα των επιχειρήσεων, στην περίπτωση της επέμβασης του NATO στη Βοσνία το 1995 δεν προέκυψαν σοβαρά νομικά ζητήματα, καθώς η ύπαρξη της διπλής εντολής από τον ΟΗΕ έδωσε νομιμότητα στην επιχείρηση Deliberate Force. Αντίθετα, η επιχείρηση Allied Force το 1999 ήταν μια σαφέστατα πιο αμφιλεγόμενη επιχείρηση, που όμως χαρακτηρίστηκε ως «αναγκαία στρατιωτική επέμβαση» λόγω της απειλής εξάπλωσης της σύγκρουσης.⁴⁵⁰

Εκτός όμως από τα εξωτερικά προβλήματα, έπρεπε να αντιμετωπιστούν και άλλα εσωτερικά εντός της Συμμαχίας, σημαντικές πολιτικές αντιπαραθέσεις που προκαλούσαν οι σχέσεις του NATO με άλλους διεθνείς και περιφερειακούς οργανισμούς, καθώς ουσιαστικά τέσσερα μέλη διαμόρφωναν αποφασιστικά την πολιτική του NATO κατά τα τελευταία 25 χρόνια, δηλαδή οι ΗΠΑ, το Ηνωμένο

⁴⁴⁹ Βλ. Alkopher, 'From Kosovo to Syria'. Howorth, 'Humanitarian Intervention and Post-Conflict Reconstruction in the Post-Cold War Era'.

⁴⁵⁰ Smith, M.A., 'Taking Stock after Twenty Years: The Mixed Legacy of Kosovo', *Comparative Strategy*, Vol. 38, No. 5, 2019, pp. 491-494.

Βασίλειο, η Γαλλία και η Γερμανία και αρκετά συχνά υπήρξαν συγκρούσεις μεταξύ των γεωστρατηγικών θέσεων και πολιτικών προτεραιοτήτων των βασικών αυτών κρατών μελών.⁴⁵¹ Για παράδειγμα κατά τη διάρκεια του πολέμου της Βοσνίας υπήρξε σαφής διαχωρισμός μεταξύ των ευρωπαϊκών και αμερικανικών θέσεων για το εύρος της χρήσης βίας, γεγονός που υπονόμωσε σημαντικά την αποτελεσματική εμπλοκή της Συμμαχίας, πολιτική που επικρίθηκε δημοσίως, καθώς πρακτικά επέφερε αδράνεια στην πολιτική αποτροπής ή περιορισμού των εγκλημάτων εθνοκάθαρσης που έλαβαν χώρα στη Βοσνία.⁴⁵²

Ευτυχώς όμως στην αρχή μιας αντίστοιχης κρίσης υπήρξε μια περισσότερο συντονισμένη προσπάθεια και αποφασιστική βούληση για δράση με ενιαίο τρόπο, όταν κρίσεις ξέσπασαν στο Κοσσυφοπέδιο και τη Βόρεια Μακεδονία (πρώην ΠΓΔΜ), ίσως γιατί σε εκείνες τις περιπτώσεις τα εθνικά συμφέροντα των μελών της Συμμαχίας δεν συγκρούονταν τόσο έντονα και ανοικτά. Ως εκ τούτου, η έγκαιρη συλλογική συμμαχική απάντηση στην καταστολή των εθνοτικών συγκρούσεων στη Βόρεια Μακεδονία στις αρχές της δεκαετίας του 2000 έδειξε ότι τα κράτη μέλη της Συμμαχίας είχαν μάθει πολλά από τα λάθη της δεκαετίας του 1990. Η μόνη σημαντική πολιτική αντιπαράθεση στην περίπτωση της Βόρειας Μακεδονίας σχετιζόταν με την καθυστέρηση στη μεταβίβαση της εξουσίας των συντόμων αποστολών σταθεροποίησης από το ΝΑΤΟ στην ΕΕ. Η αποτελεσματική συνεργασία μεταξύ του ΝΑΤΟ και άλλων διεθνών οργανισμών υπήρξε κεντρικό στοιχείο της δέσμευσης της διεθνούς κοινότητας στην εμπλοκή της στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων. Αυτή η διαδικασία συνεργασίας είχε τελικά προσαρμοστεί και τροποποιηθεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να λαμβάνει υπόψη τα προηγούμενα λάθη που έγιναν κυρίως στη δεκαετία του 1990.⁴⁵³

Η επεμβατική πολιτική του ΝΑΤΟ στα Βαλκάνια κατέδειξε επίσης ότι, εφόσον τελικά αποφασισθεί στρατιωτική επέμβαση, αυτή πρέπει να συντελείται στα πρώτα στάδια μιας σύγκρουσης, αλλά πάντα ανάλογα με τους υποκείμενους παράγοντες στο έδαφος. Το ΝΑΤΟ διδάχθηκε από την εμπειρία της σύγκρουσης της Βοσνίας και προσπάθησε να μην επαναλάβει τα ίδια λάθη, όταν η κρίση στο Κοσσυφοπέδιο

⁴⁵¹ Williams, 'Out of Area and Very Much in Business?', pp. 67–68.

⁴⁵² Hodge, 'Full Circle', pp. 350–367.

⁴⁵³ Πράγματι, στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και στις αρχές της δεκαετίας του 2000 κατά τη διάρκεια των επεμβάσεων στο Κοσσυφοπέδιο και τη Βόρεια Μακεδονία αναδείχθηκαν αποτελεσματικότερες συνεργασίες, όπως και η πολύ σημαντική στρατηγική εταιρική σχέση που αναπτύχθηκε μεταξύ της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, γεγονός που δημιούργησε προηγούμενο για περαιτέρω συνεργασία ΕΕ και ΝΑΤΟ στο Αφγανιστάν, καθώς και στις θαλάσσιες επιχειρήσεις στον Κόλπο του Άντεν.

άρχισε το 1998. Αυτό το μάθημα επηρέασε επίσης σε μεγάλο βαθμό τόσο την ΕΕ μέσω της ανάπτυξης, της Κοινής Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας στο τέλος της δεκαετίας του 1990, όσο όμως και τον ΟΗΕ με την ανάπτυξη της πρωτοβουλίας περί της Ευθύνης Προστασίας.⁴⁵⁴

Όπως έχει ήδη καταγραφεί, μεταψυχροπολεμικά επισημάνθηκε από τη Συμμαχία η ανάγκη να συνεργαστεί αποτελεσματικά με άλλους περιφερειακούς και διεθνείς οργανισμούς. Ως εκ τούτου, αν και στα πρώτα χρόνια των αποστολών της IFOR και της SFOR στη Βοσνία καταγράφηκε η αγκύλωση του ΝΑΤΟ να ασχοληθεί αποκλειστικά με τους προκαθορισμένους στόχους και σκοπούς, στα τελευταία χρόνια της αποστολής της SFOR στη Βοσνία το ΝΑΤΟ άρχισε να υιοθετεί νέους ρόλους, όπως την αμυντική πολιτική μεταρρύθμιση. Επιπλέον, στον πολιτικό απόηχο των κρίσεων σε Βοσνία, Κοσσυφοπέδιο και Βόρεια Μακεδονία καταγράφηκε ξεκάθαρα η ανάγκη ενσωμάτωσης των κρατών των Δυτικών Βαλκανίων στις ευρωπαϊκές δομές και ευρωατλαντικούς θεσμούς για τη μελλοντική ασφάλεια και σταθερότητα τους. Από το 2013 η Αλβανία, η Κροατία και η Σλοβενία έχουν ενσωματωθεί πλήρως σε πολιτικές και στρατιωτικές δομές του ΝΑΤΟ, ενώ το Μαυροβούνιο και η Βόρεια Μακεδονία εντάχθηκαν πρόσφατα.

5.6.2 Β' μελέτη περίπτωσης: Η επεμβατική πολιτική του ΝΑΤΟ στη Λιβύη

Έχει ήδη καταγραφεί ότι η εντολή για την επέμβαση στη Λιβύη δόθηκε με τις Αποφάσεις 1970 και 1973 του ΣΑ του ΟΗΕ, στις οποίες η διεθνής κοινότητα προσκαλούσε σε επέμβαση, για υλοποίηση ανθρωπιστικών σκοπών, περιφερειακούς οργανισμούς.⁴⁵⁵ Στο πλαίσιο αυτής της εντολής το ΝΑΤΟ ανταποκρινόμενο άμεσα σχεδίασε την επιχείρηση Unified Protector, η οποία πραγματοποιήθηκε από τις 31 Μαρτίου έως τις 31 Οκτωβρίου 2011. Με εντολές να προστατευθεί ο άμαχος πληθυσμός από τις ένοπλες συρράξεις, την επιβολή του εμπάργκο όπλων και την επιβολή ζώνης απαγόρευσης πτήσεων, πραγματοποιήθηκαν 26.000 αεροπορικές έξοδοι και 9.700 αεροπορικές επιδρομές ακριβείας.⁴⁵⁶

Στην περίπτωση της επέμβασης του ΝΑΤΟ στη Λιβύη το 2011, το πρώτο πράγμα που προκαλεί εντύπωση είναι η ταχύτητα αντίδρασης της Συμμαχίας και η άμεση θέση της σε λειτουργία μετά τη σχετική έγκριση από το Συμβούλιο

⁴⁵⁴ Weiss, G., 'Researching Humanitarian Intervention: Some Lessons', *Journal of Peace Research*, Vol. 38, No. 4, 2001, pp. 419–428.

⁴⁵⁵ Howorth, 'Humanitarian Intervention and Post-Conflict Reconstruction in the Post-Cold War Era'.

⁴⁵⁶ Carati, 'Responsibility to Protect, NATO and the Problem of Who Should Intervene'.

Ασφαλείας. Παρά την τουρκική και γερμανική αντίθεση προς την επέμβαση, η αντίδραση του ΝΑΤΟ και η ανάληψη σχετικής επιχειρησιακής δράσης στη Λιβύη ήταν πολύ πιο άμεση από ό,τι στις προηγούμενες περιπτώσεις σε Βοσνία και Κοσσυφοπέδιο. Στις 17 Μαρτίου το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ επέβαλε ζώνη απαγόρευσης πτήσεων στον λιβυκό εναέριο χώρο και αμέσως μετά, σε δύο μόλις ημέρες, γαλλικά αεροπλάνα πετούσαν επιχειρώντας αποστολές πάνω από τη Λιβύη, όταν απαιτήθηκαν αντίστοιχα 12 ημέρες για να ξεκινήσει η απαγόρευση πτήσεων πάνω από τη Βοσνία.

Επιπλέον, η Λιβύη ήταν για τη Συμμαχία η πρώτη στρατιωτική επέμβαση με αγγλογαλλική ηγεσία, όπου οι ΗΠΑ δεν πρωταγωνίστησαν, αφήνοντας χώρο για δράση σε πρόθυμους ευρωπαίους εταίρους ως αποτέλεσμα των χρόνιων παραπόνων για την έλλειψη διατλαντικού επιμερισμού των επιχειρησιακών και οικονομικών βαρών.⁴⁵⁷ Ωστόσο, η επέμβαση στη Λιβύη θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μια μοναδική συγκυριακά περίπτωση στρατιωτικής τουλάχιστον επιτυχίας, καθώς αυτή οφείλεται στην έντονη σύμπτωση παραγόντων. Για παράδειγμα, ο Αραβικός Σύνδεσμος υποστήριξε την επέμβαση στη Λιβύη, η οποία εκείνη την χρονική στιγμή δεν είχε ισχυρούς περιφερειακούς συμμάχους (όπως έχει αντίστοιχα η Συρία σήμερα). Επιπλέον, η συγκεκριμένη επέμβαση έλαβε εντολή και κυρώθηκε θεσμικά από το ΣΑ βάσει του Κεφαλαίου VII του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ, παρουσιάζοντας για πρώτη φορά στη διεθνή κοινότητα την πρακτική εφαρμογή της αμφιλεγόμενης πρωτοβουλίας της Ευθύνης Προστασίας.⁴⁵⁸

Αξίζει όμως να επισημανθεί ότι επίσημα και θεσμικά δεν υπήρχε ρητή αναφορά στη διεθνή Ευθύνη Προστασίας στο σχετικό ψήφισμα του ΣΑ UNSCR 1973, ούτε υπήρχε οποιαδήποτε καταγεγραμμένη αναφορά αυτής κατά τις συζητήσεις του ΣΑ ή από τον αμερικανό Πρόεδρο Barack Obama, τον βρετανό Πρωθυπουργό David Cameron και τον γάλλο Πρόεδρο Nicolas Sarkozy. Ως εκ τούτου, δεν προκύπτουν ενδείξεις ότι οποιοδήποτε από τα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας ενήργησε από σεβασμό στην Ευθύνη Προστασίας. Επιπλέον, η επιλεκτικότητα της επέμβασης στη Λιβύη και η εξέλιξη αυτής ήγειρε το ζήτημα του κατά πόσον η Ρωσία και η Κίνα θα

⁴⁵⁷ Από τα 28 τότε μέλη του ΝΑΤΟ, τα 14 δέσμευσαν στρατιωτικά μέσα, αλλά μόλις οκτώ (Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, ΗΠΑ, Βέλγιο, Δανία, Νορβηγία, Ιταλία και Καναδάς) εξαπέλυσαν εναέριες επιθέσεις. Η Γαλλία και η Βρετανία ανέπτυξαν και επιθετικά ελικόπτερα, ενώ χώρες εκτός συμμαχίας, αλλά με ειδικό καθεστώς συνεργασίας με αυτή, όπως η Σουηδία και η Ιορδανία, συμμετείχαν σε εναέριες περιπολίες για την επιβολή της ζώνης απαγόρευσης πτήσεων. Τόσο το Κατάρ όσο και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα συμμετείχαν στις αεροπορικές επιδρομές με μαχητικά αεροσκάφη.

⁴⁵⁸ Howorth, 'Humanitarian Intervention and Post-Conflict Reconstruction in the Post-Cold War Era'.

είναι στο μέλλον ανοικτές στο ενδεχόμενο να αποδεχθούν ξανά ανάλογη επέμβαση, κάτι που κρίνεται αμφίβολο, όπως αποδεικνύει η στάση και η πολιτική της Ρωσίας και της Κίνας στην περίπτωση της Συρίας, αλλά και η ανάπτυξη και αποδοχή μιας ηπιότερης παραλλαγής, αυτής της «Ευθύνης κατά την Προστασία» που πρότεινε η Βραζιλία ως ένδειξη αντιπολίτευσης εκ μέρους των χωρών BRICS (Βραζιλία, Ρωσία, Ινδία, Κίνα, Νότιος Αφρική).

Ένα θετικό στοιχείο της ανθρωπιστικής επέμβασης στο πλαίσιο της Ευθύνης Προστασίας είναι ότι μπορεί να έχει αποτρεπτικό αποτέλεσμα για άλλους δικτάτορες και ομοϊδεάτες τους, ενώ παράλληλα διαπιστώθηκε η ανάγκη να προχωρήσει η Δύση ακόμη περαιτέρω, πέρα από τον «Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας», αλλά και να επιδιώξει την ενίσχυση του διαλόγου με τη Ρωσία και την Κίνα. Ως εκ τούτου, εύλογα τίθεται το ερώτημα κατά πόσο η επέμβαση στη Λιβύη αποτελεί ή όχι εφαρμογή του δόγματος της Ευθύνης Προστασίας, αλλά και κατά πόσο η περίπτωση της Λιβύης αποτελεί προηγούμενο πρότυπο για μελλοντικές στρατιωτικές ανθρωπιστικές επεμβάσεις στο πλαίσιο της παραπάνω πρωτοβουλίας ή αποτελεί μια ειδική περίπτωση που εφαρμόστηκε στο πλαίσιο χειραγώγησης και παρέμβασης στην ιστορική εξέλιξη του πολιτικοκοινωνικού φαινομένου που ονομάστηκε Αραβική Άνοιξη.

5.6.3. Γ' μελέτη περίπτωσης: Η αδράνεια του NATO στη Συρία

Από την αρχή της κρίσης στη Συρία, εκτιμήθηκε ότι αυτή δεν αποτελεί κατάλληλη περίπτωση για εμπλοκή του NATO, καθώς από την πρώτη στιγμή αναδείχθηκαν σοβαρά και ανυπέρβλητα πολιτικά και στρατηγικά εμπόδια, αλλά και επιχειρησιακοί περιορισμοί.⁴⁵⁹ Πρώτον, τόσο από την ίδια τη Συμμαχία, όσο και από τα περισσότερα κράτη της διεθνούς κοινωνίας, ιδιαίτερα δε μετά την εμπλοκή με το Ιράκ και το Αφγανιστάν και τις ανοικτές τρέχουσες επιχειρήσεις εκεί, υπήρξε μεγάλη επιφυλακτικότητα ανάληψης νέων δεσμεύσεων. Πολλοί προβληματισμοί ανέκυψαν και σε ό,τι αφορά την ορθή εκτίμηση της πραγματικής πολιτικής κατάστασης.⁴⁶⁰

Περαιτέρω, εξετάζοντας τα συμπεράσματα από τις προηγούμενες επεμβάσεις, στην κοινή γνώμη στην ΕΕ και τις ΗΠΑ, υπήρχε πλέον η δημόσια πεποίθηση ότι τις περισσότερες φορές οι επεμβάσεις αυτές καταλήγουν «παρεμβάσεις αορίστου

⁴⁵⁹ Kfir, I., 'Is There Still a Need for NATO in the Twenty-First Century?', *Comparative Strategy*, Vol. 34, No. 1, 2015, p. 79.

⁴⁶⁰ Howorth, 'Humanitarian Intervention and Post-Conflict Reconstruction in the Post-Cold War Era', p. 302.

χρόνου».⁴⁶¹ Αλλά και στο εσωτερικό της Συρίας υπάρχουν ακόμα αρκετοί σοβαροί πολιτικοί περιορισμοί για την ανάληψη διεθνούς δράσης που καθιστούν αδιέξοδη κάθε συζήτηση για διπλωματική επίλυση σε μια εξαιρετικά περίπλοκη κατάσταση, με αποτέλεσμα η τρέχουσα κατάσταση στη Συρία να προκαλεί αμηχανία και έντονο προβληματισμό για τις συνέπειές της σε ολόκληρο το διεθνές σύστημα.

Σοβαρό επιχείρημα υπέρ της επέμβασης αποτελούσε αρχικά ο περιορισμός και η αποτροπή διασποράς της κρίσης προκειμένου να περιοριστεί η διαρροή αυτής στις ήδη ευαίσθητες περιοχές του Λιβάνου και του Ιράκ. Αναμφίβολα, πριν από μερικά χρόνια η κατάσταση στη Συρία παρουσιαζόταν πολύ πιο απλή, υπήρχε μια σαφέστερη εικόνα των συγκρούσεων, καθώς οι αντάρτες δεν είχαν ακόμη διασπαστεί και διαιρεθεί σε αντίθεση με την εξαιρετικά περίπλοκη κατάσταση που επικρατεί τώρα. Η σημερινή κατάσταση της συριακής κρίσης επαναβεβαιώνει ότι όσο περισσότερο εγκαταλείπεται μια κρίση τόσο χειρότερη γίνεται και τόσο περισσότεροι λόγοι προκύπτουν μετά, καθιστώντας την εκ των υστέρων παρέμβαση σχεδόν απαγορευτική.⁴⁶²

Πλέον στη Συρία οι αντίπαλοι κρατούν βαρύ οπλισμό που προέρχεται από πολλούς εμπλεκόμενους στη σύγκρουση, ενώ και ο κίνδυνος για διαρροή της κρίσης στην ευρύτερη Μέση Ανατολή είναι ακόμη υπαρκτός. Επιπρόσθετα, υπάρχουν πολύ σοβαρά προβλήματα με τα παράνομα μεταναστευτικά κύματα, ενώ και η διεθνής εξαγωγή της ριζοσπαστικής τρομοκρατίας που κατηύθυνε το Ισλαμικό Κράτος (ISIS) στα πρώτα χρόνια της συριακής κρίσης δεν είχαν τις διαστάσεις που έχουν προσλάβει σήμερα.

Ειδικότερα για την κρίση στη Συρία, η «άμεση παρέμβαση» τρίτων χωρών λαμβάνει ήδη χώρα, καθώς Τουρκία, Ρωσία και Ιράν ήδη επιχειρούν στο έδαφος, ενώ δραστηριοποιούνται και αμερικανικές, ισραηλινές και γαλλικές δυνάμεις κατά περίπτωση. Από την αρχή της κρίσης άλλωστε η Ρωσία προμηθεύει με όπλα και παρέχει διπλωματική κάλυψη (στο Συμβούλιο Ασφαλείας) στο καθεστώς Assad, ενώ και το Ιράν πλέον ανοικτά συνεισφέρει στο καθεστώς άνδρες, όπλα και χρήματα.⁴⁶³ Την ίδια στιγμή, είναι προς τα αμερικανικά και ισραηλινά συμφέροντα να αποδυναμωθεί το Ιράν και η Χεζμπολάχ μέσω της ενδεχόμενης ήττας και πτώσης του καθεστώτος Assad, αφού αυτό ενδεχομένως θα προκαλούσε την ανάδειξη στην

⁴⁶¹ *Ibid.*, p. 301.

⁴⁶² Scholz, S.J., 'Iris Marion Young on Responsible Intervention: Reimagining Humanitarian Intervention', *Journal of Global Ethics*, Vol. 13, No. 1, 2017, pp. 70–89.

⁴⁶³ *Ibid.*, p. 86.

εξουσία ενός σουνιτικού καθεστώτος, το οποίο με την σειρά του θα διέκοπτε την ειδική σχέση με τη Χεζμπολάχ στον Λίβανο, ενώ και η ιρανική επιρροή θα μπορούσε επίσης να πληγεί καίρια, πράγμα που θα αντικατοπτριζόταν συνακόλουθα στο Ιράκ. Σε σχέση δε με τη συμμετοχή της Ρωσίας, ενδεχόμενη «απώλεια» της Συρίας θα αποτελούσε σοβαρό πλήγμα για την εξωτερική της πολιτική, ενώ και η Τουρκία που ήδη επιχειρεί με στρατιωτικές δυνάμεις, δεν φαίνεται διατεθειμένη να επιτρέψει η συγκεκριμένη κρίση να οδηγήσει στη δημιουργία κουρδικού κράτους.

Τα προβλήματα επομένως που αφορούν την επέμβαση στη Συρία, σχετίζονται περισσότερο με γεωστρατηγικούς λόγους και την άσκηση ρεαλιστικής πολιτικής παρά με ιδεολογικούς και ανθρωπιστικούς λόγους, που αναδεικνύονται μεν από την κρίση, αλλά εν τέλει δεν την καθορίζουν όσο αποφασιστικά θα απαιτείτο. Ασφαλώς η διεθνοποίηση και εξαγωγή της λεγόμενης ριζοσπαστικής ισλαμικής τρομοκρατίας στην καρδιά των σύγχρονων διεθνών κοινωνιών θέτουν άλλα δεδομένα στην κρίση.

Αυτή ακριβώς η παρεπόμενη ανθρωπιστική κρίση που αλυσιδωτά προκαλεί το συριακό πρόβλημα, επιτάσσει την ανάγκη να σκεφτούμε τη Συρία όχι μόνον γεωπολιτικά αλλά και ανθρωπιστικά, καθώς μια επέμβαση με ανθρωπιστικό χαρακτήρα θα πρέπει να στοχεύει στο να βοηθήσει τους ανθρώπους που υποφέρουν από τα δεινά του πολέμου και να συμβάλει μακροπρόθεσμα τουλάχιστον στην αποκλιμάκωση της βίας, χωρίς ασφαλώς να θέτει όρους νίκης και ήττας.⁴⁶⁴ Δυστυχώς όμως, πέραν του προβληματικού γεωστρατηγικού προβλήματος που αναλύθηκε προηγουμένως, μετά το Αφγανιστάν και το Ιράκ υπάρχει η αντίληψη ότι στην περίπτωση της Συρίας ελλοχεύει επιπλέον ο κίνδυνος να επαναληφθούν τα λάθη και οι αστοχίες που παρατηρήθηκαν στις χώρες αυτές, καθώς και τα προβλήματα που αυτές τώρα αντιμετωπίζουν κατά τη διαδικασία εκδημοκρατισμού εκεί. Ακόμη και εάν η επέμβαση της Συμμαχίας παρουσιάζεται ως ιδιαίτερος προκλητική και εκπορευόμενη από την «ιμπεριαλιστική Δύση», ανάλογη παρουσιάζεται και η ευθύνη του Αραβικού Συνδέσμου να ενεργήσει στην περιοχή δράσης και να μη περιορίζεται σε παρεμβάσεις περισσότερο αντιτρομοκρατικές και σε ανθρωπιστικά ζητήματα, που ουσιαστικά δεν συμβάλλουν στην πρόληψη των συγκρούσεων.

⁴⁶⁴ *Ibid.*.

5.6.4. Από τη Λιβύη στη Συρία. Τα λάθη εμπλοκής στη Λιβύη οδηγού ουδετερότητας στη Συρία

Για μια μεγάλη μερίδα πολιτικών και αναλυτών που υποστήριζαν έντονα στο παρελθόν την ανάγκη ανάληψης δράσης στη Συρία ανάλογη με εκείνη στη Λιβύη, σήμερα πλέον δεν επιβεβαιώνεται η προοπτική ανάλογης έγκρισης από τον ΟΗΕ ή πολυμερούς συμφωνίας για στρατιωτική επέμβαση, αν και σαφώς, υφίστανται ορισμένες συνθήκες, προϋποθέσεις και κίνητρα για ανάληψη δράσης κατά τα πρότυπα της επέμβασης στην Λιβύη.⁴⁶⁵ Πιο συγκεκριμένα, τόσο η Συρία όσο και η Λιβύη βρίσκονται πολύ κοντά στο κατώφλι της Ευρώπης, στα σύνορα του ΝΑΤΟ. Οι φόβοι για μια ανεξέλεγκτη έξοδο των προσφύγων προς την ευρωπαϊκή ήπειρο, σε συνδυασμό με την προϊστορία της σχέσης του καθεστώτος Gaddafi με την τρομοκρατία, υπήρξαν μεταξύ των σοβαρών ομοιοτήτων που οδηγούσαν ορισμένες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες να ταχθούν υπέρ της υποστήριξης μιας ενδεχόμενης επέμβασης.

Στο «συνωμοσιολογικό» επιχείρημα ότι, αντίθετα με τη Συρία, στη Λιβύη υπήρχε μεγαλύτερο πολιτικοοικονομικό ενδιαφέρον λόγω πετρελαίου την περίοδο της επέμβασης, και παρά το γεγονός ότι τα θέματα της ενεργειακής ασφάλειας ανέκαθεν ετίθεντο ψηλά στην πολιτική και διπλωματική ατζέντα, υπάρχει ο αντίλογος ότι η Λιβύη είχε ήδη ενσωματωθεί στις διεθνείς αγορές πετρελαίου και οι μεγάλες δυτικές εταιρείες είχαν σημαντικές συμβάσεις με το καθεστώς Gaddafi. Η στρατιωτική επέμβαση του ΝΑΤΟ στη Λιβύη ουσιαστικά κατάφερε να διακόψει τις προμήθειες και να οδηγήσει σε αύξηση της τιμής του πετρελαίου, κάτι που δεν ήταν προς το συμφέρον των δυτικών πολιτικών ηγεσιών στην σοβαρή οικονομική κρίση εκείνης της περιόδου. Έτσι, παρά τις επίσημες ανακοινώσεις από το Μεταβατικό Εθνικό Συμβούλιο της Λιβύης (TNC) ότι οι νέες συμβάσεις πετρελαίου θα διαβιβασθούν στις χώρες που τους υποστήριζαν, η υπόθεση ότι τα κίνητρα της επέμβασης ήταν αποκλειστικά και μόνο οικονομικά, δεν κρίνεται αρκούντως πειστική.

Από την άλλη πλευρά, ένας σοβαρός ανασταλτικός παράγοντας για τη μη ανάληψη δράσης στη Συρία ανάλογης με αυτή στη Λιβύη υπήρξε η εξέλιξη της όλης επιχείρησης του ΝΑΤΟ Unified Protector, που σύντομα αποκάλυψε διαφορετικές

⁴⁶⁵ Howorth, 'Humanitarian Intervention and Post-Conflict Reconstruction in the Post-Cold War Era', p. 302.

πολιτικές προθέσεις, ακόμα και σε επίσημο διπλωματικό επίπεδο.⁴⁶⁶ Όταν επομένως η πολιτική προστασίας των αμάχων έδωσε επίσημα τη θέση της στην επιδίωξη αλλαγής καθεστώτος, διαφάνηκε η πρόθεση για υπέρβαση της αρχικής εντολής του ΟΗΕ. Ως εκ τούτου, οι επικριτές της επέμβασης στη Λιβύη δικαίως υποστήριζαν ότι αυτό που ξεκίνησε αρχικά ως εφαρμογή των βασικών κανόνων διεθνούς δικαίου και πολυμερούς πολιτικής διαβούλευσης, γρήγορα μεταλλάχθηκε στην ανάγκη για αλλαγή του καθεστώτος.⁴⁶⁷

Ενώ δηλαδή η αποστολή του NATO είχε αρχικά ως στόχο να προστατεύσει τον άμαχο πληθυσμό, ορισμένοι δυτικοί ηγέτες κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι μόνο η απομάκρυνση του Gaddafi θα πρόσφερε πραγματική και διαρκή ασφάλεια στον άμαχο πληθυσμό. Με τη σειρά του αυτό σήμαινε την ενίσχυση των ανταρτών με όπλα, αν και επίσημα ο Γενικός Γραμματέας του NATO επεσήμανε ότι αυτό έγινε από κάποιους συμμάχους εκτός του πλαισίου της εντολής της Συμμαχίας, και την υλικότεχνική τους υποστήριξη στον αγώνα τους κατά του επίσημου λιβυκού καθεστώτος.

Σε ό,τι αφορά την εμπλοκή της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας στη λιβυκή κρίση, οι χώρες του NATO που συμμετείχαν στις στρατιωτικές επιχειρήσεις επανειλημμένως υποστήριζαν ότι οι δράσεις τους συνέχιζαν να εμπίπτουν στην αρχική εντολή του ΟΗΕ, καθώς στη διατύπωση της Απόφασης 1973 υπογραμμιζόταν ότι για την προστασία των αμάχων επιτρεπόταν «η λήψη όλων των απαραίτητων μέτρων». Σύμφωνα με αυτή την ευρεία ερμηνεία, λόγω του περιορισμένου αριθμού στρατιωτών στο έδαφος (ειδικών δυνάμεων από αραβικές χώρες εκτός Συμμαχίας, όπως την Ιορδανία και το Κατάρ) θεωρήθηκε ότι είναι επιτρεπτή ακόμα και η υποστήριξη των ανταρτών και αντικαθεστωτικών δυνάμεων.

Αυτό είναι και το σημαντικό λάθος που επισημάνθηκε στο κεφάλαιο για το διεθνές δίκαιο και την ορθή εφαρμογή της Ευθύνης Προστασίας, καθώς στην προκειμένη περίπτωση η ανθρωπιστική επέμβαση δεν έπρεπε να αποσκοπεί στην ενίσχυση μιας από τις αντιμαχόμενες παρατάξεις, αλλά να περιορίζεται αποκλειστικά και μόνο στην προστασία αμάχων και την καταστολή των εγκλημάτων πολέμου, κάτι που τελικά δεν επιτεύχθηκε στην περίπτωση της επέμβασης στη Λιβύη, αν και αρχικά ξεκίνησε ως τέτοια. Δηλαδή, ενώ η επιχείρηση Unified Protector ξεκίνησε από το NATO στο πλαίσιο εφαρμογής της Ευθύνης Προστασίας μέσω της προστασίας

⁴⁶⁶ Alkopher, 'From Kosovo to Syria'.

⁴⁶⁷ *Ibid.*, p. 66.

αμάχων, γρήγορα μεταλλάχθηκε στην καταδικαστέα από το Διεθνές Δικαστήριο επέμβαση των ΗΠΑ στη Νικαράγουα, αφού η παροχή βοήθειας και υλικοτεχνικής υποστήριξης ήταν μονομερής, απαξιώνοντας έτσι τις προθέσεις για ανθρωπιστική παρέμβαση και αμφισβητώντας ακόμα και τη νομιμότητά της. Αυτό επεσήμανε η Βραζιλία και άλλες χώρες, όταν με τη σχετική τους παρέμβαση κατηγόρησαν τη Δύση και πιο συγκεκριμένα το NATO για παραποίηση της αρχικής εντολής που του δόθηκε με την Απόφαση 1973 του ΣΑ.

Ακριβώς η ίδια πολιτική εμπλοκή ανέκυψε και στην περίπτωση της Συρίας, αφού η όποια παρέμβαση με οικονομικά και υλικοτεχνικά μέσα επιχείρησε σε αρχικά κυρίως στάδια η Δύση, ακόμη και μέσω σύμμαχων κρατών της στον Αραβικό Σύνδεσμο, αυτή συντελέστηκε μονομερώς υπέρ των ανταρτών και αντικαθεστωτικών, οδηγώντας την κρίση σε πολιτικό και νομικό αδιέξοδο. Με άλλα λόγια και σε ό,τι αφορά το πολιτικό αδιέξοδο, οι χώρες της Δύσης (ΗΠΑ, Γαλλία και Ηνωμένο Βασίλειο) και οι σύμμαχοί τους στον Αραβικό Σύνδεσμο πολύ γρήγορα βρέθηκαν στην άβολη θέση να εξοπλίζουν και να ενισχύουν αντικαθεστωτικούς αντάρτες στη Συρία, φανατικούς τζιχαντιστές, πρώην μαχητές της Αλ Κάϊντα και ορκισμένους εχθρούς της Δύσης, οι οποίοι εν συνεχεία δημιούργησαν το Ισλαμικό Χαλιφάτο. Περαιτέρω η υποστήριξη υπέρ του Assad από τη Ρωσία και τους παραδοσιακούς εχθρούς των δυτικών, το Ιράν και τη Χεζμπολάχ του Λιβάνου, δεν άφηναν πολλά περιθώρια στη Δύση για αλλαγή στρατοπέδου και πολιτικής, με αποτέλεσμα την επιλογή μιας διαφαινόμενης ουδετερότητας και επικίνδυνης απραγίας η οποία συνεχίζεται έως σήμερα με τα γνωστά εγκληματικά και καταστροφικά ανθρωπιστικά αποτελέσματα.

Αυτό που ουσιαστικά παρατηρείται στη συριακή κρίση είναι η επικείμενη σύγκρουση εντός του διεθνούς συστήματος, ανάμεσα στη δυτική διεθνή κοινωνία και άλλων παραδοσιακά αντίθετων προς αυτήν «περιφερειακών κοινωνιών» για την επικράτηση της ισχυρότερης στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής. Στον βαθμό όμως που η επικείμενη αυτή σύγκρουση δεν θέτει σε άμεσο κίνδυνο την εύθραυστη ισορροπία όλου του διεθνούς συστήματος, τηρείται επιφυλακτικά στάση αναμονής, ενώ παράλληλα φαίνεται να γίνεται αποδεκτή μέσω της μυστικής διπλωματίας και της έμμεσης επέμβασης.

Μέσα σε αυτό το ήδη διαμορφωμένο πολιτικό σκηνικό, ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών για μία ακόμη φορά παρίσταται εγκλωβισμένος εξαιτίας των πολιτικών σκοπιμοτήτων που εκφράζονται στο Συμβούλιο Ασφαλείας, το οποίο κατ'

εφαρμογή των ρεαλιστικών γεωπολιτικών σχεδιασμών των πέντε μονίμων μελών του, αγνοεί την κύρια αποστολή του, εκτελώντας τις επιταγές εθνικών μικροπολιτικών.

5.7 Συμπεράσματα και διδάγματα από την επεμβατική πολιτική του NATO

Ένα από τα σαφή συμπεράσματα που κατέδειξαν οι κρίσεις σε Λιβύη, Ιράκ, Αφγανιστάν και Συρία είναι ότι ο καλύτερος τρόπος για να ανατραπούν απολυταρχικά καθεστώτα και δικτάτορες είναι η επίκληση ανθρωπιστικών κρίσεων και η κακομεταχείριση πολιτών με καταπάτηση βασικών δικαιωμάτων τους από τις ίδιες τις κυβερνήσεις τους.

Στην περίπτωση της Λιβύης, για παράδειγμα, μια σειρά από αυτά τα μη στρατιωτικά μέτρα εγκρίθηκαν αρχικά με πρωτοφανή ταχύτητα και αποφασιστικότητα μέσω του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, τη Γενική Συνέλευση, το Συμβούλιο Ασφαλείας, τον Αραβικό Σύνδεσμο, την Αφρικανική Ένωση, αλλά αυτό δεν ήταν αρκετό για να αποτρέψει τον Gaddafi από την κλιμάκωση της κρίσης. Για πολλούς υποστηρικτές της ανθρωπιστικής επέμβασης, η επέμβαση στη Λιβύη ενίσχυσε την αποδοχή της αμφιλεγόμενης έως τότε πρωτοβουλίας της Ευθύνης Προστασίας, λόγω ασφαλώς του επίσημου τερματισμού των εχθροπραξιών που ακολούθησε η πτώση του καθεστώτος, γεγονός που επίσημα μεταφράστηκε ως επιτυχία. Και όπως συνέβη στην περίπτωση της Βοσνίας, στο Κοσσυφοπέδιο, το Ανατολικό Τιμόρ και τη Σιέρα Λεόνε, η ανθρωπιστική επέμβαση κατάφερε να επιφέρει, ως έναν βαθμό τουλάχιστον, ένα σχετικά επιτυχημένο αποτέλεσμα.

Ωστόσο, η καταλληλότητα μιας επέμβασης, αλλά και η ειλικρίνεια των πολιτικών επιλογών και μεθόδων της κρίνονται ζωτικής σημασίας, ειδικά όταν αυτή η επέμβαση συντελείται στο πλαίσιο ηθικών ανθρωπιστικών επιταγών. Στην επιχείρηση του NATO στη Λιβύη ο συνδυασμός αεροπορικών επιδρομών και μυστικών επιχειρήσεων και σχεδιασμού με περιορισμένες επίλεκτες χερσαίες δυνάμεις, ήγειρε εύλογα ερωτήματα για την ειλικρίνεια αυτών των μεθόδων, αμφισβητώντας περαιτέρω ανοικτά την καταλληλότητά της ως πρότυπο για μελλοντικές επεμβάσεις.

Ένα βαθύτερο πρόβλημα που υπονομεύει περαιτέρω την ανθρωπιστική επέμβαση είναι ότι πολλοί πολιτικοί ηγέτες εξακολουθούν να την αντιμετωπίζουν ως έναν νέο τρόπο επιβολής του δυτικού ιμπεριαλισμού. Παρά την ενσωμάτωσή της στη ρητορική του ΟΗΕ από το 2005, η Ευθύνη Προστασίας παραμένει μια πρωτοβουλία, την οποία ο μη δυτικός κόσμος αντιμετωπίζει με καχυποψία, ενώ όταν ειδικότερα

αυτή αναφέρεται ως πολιτική επιλογή από το ΝΑΤΟ, συναντά την έντονη αντίδραση χωρών όπως η Κίνα και η Ρωσία, οι οποίες έχουν ήδη εκφράσει σοβαρές επιφυλάξεις και ανησυχίες, χωρίς όμως να την απορρίπτουν τελείως, αφού μέσω δικών τους αντίστοιχων καναλιών προτείνουν τις δικές τους ειδικές παραλλαγές της όπως την «Ευθύνη κατά την Προστασία» ή και την «Υπεύθυνη Προστασία» (Responsibility while Protecting, Responsible Protection).

Σε ό,τι αφορά τη σχέση του ΝΑΤΟ με την πρωτοβουλία της Ευθύνης Προστασίας ειδικότερα, η Συμμαχία δεν έχει ακόμη εγκρίνει στην επίσημη πολιτική της ατζέντα την Ευθύνη Προστασίας ως ακολουθούμενη πολιτική και επιχειρησιακή πρακτική, αν και επιμέρους κράτη μέλη το έχουν ήδη κάνει, ενώ δεν υπάρχουν ούτε καν αναφορές στα επίσημα στρατηγικά σχέδια, αλλά ούτε και στα κείμενα όπου καταγράφονται κατά καιρούς οι νέες στρατηγικές έννοιες που συμφωνούνται στις περιοδικές Συνόδους Κορυφής του Οργανισμού.

Όπως εύλογα προκύπτει από όσα έχουν ήδη αναφερθεί σχετικά με την επεμβατική πολιτική που έχει μέχρι τώρα αναλάβει η Συμμαχία, στην αναζήτηση ενός νέου διεθνούς ρόλου, το ΝΑΤΟ ουσιαστικά θα κληθεί να εφαρμόσει ένα «ρεαλιστικό μοντέλο επέμβασης» και όχι ένα ηθικό πρότυπο παρέμβασης, καθώς άλλωστε ακόμη και στη θεωρία της συλλογικής δράσης υπερέχει η αποτελεσματικότητα της επέμβασης και όχι η ηθική. Αναγνωρίζεται δηλαδή η ανάγκη και προτεραιότητα στην αποτελεσματικότητα ακόμη και στην ανθρωπιστική επέμβαση, η οποία συνιστά ιδιαίτερα διχαστικό θέμα στις Διεθνείς Σχέσεις.

Η έλλειψη συνοχής εντός της Συμμαχίας που παρατηρήθηκε κατά την επέμβαση στη Λιβύη, δικαίως προβλημάτισε τα κράτη μέλη και σίγουρα δεν περιορίζεται αποκλειστικά στην επιχείρηση στη Λιβύη. Έχει ήδη εκκινήσει ένας μεγάλος εσωτερικός διάλογος για την επίσημη πολιτική αποτροπής και άμυνας του ΝΑΤΟ, το συνεχώς διευρυνόμενο χάσμα δυνατοτήτων μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και των υπολοίπων μελών, καθώς και την τελική κατανομή επιχειρησιακών αρμοδιοτήτων, θέματα για τα οποία ακόμη και σήμερα δεν έχει επιτευχθεί η επιθυμητή συναίνεση. Παρόμοια προβλήματα για τη Συμμαχία θεωρούνται λογικά και αναπόφευκτα δεδομένης της απουσίας μιας σοβαρής υπαρξιακής κοινής απειλής για τον Οργανισμό, ιδίως μετά το πέρας του Ψυχρού Πολέμου. Σε ό,τι αφορά την επίσημη επεμβατική πολιτική του ΝΑΤΟ, τα διδάγματα που αντλήθηκαν από τις επιχειρήσεις του Οργανισμού σε Βοσνία, Κοσσυφοπέδιο και

Λιβύη αναμφίβολα συνιστούν πολύτιμο οδηγό για τη μελλοντική πολιτική του σε θέματα που σχετίζονται με ανθρωπιστικές κρίσεις, τηρουμένων των αναλογιών.

Η σημασία της έγκαιρης επέμβασης στα πρώτα στάδια μιας σύγκρουσης και η αποτελεσματική συνεργασία με περιφερειακούς και διεθνείς οργανισμούς έχουν επισημανθεί ως βασικά διδάγματα από τις επιχειρήσεις της συμμαχίας στα Βαλκάνια και τη Λιβύη. Ως εκ τούτου, ο ρεαλισμός και η ηθική δεν πρέπει κατ' ανάγκη να διαπραγματεύονται επί μακρόν και δεν πρέπει να υποτιμάται η σημασία του ρόλου της θεσμικής επέμβασης αλλά και της διπλωματίας, των ατόμων και της επιρροής τους. Επιπλέον, όπως επισημαίνει και ο Howorth, «οι συνασπισμοί προθύμων» που συγκροτούνται από πολλά μέλη καθίστανται αναποτελεσματικοί όταν απαιτείται ταχεία αντίδραση, καθώς το κάθε μέλος διατηρεί τις δικές του κόκκινες γραμμές, με αποτέλεσμα τελικά στην πράξη η δράση να είναι μονομερής ή να αναλαμβάνεται από μικρότερες ομάδες και η ανθρωπιστική επέμβαση συχνά να πραγματοποιείται, όταν και αν πραγματοποιείται, πολύ καθυστερημένα.⁴⁶⁸ Τέλος η μετάβαση από τη δικτατορία στη δημοκρατία σε ένα νεοσύστατο κράτος αποτελεί μια δύσκολη, ιδιαίτερα χρονοβόρα και απαιτητική διαδικασία, όπως έχει αποδειχθεί μέχρι τώρα στη Λιβύη, το Ιράκ και το Αφγανιστάν.

Ειδικότερα δε και σε ό,τι αφορά την Ευθύνη Προστασίας, αν και αυτή η πρωτοβουλία προσθέτει νέα δεδομένα στη συζήτηση για την ανθρωπιστική επέμβαση, αφού προτρέπει τα κράτη να αποδεχθούν εσωτερικές και εξωτερικές δεσμεύσεις, αναγνωρίζοντας επίσημα την «υπό όρους» κυριαρχία τους, πρόκειται ουσιαστικά για μια περισσότερο ιδεαλιστική παρά ρεαλιστική πρωτοβουλία, η οποία ουσιαστικά δεν αποτελεί μια νέα νομική αρχή, αλλά μια αναδιατύπωση υφιστάμενων νομικών δεσμεύσεων.⁴⁶⁹ Γι' αυτόν τον λόγο έχει δεχθεί και έντονη κριτική, αφού θεωρείται ότι μπορεί να εκληφθεί ως πρωτοβουλία «δυτικών» συμφερόντων, η οποία δεν προσθέτει τίποτα νέο από άποψη διεθνούς νομοθεσίας και θεσμών, αλλά απλά προβάλλει μόνο την ιδεαλιστική αίσθηση ηθικής και «συλλογικής ντροπής» της διεθνούς κοινωνίας για να την υποχρεώσει σε δράση, αφήνοντας όμως σαφέστατα τον τελικό λόγο στο Συμβούλιο Ασφαλείας.

Ουσιαστικά δηλαδή η Ευθύνη Προστασίας προσφέρει πολύ λίγα σε πρακτικό επίπεδο, καθώς δεν προτείνει λύσεις σε σημαντικά πρακτικά ζητήματα, όπως για παράδειγμα ποιος θα αναλαμβάνει τις επεμβάσεις και από ποιον θα προέρχονται αυτά

⁴⁶⁸ Howorth, 'Humanitarian Intervention and Post-Conflict Reconstruction in the Post-Cold War Era'.

⁴⁶⁹ Shue, 'Limiting Sovereignty'.

τα στρατεύματα.⁴⁷⁰ Πιέσεις για ανάληψη δράσης μπορεί να προέρχονται από τον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ, τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, άλλες οργανώσεις στα πλαίσια της κοινωνίας των πολιτών, αλλά και από μεμονωμένα κράτη. Ωστόσο, κατά την εφαρμογή της παραμένει ανοικτό το πρόβλημα ότι το Συμβούλιο Ασφαλείας δεν δεσμεύεται από την υποχρέωση σχετικής απόφασης και δράσης. Έτσι ακόμα και όταν οι εθνικές κυβερνήσεις, επικαλούνται την Ευθύνη Προστασίας, τελικά η επέμβαση εξαρτάται από την πολιτική βούληση ιδίως των μονίμων μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας.

Συμπερασματικά λοιπόν, το NATO πρέπει να αποφασίσει εάν η ανθρωπιστική επέμβαση, ενδεχομένως και η Ευθύνη Προστασίας, δύναται στο μέλλον να αποτελέσουν κάτι περισσότερο από μια ηθική επιλογή, εάν δηλαδή συνιστούν στρατηγικές επιταγές προς υλοποίηση, με ενσωμάτωσή τους στην επίσημη πολιτική ατζέντα του Οργανισμού. Έτσι λοιπόν, στο επόμενο Στρατηγικό του Δόγμα το NATO πρέπει να αποφασίσει εάν θέλει να εισαγάγει διαδικασίες και πολιτικές για την πρόληψη ανθρωπιστικών κρίσεων, αλλά και τη βελτίωση των μηχανισμών έγκαιρης προειδοποίησης, την έγκαιρη ανάληψη δράσης για την πρόληψη των κρίσεων, έγκαιρων διπλωματικών απαντήσεων σε αναδυόμενες κρίσεις, μεγαλύτερης ετοιμότητας χρήσης στρατιωτικών μέσων στις ειρηνευτικές επιχειρήσεις του ΟΗΕ, καθώς και μέτρων για την ενίσχυση της παγκόσμιας ασφάλειας και τάξης. Ασφαλώς μια τέτοια εξέλιξη κρίνεται ως εξαιρετικά απίθανη για το εγγύς μέλλον της Συμμαχίας.

Περαιτέρω, και σε ό,τι αφορά τον επίσημο μελλοντικό στρατηγικό σχεδιασμό της Συμμαχίας, πρόσφατες ομιλίες από επίσημους αξιωματούχους κατέδειξαν ότι υπάρχει ανάγκη μιας πιο ισορροπημένης πολιτικής, η οποία θα εξασφαλίζει μια νέα προοπτική σε θέματα διεθνούς ασφάλειας. Στο πλαίσιο αυτής της νέας πιο ισορροπημένης, αλλά και ρεαλιστικής πολιτικής έχει ήδη αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο ο σχεδιασμός της στρατηγικής του Οργανισμού με την ονομασία «Προβολή Σταθερότητας» (Projecting Stability), συνέχεια της συζήτησης για την «Ενισχυμένη Ανθεκτικότητα» (Increased Resilience).⁴⁷¹

Σε ό,τι αφορά τα παραδοσιακά της όρια, η Συμμαχία έχει ήδη διαπιστώσει ότι η αυξανόμενη αστάθεια, αλλά και οι αμφισβητήσιμες περιοχές στη Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική συνιστούν τις πιο άμεσες και κρίσιμες προκλήσεις για την μελλοντική

⁴⁷⁰ Pattison, *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect*, pp. 43–66.

⁴⁷¹ Rynning, 'Kosovo Traumas', pp. 447–451.

της ασφάλεια. Κράτη, περιοχές και εδάφη χωρίς διαρκή κυβέρνηση μπορούν να δημιουργήσουν περαιτέρω εντάσεις στην Ευρώπη και να ασκήσουν αρνητικές πιέσεις στις υποδομές του ευρωπαϊκού νότου (Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία, Τουρκία), οι οποίες είναι εξαιρετικά ευάλωτες λόγω της οικονομικής κρίσης.

Επειδή όμως οι περισσότερες δυτικές κοινωνίες εξακολουθούν να παραμένουν απρόθυμες να εμπλακούν σε στρατιωτικές επεμβάσεις, ειδικά με χερσαίες δυνάμεις, κυρίως έπειτα από την επιχείρηση στη Λιβύη, το NATO σχεδιάζει να δώσει στις χώρες-εταίρους του την ικανότητα να διαμορφώσουν τη δική τους εθνική ασφάλεια, αλλά και την ικανότητα να μπορούν να μάχονται σε εκείνες τις μάχες, οι οποίες είναι σημαντικές για την ευρωπαϊκή σταθερότητα και στις οποίες τόσο οι τοπικοί πληθυσμοί όσο όμως και αντίστοιχοι «δυτικοί» κατά πάσα πιθανότητα δεν επιθυμούν να εμπλακεί επίσημα η Συμμαχία. Σε αυτό το σημείο καλείται το NATO να συνεισφέρει, προστατεύοντας τον τομέα της ευρωπαϊκής ασφάλειας, εξασφαλίζοντας ότι οι εντάσεις οι οποίες επηρεάζουν την Ευρώπη δεν θα αποτελέσουν ακόμη μεγαλύτερο πρόβλημα, βοηθώντας τους «νότιους συμμάχους» να ανακτήσουν τη θέση τους.

Για παράδειγμα και πιο συγκεκριμένα, το Ιράκ, όπου οι τοπικές δυνάμεις σε μεγάλο βαθμό ασχολούνται με την ανακατάληψη περιοχών που είναι υπό τον έλεγχο του Ισλαμικού Κράτους, και η Τυνησία, η οποία είναι μια χώρα εταίρος και συνιστά κλειδί στην εξασφάλιση της σταθερότητας στη Βόρεια Αφρική, αποτελούν τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα όπου εγχώριες στρατιωτικές δυνάμεις μπορούν να επωφεληθούν από τη γνώση των συμμαχικών στρατών του NATO, την εκπαίδευση και ανάπτυξη των δυνατοτήτων τοπικών δυνάμεων, κυρίως στη Μέση Ανατολή και τη Βόρειο Αφρική. Η συγκεκριμένη πραγματιστική προσέγγιση αναπόφευκτα απαιτεί συμβιβασμούς και συνεργασίες, ώστε να μπορέσουν να λειτουργήσουν καλύτερα από κοινού οι στρατιωτικές επιχειρήσεις (π.χ. με τον Αραβικό Σύνδεσμο, την Αφρικανική Ένωση κτλ.).⁴⁷²

⁴⁷² Ο Γενικός Γραμματέας του NATO Jens Stoltenberg δήλωσε χαρακτηριστικά στην Ουάσιγκτον την 6^η Απριλίου 2016: «Σήμερα, ο στόχος μιας Ευρώπης ολοκληρωμένης, ελεύθερης και ειρηνικής, εξακολουθεί να αποτελεί προτεραιότητα ... και θα συμφωνήσουμε και περαιτέρω μέτρα για να ανταποκριθούμε στις προκλήσεις που προέρχονται από τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική. ... Σε όλο τον κόσμο εκατομμύρια εγκαταλείπουν περιοχές με ανθρωπιστικές κρίσεις μεγέθους που δεν έχουμε δει από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Τρομοκρατικές ομάδες όπως ο ISIL καταλαμβάνουν τον έλεγχο ακυβέρνητων περιοχών και η εξάπλωση της βίας σε ευρύτερες περιοχές, αλλά και πέραν αυτών με υποκίνηση επιθέσεων ακόμα και στους δικούς μας δρόμους από τις Βρυξέλλες στην Κωνσταντινούπολη, το Παρίσι το Σαν Μπερντινίνο είναι πλέον γεγονός. Αυτές είναι επιθέσεις στις ανοιχτές κοινωνίες μας. Στις αξίες που μοιραζόμαστε. ... Η διεθνής κοινότητα πρέπει να αντιμετωπίσει

5.8 Από τη θεωρία στην πράξη: Μεταφράζοντας τα αποτελέσματα των Συνόδων Κορυφής

Πέρα από τις θεωρητικές προσεγγίσεις και ακαδημαϊκές αναλύσεις αναφορικά με τη μελλοντική προοπτική μετεξέλιξης του NATO, δεν υπάρχουν πιο ασφαλείς, ρητές, αλλά και πανηγυρικές πρακτικές αποκάλυψης των πολιτικών προθέσεων της Συμμαχίας από τις επίσημες διακηρύξεις και τα αποτελέσματα των περιοδικών συνδιασκέψεων και συνόδων κορυφής του Οργανισμού. Τα αποτελέσματα αλλά και τα συμπεράσματα που καταγράφονται στα τελικά κείμενα και τις πολιτικές δηλώσεις των συμμετεχόντων καταδεικνύουν, πέρα από κάθε αμφισβήτηση, τον πολιτικό οραματισμό και προσανατολισμό της Συμμαχίας στην παγκόσμια διεθνή σκηνή, αλλά και τον ρόλο που προτίθεται να αναλάβει στη διεθνή κοινωνία.⁴⁷³

αυτή την πρόκληση. ... Η στρατιωτική δράση είναι απαραίτητη, αν θέλουμε να αποστερήσουμε από το ISIL τα προπύργιά του στη Συρία και το Ιράκ. Και να σταματήσει την τρομακτική βία που αυτό προξενεί... Αλλά 'προβολή σταθερότητας' σημαίνει, επίσης, χρήση των δυνατοτήτων μας για να εκπαιδεύσουμε άλλους να πολεμήσουν. Σε μακροπρόθεσμη βάση, είναι πιο βιώσιμη λύση για να μπορέσουν οι τοπικές δυνάμεις τους να προστατεύσουν τη χώρα τους, αντί να απαιτηθεί η ανάπτυξη μεγάλου αριθμού δικών μας στρατευμάτων. Αυτό είναι ένα σημαντικό μάθημα που έχουμε λάβει από άλλες περιπτώσεις. Στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας, η εκπαίδευση και ανάπτυξη των τοπικών ικανοτήτων είναι ένα από τα καλύτερα όπλα που έχουμε. Και όσο πιο γρήγορα γίνει αυτό, τόσο το καλύτερο, καθώς λίγοι μήνες μπορεί να κάνουν τη διαφορά ανάμεσα σε ένα εύθραυστο και αδύναμο κράτος και ένα αποτυχημένο κράτος. Έτσι, ενώ το NATO θα πρέπει να παραμείνει μια εκστρατευτική συμμαχία που θα είναι σε θέση να αναπτύξει δυνάμεις εκτός της επικράτειάς μας, το NATO πρέπει γίνει μια πιο αποτελεσματική συμμαχία εκπαίδευσης. Πρέπει να αναβαθμιστούν οι προσπάθειες για προώθηση της συνεργασίας μας με τους περιφερειακούς εταίρους ... να ενισχύσει την ικανότητά του να συμβουλευεί και να βοηθά τις τοπικές εθνικές δυνάμεις ... με την αποστολή συμβουλευτικών ομάδων σε κυβερνήσεις για την ανάπτυξη των στρατιωτικών και των αστυνομικών εκπαιδευτών στο έδαφος, συμπεριλαμβανομένων και των επικίνδυνων περιοχών. ... Εντούτοις, σήμερα χρειαζόμαστε μια πιο δυναμική προσέγγιση, ώστε να μπορούμε να σχεδιάζουμε, να συντονίζουμε και να αναπτύσσουμε συμβουλευτικές αποστολές υποστήριξης και κατάρτισης πιο γρήγορα. Να συγκεντρώσουμε δηλαδή τα απαραίτητα εργαλεία για την ανάπτυξη ικανοτήτων και την εκπαίδευση, όπως συμβαίνει σήμερα στο Αφγανιστάν. Το μοντέλο Αφγανιστάν είναι σημαντικό, όμως δεν είναι το μόνο. Έχουμε, επίσης, εγκαινιάσει πρόσφατα πρωτοβουλίες για την κατάρτιση και την ανάπτυξη ικανοτήτων στη Γεωργία, τη Μολδαβία και την Ιορδανία. Και θα αρχίσουμε σύντομα να συμβουλευόμαστε την Τυνησία στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας και στη βελτίωση της επιχειρησιακής ικανότητας των ενόπλων δυνάμεών τους. ... [Τ]ο NATO θα πρέπει να εντείνει την υποστήριξή στο Ιράκ ... και ένα σταθερό Ιράκ είναι το κλειδί στη μάχη κατά του ISIL. ... [Η]δη το NATO ξεκίνησε την εκπαίδευση των ιρακινών αξιωματικών στην Ιορδανία. ... [Π]ρέπει να θέσουμε τη συνεργασία μας με τους περιφερειακούς εταίρους και τους διεθνείς οργανισμούς σε ένα νέο επίπεδο. Να προωθήσουμε τη σταθερότητα στην περιοχή, πρέπει να συνεργαστούμε με αυτούς που γνωρίζουν την περιοχή καλύτερα. Πρέπει να κάνουμε περισσότερα, για να συμπληρωθούν οι διμερείς προσπάθειες και να ενισχυθούν οι ικανότητες των περιφερειακών οργανώσεων. ... Οι προκλήσεις στη Μέση Ανατολή και στη Βόρεια Αφρική μπορεί να αποτελέσουν άμεση απειλή για τη διατλαντική ασφάλεια. Για τις κοινές μας αξίες. Και για τα κοινά μας συμφέροντα. Πρέπει όλοι να εργαστούμε από κοινού για να απαντήσουμε. Πρέπει να ενισχύσουμε τις δικές μας άμυνες και να βοηθήσουμε τους εταίρους μας να γίνουν ισχυρότεροι.» Βλ. NATO Secretary General, Jens Stoltenberg, 'Projecting Stability: Charting NATO's Future. Speech by NATO Secretary General Jens Stoltenberg to the Atlantic Council, Washington, DC', Washington, DC, 6 April 2016.

⁴⁷³ https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50115.htm, Summit meetings (ανακτήθηκε 07/07/2021).

Μελετώντας σχολαστικά τα συμπεράσματα των τελευταίων Συνόδων Κορυφής από το Βουκουρέστι (2008), τη Λισαβόνα (2010), το Σικάγο (2012) την Ουαλία (2014) τη Βαρσοβία (2016), τις Βρυξέλλες (2018) και το Λονδίνο (2019) διαπιστώνεται μία σημαντική αλλαγή στην πολιτική ρητορική της Συμμαχίας, περισσότερο ενδεικτική ασφαλώς και λιγότερο αποκαλυπτική των προθέσεων, ανησυχιών, προβληματισμών αλλά και οραματισμών της. Πιο συγκεκριμένα, οι αναφορές σε έννοιες, που αναλύθηκαν διεξοδικά στα προηγούμενα κεφάλια, όπως η διεθνής κοινωνία, το διεθνές δίκαιο, τα ανθρώπινα δικαιώματα και η παγκόσμια ασφάλεια, αυξάνονται σχεδόν με μαθηματική ακρίβεια από τα παλαιότερα προς στα νεότερα κείμενα, ενώ η ανησυχία για τη διεθνή τάξη και παγκόσμια ασφάλεια, όπως ο Baylis επισημαίνει, δεν περιορίζεται πλέον στα στενά όρια της βορειοατλαντικής περιοχής, αλλά επεκτείνεται και σε παγκόσμιο επίπεδο.⁴⁷⁴

Ακόμα και όταν ο παραδοσιακός ρωσικός κίνδυνος, στην περίπτωση της προσάρτησης της Κριμαίας από την Ρωσία, φαίνεται να «αναβιώνει» και να απειλεί τις μεταψυχροπολεμικές γεωπολιτικές σφαίρες του ΝΑΤΟ (π.χ. Ουκρανία, Γεωργία, Εσθονία, Λιθουανία, Λετονία), όπως καταγράφηκε στις συνόδους της Ουαλίας και της Βαρσοβίας, εντούτοις η ήδη εξελισσόμενη παγκόσμια δυναμική πορεία του Οργανισμού στην εμπλοκή του στα θέματα παγκόσμιας ασφάλειας και επιβολής τάξης έχει πλέον παγιωθεί. Ως εκ τούτου, η «επεμβατική» του πολιτική σε περιοχές όπως το Αφγανιστάν, το Ιράκ, η Βόρεια Αφρική και η Μέση Ανατολή, ακόμα και η μακρινή Βόρεια Κορέα (μέσω της ειδικής εταιρικής σχέσης που έχει αναπτυχθεί μεταξύ ΝΑΤΟ-Ιαπωνίας), εξακολουθεί να καταγράφεται με τον πιο επίσημο τρόπο, επικυρώνοντας τις προθέσεις της Συμμαχίας για την προοπτική μετεξέλιξής της.⁴⁷⁵

Επισημαίνοντας πλέον τις υπαρκτές απειλές και κινδύνους όχι μόνο για τα κράτη μέλη της, αλλά για ολόκληρο το διεθνές σύστημα, όπως η εξάπλωση της παγκόσμιας τρομοκρατίας και η διεθνής καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από απολυταρχικά καθεστώτα, το ΝΑΤΟ φαίνεται πλέον να ακολουθεί μια εξωστρεφή πολιτική πρόσκλησης για στενότερη συνεργασία με όλους τους διεθνείς οργανισμούς. Αποδίδει εμφιασμένα προτεραιότητα στη συνεργασία με τον ΟΗΕ και την ΕΕ, αλλά και με χώρες από όλον τον κόσμο για μια κοινή πολιτική προστασίας πανανθρώπινων αξιών, όπως η δημοκρατία, το δικαίωμα στη ζωή, η ελευθερία του

⁴⁷⁴ Baylis, 'International and Global Security'.

⁴⁷⁵ Daadler, I.H., and J. Goldgeier, 'Global NATO', *Foreign Affairs*, Vol. 85, No. 5, 2006, pp. 105–106.

ατόμου, η ισότητα, η ανεκτικότητα στη διαφορά και όλες εκείνες τις φιλελεύθερες αξίες και ιδεώδη που υπερασπίζεται από την ίδρυση του.⁴⁷⁶

Λειτουργώντας σχεδόν γραφειοκρατικά, το NATO φαίνεται ότι δεν προτίθεται να απεκδυθεί τον παγκόσμιο ρόλο που χτίζει σταδιακά από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και έχει ήδη επωμισθεί, δεν εγκαταλείπει τον τολμηρό οραματισμό για τη διεθνή διεύρυνσή του που για ορισμένους αποτελεί και το τελικό στάδιο της ολοκλήρωσής του ως φορέα διεθνούς ασφάλειας, ακόμα και όταν προσβάλλονται ανοικτά τα γεωπολιτικά συμφέροντα στην περιφέρειά του.⁴⁷⁷ Σοβαρές απειλές, όπως η κατάληψη της Κριμαίας, που άλλοτε θα μονοπωλούσαν την πολιτική ρητορική της Συμμαχίας, πρωταγωνιστούν αλλά δεν κατακλύζουν τις διακηρύξεις που ακολούθησαν τη συνδιάσκεψη στη Βαρσοβία τον Ιούλιο του 2016. Αντίθετα, και όπως έχει ήδη αναφερθεί σε προηγούμενα κεφάλαια, τα προβλήματα που κείτονταν εκτός του ορίζοντα της Συμμαχίας και δημιουργούσαν προβλήματα μεταξύ των μελών της, σήμερα πλέον συνιστούν αναπόσπαστο κομμάτι της βορειοατλαντικής διεθνούς πολιτικής ατζέντας.

Η κοινή διακήρυξη των αρχηγών κρατών μελών του NATO που έλαβε χώρα στις Βρυξέλλες το 2018 και στη Βαρσοβία το 2016, έχει πολλά κοινά στοιχεία αλλά και αρκετές διαφορές από εκείνες των προηγούμενων ετών, της Ουαλίας το 2014, του Σικάγου το 2012 και της Λισαβόνας το 2010, με ορισμένες σημαντικές και ουσιώδεις διαφορές όμως που καταδεικνύουν το άνοιγμα της πολιτικής ατζέντας του Οργανισμού και τον ολοένα και περισσότερο διεθνοποιημένο χαρακτήρα της, ακόμα και όταν φαίνεται να επιστρέφει δριμυγία η ρωσική απειλή.⁴⁷⁸

⁴⁷⁶ Webber, 'NATO', p. 143.

⁴⁷⁷ Rühle and Williams, 'Why NATO Will Survive', p. 114.

⁴⁷⁸ *Ibid.*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Το μέλλον του ΝΑΤΟ στη διεθνή κοινωνία

6.1 Η επιτακτική ανάγκη μετεξέλιξης του ΝΑΤΟ

Τον Σεπτέμβριο του 2017 ο Πρόεδρος της Γαλλίας Emmanuel Macron σε ομιλία του στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης προέτρεψε τα ευρωπαϊκά κράτη να ενώσουν τις δυνάμεις τους και να δημιουργήσουν μια Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία Επέμβασης (European Intervention Initiative), η οποία θα προσπαθούσε να καλύψει το καθομολογούμενο κενό ασφαλείας που αναδείχθηκε κυρίως στην κρίση της Συρίας και στα τραγικά αποτελέσματα αυτής στην ευρωπαϊκή ήπειρο, με τις αθρόες προσφυγικές ροές.⁴⁷⁹ Έναν μόλις χρόνο μετά την παραδοχή του Αμερικανού Προέδρου Donald Trump ότι το ΝΑΤΟ είναι πλέον παρωχημένο και μετά από την αποτυχημένη Σύνοδο Κορυφής στο Λονδίνο, όπου οι Σύμμαχοι «συμφώνησαν ότι διαφωνούν» σε πλήθος σημαντικών θεμάτων, η ανάγκη για ένα καινούργιο όραμα στον Οργανισμό, μια οιονεί επανεκκίνησή του καθίσταται περισσότερο επιτακτική από ποτέ. Η παρούσα διατριβή με κεντρικό θέμα την αναζήτηση μετεξέλιξης της Συμμαχίας από έναν κλασικό συλλογικό μηχανισμό άμυνας σε έναν ευρύτερο θεσμό διεθνούς ασφάλειας, σήμερα παρίσταται περισσότερο επίκαιρη από ποτέ.

Ασφαλώς, το κενό διεθνούς ασφάλειας που επεσήμανε ο γάλλος Πρόεδρος για να δικαιολογήσει την πρότασή του, δεν αποτέλεσε προσωπική του επισήμανση, αφού όπως έχει ήδη αναλυθεί σε προγενέστερα κεφάλαια, η ατζέντα της διεθνούς ασφάλειας έχρηζε επιτακτικής αλλαγής, εξαιτίας των νέων απειλών που άλλαζαν δραματικά τους όρους του ευρύτερου διεθνούς συστήματος, αλλά και τις παραδοσιακές αντιλήψεις των Διεθνών Σχέσεων. Όπως όμως τελικά αποδείχθηκε, οι περισσότερες συγκυριακές και χαρακτηριστικά εκπρόθεσμες πρωτοβουλίες για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των απειλών αυτών, που αναλήφθηκαν σε επίπεδο Ηνωμένων Εθνών και όχι μόνο, παρά τις αρχικές ελπίδες και ενθουσιασμό, τελικά δεν πέτυχαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Εν προκειμένω, επεμβατικές πρωτοβουλίες στη λογική της «Ευθύνης Προστασίας» και των «Δυναμικότερων Ειρηνευτικών Επιχειρήσεων» του ΟΗΕ, οι οποίες ενδύθηκαν με την απαραίτητη νομιμοποίηση από τα αρμόδια θεσμικά διεθνή συλλογικά όργανα και εφαρμόστηκαν πρακτικά σε πραγματικές κρίσεις με την συμμετοχή σε πολλές περιπτώσεις και του

⁴⁷⁹ Zandee, D., and K. Kruijver, *Another Solution with Added Value? The European Intervention Initiative as a New Kid on the Block of Multinational Defence Cooperation*, Policy Brief, Clingendael: Netherlands Institute of International Relations, December 2019.

NATO, τελικά αποδείχθηκε ότι δεν στάθηκαν ικανές να προλάβουν σοβαρές ανθρωπιστικές κρίσεις και εμφύλιες τραγωδίες.

Η πρόταση λοιπόν του Γάλλου Προέδρου για τη δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Πρωτοβουλίας Επέμβασης, που συγκέντρωσε πολύ γρήγορα την υποστήριξη και συμμετοχή πολλών και ισχυρών οικονομικά και στρατιωτικά ευρωπαϊκών χωρών και συμπληρώθηκε λίγο καιρό μετά από τη δηκτική δήλωσή του ότι «το NATO πλέον είναι εγκεφαλικά νεκρό», καταδεικνύει με τον πλέον αδιαμφισβήτητο τρόπο την ανάγκη για έναν νέο παράγοντα διεθνούς ασφαλείας στη σύγχρονη διεθνή κοινωνία. Συνάμα όμως αποτελεί και μια προειδοποίηση αφύπνισης για τη Συμμαχία, προκειμένου αυτή να σπεύσει έγκαιρα να ανταποκριθεί και να αναπροσαρμόσει αποφασιστικά τον μελλοντικό της στρατηγικό προγραμματισμό και αντιμετωπίζοντας μεταψυχροπολεμικούς υπαρξιακούς προβληματισμούς να εξελιχθεί ουσιαστικά, εφόσον ασφαλώς το επιθυμεί.

Ως εκ τούτου, στον νέο στρατηγικό προσανατολισμό της η Βορειοατλαντική Συμμαχία, εάν επιθυμεί να μην έχει την τύχη όλων των προηγούμενων στρατιωτικών συμμαχιών, οφείλει να επιδιώξει να αναπτύξει περισσότερο κοσμοπολιτικά και παγκοσμιοποιημένα πολιτικά αντανακλαστικά, διατηρώντας όμως παράλληλα παραδοσιακά χαρακτηριστικά και αξίες που τη βοήθησαν μέχρι σήμερα να επιβιώσει και να διατηρηθεί.⁴⁸⁰ Η μετεξέλιξη επομένως της Συμμαχίας σε έναν παγκόσμιο φορέα διεθνούς ασφάλειας στη σύγχρονη διεθνή και σαφέστατα άναρχη κοινωνία, αργά ή γρήγορα, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο αποτελεί μονόδρομο, άλλως παραμένει ζήτημα χρόνου να επιβεβαιωθούν οι δυσσιώνες προεδρικές δηλώσεις, που διαπίστωναν ότι το NATO είναι παρωχημένο και εγκεφαλικά νεκρό.⁴⁸¹

Συναφώς και προς επίρρωση των παραπάνω αξίζει να αναφερθεί σύντομα η πρωτοβουλία NATO 2030. Μια νέα φιλόδοξη ατζέντα, πολύ κοντά στο πλαίσιο αλλά και την ουσία της παρούσας διατριβής, που επιδιώκει να διασφαλίσει ότι το NATO θα παραμείνει έτοιμο, ισχυρό και ενωμένο στη νέα εποχή αυξημένου παγκόσμιου ανταγωνισμού.

Η πρωτοβουλία αυτή αναλήφθηκε όταν τα κράτη μέλη του NATO ζήτησαν από τον Γενικό Γραμματέα Jens Stoltenberg, στη συνάντησή τους στο Λονδίνο τον Δεκέμβριο του 2019, να ηγηθεί του σχεδιασμού και υλοποίησης πολιτικών δράσεων που θα καταστήσουν το NATO ισχυρότερο και καταλληλότερο για το μέλλον.

⁴⁸⁰ Williams, 'Out of Area and Very Much in Business?', pp. 74–75.

⁴⁸¹ Rühle and Williams, 'Why NATO Will Survive', p. 114.

Ως εκ τούτου, ο Γενικός Γραμματέας της Συμμαχίας πραγματοποίησε ευρείες διαβουλεύσεις με ανεξάρτητες ομάδες εμπειρογνομόνων, συνεργάστηκε με την κοινωνία των πολιτών, με βουλευτές και τον ιδιωτικό τομέα για να διαμορφώσουν μαζί μια νέα ατζέντα για το NATO. Σε αυτή τη βάση, ο Γενικός Γραμματέας ανέπτυξε συγκεκριμένες προτάσεις και στη Σύνοδο Κορυφής στις 14 Ιουνίου 2021 οι ηγέτες του NATO ενέκριναν την Ατζέντα NATO 2030.⁴⁸²

Οι προτάσεις που αναπτύχθηκαν αφορούσαν στη βαθύτερη πολιτική διαβούλευση και τον συντονισμό σε θέματα όπως ο έλεγχος των όπλων, η αλλαγή του κλίματος, οι αναδυόμενες τεχνολογίες, καθώς και λήψη μέτρων που σχετίζονται με την ασφάλεια, ενώ μια άλλη πρόταση αφορούσε την περαιτέρω ενίσχυση της αποτροπής και άμυνας, μέσω της διατήρησης του κατάλληλου συνδυασμού πυρηνικών, συμβατικών και πυραυλικών αμυντικών δυνατοτήτων. Επιπλέον συζητήθηκαν τόσο η ανάγκη για διατήρηση του τεχνολογικού προβαδίσματος από τα κράτη μέλη του οργανισμού, όσο και η βελτίωση της ανθεκτικότητας της Συμμαχίας σε σχέση με τις μη στρατιωτικές υποδομές και υπηρεσίες, παράγοντες που πρέπει να λειτουργούν αποτελεσματικά σε ειρήνη, κρίση ή σύγκρουση, καθόσον αποτελούν το κλειδί που θα αποτρέψει τις απειλές που προσπαθούν να αποδυναμώσουν και υπονομεύσουν την ασφάλεια της Συμμαχίας.⁴⁸³

Τέλος αφού επισημάνθηκε η ανάγκη για προσαρμογή στη κλιματική αλλαγή, η συνέχεια υποστήριξης της διεθνούς ασφάλειας βάσει ενίσχυσης συμφωνιών με ομοειδείς εταίρους και διεθνείς οργανισμούς, καθώς και η δημιουργία νέων δεσμεύσεων στην Αφρική, την Ασία και τη Λατινική Αμερική, η Ατζέντα NATO 2030, κάλεσε τον Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού να ηγηθεί της διαδικασίας για την ανάπτυξη του επόμενου Στρατηγικού Δόγματος του NATO. Ένα νέο σύγχρονο Στρατηγικό Δόγμα, που θα βοηθήσει στην προετοιμασία της Συμμαχίας για έναν κόσμο αυξανόμενου παγκόσμιου ανταγωνισμού και απειλών και θα θέτει τις βάσεις για υψηλότερες προσδοκίες, αλλά θα παρέχει ταυτόχρονα μια σαφέστερη κατεύθυνση για τη μελλοντική προσαρμογή της Συμμαχίας, όμοια σε μεγάλο βαθμό με την κατεύθυνση και το πλαίσιο που θέτει και η παρούσα διατριβή.

⁴⁸² https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_179665.htm, Adapting NATO for 2030 and beyond (ανακτήθηκε 09/7/2021).

⁴⁸³ <https://www.nato.int/nato2030/>, NATO 2030 (ανακτήθηκε 09/07/2021).

6.2 Βασικά συμπεράσματα

Η σημερινή πορεία και παρουσία του ΝΑΤΟ όπως αναφέρθηκε σχετίζεται άμεσα και καθοριστικά με δυο πολύ σημαντικές ανατροπές και εξελίξεις της σύγχρονης πολιτικής ιστορίας, που έμελλε να αλλάξουν ριζικά το τοπίο των διεθνών σχέσεων, την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού και την πτώση των Δίδυμων Πύργων στη Νέα Υόρκη.⁴⁸⁴ Τα δυο απρόβλεπτα γεγονότα που ανέτρεψαν αποφασιστικά τα δεδομένα στη διεθνή πολιτική σκηνή, σημάδεψαν ουσιαστικά το τέλος μιας εποχής και την απαρχή μιας νέας. Όπως έχει ήδη επανειλημμένα καταγραφεί πρόκειται ουσιαστικά για την περίοδο, όπου άρχισε να αποκαλύπτεται η ανεπάρκεια της δογματικής και μονόπλευρης προσέγγισης και ανάλυσης των Διεθνών Σχέσεων μέσα από τις διαμάχες των παραδοσιακών και λοιπών κλασικών κοσμοθεωριών, αφού καμία από αυτές μεμονωμένα δεν στάθηκε ικανή να ανταποκριθεί επιτυχώς στα νέα ιστορικά δεδομένα και να παρέχει ικανοποιητικές ή έστω επαρκείς εξηγήσεις.

Στην ίδια ιστορική περίοδο αναδείχθηκε η ξεχωριστή σημασία της Αγγλικής Σχολής των Διεθνών Σχέσεων, η «Διεθνής Κοινωνία» των Martin Wight και Hedley Bull, καθώς και η «ώριμη αναρχία» που εισήγαγε ο Barry Buzan, αναλύοντας τα βασικά στοιχεία του νεορεαλισμού και νεοφιλελευθερισμού ολιστικά, χωρίς αποκλεισμούς και αγκυλώσεις. Η Αγγλική Σχολή δεν επεξήγησε μόνον πειστικά τις πρωτόγνωρες πολιτικές εξελίξεις της εποχής. Προσέφερε ίσως την πιο ολοκληρωμένη απάντηση σε πλήθος ερωτημάτων που ανέδειξε η παγκοσμιοποιημένη τρομοκρατία, η έλλειψη ισορροπίας δυνάμεων, η δυναμική των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του διεθνούς δικαίου, αλλά και η αμφισβήτηση κλασικών αξιωμάτων της διεθνούς πολιτικής, όπως η κρατική κυριαρχία και η αρχή της μη επέμβασης. Όπως ακριβώς η θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας ισορροπεί μεταξύ του νεορεαλισμού και του κοσμοπολιτικού ιδεαλισμού, με τον ίδιο σχεδόν τρόπο και το ΝΑΤΟ στην αναζήτηση της μελλοντικής του προοπτικής θα κληθεί να ισορροπήσει μεταξύ της πολιτικής και στρατιωτικής κληρονομιάς που φέρει τα τελευταία 70 σχεδόν χρόνια, ισορροπώντας μεταξύ της παραδοσιακής ρεαλιστικής επίδειξης ισχύος, της καλύτερα οργανωμένης διεθνούς «στρατιωτικής μηχανής» και ενός πολιτικού φορέα φιλελεύθερων αρχών στην υπηρεσία της σύγχρονης διεθνούς ασφάλειας.

Το ΝΑΤΟ δηλαδή ως στρατιωτική συμμαχία που δημιουργήθηκε προκειμένου να αντιμετωπίσει τη σοβιετική απειλή μεταψυχροπολεμικά, όταν αυτή η απειλή

⁴⁸⁴ Williams, 'Out of Area and Very Much in Business?', p. 75.

εξαφανίσθηκε, ανέλαβε μια ξεκάθαρα πολιτική αποστολή για μια Ευρώπη «Ενωμένη και Ολοκληρωμένη», χωρίς όμως να απεκδυθεί την άλλη ιδιότητα που του επέτρεπε την ανάληψη επιχειρησιακής στρατιωτικής δράσης.⁴⁸⁵ Σίγουρα δεν είναι τυχαίο ότι πολλές από τις νεότερες χώρες μέλη της ΕΕ, πολύ πριν εκπληρώσουν τους όρους και τις προϋποθέσεις που απαιτούσαν οι Βρυξέλες για την είσοδό τους στην ευρωπαϊκή κοινωνία, εναρμονίστηκαν και αποδέχθηκαν ανάλογα πολιτικοοικονομικά και κοινωνικά κριτήρια, προκειμένου να ενταχθούν στη βορειοατλαντική κοινωνία, που λίγα χρόνια πριν θεωρούσαν εχθρό.

Περαιτέρω, στον παγκοσμιοποιημένο διαδραστικό κόσμο, όπου οι ανθρωπογενείς αλλά και φυσικές κρίσεις δεν περιορίζονται από σύνορα, αλλά προσλαμβάνουν γρήγορα παγκόσμιες διαστάσεις απειλώντας άμεσα το ίδιο το διεθνές σύστημα, η ανθρωπότητα ως έννοια φαίνεται ότι παράλληλα με τις νέες διεθνείς νομικές και πολιτικές διαστάσεις της αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη σημασία. Επομένως, η εξέλιξη και το μέλλον της πλέον πετυχημένης και μακροβιότερης πολιτικοστρατιωτικής συμμαχίας θα πρέπει να αναλυθεί και σε άμεση σχέση με τα παραπάνω κατ' αναλογία με τη θεωρητική προσέγγιση της Αγγλικής Σχολής των Διεθνών Σχέσεων, όπου τα κράτη μεν εξακολουθούν να κατέχουν πρωταγωνιστικό ρόλο στο διεθνές σύστημα, χωρίς όμως να μπορούν να ενεργήσουν απολύτως ανεξάρτητα.⁴⁸⁶

Αναζητώντας την προοπτική μετεξέλιξης του NATO και τους πιθανούς νέους οραματισμούς και ρόλους, που θα καθορίσουν ενδεχομένως το μέλλον του, αδιαμφισβήτητα πλέον και με όσα καταγράφηκαν παραπάνω μπορούμε να καταλήξουμε σε ορισμένα ασφαλή συμπεράσματα, που δύνανται να ιχνογραφήσουν την ενδεχόμενη μετεξέλιξή της Συμμαχίας. Η εξέλιξη αυτή, με όσα έχουν ήδη αναφερθεί, δεν μπορεί να μην αποτελεί παρά ένα μίγμα νεορεαλιστικής πολιτικής «διατλαντικής ισχύος» με πολλές όμως δόσεις ιδεαλιστικού «ευρωπαϊκού ανθρωπισμού».⁴⁸⁷

⁴⁸⁵ Οι ιθύνοντες του NATO αρέσκονται να αποκαλούν τον οργανισμό «διεθνή πολιτικό οργανισμό με στρατιωτικές πτέρυγες».

⁴⁸⁶ Fox, W.T.R., 'NATO and Coalition Diplomacy', *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 288, No. 1, 1953, pp. 114–118.

⁴⁸⁷ Κατ' αναλογία με τις σύγχρονες πρακτικές και την ίδια «παραδοσιακή» δομή του ΟΗΕ, όπου η αποφασιστική και εκτελεστική αρμοδιότητα εκπορεύεται από τη δεσπόζουσα θέση που κατέχει το ΣΑ (κατ' αναλογία με τη δεσπόζουσα θέση των ΗΠΑ και του Ηνωμένου Βασιλείου), ενώ οι δημοκρατικότερες και ανθρωπιστικές πρωτοβουλίες και αποφάσεις της ΓΣ (Ευρωπαίοι και λοιποί σύμμαχοι) παραμένουν συμφωνίες ισχνής δυστυχώς ισχύος και ελλιπούς πρακτικής εφαρμογής.

Στο σημείο αυτό αξίζει βέβαια να επισημανθεί ότι στην παρούσα πρόταση περί εξέλιξης της Συμμαχίας δεν επιδιώκεται ή υπονοείται με κανένα τρόπο η ανατροπή της υφιστάμενης κανονιστικής δικαιοταξίας, δηλαδή με άλλα λόγια η αντικατάσταση του ΟΗΕ από το ΝΑΤΟ. Εντούτοις όμως εύλογα ανακύπτει το ερώτημα, αφού το ΝΑΤΟ ιστορικά ήδη συνεισφέρει παρεμπιπτόντως σε επιχειρήσεις του ΟΗΕ, τι ακριβώς συνιστά η νέα πρόταση περί μετεξέλιξης του και ποια η πρωτοτυπία αυτής;

Με βάση όσα έχουν ήδη καταγραφεί και υποστηριχθεί έως τώρα, η απάντηση παρίσταται σχεδόν αυτονόητη και απολύτως λογική. Αυτό που ουσιαστικά προτείνεται ως μετεξέλιξη της Συμμαχίας αποτελεί την αποδοχή τόσο από τα κράτη μέλη της όσο όμως και από το σύνολο της διεθνούς κοινωνίας ενός θεσμικού και νομιμοποιημένου, μόνιμου πλέον και όχι παρεμπιπτόντος (*ad hoc*) χαρακτήρα παρόχου ασφαλείας, με την ανοχή, εάν όχι αποδοχή από τον καθ' ύλη αρμόδιο ανάλογο θεσμό, τα Ηνωμένα Έθνη και συγκεκριμένα το Συμβούλιο Ασφαλείας. Είναι μια πρόταση την οποία προσέγγισαν ή υπονόησαν με βιβλιογραφία και αρθρογραφία ορισμένοι διεθνολόγοι, όπως για παράδειγμα οι Kaplan και Howorth, αλλά δεν πρότειναν ξεκάθαρα.⁴⁸⁸ Άλλωστε η έως σήμερα *à la carte* συμμετοχή του ΝΑΤΟ στις διάφορες ειρηνευτικές και επεμβατικές επιχειρήσεις του ΟΗΕ ήταν, όπως καταγράφηκε χαρακτηριστικά, η πραγματική τροχοπέδη σε εφαρμοζόμενες πολιτικές ασφαλείας και ένα ισχυρό επιχείρημα για όλους όσους θεωρούν ότι η Συμμαχία δεν νομιμοποιείται να επιχειρεί πέρα από τα παραδοσιακά της όρια, ακόμα και όταν καλείται επίσημα από τον ΟΗΕ.

Νοείται ότι ως προς την παραπάνω «ιδεολογικά ερειστική» για πολλούς πρόταση περί μετάβασης της Συμμαχίας από την *ad hoc* σε μόνιμη λειτουργία, ως διεθνή φορέα ασφάλειας στη σύγχρονη διεθνή κοινότητα, υφίσταται ιστορικό προηγούμενο αναφοράς, που δύναται να επικυρώσει πειστικά τη συγκεκριμένη συλλογιστική, με όλα τα αρνητικά αλλά και θετικά ασφαλώς αποτελέσματα. Το ιστορικό αυτό δεν είναι άλλο από την περίπτωση απόδοσης διεθνούς δικαιοσύνης και της μετάβασης από τα *ad hoc* διεθνή ποινικά δικαστήρια στην ίδρυση του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου.

Η δημιουργία του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, όπως εν προκειμένω η δημιουργία ενός μόνιμου ικανού μηχανισμού διεθνούς ασφαλείας, στη θέση του οποίου αυτή η διατριβή προτείνει το ΝΑΤΟ, έχει σύντομη σχετικά ιστορία και

⁴⁸⁸ Βλ. σχετικά Howorth, 'Humanitarian and Post-Conflict Reconstruction in the Post-Cold War Era'. Kaplan, *NATO and the UN*, p. 211.

εντοπίζεται στο πέρας του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, όταν οι νικητές αποφάσισαν να άγουν σε δίκες Γερμανία και Ιαπωνία για όσα σοβαρά εγκλήματα διαπράχθηκαν από πολίτες τους.⁴⁸⁹ Απουσία δηλαδή ενός μόνιμου διεθνούς ποινικού δικαστηρίου και προκειμένου να αντιμετωπιστεί ικανά το συγκεκριμένο κενό αλλά και να αποδοθεί δικαιοσύνη, προκρίθηκε η ad hoc σύσταση των εν λόγω δικαστηρίων δημιουργώντας ασφαλώς ένα σοβαρό νομικό αλλά και πολιτικό προηγούμενο. Αυτό το ιδιώνυμο προηγούμενο αναβίωσε μισό αιώνα μετά όταν ιστορικές συγκυρίες το απαίτησαν και η διεθνής κοινότητα εκ νέου κλήθηκε να δικάσει για σοβαρά εγκλήματα του υπεύθυνους των τραγωδιών σε Γιουγκοσλαβία και Ρουάντα με τη σύσταση και πάλι δύο ad hoc δικαστηρίων, του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία και του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για τη Ρουάντα. Η ανάγκη για ένα μόνιμο διεθνές ποινικό δικαστήριο και τη μετάβαση από τον παρεμπόδιτο νομικό έλεγχο και κολασμό σε μόνιμο θεσμό κρίθηκε τότε περισσότερο επιτακτική από ποτέ. Η διεθνής κοινότητα τότε, παρά τις έντονες αντιδράσεις και τη σκληρή άρνηση από ισχυρούς του διεθνούς συστήματος, όπως οι ΗΠΑ και το Ισραήλ, αλλά και τις δυσοίωνες προβλέψεις περί επιτυχίας του εγχειρήματος, πήρε τη μεγάλη απόφαση και τελικά κατάφερε να έλθει σε συμφωνία για την ίδρυση του μόνιμου Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου.⁴⁹⁰ Τέλος, εκείνο που αξίζει να επισημανθεί, και θυμίζει σε αρκετές περιπτώσεις και την περίπτωση της εμπλοκής του NATO σε περιπτώσεις επιχειρήσεων διεθνούς ασφαλείας είναι ότι το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο ενεργεί μόνο όταν οι εθνικές δικαιοδοσίες είναι είτε απρόθυμες ή δεν είναι σε θέση πραγματικά να διερευνήσουν ή να ασκήσουν δίωξη, ενώ επιπλέον το δικαστήριο αποτελεί ένα θεσμικό όργανο έσχατης ανάγκης.⁴⁹¹

Οι προτάσεις που υποστηρίζει και τα συμπεράσματα στα οποία οδηγείται η παρούσα διατριβή, αποτελούν το τελικό προϊόν της ανάλυσης μεταξύ της θεωρητικής λογικής της Αγγλικής Σχολής και των ιστορικοπολιτικών γεγονότων, που παρουσιάστηκαν αρκετά αναλυτικά στα κεφάλαια που προηγήθηκαν. Ποια όμως είναι τα συμπεράσματα στα οποία οδηγεί το σύνολο της προηγηθείσας ανάλυσης που

⁴⁸⁹ Έτσι προέκυψαν οι ιστορικές πλέον δίκες της Νυρεμβέργης και του Τόκιο.

⁴⁹⁰ Gallant, K.S., and S. Kirsch, 'The International Criminal Court', in M. Bohlander, R. Boed, and R.J. Wilson (eds.), *Defence in International Criminal Proceedings*, 437–482, Ardsley, NY: Transnational Publishers, 2006.

⁴⁹¹ Συναφώς το Δικαστήριο μπορεί να εφαρμόζει αρχές και κανόνες διεθνούς δικαίου και να ερμηνεύει σύμφωνα με τα διεθνώς αναγνωρισμένα ανθρώπινα δικαιώματα. Τα εγκλήματα που εμπίπτουν στη δικαιοδοσία του είναι συγκεκριμένα και περιορίζονται στη γενοκτονία, τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, τα εγκλήματα πολέμου και το έγκλημα της επίθεσης.

επιβεβαιώνουν την επιστημονική εγκυρότητα και το ιστορικό αληθοφανές της θέσης ότι το NATO δύναται στο μέλλον να μετεξελιχθεί σε έναν διεθνή φορέα ασφάλειας στη διεθνή κοινωνία;

6.2.1 Πρώτο Συμπέρασμα: Το διαρκώς μεταβαλλόμενο πλαίσιο διεθνούς ασφάλειας απαιτεί συλλογικότητα και πλήθος δράσεων εκτός από ισχύ

Στη μεταβαλλόμενη ατζέντα διεθνούς ασφάλειας, σύμφωνα με όσα καταγράφηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο, διαπιστώθηκε τελικά ότι τα σχετικά συμπεράσματα οδηγούν αναπόφευκτα μακριά από την παραδοσιακή πλουραλιστική τάξη ασφαλείας και μινιμαλιστικής συνύπαρξης. Επομένως, αν και στη σύγχρονη διεθνή κοινωνία η ισορροπία δυνάμεων εξακολουθεί να καταλαμβάνει αρκετά σημαντικό χώρο, οι εξελίξεις ανακατευθύνουν προς μια ανανεωμένη εντολή ασφαλείας, με την οποία επιδιώκεται ένα πολύ αυστηρότερο πλαίσιο ελέγχου χρήσης βίας, σε σχέση πλέον και με τον άνθρωπο, που φθάνει τόσο βαθιά θυμίζοντας τους τρόπους με τους οποίους ελέγχονται αντίστοιχα και οι εθνικές κοινωνίες.

Είναι πλέον σαφές ότι για την άμεση αντιμετώπιση πολλών σύγχρονων προβλημάτων ασφάλειας, συμπεριλαμβανομένων όχι μόνο της τρομοκρατίας αλλά και των απειλών που σχετίζονται με την πολιτική βία, τη μετανάστευση και το περιβάλλον, οι στρατιωτικές δράσεις από μόνες τους δεν φαίνονται αρκετές. Υπάρχει μια ευρέως διαδεδομένη αίσθηση ότι τα νέα ζητήματα πρέπει να θεωρηθούν στο πλαίσιο της οικονομικής και πολιτικής αντιμετώπισης κυρίως λόγω της ανθεκτικότητας, αλλά και αντίστασης των νέων προκλήσεων ασφαλείας απέναντι στα παραδοσιακά μέσα.⁴⁹² Συναφώς, η ευθύνη για την παροχή ασφάλειας έχει απομακρυνθεί σημαντικά από το κράτος και συμπεριλαμβάνει πλέον ομάδες από την κοινωνία των πολιτών (ΜΚΟ), στρατιωτικές εταιρείες (μισθοφόρους) αλλά και διεθνείς οργανισμούς. Ωστόσο, μόνον τα κράτη διαθέτουν την εντολή νόμιμης στρατιωτικής αντίδρασης για την προώθηση τόσο των συμφερόντων τους όσο και κοινών πολιτικών τους στόχους, όπως η συλλογική ασφάλεια ή η ανθρωπιστική επέμβαση, που απαιτούν ικανότητα εξαναγκασμού και χρήση βίας.

⁴⁹² Η αλληλεξάρτηση της ασφάλειας με αναπτυξιακά ζητήματα καταδεικνύεται από τον τρόπο με τον οποίο τα περιφερειακά και τα διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα (π.χ. ΔΝΤ) στη συναλλακτική σχέση τους με τα κράτη επηρεάζονται όλο και περισσότερο από πολιτικά ζητήματα που άπτονται άμεσα ή έμμεσα θεμάτων ασφάλειας, προσθέτοντας «προϋποθέσεις ειρήνης» από έναν συνεχώς αυξανόμενο κατάλογο μη οικονομικών παραγόντων που επηρεάζουν άμεσα τον δανεισμό αυτών των κρατών.

Ως εκ τούτου, σε έναν πολύ μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι αναγνωρίζουν τελικά οι ρεαλιστές, τα κράτη χρειάζονται την πολυμερή ασφάλεια τόσο για την κατανομή των πόρων και υλικών όσο όμως και των πολιτικών επιβαρύνσεων στη διαχείριση και στην προσπάθειά τους να αποκτήσουν το κύρος και τη νομιμότητα που απαιτείται, στοιχεία τα οποία μια μεμονωμένη στρατιωτική δύναμη δεν φαίνεται σήμερα ότι μπορεί μόνη της να εξασφαλίσει. Με αυτήν τη διαπίστωση, η δομή και αρχιτεκτονική της παγκόσμιας ασφάλειας αποκτά διαφορετική, και ίσως μεγαλύτερη σημασία σε σχέση με το παρελθόν, ενώ οι εξελισσόμενες νόρμες σε σχέση με τη χρήση βίας αλλά και οι ευρύτεροι πολιτικοοικονομικοί κανόνες που σχετίζονται με την ασφάλεια του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, επηρεάζουν τόσο τη δημιουργία όσο και τη λειτουργία πολλών άλλων θεσμών του διεθνούς συστήματος.

Ωστόσο ακόμα και σήμερα, σημαντικές πτυχές της δομής του συστήματος που έχουν σχέση με τα επίσημα θεσμικά του όργανα, εξακολουθούν να αμφισβητούν την αξία της συλλογικής ασφάλειας, παραμένοντας σταθερά ριζωμένες σε έναν παραδοσιακό πλουραλιστικό άναρχο κόσμο. Ως εκ τούτου, η ανανεωμένη υπεραξία των πυρηνικών όπλων υποδηλώνει ότι η αποτροπή θα συνεχίσει να παίζει σημαντικό ρόλο στην παγκόσμια ασφάλεια. Η υπενθύμιση της σημασίας της πυρηνικής ενέργειας και των πυρηνικών οπλοστασίων έχει οδηγήσει σταδιακά στη απαξίωση και αμφισβήτηση της ρητορικής περί συλλογικής διαχείρισης της ασφάλειας και είναι πολύ πιθανό πως εάν συνεχιστούν οι τάσεις αυτές, θα οδηγήσουν σε περαιτέρω διάχυση της αποτελεσματικής εξουσίας, κάτι που δεν μπορεί παρά να αποδυναμώσει τις προοπτικές για αποτελεσματική συλλογική διεθνή ασφάλεια στο εγγύς μέλλον. Αυτή η εξέλιξη, αν και αποτελεί ένα ανεπιθύμητο ενδεχόμενο, δεν πρέπει να αγνοείται.⁴⁹³

6.2.2 Δεύτερο Συμπέρασμα: Τα ανθρώπινα δικαιώματα και ο αναβαθμισμένος ρόλος τους καθορίζουν αποφασιστικά την ατζέντα συλλογικής ασφάλειας

Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης που χαρακτηρίζεται από «διάτρητα» κρατικά σύνορα, η ασφάλεια δεν μπορεί πλέον να γίνει νοητή αμιγώς με κρατοκεντρικούς

⁴⁹³ Καταγράφηκε πολλές φορές στα προηγούμενα κεφάλαια ότι κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου τα κεντρικά στοιχεία της παγκόσμιας αρχιτεκτονικής ασφάλειας χτίστηκαν, συχνά επικίνδυνα και επισφαλώς, γύρω από την πυρηνική αποτροπή. Ακολούθως, συγκροτήθηκαν συστήματα συμμαχίας που αναπτύχθηκαν γύρω από τις δύο υπερδυνάμεις και ένα σύνολο χαλαρών πλουραλιστικών θεσμών, που περιλάμβαναν κανόνες και πρακτικές διαχείρισης κρίσεων, ελέγχου των εξοπλισμών και σφαιρών επιρροής. Στον μεταψυχροπολεμικό κόσμο, πολλές πτυχές του διεθνούς συστήματος συνέχισαν να διαδραματίζουν αποφασιστικό ρόλο, κυρίως στα συστήματα συμμαχίας υπό την ηγεσία των ΗΠΑ.

όρους. Επιπλέον, οι επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης έχουν ενισχύσει την άποψη ότι οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που εκδηλώνονται σε δεδομένες καταστάσεις και τόπους ενδέχεται να έχουν συνέπειες για το διεθνές σύστημα στο σύνολό του. Επομένως, σήμερα η έννοια της ασφάλειας πρέπει να συμπεριλαμβάνει την προστασία του ατόμου, όπως ακριβώς κάνει και με το κράτος. Καθώς όμως όλα τα κράτη δεν διασφαλίζουν τα δικαιώματα των πολιτών τους, με τις περισσότερες φορές αυτά να θεωρούνται πηγές αστάθειας, ολοένα και ενισχύεται η λογική (και επικίνδυνη) άποψη ότι ίσως τελικά τα κράτη ως βασικά υποκείμενα του διεθνούς δικαίου και διεθνούς συστήματος να μην αξίζουν πλέον να απολαμβάνουν το παραδοσιακό τεκμήριο της κυριαρχίας και του απαραβίαστου των συνόρων τους.

Η κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού, οι διαρκώς εξελισσόμενοι παγκόσμιοι κανόνες περί δημοκρατίας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι παγκόσμιες αγορές και η τεχνολογία των πληροφοριών έχουν επηρεάσει δραματικά την αντίληψη περί απειλής της ασφάλειας. Στο επίκεντρο των αξιών, επί των οποίων έχει δομηθεί μετά τον Ψυχρό Πόλεμο η αντίληψη του NATO για την ασφάλεια, βρίσκονται πλέον και τα δικαιώματα του ανθρώπου. Παράλληλα με το γεγονός ότι η υπεράσπιση της δημοκρατίας και της ατομικής ελευθερίας ήταν ανέκαθεν θεμελιώδους σημασίας για τη Συμμαχία, το ενδιαφέρον για τα ανθρώπινα δικαιώματα διαδραματίζει πλέον έναν ολοένα και σημαντικότερο ρόλο στην πολιτική αντίληψη του NATO για την ασφάλεια και κατά συνέπεια στον σχεδιασμό και την υλοποίηση των πολιτικών και στρατιωτικών του δραστηριοτήτων.⁴⁹⁴ Χαρακτηριστικό παράδειγμα της παραπάνω πολιτικής αποτελεί η συμφωνία για την πρωτοβουλία Συνέταιροι για την Ειρήνη (PfP), όπου συμφωνήθηκε ότι η προστασία και προώθηση των θεμελιωδών ελευθεριών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελούν κοινές βασικές αξίες για την εταιρική σχέση και οι συνέταιροι οφείλουν να επιβεβαιώνουν τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, την Τελική Πράξη του Ελσίνκι και όλα τα επόμενα σχετικά έγγραφα του ΟΑΣΕ. Επιπλέον, η νέα πραγματικότητα προκάλεσε την υιοθέτηση από το NATO νέων Στρατηγικών Δογμάτων, τα οποία αποτύπωσαν τη διαπίστωση ότι οι απειλές για την ασφάλεια των μελών του ήταν πλέον λιγότερο πιθανό να προκύψουν από επιθετικότητα εναντίον του εδάφους της Συμμαχίας και πιθανότερο να προέρχονται από αστάθειες και προκλήσεις από εθνοτικές και

⁴⁹⁴ Wolff, 'The Structural and Political Crisis of NATO Transformation', pp. 479–481.

θηρσκευτικές αντιπαλότητες, εδαφικές διαφορές, αποτυχημένες μεταρρυθμιστικές προσπάθειες, παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς και διάλυση κρατών.

Παρά το γεγονός ότι το NATO παραμένει προσηλωμένο στη συλλογική άμυνα της επικράτειάς του, η νέα έννοια της ασφάλειας είναι λιγότερο κρατοκεντρική, λιγότερο συνεπής στη βεσφαλιανή αρχή της μη επέμβασης και στενά συνδεδεμένη με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η νέα τάξη πραγμάτων στην ασφάλεια, στην οποία οι Σύμμαχοι προσέβλεπαν, εμφανίστηκε εντυπωσιακά ως μια καντιανή, διαρκώς διαστελλόμενη ειρηνική ομοσπονδία, εμποτισμένη από την κοινή δέσμευση για φιλελεύθερες δημοκρατικές αρχές, ενσωματωμένες σε έναν όλο και πιο ολοκληρωμένο ευρωατλαντικό χώρο. Συναφώς, όπως προκύπτει από το σύνολο σχεδόν των πολιτικών της Συμμαχίας, οι νέες επιχειρήσεις συμπεριλαμβανομένων των ειρηνευτικών αποστολών στα Βαλκάνια, οι νέες συνεργασίες και η απόφαση για την είσοδο νέων μελών ασφάλειας όχι μόνο προαπαιτούν σεβασμό στα δικαιώματα του ανθρώπου, αλλά σε πολλές περιπτώσεις δίνουν προτεραιότητα στην προστασία του έναντι των κρατών κατά τη διάρκεια κρίσεων. Οι φιλελεύθερες δημοκρατικές αξίες που το NATO διασφάλισε κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, αποτελούν πλέον κανόνες που ισχύουν, εφαρμόζονται και διέπουν το σύνολο της ευρωπαϊκής ηπείρου, ακόμη και σε περιοχές πέρα από τα σύνορά της.

Ωστόσο, οι «νέες» αποστολές του NATO πλέον και η προθυμία για περιορισμό της κρατικής κυριαρχίας στο όνομα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι υποτιμούν τις παραδοσιακές κρατοκεντρικές έννοιες της ασφάλειας και ότι αυτές έχουν καταστεί ξαφνικά άνευ σημασίας. Πράγματι, από τη φιλελεύθερη οπτική, ένα κράτος δημοκρατικά συγκροτημένο εξακολουθεί να αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη διαφύλαξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ωστόσο, όπως εμπειρικά αποδείχθηκε, οι συγκρούσεις στη Βοσνία και το Κοσσυφοπέδιο, σε συνδυασμό με τη μείωση ελέγχου των κρατικών συνόρων, ενίσχυσαν την άποψη ότι η ασφάλεια του ατόμου και η ασφάλεια του κράτους δεν είναι απαραίτητα συνώνυμα.

Περαιτέρω και ενώ το τέλος του Ψυχρού Πολέμου δεν προκάλεσε τη διεθνή συναίνεση ως προς τις προϋποθέσεις, υπό τις οποίες θα μπορούσε να θεωρηθεί επιτρεπτή η διεθνής επέμβαση, ο φαινομενικός θρίαμβος των δημοκρατικών ιδεών τόσο στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, όσο και σε τμήματα της Λατινικής Αμερικής, της Αφρικής και της Ασίας, ώθησε πολλούς σχολιαστές να αρχίσουν να αντιλαμβάνονται τη νέα εποχή ως στενά συνυφασμένη με την εμφάνιση και διακήρυξη νέων παγκόσμιων κανόνων περί δημοκρατίας και ανθρωπίνων

δικαιωμάτων. Η ολοένα πιο δυναμική και βασισμένη στις παραπάνω φιλελεύθερες κλασικές δυτικές αξίες προσέγγιση για την ασφάλεια, συνέπεσε με μεγαλύτερη πλέον προθυμία για αποδοχή της ίδιας αντίληψης περί ασφάλειας και από την πλευρά των κυβερνήσεων, των διεθνών οργανισμών, των μη κυβερνητικών οργανώσεων. Η αλλαγή δηλαδή στην ατζέντα της διεθνούς ασφαλείας συνδυάστηκε ουσιαστικά με την ανάδειξη μιας θετικής σχέσης μεταξύ της παγκόσμιας διασποράς της δημοκρατίας και ενός πιο ειρηνικού διεθνούς συστήματος, όπου τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια που συνδέονται με τον σεβασμό των δικαιωμάτων του ατόμου μόνον φιλελεύθερα δημοκρατικά καθεστώτα θα μπορούσαν τελικά να εγγυηθούν.

Αυτές οι νέες αντιλήψεις έχουν ενδυναμώσει τις πολιτικές προθέσεις και επιδιώξεις της Συμμαχίας για τη δημιουργία μιας ευρύτερης φιλελεύθερης τάξης και διεθνούς ασφαλείας, καθώς και της βασικής της αρχής, ότι δηλαδή τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν πλέον μια θεμελιώδη προϋπόθεση και «μέλημα» της φιλελεύθερης διεθνούς πολιτικής. Πράγματι, από την εξέταση της σχέσης μεταξύ των πρωτοβουλιών του NATO μετά τον Ψυχρό Πόλεμο και την έκρηξη της δημοφιλίας και αποδοχής των δημοκρατικών ιδεών σε παγκόσμια κλίμακα αποκαλύπτεται μια διαδραστική διαδικασία. Ως εκ τούτου, πειστικά πλέον υποστηρίζεται ότι η ίδια η επιτυχία του NATO να δημιουργήσει μια δημοκρατική τάξη ασφαλείας κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου ανέδειξε τη Συμμαχία σε βασικό συντελεστή στη μετέπειτα ιστορική εξέλιξη της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τουλάχιστο για τον ανατολικοευρωπαϊκό χώρο.

6.2.3 Τρίτο Συμπέρασμα: Η διεθνής ανθρωπιστική επέμβαση αποτελεί δομικό στοιχείο στην πολιτική συλλογικής ασφαλείας

Από το σύνολο όσων έχουν ήδη καταγραφεί, και σε απόλυτη συνέχεια των προηγούμενων παραγράφων, γίνεται πλέον ολοένα και πιο ξεκάθαρη η ευρύτερη αμφισβήτηση της έννοιας της κρατικής κυριαρχίας. Η εξέλιξη των παγκόσμιων κανόνων δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θεσμικά, καθώς και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου ιστορικά είχαν εκτεταμένες συνέπειες επί της βεστυφλιανής αρχής της μη επέμβασης, αντικατοπτριζόμενες ξεκάθαρα στις μετά τον Ψυχρό Πόλεμο αποστολές του NATO.⁴⁹⁵

⁴⁹⁵ Howorth, 'Humanitarian Intervention and Post-Conflict Reconstruction in the Post-Cold War Era', pp. 289–292.

Στο πλαίσιο της Διεθνούς Κοινωνίας οι περισσότεροι ιδεαλιστές, ως κλασικοί υπέρμαχοι των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αντιλαμβάνονταν το κράτος και την αρχή της κυριαρχίας που αυτό απολαμβάνει, ως το κύριο εμπόδιο στον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.⁴⁹⁶ Ωστόσο, παρά τις επανειλημμένες διεθνείς συμφωνίες για τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και τις συμφωνίες για τα ανθρώπινα δικαιώματα των Ηνωμένων Εθνών, ακόμα και όταν στα τέλη της δεκαετίας του 1970 τα ανθρώπινα δικαιώματα πραγματικά άρχισαν να αναγνωρίζονται ως επίσημο νομικό πλαίσιο διεθνούς πολιτικής αλλά και διεθνούς δικαίου, η τάση αυτή θεωρούταν προϊόν κατά κύριο λόγο δυτικής προέλευσης. Μετέπειτα αυξήθηκε ο αριθμός των μελετητών, θεωρητικών αλλά και πολιτικών που αμφισβητούσαν πλέον ανοικτά την έως τότε τεκμαιρόμενη νομιμότητα των κρατών, υποστηρίζοντας αρχικά ότι η κυριαρχία επικεντρώνεται στο άτομο και όχι στο κράτος, καταλήγοντας τελικά στο σημείο να προτείνουν ακόμη ότι τα κράτη νόμιμα αντλούν την κυριαρχία τους μόνο από την ελεύθερα εκφρασμένη συναίνεση των πολιτών τους, καθώς και των δικαιωμάτων των οποίων αυτοί είναι τελικώς φορείς.⁴⁹⁷

Περαιτέρω και καθώς έχει ήδη επισημανθεί ότι η ανθρωπιστική επέμβαση παραμένει ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα για τη διεθνή πολιτική σήμερα, εντούτοις μπορεί πλέον να υποστηριχθεί ότι ο ρόλος του ΝΑΤΟ στο Κοσσυφοπέδιο, το Αφγανιστάν και τη Λιβύη, σε συνδυασμό με τις μεγαλύτερες προσπάθειές του να πρωταγωνιστήσει στο νέο πλαίσιο ασφάλειας, καταδεικνύει όχι τόσο τη δική του βούληση για μετεξέλιξη, όσο την αυξανόμενη σπουδαιότητα της συζήτησης για τα ανθρώπινα δικαιώματα στη διεθνή πολιτική και μια καθομολογούμενη παραδοχή ότι οι συγκρούσεις μεταξύ των κρατών έχουν πλέον δυνητικά εκτεταμένες επιπτώσεις για το σύνολο της διεθνούς ασφάλειας. Συναφώς, με δεδομένη την αδυναμία του ΟΗΕ, να αποτρέψει μια σειρά από ανθρωπιστικές τραγωδίες στη Σομαλία, τη Ρουάντα, και τη Βοσνία, αλλά και το γεγονός ότι μέχρι το 1995 ο Οργανισμός εμφανίστηκε ανίκανος να επιβάλλει ακόμη και δικά του ψηφίσματα, υποστηρίχθηκε ότι ο πόλεμος στο Κοσσυφοπέδιο πρέπει να θεωρηθεί ως συμβολή σε μια διαδικασία εν εξελίξει υπέρ της επέμβασης, που αναλήφθηκε κυρίως επειδή ο ΟΗΕ είχε παραλείψει να

⁴⁹⁶ Caney, 'British Perspectives on Internationalism, Justice and Sovereignty', p. 271.

⁴⁹⁷ Pattison, *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect*, p. 3.

ενεργήσει και, εκείνη την εποχή, δεν υπήρχε άλλος οργανισμός που να έχει είτε τη βούληση είτε την ικανότητα για την επιτυχή επιχείρηση στο Κοσσυφοπέδιο.⁴⁹⁸

Ειδικότερα στην περίπτωση της επέμβασης του NATO στο Κοσσυφοπέδιο, υπήρξε έντονος αντίλογος για το εάν τελικά αυτή αποτέλεσε σαφή παραβίαση του διεθνούς δικαίου ή προήλθε εν μέρει από τη αίσθηση ενοχής και ντροπής της Δύσης για την απραξία της στη Σρεμπρένιτσα. Ακόμη και όταν ο τότε ΓΓ των Ηνωμένων Εθνών Kofi Annan εξέφρασε την ανησυχία ότι τελικά οι δράσεις του NATO στερούνταν νομιμότητας, λόγω της απουσίας της εντολής του Συμβουλίου Ασφαλείας, ο ίδιος τελικά φάνηκε να υπονοεί ότι η διεθνής κοινότητα είχε την υποχρέωση με βάση τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών να ενεργεί και να αναλαμβάνει κάποια δράση σε ανάλογες περιπτώσεις, υποστηρίζοντας ότι ο Χάρτης έχει ως στόχο την προστασία των ατόμων παρά όσων τους εκμεταλλεύονται. Απάντηση στις παραπάνω εκκλήσεις του Annan αποτέλεσε η ίδρυση της Διεθνούς Επιτροπής για την Επέμβαση και την Κρατική Κυριαρχία, προκειμένου η διεθνής κοινότητα να συμφωνήσει και να καταλήξει σε συναίνεση σχετικά με το θέμα της ανθρωπιστικής επέμβασης, όπου για πρώτη φορά η κυριαρχία ταυτίστηκε και με την «ευθύνη προστασίας» της διεθνούς κοινωνίας.⁴⁹⁹ Αλλά και εντός του NATO υποστηρίζεται πλέον ολοένα και περισσότερο ότι δεν μπορεί να γίνονται αποδεκτές πράξεις που παραβιάζουν ευρέως το διεθνές δίκαιο και τους διεθνείς κανόνες μόνο και μόνο επειδή ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών δεν προβλέπει ρητά τη στρατιωτική δράση σε τέτοιες περιστάσεις ή επειδή ένα βέτο στο Συμβούλιο Ασφαλείας απαγορεύει τη μη εξουσιοδοτημένη δράση.

Με άλλα λόγια, μεταψυχροπολεμικά η Συμμαχία φάνηκε ότι επέλεξε να στηριχθεί κυρίως σε ηθικά και πρακτικά επιχειρήματα για να δικαιολογήσει τη δράση της σε Κοσσυφοπέδιο, Αφγανιστάν και Λιβύη, ρητορική που σχολιάστηκε όχι άδικα, ως αναζήτηση μιας νέας αιτίας ύπαρξης της. Πράγματι, το NATO χρειαζόταν να αποδείξει τη σπουδαιότητά του στη μεταψυχροπολεμική εποχή, ιδιαίτερα δε μετά την

⁴⁹⁸ Pieterse, J.N., 'Sociology of Humanitarian Intervention: Bosnia, Rwanda and Somalia Compared', *International Political Science Review*, Vol. 18, No. 1, 1997, pp. 71–93.

⁴⁹⁹ Με την ανάληψη στρατιωτικής δράσης εναντίον ενός κυρίαρχου κράτους, που δεν είχε επιτεθεί σε χώρα μέλος του NATO, η Συμμαχία είχε ουσιαστικά αναγνωρίσει την υπεροχή των δικαιωμάτων των Αλβανών Κοσοβάρων επί της κυριαρχίας ενός μη δημοκρατικού κράτους που παραβίαζε τα δικαιώματα αυτά. Εντούτοις η απουσία σαφούς νομικής βάσης για τη δράση του NATO έδωσε την αίσθηση ότι οι Σύμμαχοι αμφισβήτησαν μονομερώς το Καταστατικό των Ηνωμένων Εθνών, παραδοσιακά ερμηνευμένο να απαγορεύει τις παρεμβάσεις στις εσωτερικές υποθέσεις άλλων κρατών, προωθώντας παράλληλα στη θέση του ένα νέο πρότυπο υπέρ των ανθρωπιστικών επεμβάσεων.

καθυστερημένη απάντησή του στον πόλεμο στη Βοσνία και την συνακόλουθη πρόκληση της γενοκτονίας εκεί.⁵⁰⁰

Σε έναν ολοένα και πιο παγκοσμιοποιημένο κόσμο λοιπόν, όταν η αστάθεια πέρα από τα σύνορα της Ευρώπης απείλησε το όραμα της «ολόκληρης και ελεύθερης» Ευρώπης, το NATO πρόθυμα ανέλαβε νέες αποστολές σε Αφγανιστάν, Ιράκ και Λιβύη με τους υποψήφιους για ένταξη, αλλά και παγκόσμιους συνεργάτες να αξιολογούνται από την ικανότητά τους να συμβάλλουν στις ανθρωπιστικές επιχειρήσεις, αλλά και στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Σήμερα το NATO, χρησιμοποιεί τις εταιρικές σχέσεις ως μέσο για την προβολή σταθερότητας και ασφάλειας πέρα από την Ευρώπη. Αυτή ακριβώς η δέσμευση του NATO για προβολή σταθερότητας πέρα από τα σύνορά του, σημαίνει προαγωγή εκτός του κλασσικού εδάφους του NATO των φιλελεύθερων δημοκρατικών αξιών και πρακτικών, στις οποίες η σταθερότητα που προσφέρει η Συμμαχία πρέπει να οικοδομηθεί.⁵⁰¹

6.2.4 Τέταρτο Συμπέρασμα: Το NATO επιβίωσε χάρη στη φιλελεύθερη πολιτική του διάσταση που συνυπάρχει με τη ρεαλιστική στρατιωτική του ισχύ

Έχει ήδη επισημανθεί ότι μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου υπήρξε έντονη φιλολογία στον χώρο των κλασικών Διεθνών Σχέσεων περί διάλυσης του Οργανισμού, όπως για παράδειγμα στις σχετικές προβλέψεις του Mearsheimer. Ο ρεαλιστής θεωρητικός πρόβλεψε ότι μετά τον Ψυχρό Πόλεμο το NATO θα είχε χάσει τον λόγο ύπαρξής του και θα διαλυόταν επειδή, κατά την άποψή του, «η Σοβιετική Ένωση είναι η μόνη υπερδύναμη που μπορεί να απειλήσει σοβαρά την Ευρώπη και είναι αυτή ακριβώς η σοβιετική απειλή που παρέχει την κόλλα που συγκρατεί το NATO ενωμένο. Η απώλεια αυτής της επιθετικής απειλής θα οδηγήσει τις Ηνωμένες Πολιτείες πιθανά να εγκαταλείψουν την ευρωπαϊκή ήπειρο, οπότε οτιδήποτε η αμυντική συμμαχία κατόρθωσε εδώ και σαράντα χρόνια μπορεί να διαλυθεί.» Σε αντίθεση όμως με τις δυσοίωνες προβλέψεις του Mearsheimer, οι Buzan και Hansen επισήμαναν ότι η Συμμαχία παρέμεινε σημαντική τόσο στη μεταψυχροπολεμική εποχή όσο και στη μετά την 11^η Σεπτεμβρίου διεθνή σκηνή, ακριβώς λόγω της

⁵⁰⁰ Η Συμμαχία όμως δεν μπόρεσε να ξεπεράσει εύκολα τις αμφιβολίες που δημιούργησε η επέμβαση στο Κοσσυφοπέδιο. Γι' αυτό όταν οι εθνοτικές συγκρούσεις στη ΠΓΔΜ απείλησαν να εξαπλωθούν πέρα από τα σύνορα του κράτους, οι Σύμμαχοι επέλεξαν την έγκαιρη παρέμβαση χωρίς ανάληψη στρατιωτικής δράσης σε συνδυασμό με τη διπλωματία. Τελικά, ανέλαβαν μια σειρά από τρεις επιχειρήσεις (Essential Harvest, Amber Fox, και Allied Harmony) σχεδιασμένες να διευκολύνουν την εφαρμογή του συμφωνηθέντος σχεδίου ειρήνης.

⁵⁰¹ Ivanov, *Transforming NATO*, pp. 231–244.

δυναμικής εξέλιξής της κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και της μετάλλαξής της από μια κλασική παραδοσιακή στρατιωτική συμμαχία συλλογικής άμυνας σε έναν πολιτικό-στρατιωτικό οργανισμό για τη συνεργασία και τη διεθνή ασφάλεια.⁵⁰²

Με άλλα λόγια, τόσο οι ρεαλιστές και όσο και οι σκεπτικιστές εντός του NATO απέτυχαν να εκτιμήσουν τη συνεχιζόμενη εξέλιξη και προσαρμογή της Συμμαχίας στα ιστορικά δεδομένα, επειδή ακριβώς εσφαλμένα, όπως τελικά αποδείχθηκε, υιοθέτησαν μια ιδιαίτερα στενή προοπτική για τη λειτουργία και την ιστορία του, επικεντρώνοντας υπέρμετρα την προσοχή τους στα στρατιωτικά καθήκοντα και τους γεωγραφικούς περιορισμούς του. Ως εκ τούτου, διέλαθε της προσοχής τους το γεγονός ότι η επιτυχία του NATO στην ειρήνευση στη Δυτική Ευρώπη μπορεί να εξηγηθεί τόσο από τη φιλελεύθερη φύση των κρατών που την απαρτίζουν όσο και από τους πολιτικούς μηχανισμούς που είχαν ήδη αναπτυχθεί για την προώθηση της συνεργασίας μεταξύ τους.⁵⁰³

Ακριβώς αντίθετη υπήρξε η εξήγηση που έδωσαν οι θεωρητικοί ιδεαλιστές για τη διατήρηση του NATO μεταψυχροπολεμικά. Ως θεωρητικοί υποστηρικτές της δημοκρατικής ειρήνης εντόπισαν ως πηγή σταθερότητας του διεθνούς συστήματος την πολιτική άποψη ότι οι φιλελεύθερες δημοκρατικές χώρες είναι απίθανο να οδηγηθούν σε πόλεμο μεταξύ τους. Σύμφωνα δηλαδή με τη φιλελεύθερη θεωρία οι δημοκρατίες δεν πολεμούν η μία την άλλη, επειδή αντιλαμβάνονται η μία την άλλη ως φιλειρηνικές, και το πράττουν αυτό λόγω των κανόνων που διέπουν τις δημοκρατικές εσωτερικές διαδικασίες λήψης των αποφάσεών τους. Για τον ίδιο λόγο επομένως τα δημοκρατικά καθεστάτα συγκροτούν τελικά και πλουραλιστικές κοινωνίες ασφάλειας κοινών αξιών, επειδή ακριβώς αντιλαμβάνονται το ένα το άλλο ως φιλειρηνικά και επειδή εκφράζουν μια αίσθηση διεθνούς κοινότητας. Έτσι είναι πολύ πιθανό να ξεπεράσουν τα εμπόδια της διεθνούς συνεργασίας και να συγκροτήσουν μια πραγματική διεθνή κοινωνία, συλλογικούς διεθνείς οργανισμούς, ακόμα και συμμαχίες τύπου NATO.⁵⁰⁴

Κάπου στο ενδιάμεσο των παραπάνω απόψεων, ο Keohane, κλασικός υποστηρικτής ενός διαρκούς μοτίβου θεσμοθετημένης συνεργασίας στις διεθνείς σχέσεις, παρατήρησε ότι τόσο η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) όσο και το NATO υπήρξαν

⁵⁰² Buzan and Hansen, *The Evolution of International Security Studies*, p. 196.

⁵⁰³ Smith, M.A., 'How NATO Survived George W. Bush: An Institutional Perspective', *Journal of Transatlantic Studies*, Vol. 15, No. 1, 2016, pp. 61–76.

⁵⁰⁴ Daalder, I., and J. Lindsay, 'Democracies of the World Unite', *Public Policy Research*, Vol. 14, No. 1, 2007, pp. 51–52.

σημαντικές πηγές σταθερότητας κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Επειδή η φύση και η ισχύς των διεθνών θεσμών είναι σημαντικοί και καθοριστικοί παράγοντες προσδοκιών και κρατικής συμπεριφοράς, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τελικά όταν τα κράτη ακολουθούν τακτικά τους κανόνες και τα πρότυπα των διεθνών οργανισμών, σηματοδοτούν την προθυμία τους να συνεχίσουν πρότυπα συνεργασίας και, ως εκ τούτου, να ενισχύσουν τις προσδοκίες της σταθερότητας του διεθνούς συστήματος.

Επιπλέον και με βάση τη θεωρία ότι η φιλελεύθερη ειρήνη έχει τις ρίζες της σε μια αίσθηση κοινότητας, η οποία τελικά στηρίζεται σε ηθική βάση, μια περισσότερο προχωρημένη ιδεαλιστική προσέγγιση υποστήριξε ότι η προέλευση του NATO φαίνεται να είναι ιδιαιτέρως συνεπής με την κοινωνική κονστρουκτιβιστική προσέγγιση στη μελέτη των Διεθνών Σχέσεων.⁵⁰⁵ Σε αυτήν την προσέγγιση, η έννοια της ταυτότητας, εμπνευσμένη εν μέρει από κοινές ιδέες ή αξίες, είναι ένας βασικός παράγοντας διαμόρφωσης του τρόπου με τον οποίο τα κράτη αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους και τις σχέσεις τους με άλλα και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους.⁵⁰⁶

Ως εκ τούτου, και εφόσον δεχτούμε θεωρητικά ότι το NATO συνιστά μια διεθνή κοινωνία, μια πολιτική κοινότητα που προηγήθηκε του Ψυχρού Πολέμου, με πολιτικούς σκοπούς που είχαν τουλάχιστον την ίδια σημασία, όπως αυτούς που σχετίζονται με τη στρατιωτική διάστασή του, τότε η διάλυση του NATO ως πολιτικής οντότητας πολύ λογικά δεν ακολούθησε τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης. Η κύρια πολιτική αποστολή του NATO, δηλαδή, η υπεράσπιση και η προώθηση των δημοκρατικών αξιών, που ήταν στο επίκεντρο του τρόπου με τον οποίο οι Σύμμαχοι αντιλαμβάνονταν τα συμφέροντά τους, υπήρξε ακριβώς η ίδια τόσο κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 όσο και κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου.

Πέρα όμως από τη θεωρητική ανάλυση της πολιτικής διάστασης του NATO, ακόμη και ο εμπειρικός έλεγχος καταδεικνύει ότι για τη Συμμαχία η ασφάλεια και η σταθερότητα δεν βρίσκονται αποκλειστικά στη στρατιωτική της διάσταση, όπως άλλωστε ανακοινώθηκε στη συνδιάσκεψη του Λονδίνου το 1990, επιβεβαιώνοντας την πρόθεση για ενίσχυση του πολιτικού στοιχείου της Συμμαχίας. Με το πέρας της συνδιάσκεψης ο τότε Γενικός Γραμματέας του NATO Manfred Wörner επεσήμανε χαρακτηριστικά ότι το NATO δεν χρειαζόταν να εφεύρει έναν πολιτικό ρόλο για τον

⁵⁰⁵ Böller “‘Guardian of the international order’?”, pp. 217–219.

⁵⁰⁶ Webber, ‘NATO’, pp. 154–155.

εαυτό του στη μεταψυχροπολεμική τάξη. Ήταν «πάντοτε μια κοινότητα αξιών και πεπρωμένου μεταξύ ελεύθερων εθνών».⁵⁰⁷

6.2.5 Πέμπτο Συμπέρασμα: Το NATO έχει ξεπεράσει τα παραδοσιακά του όρια

Σε προηγούμενα κεφάλαια αναλύθηκε η τάση στο NATO κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 να θεωρεί την ασφάλεια ολοένα και περισσότερο ως ένα πολιτικό παρά στρατιωτικό έργο. Τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου ενίσχυσαν, παρά υπονόμεισαν, την άποψη ότι η διασφάλιση τόσο του εδάφους όσο και των αξιών του απαιτεί την προβολή της σταθερότητας πέρα από την Ευρώπη μέσω πολιτικών καθώς και στρατιωτικών μέσων. Η 11^η Σεπτεμβρίου, δηλαδή, σε μεγάλο βαθμό έλυσε το δεύτερο θέμα για την «εκτός περιοχής» συζήτηση και αντιπαράθεση, δηλαδή το ζήτημα του κατά πόσο το NATO θα πρέπει να αναλάβει στρατιωτικές αποστολές εκτός Ευρώπης.

«Σε έναν κόσμο στον οποίο μια τρομοκρατική επίθεση μπορεί να προγραμματιστεί στη Γερμανία, να χρηματοδοτηθεί στην Ασία και να εκτελεστεί στις Ηνωμένες Πολιτείες, παλαιές διακρίσεις μεταξύ ανάληψης δράσης εντός και εκτός περιοχής πλέον δεν έχουν νόημα. Το NATO πρέπει να είναι σε θέση να ενεργεί πέρα από την Ευρώπη, εάν πρόκειται να εκπληρώσει την κλασική του αποστολή σήμερα», υποστήριζε ο αμερικανός Γερουσιαστής Richard Lugar το 2002, έναν χρόνο μετά πτώση των Δίδυμων Πύργων.⁵⁰⁸ Δύο «αμιγώς αμερικανικές» στρατιωτικές επεμβάσεις σε Ιράκ και Αφγανιστάν στο κέντρο της Ασίας, αλλά κυρίως η ανάληψη από το NATO της ευθύνης και της διοίκησης της Διεθνούς Δύναμης Βοήθειας για Ασφάλεια στο Αφγανιστάν τον Αύγουστο του 2003 επιβεβαίωσαν την επίλυση της συζήτησης και του διλήμματος της Συμμαχίας για τη δράση της εντός ή εκτός περιοχής.⁵⁰⁹

Έκτοτε το NATO έχει κάνει περισσότερα βήματα προς την κατεύθυνση ενός παγκόσμιου ρόλου, συμπεριλαμβανομένης της ανάληψης εκπαιδευτικής αποστολής στο Ιράκ το 2004, αλλά και υλικότεχνικής υποστήριξης αποστολών που ξεκίνησαν τον Ιούνιο του 2005 στο Νταρφούρ, για να βοηθήσει ειρηνευτικές δυνάμεις της Αφρικανικής Ένωσης στην καταπολέμηση των μαζικών δολοφονιών, που χαρακτηρίστηκαν ως γενοκτονία από το Υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ το 2004.

⁵⁰⁷ NATO Secretary General, Manfred Wörner, 'The Atlantic Alliance and European Security in the 1990s. Address by the Secretary General to the Bremer Tabaks Collegium', Bremen, 17 May 1990.

⁵⁰⁸ Clarke, J., 'Replacing NATO', *Foreign Policy*, Vol. 93, 1993, p. 23.

⁵⁰⁹ *Ibid.*, pp. 22–25.

Αυτός ο παγκόσμιος ρόλος του NATO διαφάνηκε και από τις νέες συνεργασίες στη Μέση Ανατολή και την Ασία.

Οι νέες πρωτοβουλίες είναι επίσης απόλυτα συναφείς με την πορεία που το NATO επεδίωκε, αρχίζοντας κατά τη Σύνοδο Κορυφής του 1990 στο Λονδίνο, όταν οι Σύμμαχοι δήλωσαν ότι προορίζουν το NATO να καταστεί «παράγοντας αλλαγής που δεν θα επιδιώκει πλέον να υπερασπιστεί μια υπάρχουσα τάξη, αντίθετα, έχει ξεκινήσει μια προσπάθεια να κατασκευάσει μια νέα που θεμελιώνεται στις φιλελεύθερες δημοκρατικές αξίες, ενσωματώνοντας περιοχές εκτός της παραδοσιακής σφαίρας της συλλογικής άμυνας».⁵¹⁰

Στην αναζήτηση βελτίωσης των ικανοτήτων του NATO για την αντιμετώπιση νέων απειλών που προέρχονται πέρα από την Ευρώπη, οι Σύμμαχοι διεύρυναν την ημερήσια διάταξη στις Συνόδους του.⁵¹¹ Ενώ αρκετές είναι οι ενστάσεις εντός της Συμμαχίας αναφορικά με τον βαθμό στον οποίο θα πρέπει να επιδιώξει το NATO μια παγκόσμια ατζέντα, η Συμμαχία έχει πλέον αποδείξει τη βούλησή της να ενεργεί εκτός της Ευρώπης σε νέες στρατιωτικές αποστολές στο Αφγανιστάν, το Ιράκ, το Σουδάν και τη Λιβύη.

Συμπερασματικά λοιπόν το NATO δεν έχει αλλάξει τη βασική αρχή των Συμμάχων, τονίζοντας κατ' επανάληψη ότι η πραγματική ειρήνη και σταθερότητα, τελικά, εξαρτάται από τον θρίαμβο των φιλελεύθερων δημοκρατικών αξιών. Με λίγα λόγια, δεν είναι μόνον η φύση της μεταψυχροπολεμικής αποστολής του NATO που έχει αλλάξει, αλλά και το πεδίο εφαρμογής της, αφού τα τραγικά γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου απέδειξαν περίτρανα ότι η ασφάλεια πρέπει τώρα να κατασκευαστεί και ίσως ήδη κατασκευάζεται σε παγκόσμιο και όχι σε περιφερειακό πλαίσιο.

Στη διαρκή αναζήτηση ενός πρωταγωνιστικού ρόλου στο άναρχο διεθνές σύστημα, το NATO, ως θεσμικός υπερασπιστής της ισχυρότερης ίσως διεθνούς (δυτικής) κοινωνίας, με ιστορικές, φιλοσοφικές, πολιτικές και οικονομικοκοινωνικές αναφορές στη σύγχρονη πολυπολιτισμική Ευρώπη, αρχίζει σιγά σιγά να παγιώνει διεθνώς μια πολιτική, αλλά και ανθρωπιστική επεμβατική πολιτική, όταν πλέον έχουν εξαντληθεί άπραγες όλες οι πολιτικές επιλογές και απαιτούνται σκληρές αποφάσεις επιβολής και προστασίας της διεθνούς τάξης και ασφάλειας.⁵¹² Απουσία άλλου αντίρροπου σχετικού οργανισμού, το NATO ιστορικά απέδειξε ότι μπορεί να καλύψει

⁵¹⁰ Daadler and Goldgeier, 'Global NATO', p. 113.

⁵¹¹ Βλ. Σύνοδο του NATO του 2002 στην Πράγα.

⁵¹² Ivanov, *Transforming NATO*, pp. 49–52.

το θεσμικό κενό που δημιουργεί η έλλειψη στρατιωτικών δυνάμεων του ΟΗΕ και που δύσκολα μπορεί να πληρωθεί από συνασπισμούς προθύμων χωρών, οι οποίες συμμαχώντας περιστασιακά για ανάληψη σχετικής δράσης εξυπηρετούν και υπερασπίζονται κατά περίπτωση και χωρίς επιχειρησιακό σχεδιασμό πρωτίστως τα δικά τους εθνικά πολιτικά συμφέροντα και δευτερευόντως ίσως τις ανθρωπιστικές τους πολιτικές ανησυχίες. Αντιθέτως, η συλλογική δράση που αναλαμβάνεται μέσω ενός διεθνούς θεσμοθετημένου οργάνου, όπως το ΝΑΤΟ, περιορίζει την ανεξέλεγκτη δράση που μπορεί να έχουν τα ισχυρότερα κράτη μέλη, δημιουργεί την απαραίτητη επίφαση νομιμότητας δράσης και δύναται να ενταχθεί στα πλαίσια διεθνούς αντίδρασης σε ό,τι απειλεί την τάξη και ασφάλεια της διεθνούς κοινωνίας.

Λειτουργώντας επικουρικά προς το έργο του ΟΗΕ και όχι ασφαλώς ως αυτόκλητος αντικαταστάτης του, το ΝΑΤΟ έχει αποδειχθεί τόσο θεωρητικά όσο και εμπειρικά ότι διαθέτει τη επιχειρησιακή δυναμική αλλά και τη πολιτική βούληση να αναλάβει έναν νέο πιο εκτεταμένο και παγκόσμιο πρωταγωνιστικό ρόλο στην υπηρεσία της διεθνούς τάξης και ασφάλειας. Σε ό,τι δε αφορά στην διεθνή νομιμοποίηση της ευρύτερης και παγκοσμιοποιημένης δράσης της Συμμαχίας, κατόπιν σχετικής εξουσιοδότησης του ΣΑ, σύμφωνα με την Κούφα «*κατά την ορθότερη άποψη, η διατύπωση του Άρθρου 53 παραγρ.1 δεν υποχρεώνει το Συμβούλιο Ασφαλείας να χρησιμοποιεί τα τοπικά σύμφωνα ή τους περιφερειακούς οργανισμούς μόνο στην εφαρμογή μέτρων εξαναγκασμού περιοριζόμενων αποκλειστικά σε υποθέσεις περιοχής, δηλαδή μέτρων ή ενεργειών στρεφόμενων αποκλειστικά εναντίον κράτους μέλους εις την τοπική συμφωνία ή οργάνωση ή εναντίον κράτους το οποίο βρίσκεται εντός της συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής*».⁵¹³

Ως διεθνής οργανισμός, με τα ισχυρότερα και κυρίαρχα μέλη του τις ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γαλλία, να αποτελούν τα τρία από τα πέντε μόνιμα μέλη του ΣΑ του ΟΗΕ, η Συμμαχία έχει στο παρελθόν ξεπεράσει τις αντιρρήσεις των άλλων δύο μελών της Ρωσίας και Κίνας. Με την προοπτική ότι οι δυο αυτές χώρες παρά τις όποιες αρνητικές πολιτικές θέσεις, έχουν ήδη ενταχθεί ή επιδιώκουν να εναρμονιστούν και να προσεγγίσουν τα πολιτικοοικονομικά και εμπορικά πρότυπα της κυρίαρχης τάσης στο διεθνές σύστημα, ο πολιτικός οραματισμός της Συμμαχίας και η πολιτική ολοκλήρωσή αυτής αναπόφευκτα συνδυάζουν τον πολιτικό ρεαλισμό των ισχυρότερων κρατών με τις ιδεολογικές ανθρωπιστικές κατακτήσεις μιας

⁵¹³ Κούφα, *Περί της Περιφερειακής Μορφής Οργανώσεως της Διεθνούς Κοινωνίας*, σελ. 108–111.

παγκόσμιας κοινωνίας πολιτών. Τα ανθρώπινα δικαιώματα αυτών αδιαμφισβήτητα πλέον χρήζουν υποχρεωτικής προστασίας από το σύνολο της διεθνούς κοινωνίας, ακόμα και όταν απουσιάζει η απαραίτητη θεσμοθετημένη αρχή επιβολής της τάξης και ασφάλειας.

Η επεμβατική όμως δράση που θα κληθεί να αναλάβει το NATO όταν αυτό απαιτηθεί και νόμιμα εγκριθεί από το ΣΑ, πρέπει να περιορίζεται αποκλειστικά σε περιπτώσεις που αφορούν σε καταστάσεις των Κεφαλαίων VI και VII του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Ειδικότερα, όταν διαπιστωμένα εντοπίζονται παραβιάσεις και εγκλήματα χαρακτήρα *jus cogens* με εφαρμογή *erga omnes* τόσο εντός των πλαισίων που έχουν ήδη τεθεί από την πρωτοβουλία της Ευθύνης Προστασίας, όσο και υπό το πνεύμα επιβολής της ανθρωπιστικής δικαιοσύνης, η επεμβατική δράση, κατόπιν ασφαλώς πρότερης έγκρισης από το ΣΑ, παρίσταται επιτακτική.⁵¹⁴ Επιπρόσθετα, και εξαιτίας της διαπιστωμένης εκ μέρους του ΟΗΕ ανάγκης για ενίσχυση και ενδυνάμωση δυναμικότερων επιχειρήσεων ειρήνης, οι περιπτώσεις τόσο του Κοσσυφοπεδίου όσο και του Αφγανιστάν καταδεικνύουν τον καταλυτικό ρόλο που μπορεί μελλοντικά να διαδραματίσει η Συμμαχία στη μεγάλη προσπάθεια των Ηνωμένων Εθνών για «δυναμικότερες» επιχειρήσεις επιβολής της ειρήνης και αποκατάστασης της ασφάλειας κοινωνιών που τελούν σε ανθρωπιστική ανάγκη.

6.2.6 Έκτο Συμπέρασμα: Το NATO δύναται να μετεξελιχθεί από περιφερειακή αμυντική συμμαχία σε παγκόσμιο φορέα συλλογικής ασφάλειας στο πλαίσιο της μεταψυχροπολεμικής διεθνούς κοινωνίας

Οι στρατιωτικές αποστολές του NATO στο Αφγανιστάν, το Ιράκ, το Νταρφούρ, τη Λιβύη και όχι μόνον καταδεικνύουν ότι το νέο όραμα και ο νέος ρόλος του NATO πλέον είναι πολύ λιγότερο ευρωκεντρικοί από εκείνους κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990. Αρκετοί αναρωτιούνται προκλητικά ποιος θα μπορούσε να επωμιστεί τις ευθύνες σε ενδεχόμενη απουσία του NATO. Όπως οι Binnendijk και Kugler σημείωσαν στα τέλη του 2003, ο πόλεμος στο Αφγανιστάν απαιτούσε τη διατήρηση της ειρήνης, τη σταθεροποίηση και τις προσπάθειες ανασυγκρότησης με

⁵¹⁴ Tomuschat, C., and J.M. Thouvenin (eds.), *The Fundamental Rules of the International Legal Order: Jus Cogens and Obligations Erga Omnes*, Leiden and Boston, MA: Martinus Nijhoff Publishers, 2006.

στόχο την πρόληψη από την ανάκτηση της εξουσίας από τους Ταλιμπάν. Το NATO τελικά παρείχε το πλαίσιο για την αναγκαία πολυμερή συνεργασία.⁵¹⁵

Συναφώς, η επιτυχημένη συμμετοχή της Συμμαχίας στη Βοσνία, καθώς και η αμφιλεγόμενη απόφασή της να επέμβει στο Κοσσυφοπέδιο την άνοιξη του 1999, εξυπηρέτησε στο να επισημάνει την πολιτική παράλυση του ΟΗΕ, όπου δεν έχει ακόμη και σήμερα επιτευχθεί συναίνεση περί ενδοκρατικών συγκρούσεων ή ανθρωπιστικής επέμβασης. Τα πολλαπλά αιτήματα από τον ΟΗΕ προς το NATO να παράσχει υποστήριξη (*logistic support*) στην ειρηνευτική δύναμη της Αφρικανικής Ένωσης στο Νταρφούρ και να συμβάλει στις επιχειρήσεις στη Λιβύη ενισχύουν την άποψη ότι, ως ένας ισχυρός στρατιωτικός θεσμός, το NATO παραμένει πάντοτε αναγκαίο.

Οι ειδικές δυνατότητες της Συμμαχίας δεν ήταν σχεδιασμένες για να αντιμετωπίσουν αποκλειστικά και μόνον τη σοβιετική απειλή και αυτό το γεγονός επέτρεψε στο NATO να εξακολουθεί να υφίσταται ακόμη και μεταψυχροπολεμικά. Οι Forster και Wallace, για παράδειγμα, παρατήρησαν ότι «οι πολυεθνικές δυνάμεις υπό τη διοίκηση του NATO στη Βοσνία και το Κοσσυφοπέδιο, χρησιμοποιώντας το δόγμα και τις διαδικασίες του» είχαν «επιδείξει επίπεδα επαγγελματισμού και αποτελεσματικότητας», τα οποία έρχονταν σε «έντονη αντίθεση με τις δυνάμεις του ΟΗΕ στη Σιέρα Λεόνε και τη Ρουάντα».⁵¹⁶ Ομοίως, η *Washington Post* παρατήρησε τον Αύγουστο του 2003: «Η απόφαση των ΗΠΑ να μετεξελιζούν τη διεθνή δύναμη στο Αφγανιστάν από μια ad hoc συμμαχία προθύμων σε μια ολοκληρωμένη διοίκηση υπό το NATO, αντανακλά επίσης μια σημαντική στροφή στην αμερικανική διπλωματία. Παρά τις πρόσφατες εντάσεις, κατά τον τελευταίο μισό αιώνα, η Συμμαχία έχει επεξεργαστεί μεθόδους για την ομαλή εναλλαγή των διοικήσεων, αλλά και τον ορθολογικό διαμοιρασμό των ευθυνών μεταξύ των χωρών, πολύ πιο επαγγελματικά από τα Ηνωμένα Έθνη και δυνητικά με περισσότερους προς αξιοποίηση στρατιώτες απ' ό,τι οι ένοπλες δυνάμεις των ΗΠΑ διέθεταν από μόνες τους. Το NATO, χωρίς να αποτελεί ένα τυχαία εναλλασσόμενο σύνολο διοίκησης, παρέχει τη σωστή δομή για να χειριστεί επιτυχώς πολυεθνικές ειρηνευτικές ή

⁵¹⁵ Binnendijk, H., and R. Kugler, 'Dual-Track Transformation for the Atlantic Alliance', *Defense Horizons*, No. 35, October 2003, pp. 2–3.

⁵¹⁶ Forster, A., and W. Wallace, 'What Is NATO for?', *Survival*, Vol. 43, No. 4, 2007, p. 116.

στρατιωτικές δυνάμεις. Με τον καιρό, μπορεί να αποδειχθεί η σωστή δύναμη για το Ιράκ επίσης».⁵¹⁷

Η αναγνώριση όμως της Συμμαχίας ως επιτυχημένου διεθνούς φορέα διαχείρισης κρίσεων δεν περιορίστηκε στην αμερικανική διπλωματία, καθώς και στην Ευρώπη ανάλογα δημοσιεύματα συντάχθηκαν με τη θέση αυτή. Συγκεκριμένα η *Die Welt* κατέγραψε στα μέσα του 2003 ότι το NATO ήταν «ο μοναδικός φορέας που είναι σε θέση να ανταποκριθεί σε σύνθετες και ταυτόχρονες κρίσεις», αφού επέφερε σταθερότητα στα Βαλκάνια, που επλήγησαν από εμφύλιους πολέμους, και άνοιξε τον δρόμο για τη σταδιακή ανάληψη των ειρηνευτικών αποστολών από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Στην περίπτωση δε του Αφγανιστάν, τονιζόταν στο δημοσίευμα ότι «το NATO απέδειξε ότι είναι η μόνη οργάνωση που είναι σε θέση να σχεδιάζει και να υλοποιεί πολυεθνικές επιχειρήσεις για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Είναι λογική συνέπεια ότι η συμμαχία θα αναλάβει αυτό το καθήκον και στο Ιράκ».⁵¹⁸

Συναφώς, η αναζήτηση της νέας αποστολής του NATO στην πραγματικότητα πρέπει να εκκινήσει από την πολύτιμη εμπειρία του Ψυχρού Πολέμου. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, το NATO βασίστηκε στην εμπειρία αυτή με την ανάπτυξη μιας ποικιλίας νέων μηχανισμών, συμπεριλαμβανομένων των νέων θεσμών, νέων συνεργασιών και μιας διαδικασίας για τη διεύρυνση της ίδιας της Συμμαχίας, με στόχο τη διευκόλυνση της δημιουργίας της φιλελεύθερης ευρωπαϊκής τάξης και ασφάλειας, μιας Ευρώπης ενιαίας και ελεύθερης. Οι σκεπτικιστές εντός της Συμμαχίας δεν λαμβάνουν υπόψη τους τη σημασία των πολιτικών εργαλείων που δημιουργήθηκαν κατά την επιδίωξη του οράματος της Ολόκληρης και Ελεύθερης Ευρώπης στον μετά την πτώση των Δίδυμων Πύργων κόσμο, αλλά και τον βαθμό, στον οποίο το NATO κάνει ενεργά χρήση αυτών των εργαλείων στην προώθηση της σταθερότητας πέρα από την Ευρώπη, μεταξύ άλλων και στον Καύκασο, την Κεντρική Ασία και τη Μέση Ανατολή. Εν ολίγοις, μια συμμαχία που επανεκκίνησε μετά τον Ψυχρό Πόλεμο και ασχολήθηκε σχεδόν αποκλειστικά με την οικοδόμηση του προγράμματος της «Ολόκληρης και Ελεύθερης Ευρώπης» και εν συνεχεία επιχείρησε και πέτυχε άνοιγμα προς τους νέους εταίρους πέρα από τα σύνορα της Ευρώπης, μέσω των στρατιωτικών αποστολών στο Κοσσυφοπέδιο, το Αφγανιστάν, το Ιράκ, την

⁵¹⁷ 'A New Job for NATO', *Washington Post*, 15 August 2003, A26.

⁵¹⁸ *Die Welt*/BBC Monitoring, June 4, 2003, in NATO Enlargement Daily Brief, June 5, 2003.

περιοχή του Νταρφούρ και τη Λιβύη, αποδεικνύει ανθεκτικότητα, ευελιξία και σαφέστατα δυναμική προοπτική για το μέλλον.⁵¹⁹

Προς επίρρωση των παραπάνω ισχυρισμών στα τέλη του 2005, το Ίδρυμα για την Ανάλυση και Κοινωνικών Σπουδών (FAES) —μια δεξαμενή σκέψης (*think tank*) με έδρα τη Μαδρίτη και επικεφαλής τον πρώην ισπανό Πρωθυπουργό José María Alfredo Aznar— επιχειρηματολόγησε λέγοντας ότι το NATO «δεν ήταν ένας οργανισμός συλλογικής άμυνας, αλλά έχει καταστεί πλέον μια οργάνωση που αποσκοπεί να διασφαλίσει την περιφερειακή ασφάλεια, είτε ως ένοπλη πτέρυγα στη διάθεση των Ηνωμένων Εθνών είτε ως υπερασπιστής των αρχών της ειρηνικής συνύπαρξης και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων». Ο Aznar είχε προτείνει ότι το NATO «πρέπει να καλέσει χώρες όπως το Ισραήλ, η Ιαπωνία και η Αυστραλία να ενταχθούν στον Οργανισμό». Κάνοντας ένα τέτοιο βήμα θα ήταν, σύμφωνα με την έκθεση FAES του 2005, σαν να επιτρεπόταν στο NATO «να πάρει πλήρως και ελεύθερα την αληθινή του μορφή, μιας ελεύθερης ένωσης δημοκρατικών χωρών που έχουν δεσμευτεί για την προώθηση ενός ανοικτού και φιλελεύθερου τρόπου ζωής».⁵²⁰

Ομοίως, οι Daalder και Goldgeier πρότειναν στο *Foreign Affairs* το φθινόπωρο του 2006 ότι το NATO θα πρέπει να αντιμετωπίσει την πρωτοβουλία για «παγκόσμιες συνεργασίες» όχι ως τελικό στόχο, αλλά μάλλον ως προετοιμασία για τον μετασχηματισμό του από μια διατλαντική σε μια παγκόσμια οντότητα: «Κάθε χώρα που συμφωνεί με τους στόχους του NATO», υποστηρίζουν, «θα πρέπει να είναι σε θέση να υποβάλει αίτηση για ένταξη στην Συμμαχία, ακριβώς όπως έκαναν οι χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης με την κατάρρευση του κομμουνισμού». Την ίδια στιγμή, ωστόσο, είναι σαφές ότι η ταυτότητα του NATO είναι βαθιά ριζωμένη στην ιδέα της Δύσης. Από την αρχή, το NATO είδε ως ένα από τα βασικά καθήκοντά του «τη διαφύλαξη της ελευθερίας, της κοινής κληρονομιάς και του πολιτισμού των λαών, βασιζόμενη στις αρχές της δημοκρατίας, της ατομικής ελευθερίας και του κράτους δικαίου».⁵²¹

Περαιτέρω, η ανησυχία ότι οι περισσότερες παγκόσμιες αποστολές και οι νέες εταιρικές σχέσεις του NATO πρέπει πλέον να ισορροπούν με την υπενθύμιση ότι η Συμμαχία πρέπει να είναι σε θέση να εφαρμόσει το Άρθρο 5 ακολουθώντας την

⁵¹⁹ Schimmelfennig, *The EU, NATO and the Integration of Europe*, pp. 37–51.

⁵²⁰ Moore, *NATO's New Mission*, p. 146.

⁵²¹ Daalder and Goldgeier, 'Global NATO', p. 111.

εξελικτική πορεία της πολιτικής διάστασής της, δεν πρέπει να ερμηνευθεί ως προσπάθεια μείωσης της σημασίας της στρατιωτικής συνιστώσας του NATO. Οι στρατιωτικές δυνατότητες από μόνες τους δεν μπορούσαν να διατηρήσουν μια συμμαχία που βασιζόταν στη δέσμευση για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και τις κοινές της αξίες. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, το NATO έδωσε μεγάλη προσοχή στην ενίσχυση της πολιτικής συνιστώσας της Συμμαχίας, αλλά κατά τη διαδικασία δεν παραμέλησε τις στρατιωτικές δυνατότητές της, αφού οι Σύμμαχοι έπρεπε να φροντίσουν ώστε να μην υπάρχει κίνδυνος για τη διάπραξη του αντίστροφου σφάλματος, εστιάζοντας σε στρατιωτικούς μετασχηματισμούς χωρίς αντίστοιχη και συνεχή προσπάθεια για να καλυφθεί η πολιτική διάσταση της Συμμαχίας.

Ο βαθμός στον οποίο εξελίσσεται το NATO προς μια συνολικότερη κατεύθυνση θα είναι επίσης πιθανό να εξαρτάται από το αν η ταυτότητα του NATO ως μιας Συμμαχίας που έχει επιτύχει την ειρήνη στη Δυτική Ευρώπη στηριζόμενης στις αξίες των φιλελεύθερων δημοκρατικών, μπορεί να έχει απήχηση πέρα από την Ευρώπη. Καθώς οι Σύμμαχοι έχουν επίσης αναγνωρίσει ότι πλέον λειτουργούν σε έναν κόσμο παγκοσμιοποιημένης ανασφάλειας, θα απαιτηθεί η προώθηση της σταθερότητας και πέρα από τα σύνορα της Ευρώπης, ακόμη και στην Κεντρική Ασία και τη Μέση Ανατολή. Το εάν όμως υπάρχουν όρια στην επέκταση της σταθερότητας μέσω κοινών φιλελεύθερων δημοκρατικών αξιών, παραμένει ένα ανοιχτό ερώτημα.

Επιπρόσθετα και λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι τα Ηνωμένα Έθνη δεν διατηρούν μόνιμο στρατό και η αναποτελεσματικότητα συνεννόησης μέσα στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ δεν επέτρεψαν στον Οργανισμό να ανταποκριθεί στις περιφερειακές συγκρούσεις από την έναρξή του, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι το NATO σε ορισμένα σημεία ήδη αναδύεται ως ο πιο αποτελεσματικός παράγοντας ασφάλειας στη σύγχρονη διεθνή κοινωνία.⁵²² Άλλωστε ήταν το NATO που τελικά παρενέβη για να σταματήσει την εθνοκάθαρση στα Βαλκάνια, όπως ακριβώς και πάλι το NATO ανέλαβε την ευθύνη για τη Διεθνή Δύναμη Βοήθειας για Ασφάλεια στο Αφγανιστάν. Ήταν το NATO που ανέπτυξε την επιτυχημένη εκπαιδευτική αποστολή στο Ιράκ και παρείχε βοήθεια προς τα θύματα του σεισμού στο Πακιστάν. Ήταν το NATO στο οποίο ανέτρεξαν ο ΟΗΕ και η

⁵²² Moore, *NATO's New Mission*, p. 147.

Αφρικανική Ένωση, προκειμένου να επιτύχουν τη διατήρηση της ειρήνης στο Νταρφούρ.

Περαιτέρω, όπως υποστήριξαν οι Daalder και Lindsay, ενώ «οι προσπάθειες για τη βελτίωση της ικανότητας των Ηνωμένων Εθνών να ανταποκριθεί στις παγκόσμιες απειλές για την ασφάλεια είναι αξιέπαινες», δεν αντιμετωπίζουν το βαθύτερο πρόβλημα, το οποίο είναι ότι ο ΟΗΕ «μεταχειρίζεται τα μέλη του ως κυριαρχικά ισότιμα ανεξάρτητα από τον χαρακτήρα των κυβερνήσεών τους».⁵²³ Σε αυτό το θέμα, ωστόσο, το Συμβούλιο Ασφαλείας φαίνεται σαφέστατα διχασμένο. Ενώ η Ρωσία και η Κίνα παραμένουν δεσμευμένες από μια παραδοσιακή κρατοκεντρική αντίληψη της κυριαρχίας, κάτω από την οποία η επέμβαση γενικά δεν είναι επιτρεπτή για τα ανθρώπινα δικαιώματα ή για ανθρωπιστικούς λόγους, οι Σύμμαχοι του ΝΑΤΟ έχουν αποδεχθεί μια αντίληψη της ασφάλειας που θεμελιώνεται και στα δικαιώματα του ατόμου και, επομένως, παρίσταται πλέον πολύ λιγότερο συνεπής προς τις αρχές της Βεσφαλίας περί μη επέμβασης και απόλυτου σεβασμού της εθνικής κυριαρχίας.

Δεδομένης αυτής της διαίρεσης, οι Daalder και Lindsay προχωρούν πολλά βήματα παραπέρα με το να προκρίνουν τολμηρά ως πιθανό «εναλλακτικό και νομιμότερο σώμα για την έγκριση δράσης» μια «Συμμαχία Δημοκρατικών Κρατών», η οποία «θα ενώσει τα έθνη με παγιωμένες δημοκρατικές παραδόσεις, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες και ο Καναδάς, οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ιαπωνία, η Νότια Κορέα, η Νέα Ζηλανδία και η Αυστραλία, η Ινδία και το Ισραήλ, η Μποτσουάνα και η Κόστα Ρίκα».⁵²⁴ Εκτός από την αντιμετώπιση των προκλήσεων που θέτει η τρομοκρατία, η διάδοση των όπλων, τα ενεργειακά και περιβαλλοντολογικά προβλήματα μια τέτοια συμμαχία θα «δούλευε έντονα για να προωθήσει τις αξίες που τα μέλη της θεωρούν ως θεμελιώδους σημασίας για την ασφάλεια και την ευημερία τους, τη δημοκρατική κυβέρνηση, τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την οικονομία της αγοράς». Πράγματι, οι Daalder και Lindsay δηλώνουν ότι «όπως ακριβώς η προοπτική της ένταξης στο ΝΑΤΟ και την Ευρωπαϊκή Ένωση αναπροσάρμοσε τη δομή της Ευρώπης, έτσι και θα μπορούσε η προοπτική της ένταξης στη Συμμαχία Δημοκρατικών Κρατών να βοηθήσει στο να ξαναφτιάξουν τον κόσμο».⁵²⁵

⁵²³ Daalder, I.H., and J.M. Lindsay, 'An Alliance of Democracies', *Washington Post*, 23 May 2004, B7.

⁵²⁴ *Ibid.*.

⁵²⁵ *Ibid.*.

Επιπλέον, οι Daalder και Goldgeier επεσήμαναν ότι η προταθείσα διεύρυνση του NATO δεν θα υπονόμευε αναγκαστικά τα Ηνωμένα Έθνη, αλλά «θα καταστύσει τον Οργανισμό πιο ικανό και νόμιμο συμπλήρωμα του ΟΗΕ, συμβάλλοντας στην εφαρμογή και επιβολή των αποφάσεών του». Σε περιπτώσεις όπως του Κοσσυφοπεδίου, όπου ο ΟΗΕ ήταν απρόθυμος να δράσει, ισχυρίζονται, «ένα πιο παγκόσμιο NATO, υποστηριζόμενο από κορυφαίες δημοκρατίες του κόσμου, θα απολαμβάνει μεγαλύτερη νομιμότητα», η οποία «θα μπορεί να καθησυχάσει τους φόβους εκείνων που επιθυμούν μια ισχυρή διεθνή τάξη».⁵²⁶

Έχοντας κατασκευάσει μια κοινότητα κρατών που έχουν αποδεχθεί μια καντιανή ομόνοια μεταξύ τους, το NATO απολαμβάνει σήμερα μια ταυτότητα που πηγαινει πολύ πιο πέρα από το άθροισμα των μελών του. Και όπως στη δεκαετία του 1990, η φιλελεύθερη δημοκρατική ταυτότητα των συμμάχων ασκούσε σημαντική επιρροή σε εκείνα τα κράτη που φιλοδοξούσε να γίνουν μέλη του NATO, σήμερα εξακολουθεί ακόμα να αποτελεί πόλο έλξης για όσους εξακολουθούν να αναζητούν την ενσωμάτωση σε δημοκρατικούς θεσμούς και την ασφάλεια σε μια διεθνή κοινωνία ασφάλειας και ειρήνης.⁵²⁷

6.3 Η μετεξέλιξη του NATO και η ρωσική αντίδραση

Είναι κοινός τόπος ότι η ενδεχόμενη μετεξέλιξη του NATO σε διεθνή φορέα παγκόσμιας ασφάλειας θα θορυβούσε σοβαρά τη Μόσχα. Η Ρωσία δύσκολα θα μπορούσε να αποδεχθεί μια τέτοια εξέλιξη, που ουσιαστικά θα την ακύρωνε ως τον έτερο κυρίαρχο παράγοντα του διεθνούς συστήματος. Ιδιαίτερα δε μετά τα πολύ σημαντικά πρόσφατα γεγονότα σε Κριμαία και Συρία και τις επιτυχίες που σημείωσε εκεί, η Ρωσία υπενθύμισε σε όλον τον κόσμο ότι ακόμη εξακολουθεί με νέους τρόπους και έξυπνες υβριδικές πολιτικές να πρωταγωνιστεί στη διεθνή σκηνή.⁵²⁸ Εύλογα επομένως, οποιαδήποτε πρόταση περί σχεδιασμού μονοπώλησης του τομέα της διεθνούς ασφάλειας εκ μέρους της «Δύσης» με ταυτόχρονη ανάδειξη του NATO σε διευρυμένου παρόχου διεθνούς προστασίας θα χαρακτηριζόταν από τους περισσότερους παραδοσιακούς θεωρητικούς ρεαλιστές επιεικώς ως φαιδρή έως τελείως ανεδαφική και ανυπόστατη.

⁵²⁶ Daalder and Goldgeier, 'Global NATO', p. 113.

⁵²⁷ Vincent, R.J., 'NATO-Where Next?', *The RUSI Journal*, Vol. 138, No. 6, 1993, pp. 8-12.

⁵²⁸ Lanoszka, A., 'Russian Hybrid Warfare and Extended Deterrence in Eastern Europe', *International Affairs*, Vol. 92, No. 1, 2016, pp. 175-195.

Στην πιθανή ευθεία αμφισβήτηση που θέτουν οι παραπάνω εύλογες επιφυλάξεις στο σύνολο της πρωτοτυπίας, εγκυρότητας και υπόστασης της παρούσας διατριβής, η πλέον πειστική επιχειρηματολογία που θα μπορούσε ικανά να αντιταχθεί, θα πρέπει να στηρίζεται σε πραγματικά ιστορικά γεγονότα, υποστηρίζοντας το ορθολογικό και ασφαλές του κεντρικού ισχυρισμού της. Ως εκ τούτου, ανατρέχοντας στην ειδική σχέση μεταξύ NATO και Ρωσίας από την αρχή, διαπιστώνεται ότι σε πολλές στιγμές της ιστορικής τους συνύπαρξης, οι δυο πλευρές ήρθαν τόσο κοντά, συνεργάστηκαν και συνεννοήθηκαν άλλοτε ανοικτά και άλλοτε μυστικά, έδωσαν χώρο η μια στην άλλη και διαχρονικά προσάρμοζαν την εξωτερική τους πολιτική σε σχέση με αυτή του αντιπάλου, σεβόμενοι όμως πάντα ο ένας τον άλλο.⁵²⁹ Ως εκ τούτου, προκειμένου να αντικρουστούν ικανά οι παραπάνω αμφισβητήσεις καταγράφονται τα ακόλουθα επιχειρήματα:

6.3.1 Πρώτο Επιχείρημα: Η άγνωστη «αίτηση» της ΕΣΣΔ για ένταξη στο NATO

Στις απαρχές του Ψυχρού Πολέμου και με μια παράδοξη αλλά μάλλον προβοκατόρικη πολιτική κίνηση, έναν χρόνο μετά τον θάνατο του Στάλιν το 1953 και πριν το Σύμφωνο της Βαρσοβίας το 1955, το Κρεμλίνο ζήτησε να ενταχθεί στο NATO, όπως πρόσφατα αποκάλυψε ο ρώσος Πρόεδρος Vlantimir Putin.⁵³⁰ Ο Putin επέδειξε αυτό που περιέγραψε ως αποχαρακτηριζόμενο «σημείωμα» από τη σοβιετική κυβέρνηση στους δυτικούς ηγέτες από το 1954. Δήλωσε ενδεχομένως ειρωνικά ότι η Μόσχα «διατηρεί την πρόθεσή της να αρχίσει διαπραγματεύσεις για ένταξη» στο NATO, ενώ στη συνέχεια αποκάλυψε ότι η απάντηση της Δύσης το 1954 ήταν ότι «ο μη ρεαλιστικός χαρακτήρας της πρότασης δεν δικαιολογεί συζήτηση».⁵³¹

Πράγματι, τον Μάρτιο του 1954, ο ρώσος Υπουργός Εξωτερικών Molotov πρότεινε με επίσημη αναφορά του προς το Σοβιετικό Προεδρείο ότι η ΕΣΣΔ θα πρέπει να εκδώσει διπλωματικό σημείωμα στις δυτικές δυνάμεις, δηλώνοντας την

⁵²⁹ Khudoley, K.K., 'Russian Federation', in A. Bebler (ed.), *NATO at 60: The Post-Cold War Enlargement and the Alliance's Future*, 117–127, Amsterdam: IOS Press, published in cooperation with NATO Public Diplomacy Division, 2010.

⁵³⁰ 'Putin Says He Discussed Russia's Possible NATO Membership With Bill Clinton', *RadioFreeEurope/RadioLiberty*, 3 June 2017.

⁵³¹ Ο Putin χρησιμοποίησε το τέχνασμα για να απαντήσει σε μια ερώτηση σχετικά με τη ρωσική αντίδραση στην πιθανή επέκταση του NATO σε τμήματα της πρώην ΕΣΣΔ μετά από την ισχυρή υποστήριξη του George Bush για πιθανή ένταξη στο NATO όλων των χωρών «από τη Βαλτική έως τη Μαύρη Θάλασσα». Traynor, I., 'Soviets Tried to Join NATO in 1954', *The Guardian*, 17 June 2001.

προθυμία της να εξετάσει το ενδεχόμενο ένταξης στο NATO!⁵³² Εάν τα πρώτα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου η ΕΣΣΔ εξέφρασε δια των πλέον επίσημων θεσμικών της οργάνων την πρόθεσή της να ενταχθεί στο NATO, ενώ και μετά την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού ανέπτυξε μια ιδιαίτερη συνεργασία υψηλού επιπέδου με τη Συμμαχία συμμετέχοντας στο Συμβούλιο NATO-Ρωσίας, πόσο παράλογες κρίνονται οι προτάσεις για μελλοντική επαναπροσέγγιση των δυο μερών στη βάση συνεργασίας για την προστασία της διεθνούς ασφάλειας;⁵³³ Για όσους δε επιμένουν στην άποψη ότι αποκλείεται η Ρωσία να επιτρέψει στο NATO να αναλάβει έναν πιο διεθνή ρόλο παρόχου διεθνούς ασφάλειας, αρκεί η επισήμανση της σημερινής σύνθεσης και «ανθρωπογεωγραφίας» της Συμμαχίας, η οποία πλέον κυριαρχείται από πρώην δορυφόρους της ΕΣΣΔ.

6.3.2 Δεύτερο Επιχείρημα. Από την ισορροπία δυνάμεων στην αμοιβαία συνεργασία

Όπως έχει ήδη αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου NATO και ΕΣΣΔ τηρούσαν σχολαστικά τις ισορροπίες δυνάμεων παίζοντας διαρκώς μεταξύ τους ένα ιδιώνυμο πολιτικό και γεωστρατηγικό παιχνίδι, στο πλαίσιο της θεωρίας παιγνίων, το οποίο αποδείκνυε ότι ακόμη και τότε σεβόταν ο ένας τον ρόλο του άλλου και δεν αναμειγνύονταν ανοικτά ο καθένας στα συμφέροντα του άλλου, παρά μόνον μέσω της αφανούς υποστήριξης τρίτων (*proxy wars*).⁵³⁴ Αυτή η ιδιώνυμη σχέση έλαβε τέλος με τη διάλυση της πρώην ΕΣΣΔ και μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου εξελίχθηκε σε συνεργασία των δύο πλευρών, μέσω του Συμβουλίου NATO-Ρωσίας, ώστε όταν η αμερικανική αποπυρηνικοποίηση της Ευρώπης τελικά συντελέστηκε, ήταν ό,τι πιο φυσιολογικό μπορούσε να συμβεί εκείνη την εποχή.⁵³⁵ Ακόμη και στην περίπτωση της ίδρυσης και συνεργασίας του προγράμματος για την πολιτική άμυνα του NATO μέσω του EADRCC, που αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, ήταν η επιμονή της Ρωσίας που κίνησε ιδιαίτερα εκείνες τις διεργασίες για συνεργασία και συντονισμό.

⁵³² Wilson, 'Building an International Alliance', pp. 8–9. Το ιστορικό του μνημονίου του Molotov ήταν η έναρξη της σοβιετικής εκστρατείας για την ευρωπαϊκή συλλογική ασφάλεια στη Διάσκεψη των Υπουργών Εξωτερικών του Βερολίνου τον Φεβρουάριο του 1954. Σε αυτήν τη διάσκεψη ο Molotov πρότεινε τη σοβιετική εναλλακτική λύση στα δυτικά σχέδια για μια Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα (EDC). Βλ. σχετικά, Roberts, G., 'Molotov's Proposal that the USSR Join NATO, March 1954', *Cold War International History Project, CWHIP e-Dossier No. 27*.

⁵³³ Βλ. σχετικά Forster and Wallace, 'What Is NATO for?', p. 118.

⁵³⁴ Smith, 'Taking Stock after Twenty Years', pp. 483–496.

⁵³⁵ Ponsard, *Russia, NATO and Cooperative Security*, pp. 130–157.

Επομένως θεωρείται ορθολογικά απίθανο η Ρωσία να επιδιώξει να μπούκοτάρει οποιαδήποτε προσπάθεια της Συμμαχίας για ανάληψη ενός ευρύτερου θεσμικού ρόλου παρόχου διεθνούς ασφαλείας, εφόσον ασφαλώς αυτός ο ρόλος δεν έρχεται σε ευθεία αντίθεση με τα γεωπολιτικά συμφέροντα της Ρωσίας, τα οποία είναι πλέον πολύ συγκεκριμένα και πολύ περιορισμένα σε σχέση με το παρελθόν. Επιπλέον, η αποχή της Ρωσίας από το ΣΑ που οδήγησε στην έκδοση της Απόφασης 1973 των Ηνωμένων Εθνών και που εξουσιοδοτούσε περιφερειακούς διεθνείς οργανισμούς (NATO) για τη λήψη απαραίτητων ενεργειών προστασίας αμάχων στη Λιβύη το 2011, επιβεβαιώνει το αληθές του παραπάνω επιχειρήματος και δημιουργεί ένα σοβαρό προηγούμενο. Άλλωστε από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και μετά είναι ιστορικά αποδεδειγμένο ότι όταν το NATO ήθελε πραγματικά να ασκήσει επεμβατική πολιτική, πάντοτε το έπραττε είτε με τη σιωπηρή αποχή της Ρωσίας, όπως στη Λιβύη, είτε αγνοώντας επιδεικτικά την άρνησή της, όπως έγινε στο Κοσσυφοπέδιο.⁵³⁶

6.3.3 Τρίτο Επιχείρημα. ΕΣΣΔ-Ρωσία: Δύο διαφορετικές γεωπολιτικές οντότητες

Η Ρωσία σήμερα, παρά το ισχυρό πυρηνικό της οπλοστάσιο, δεν μπορεί να συμπληρώσει γεωπολιτικά το κενό που άφησε η ΕΣΣΔ, μια πολιτική πραγματικότητα που αποδέχονται οι περισσότεροι ρώσοι αξιωματούχοι, ακόμη και ο ίδιος ο ρώσος Πρόεδρος στις επίσημες δηλώσεις του. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η σημερινή Ρωσία έχει παραιτηθεί από την διεκδίκηση πρωταγωνιστικού ρόλου στο διεθνές σύστημα.⁵³⁷ Μάλιστα, με μια πρωτόγνωρα επιθετική υβριδική πολιτική που έχει βαφτιστεί Δόγμα Gerasimov, η Ρωσία τα τελευταία χρόνια έχει επιδοθεί σε έναν άκρως εντυπωσιακό πολιτικό σχεδιασμό, που περιλαμβάνει στοιχεία υβριδικού πολέμου (περίπτωση Κριμαίας), κυβερνοπολέμου (περίπτωση Γεωργίας, Εσθονίας), οικονομικής εξάρτησης και αποφασιστικού ελέγχου (περιπτώσεις ενεργειακής εξάρτησης ΕΕ και Τουρκίας), σχεδιασμός που έχει αποδώσει εντυπωσιακά αποτελέσματα. Η Ρωσία δηλαδή εάν και έχει χάσει τη δυναμική της ΕΣΣΔ, αρκείται σε μορφές συγκρούσεων λίγο πριν το κατώφλι γενικευμένου πολέμου. Δεν μπορεί και δεν επιθυμεί να βρεθεί αντιμέτωπη στρατιωτικά με το NATO και τη Δύση.⁵³⁸

⁵³⁶ Norris, J., *Collision Course: NATO, Russia, and Kosovo*, foreword by S. Talbott, Westport, CT, and London: Praeger, 2005, pp. 289–302.

⁵³⁷ Binnendijk, H., and D. Gompert, 'Decisive Response: A New Nuclear Strategy for NATO', *Survival*, Vol. 61, No. 5, 2019, p. 113.

⁵³⁸ *Ibid.*, pp. 113–128.

6.3.4 Τέταρτο Επιχείρημα. Η ιδεολογική διαφορά NATO-Ρωσίας έχει πλέον εξαλειφθεί
Το ιδεολογικό χάσμα μεταξύ των δύο πλευρών και το πολιτικό δίλημμα για την επικράτηση του δυτικού φιλελευθερισμού ή του υπαρκτού σοσιαλισμού πολύ απλά δεν υφίσταται πλέον.⁵³⁹ Όχι μόνο έχει εξαλειφθεί κάθε ιδεολογική αναφορά της σύγχρονης Ρωσίας σε οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά κομμουνιστικά μοντέλα της πρώην ΕΣΣΔ, αλλά η σημερινή Ρωσία έχει επιδοθεί σε έναν μπερλιαλιστικό ενεργειακό επεκτατισμό, δεσμεύοντας ενεργειακά την Ευρώπη και ελέγχοντας με τους σκληρότερους καπιταλιστικούς όρους διεθνή εμπορικά κέντρα ελέγχου, όπως το City του Λονδίνου, την ίδια στιγμή που τα οικονομικά και εμπορικά συμφέροντα των ρώσων ολιγαρχών εδράζονται πλέον στη Δύση και ταυτίζονται με τα αντίστοιχα δυτικά.⁵⁴⁰ Είναι δε τόσο σημαντική η ακραία καπιταλιστική «λαιμαργία» των πρώην κομμουνιστικών χωρών, όπως της Ρωσίας, που ακόμη και η Κίνα, ο μεγαλύτερος πλέον διεθνώς οικονομικός κολοσσός, αν και εξακολουθεί να παραμένει κομμουνιστικό προπύργιο, εξαρτάται σε τόσο μεγάλο βαθμό από την ίδια την ευημερία του αναπτυσσόμενου καταναλωτικού δυτικού κόσμου, που δύσκολα θα αντιτίθετο σε πρωτοβουλίες που θα διασφάλιζαν την τόσο απαραίτητη οικονομικά γι' αυτήν ευημερία.⁵⁴¹

6.3.5 Πέμπτο Επιχείρημα. Οι βεβαιότητες δεν υφίστανται πλέον στις Διεθνείς Σχέσεις
Αν κάτι μας έχει διδάξει η ιστορία των Διεθνών Σχέσεων τόσο με την πτώση του Τείχους του Βερολίνου το 1989, που επανεκκίνησε ουσιαστικά τη σύγχρονη πολιτική ιστορία και αναδιαμόρφωσε σαρωτικά τις διεθνείς σχέσεις, όσο και με το σοκ που ακολούθησε το τρομοκρατικό χτύπημα στους Δίδυμους Πύργους της Νέας Υόρκης το 2001, ακόμα και με την πρόσφατη πανδημία του COVID-19, γεγονότα που κανείς θεωρητικός επιστήμονας όχι μόνο δεν μπορούσε να προβλέψει, αλλά δυσκολεύεται εκ των υστέρων να εξηγήσει επιστημονικά, είναι ιδιαίτερα αφελές πλέον στον αμφισβητούμενο χώρο των Διεθνών Σχέσεων να προδικάζονται και να προλαμβάνονται απαντήσεις στηριζόμενες σε ό,τι νομίζαμε πως γνωρίζαμε ως τώρα και να απορρίπτονται εκ των προτέρων χωρίς δεύτερη σκέψη προτάσεις και

⁵³⁹ Fukuyama, F., *The End of History and the Last Man*, New York: Free Press, p. 89.

⁵⁴⁰ Rauchhaus, 'Explaining NATO Enlargement', p. 141.

⁵⁴¹ Liqun, Z., 'China and International System: Two-Way Socialization under the Logic of Practice', in J. Zhao and Z. Chen (eds.), *China and the International Society: Adaptation and Self-Consciousness*, Hackensack, NJ: World Century, 2014, pp. 21–23.

προοπτικές. Με άλλα λόγια, η προοπτική μετεξέλιξης του NATO από περιφερειακή αμυντική συμμαχία σε διεθνή φορέα διεθνούς ασφάλειας στη σύγχρονη διεθνή κοινωνία, ειδικά με τον τρόπο που παρουσιάστηκε και αναλύθηκε ως τώρα, ξεκάθαρα δεν αποτελεί ανυπόστατη και αβάσιμη θέση.⁵⁴²

6.4 Ανακεφαλαίωση

Τόσο η εμπειρική όσο και η θεωρητική ανάλυση που έχει ήδη παρατεθεί βεβαιώνουν το εφικτό της προοπτικής μετεξέλιξης του NATO σε έναν παγκόσμιο φορέα ασφάλειας στη διεθνή κοινωνία. Εμπειρικά και ιστορικά, εύκολα μπορεί κανείς να διαπιστώσει ότι σε κάθε ιστορική στιγμή που το NATO απαιτήθηκε να επέμβει μεταψυχροπολεμικά, η επέμβασή του υπήρξε καταλυτική υπέρ την ειρήνευσης, όπως συνέβη στη Βοσνία, το Κοσσυφοπέδιο, τη Βόρεια Μακεδονία και τη Λιβύη. Μάλιστα αξίζει να σημειωθεί ότι στις περιπτώσεις που το NATO συμμετείχε στις επιχειρήσεις επιβολής και υποστήριξης ειρήνης όπως στα Βαλκάνια, αργά αλλά σταθερά αυτές οι περιοχές κατάφεραν να ανακτήσουν την ειρήνη και ασφάλειά τους, ακόμα και να ενταχθούν σε οργανισμούς που εξασφαλίζουν την ευημερία τους. Αντίθετα στην περίπτωση της Λιβύης, όπου το NATO συμμετείχε αποκλειστικά στην καταστολή των εμφυλίων συρράξεων και μετά γρήγορα αποσύρθηκε, η χώρα ακόμα ταλανίζεται από εμφύλιο και σοβαρά εσωτερικά προβλήματα. Στην περίπτωση δε του Αφγανιστάν, μια κομβική για τη Συμμαχία αποστολή, όπου η δράση του οργανισμού περιορίστηκε αποκλειστικά σε θέματα υποστήριξης της ειρήνης, το αποτέλεσμα δεν μπορεί να θεωρηθεί επιτυχές, αλλά ούτε και αποτυχημένο.

Θα ήταν χρήσιμο να αναλογιστεί κανείς ποια ήταν η τροπή άλλων παρόμοιων διεθνών ανθρωπιστικών κρίσεων, στις οποίες το NATO δεν (αν)έλαβε εντολή και δράση, ποια ήταν η εξέλιξη των κρίσεων στη Σομαλία, στο Σουδάν, στο Νταρφούρ, στη Συρία σήμερα, όπου στις ανθρωπιστικές κρίσεις έσπευσαν να συνδράμουν ανεπιτυχώς ο ΟΗΕ, η Αφρικανική Ένωση ή ακόμα και συνασπισμοί προθύμων χωρών. Ποια υπήρξε η εξέλιξη της προστασίας που υποσχέθηκε η διεθνής κοινότητα στους κατοίκους της Σρεμπρένιτσα, της Ρουάντα, της Συρίας; Η εύκολη ρητορική για την καταδικαστέα, παράνομη, αλλά κυρίως ενοχική δράση του NATO στο Κοσσυφοπέδιο και η επισήμανση καταπάτησης των βασικών αρχών του διεθνούς

⁵⁴² Ο θεωρητικός που θα μπορούσε πειστικά με επιχειρήματα να την απορρίψει, θα ήταν ενδεχομένως αυτός που αντίστοιχα με επιχειρήματα θα είχε προβλέψει το τέλος του Ψυχρού Πολέμου με τη διάλυση της ΕΣΣΔ.

δικαίου με την αποπροσανατολιστική καταμέτρηση θυμάτων άμαχου πληθυσμού ως παράπλευρες απώλειες, παραγνωρίζει ουσιωδώς το γεγονός ότι σήμερα είκοσι χρόνια μετά όλες οι χώρες των Βαλκανίων διεκδικούν μια θέση στην ΕΕ, αλλά και στο ΝΑΤΟ.

Πολλοί μελετητές, ίσως όχι άδικα, σπεύδουν να ταυτίσουν τη δράση του ΝΑΤΟ με την ευρύτερη γραφειοκρατική εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ, συλλογιστική όμως που πλέον δεν πείθει, καθόσον για πολλούς αμερικανούς διπλωμάτες και πολιτικούς το ΝΑΤΟ, με την αφόρητη συμμετοχή των ιδεαλιστών Ευρωπαίων, αποτελεί τροχοπέδη στην ατζέντα της μακροχρόνιας αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής και σπεύδουν να επισημαίνουν διαρκώς τη μικρή έως ισχνή οικονομική και υλικοστρατιωτική συμμετοχή και συνεισφορά των ευρωπαίων συμμάχων, αναπτύσσοντας διαρκώς μια ρητορική απαξίωσης της Συμμαχίας.⁵⁴³ Επιπρόσθετα, η οικονομική υποστήριξη που απαιτεί πλέον η Συμμαχία από τα μέλη της, παρίσταται ιδιαίτερος ετεροβαρής εναντίον των ΗΠΑ, οι οποίες επιφορτίζονται με το μεγαλύτερο οικονομικό κρατικό κόστος σε σχέση με τους άλλους Συμμάχους, γεγονός που προκαλεί έντονη δυσαρέσκεια και επικρίσεις από μεγάλη μερίδα της αμερικανικής διπλωματίας.⁵⁴⁴ Αποτέλεσμα αυτής της τάσης στην αμερικανική ρεαλιστική γεωπολιτική αντιμετώπιση της Συμμαχίας είναι το γεγονός ότι μεταψυχροπολεμικά κάθε φορά που οι ΗΠΑ αποφάσιζαν για τους δικούς τους εθνικούς λόγους να επέμβουν και να ασκήσουν την αυτόνομη παρεμβατική τους εξωτερική πολιτική όχι μόνον δεν περίμεναν, αλλά ούτε καν ρωτούσαν τους συμμάχους στο ΝΑΤΟ, όπως φάνηκε τόσο στην περίπτωση του τρομοκρατικού χτυπήματος των Δίδυμων Πύργων όσο και στις περιπτώσεις του Πολέμου στο Ιράκ και στο Αφγανιστάν.⁵⁴⁵

Αντίθετα, όμως, υπάρχει και η άλλη τάση εντός της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, εκείνων που θεωρούν τη Συμμαχία «φορέα καθαγίασης» της παρεξηγημένης διεθνώς ιμπεριαλιστικής αμερικανικής πολιτικής, έναν θεσμό η συλλογικότητα του οποίου αίρει την δαιμονοποιημένη διεθνώς αμερικανική εξωτερική πολιτική, τις συνωμοσιολογίες και ενδεχομένως μπορεί να συσκοτίσει κρυφές εθνικές ατζέντες.⁵⁴⁶ Το ΝΑΤΟ ως κοινότητα δημοκρατιών απειλείται σήμερα

⁵⁴³ Williams, 'Out of Area and Very Much in Business?', pp. 74–75.

⁵⁴⁴ Το συγκεκριμένο πρόβλημα αποτελεί σημείο τριβής και έντονης επικριτικής ρητορικής ακόμα και από τον αμερικανό Πρόεδρο Donald Trump.

⁵⁴⁵ Sloan, S.R., 'Transatlantic Relations and NATO's Future', in Bebler (ed.), *NATO at 60*, 159–169.

⁵⁴⁶ Daalder and Lindsay, *America Unbound*, pp. 188–199.

από δυνάμεις όπως ο θρησκευτικός εξτρεμισμός και η ανάπτυξη επικίνδυνων για τη διεθνή ασφάλεια φανατικών κρατικών και παρακρατικών παραγόντων, πολέμων της σύγχρονης διεθνούς κοινωνίας. Για τις Ηνωμένες πολιτείες, η Συμμαχία συνιστά την πηγή νομιμότητας για δράσεις σε μέρη, όπως το Αφγανιστάν, ενώ για την Ευρώπη συνιστά το όχημα προτάγματος σκληρής δύναμης (*hard power*). Η συλλογική άμυνα στον εικοστό πρώτο αιώνα επεκτείνεται πολύ πέραν μιας επίθεσης του Άρθρου 5. Ως εκ τούτου, όπως ο Ιβανον σαφέστατα υπονοεί, η Συμμαχία πρέπει να διευρύνει την έννοια της παραδοσιακής συλλογικής άμυνας, προκειμένου να αντιμετωπίσει σύγχρονες απειλές, όπως αυτή της τρομοκρατίας, της διασποράς των όπλων μαζικής καταστροφής και του κυβερνοπολέμου.⁵⁴⁷

Αναγκαστικά σήμερα οι Ηνωμένες Πολιτείες στρέφουν την προσοχή τους πολύ πέραν της Ευρώπης, προκειμένου να αντιμετωπίσουν αυτές τις νέες απειλές, οι οποίες κυρίως προέρχονται από την Αφρική, αλλά και την ευρύτερη Μέση Ανατολή και την Ασία. Εάν η Συμμαχία αποτύχει να αποδεχθεί έναν ευρύτερο παγκόσμιο ρόλο, τότε οι Ηνωμένες Πολιτείες σίγουρα θα χάσουν το ενδιαφέρον στο να επενδύσουν περαιτέρω στο μέλλον της Συμμαχίας, όπως διαφαίνεται και από τις δηλώσεις του τέως Προέδρου Trump.⁵⁴⁸ Όμως και η Ευρώπη αντιμετωπίζει αυτές τις απειλές και έχει ανάγκη από μια πιο δυναμική συμμαχία. Αν αυτή η βοήθεια δεν προέλθει από τη Βορειοατλαντική Συμμαχία, η Ευρώπη ενδεχομένως να την παρακάμψει και να στραφεί σε πρωτοβουλίες όπως αυτή του γάλλου Προέδρου Macron. Δεδομένης της μεγάλης ποικιλίας και των πηγών αυτών των απειλών, σήμερα η Συμμαχία μπορεί να επιτύχει μόνο εάν ΗΠΑ και Ευρώπη συμφωνήσουν για μια ευρύτερη και δυναμικότερη συνεργασία μεταξύ NATO και ΕΕ και πιο στενούς δεσμούς με μεγάλες μη ευρωπαϊκές δημοκρατίες, ειδικότερα στην Ασία και στην περιοχή του Ειρηνικού.⁵⁴⁹

Σε κάθε περίπτωση, η παρούσα διατριβή ασφαλώς και δεν υιοθετεί οποιαδήποτε θεώρηση ότι το NATO συνιστούσε, συνιστά ή δύναται να καταστεί ένας διεθνής πολιτικοστρατιωτικός θεσμός απαλλαγμένος από διεθνή πολιτικά συμφέροντα και κρυφούς διπλωματικούς και γεωπολιτικούς στόχους στην υπηρεσία της παγκόσμια τάξης και ασφάλειας και την υπεράσπιση ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

⁵⁴⁷ Ivanov, *Transforming NATO*, pp. 79–81.

⁵⁴⁸ Goldgeier, J., ‘NATO at 70: Is the USA Still in It for the Long Haul?’ *Journal of Transatlantic Studies*, Vol. 17, No. 2, 2019, pp. 255–267.

⁵⁴⁹ Chaban, N., P. Bacon, J. Burton, and V. Vernygora, ‘NATO Global Perceptions – Views from the Asia-Pacific Region’, *Asian Security*, Vol. 14, No. 1, 2017, pp. 1–7.

Εκείνο όμως που σίγουρα μπορεί να υποστηριχθεί είναι ότι απουσία οποιουδήποτε άλλου ικανού φορέα επιβολής ασφάλειας και τάξης στην άναρχη διεθνή κοινωνία (μετά την αποτυχία όλων εκείνων των αντίστοιχων πρωτοβουλιών που ανέλαβαν απροετοίμαστοι, αδύναμοι ακόμη και ανίκανοι διεθνείς φορείς), με την παραδοχή αλλά και ενοχή όλων εκείνων που θα μπορούσαν να είχαν γίνει για να αποφευχθούν οι τραγωδίες σε Σρεμπρένιτσα, Ρουάντα, Νταρφούρ και στη Συρία σήμερα, αλλά και την επισήμανση ότι οι ανθρωπιστικές κρίσεις σε Βαλκάνια και Λιβύη αποσόβησαν τα χειρότερα, δεν θα ήταν παράδοξο να υποστηριχθεί τόσο θεωρητικά όσο και εμπειρικά ότι το ΝΑΤΟ μπορεί να οραματιστεί το μέλλον του και να αναζητήσει νέους δρόμους για την ολοκλήρωσή του μέσα από μια μόνιμη και όχι ad hoc επεμβατική δράση, στις περιπτώσεις που λαμβάνει σχετική εντολή από τα ΗΕ, είτε πρόκειται για περιπτώσεις του Κεφαλαίου VII, είτε ειδικότερα όταν παραβιάζονται αποδεδειγμένα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα αναγκαστικού δικαίου.⁵⁵⁰

Με βάση τα όσα έχουν ήδη αναφερθεί για το ψυχροπολεμικό παρελθόν του Οργανισμού, θεωρώ ότι αν και είναι πολύ δύσκολο να προβλεφθεί το μέλλον του, η Συμμαχία θα αλλάξει. Πώς ακριβώς θα γίνει αυτό δεν είναι δυνατό να διευκρινιστεί. Το άμεσο μέλλον του ΝΑΤΟ θεωρείται από πολλούς ότι εξαρτάται από την έκβαση της αποστολής του στο Αφγανιστάν, στην ανάληψη δηλαδή της ηγεσίας μιας διεθνούς πρωτοβουλίας πιο δυναμικής ειρηνευτικής επιχείρησης, αν και πολλοί έσπευσαν να προδικάσουν ότι το ΝΑΤΟ θα κάνει ένα διάλλειμα στο Αφγανιστάν, αναλαμβάνοντας δράση πέρα από αμιγώς στρατιωτική, διακυβεύοντας το μέλλον του, καθώς εάν δεν κατορθώσει να επιτύχει και να συμβάλλει στην οικοδόμηση της ασφάλειας σε διεθνές επίπεδο, τότε δεν θα έχει λόγο ύπαρξης.⁵⁵¹

Σήμερα το ΝΑΤΟ εξαρτάται όχι μόνο από το Αφγανιστάν, αλλά από τη δυνατότητά του να επαναπροσδιορίζει τη θέση του ως έκφραση μιας ευρύτερης κοινότητας, μιας κοινότητας που άλλοτε αποκαλείται κοσμοπολιτική φιλελεύθερη Δύση, άλλοτε Διατλαντική Συμμαχία, άλλοτε κοινότητα κοινών αρχών και δημοκρατικών αξιών στην υπηρεσία του διεθνούς δικαίου, άλλοτε κοινότητα ασφαλείας στην υπηρεσία ανθρωπιστικών επεμβάσεων και, εσχάτως, θεσμός

⁵⁵⁰ Οι παραπάνω απόψεις μπορούν να εξηγηθούν θεωρητικά όχι όμως με τη μονοδιάστατη θεώρηση που προσφέρουν αυτόνομα οι παραδοσιακές θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων, αλλά με την ολιστική ανάλυση που εξασφαλίζει η θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας.

⁵⁵¹ Sommer, T., 'The Future of the Alliance', in Anton (ed.), *NATO at 60*, 185–190.

υλοποίησης ανθρωπιστικών πρωτοβουλιών, όπως η «Ευθύνη Προστασίας».⁵⁵² Ανεξάρτητα όμως από τους παραπάνω χαρακτηρισμούς, το σημαντικό είναι ότι η αποτυχία στο Αφγανιστάν, όπως και η παρερμηνεία των επεμβάσεων σε Κοσσυφοπέδιο και Λιβύη, θα μπορούσε όπως άλλες αποτυχίες στο παρελθόν να αποδείξουν ότι αυτή η κοινότητα και το πνεύμα της δεν υπάρχει ή τουλάχιστον δεν έχει ικανά ολοκληρωθεί, ότι δηλαδή με άλλα λόγια το NATO δεν έχει επιτύχει την υπαρξιακή του ολοκλήρωση.

Με αυτή την έννοια το Αφγανιστάν, το Κοσσυφοπέδιο, το Κέρας της Αφρικής, αλλά και η Λιβύη παλαιότερα, είναι σημαντικά για το NATO, καθώς δοκιμάζουν πλέον ανοικτά την ίδια την ταυτότητά του και έτσι το μέλλον της Συμμαχίας μπορεί να αναζητηθεί εκεί αλλά και σε άλλες δυναμικές επιχειρήσεις επιβολής και υποστήριξης ειρήνης. Ωστόσο, ακόμη και η ενδεχόμενη αποτυχία σε αυτές τις αποστολές σίγουρα δεν θα σήμαινε αναγκαστικά το τέλος του NATO. Η Συμμαχία άλλωστε έχει αποτύχει σε αποστολές στο παρελθόν και ήταν εκείνες ακριβώς οι αποτυχίες που προκάλεσαν τις κατάλληλες συνθήκες δραστηρικής αλλαγής, τη στιγμή για νέους οραματισμούς για το τι είναι, τι μπορεί και σε τι δύναται να εξελιχθεί στο μέλλον.⁵⁵³

⁵⁵² Mattelaer, A., 'Preparing NATO for the Next Defence-Planning Cycle', *The RUSI Journal*, Vol. 159, No. 3, 2014, pp. 30–35.

⁵⁵³ Όσο η Δύση (και όσα αυτή αντιπροσωπεύει) υπάρχει και απειλείται είτε εσωτερικά είτε εξωτερικά, θα επιβεβαιώνεται η ανάγκη ύπαρξης του NATO και της προστασίας και ασφάλειας που αυτό δύναται να παρέχει. Για όσο διάστημα η Δύση στον πολιτικό διάλογο θεωρείται ότι καταρρέει ή υποβαθμίζεται, θα υπάρχει μέλλον για το NATO, το οποίο διαρκώς θα επιδιώκει να την υπερασπίζεται, να την προωθεί και να την ακολουθεί στη διεθνή άναρχη κοινωνία.

Επίλογος

Αναντίρρητα, για τους θεωρητικούς των Διεθνών Σχέσεων, ο αιώνας που πέρασε αποτελεί μια άριστη ευκαιρία αναφοράς, έρευνας και εκτενούς μελέτης περιπτώσεων, που αρχικά μεταμόρφωσαν και ανέδειξαν τις Διεθνείς Σχέσεις σε χωριστή πλέον επιστήμη, εν συνεχεία διάνθησαν τις βασικές παραδοσιακές δομές της με ποικίλες νέες προτάσεις και προσεγγίσεις, για να οδηγήσουν τελικά και λίγο πριν την μετάβαση στον 21^ο αιώνα, σε μια νέα αντιπαράθεση, προϊόν της αμφισβήτησης δομικών συστατικών και παραδοσιακών θεωρήσεων που προκάλεσε η πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού.

Μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου μάλιστα, αρκετοί επιφανείς αναλυτές των Διεθνών Σχέσεων, στην πλειοψηφία τους υποστηρικτές της παραδοσιακής ρεαλιστικής θεωρίας, δεν δίστασαν να ποντάρουν στη διαφαινόμενη κατάρρευση όλων των αντιπάλων θεωριών και την τελική επικράτηση της ρεαλιστικής προσέγγισης. Παρά το γεγονός πως καμία θεωρία από τις επικρατούσες δεν κατόρθωσε να προβλέψει την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και τις κοσμοϊστορικές αλλαγές που την ακολούθησαν, κάποιοι βιάστηκαν να προδικάσουν την απόλυτη ηγεμονία των ΗΠΑ και, ως εκ τούτου, θεώρησαν ότι ελλείπει της σοβιετικής απειλής, η καθαρά αμυντική βορειοατλαντική, «αντικομμουνιστική» συμμαχία δεν είχε πλέον κανέναν λόγο ύπαρξης.

Η ιστορία όμως δεν «τελείωσε» τη δεκαετία του 1990, απλώς οι συνθήκες άλλαξαν και μαζί με αυτές έπρεπε να αλλάξουν ή να προσαρμοστούν ανάλογα οι θεωρίες, οι άνθρωποι, οι πολιτικές και οι θεσμοί, εάν επιθυμούσαν να επιβιώσουν μελλοντικά. Πράγματι αυτό το γεγονός, το τέλος δηλαδή της ψυχροπολεμικής περιόδου, το οποίο παράλληλα με τις κοσμοϊστορικές πολιτικές αλλαγές πυροδότησε μια σειρά σημαντικών θεωρητικών επιστημονικών αντιπαραθέσεων στους κόλπους της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων, προκάλεσε μεγάλη αναστάτωση και στους κύκλους του NATO, οδηγώντας το ακόμα και στο σημείο σοβαρών υπαρξιακών αμφισβητήσεων.

Η πρόβλεψη των μελλοντικών και αβέβαιων γεγονότων του διεθνούς συστήματος, όμως, δεν αποτελεί αντικείμενο έρευνας των Διεθνών Σχέσεων παρά μόνον ίσως μια έκφανση της «θετικιστικής προσέγγισης και επιρροής τους από τις επιστήμες του εργαστηρίου», οι οποίες είχαν αρκετούς υποστηρικτές εντός του χώρου

ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Είναι άδικο λοιπόν να αποδίδεται ως αποτυχία του συνόλου της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων η όποια έκπληξη κατέλαβε τους διεθνολόγους μετά την πτώση του Τείχους και η μετατροπή του παγκόσμιου διπολικού συστήματος ισχύος στο πρωτόγνωρο μονοπολικό αρχικά και πολυπολικό μετέπειτα σύστημα.⁵⁵⁴

Οι Διεθνείς Σχέσεις, με άλλα λόγια, συνιστούν μια «ζωντανή» επιστήμη που οφείλει διαρκώς να παρακολουθεί τα πολιτικά γεγονότα που λαμβάνουν χώρα μέσα στο διεθνές σύστημα, το οποίο συγκροτείται από οργανισμούς και κράτη πρωταγωνιστές, τα οποία με τη σειρά τους διοικούνται από αρχές κυβερνητικές ή μη, εκπορευόμενες από λαούς και πολίτες. Στις νέες προκλήσεις και αμφισβητήσεις της μεταψυχροπολεμικής περιόδου στον χώρο των Διεθνών Σχέσεων αναδείχθηκαν άλλες, όχι τόσο παραδοσιακές θεωρητικές προσεγγίσεις, όπως η θεωρία της Διεθνούς Κοινωνίας.

Οι Jackson και Sorensen επισημαίνουν ότι η Διεθνής Κοινωνία γνώρισε ιδιαίτερη αναγνώριση τη δεκαετία του '90, αν και αναπτύχθηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στην ιστορία, τις αξίες, τον άνθρωπο, την κριτική ικανότητα και τις ανθρώπινες σχέσεις, αναγνωρίζοντας ιδιαίτερα την ευθύνη που φέρουν οι ισχυρές πολιτικές ηγεσίες για την αποτροπή διεθνών συγκρούσεων.⁵⁵⁵

Στο ίδιο πλαίσιο, δεν αμφισβητείται άμεσα ο πρωταγωνιστικός ρόλος και η υπόσταση του κράτους στη διεθνή κοινωνία, αλλά πλέον δεν προκρίνεται η προτεραιότητά του τόσο έναντι του διεθνούς δίκαιου (που πλέον δεν ακολουθεί τις εξελίξεις, αλλά μπορεί και να τις διαμορφώνει) όσο επίσης και έναντι ενός υπαρκτού ιδεαλισμού ή για πολλούς κοσμοπολιτισμού, περισσότερο απαλλαγμένου από πολιτικά ιδεολογήματα, αφιερωμένου στον άνθρωπο ως άτομο, υποκείμενο της διεθνούς κοινωνίας και την ασφάλεια αυτού εντός της σύγχρονης άναρχης κοινωνίας.

Μέσα στο προαναφερθέν πλαίσιο, πολλά κράτη, κυβερνήσεις αλλά και διεθνείς οργανισμοί, όπως ο ΟΗΕ, η ΕΕ και εν προκειμένω το ΝΑΤΟ, ως σημαντικοί δρώντες στο διεθνές σύστημα όφειλαν να επιδείξουν ανάλογα εξαιρετικά ανταντακλαστικά, καθώς και σημαντική προσαρμοστικότητα στα νέα πολιτικά δεδομένα και να αναζητήσουν νέα οράματα επαναπροσδιορίζοντας τις προτεραιότητές τους.

⁵⁵⁴ Ikenberry, G.J., M. Mastanduno, and W. Wohlforth, 'Introduction: Unipolarity and International Relations Theory', *World Politics*, Vol. 61, No. 1, 2009, pp. 1–27.

⁵⁵⁵ Jackson and Sorensen, *International Relations*, p. 51.

Ειδικότερα το ΝΑΤΟ, που δημιουργήθηκε ως μια καθαρά αμυντική περιφερειακή συμμαχία κατά τη μεταπολεμική περίοδο, με σαφή πολιτικό αντικομμουνιστικό προσανατολισμό, έπρεπε μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου να επαναπροσδιορίσει τον λόγο και την ανάγκη ύπαρξής του. Επιδεικνύοντας ίσως πρωτόγνωρα αντανακλαστικά προσαρμοστικότητα, η μεγαλύτερη σε διάρκεια αλλά ίσως και πιο επιτυχημένη συμμαχία κρατών, κατόρθωσε αρχικά να ανασυνταχθεί και εν συνεχεία να επικεντρωθεί σε νέα στόχους και οράματα.

Η πολιτική για μια «Ολοκληρωμένη και Απελευθερωμένη» Ευρώπη και το άνοιγμα-πρόσκληση στους νέους ανατολικοευρωπαίους συμμάχους, αλλοτινούς αντιπάλους, για τη συμμετοχή τους σε ένα οργανισμό φιλελεύθερων και δημοκρατικών ιδεών, απετέλεσαν το προπομπό τόσο για την είσοδό τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και της διαφαινόμενης ενίσχυσης και μεγέθυνσης της Συμμαχίας, η οποία σύντομα και στο πλαίσιο επίδειξης ισχύος και αποφασιστικότητας (πάντα απουσία της ασθμαίνουσας Ρωσίας), θα εκκινούσε τη στρατιωτική και αποτρεπτική της δραστηριότητα, με τις καταλυτικές επεμβάσεις τόσο στην περίπτωση του Ιράκ (1991) όσο και στα Βαλκάνια, αρχικά στη Βοσνία (1994) και μετέπειτα στο Κοσσυφοπέδιο (1999) και τη Λιβύη (2011).

Στη διατριβή διερευνήθηκε η προοπτική μετεξέλιξης του ΝΑΤΟ από μια κλασική περιφερειακή αμυντική συμμαχία σε έναν σύγχρονο παγκόσμιο θεσμό συλλογικής ασφάλειας. Ξεκινώντας από τις απαρχές της μεταψυχροπολεμικής περιόδου και με αναφορές στην εμπλοκή του ΝΑΤΟ στη Βοσνία, το Κοσσυφοπέδιο, το Αφγανιστάν, τη Λιβύη, έως και τη Συρία σήμερα, η ανάλυση επικεντρώθηκε στην επεμβατική ανθρωπιστική πολιτική της συμμαχίας, αποδίδοντας έμφαση και στην αμφισβητούμενη πρωτοβουλία της Ευθύνης Προστασίας, καθόσον αυτοί οι δυο παράγοντες κρίνονται αρκετά κρίσιμοι στο να εξελίξουν τον Οργανισμό σε παγκόσμιο θεσμό, ενώ κρίνονται επίσης ικανοί να στηρίξουν μελλοντικά τη νέα πλατφόρμα ενός μετεξελιγμένου διεθνούς οργανισμού συλλογικής ασφάλειας στο πλαίσιο της ανθρωπιστικής δικαιοσύνης.

Συναφώς, η διεθνής επέμβαση και ειδικότερα η Ευθύνη Προστασίας, χρισμένη πλέον και από τα Ηνωμένα Έθνη, παρά την έντονη αμφισβήτηση που έχει δεχθεί ότι στο παρελθόν, αποτέλεσε νομιμοποιητική δικαιολογία για επεμβάσεις του ΝΑΤΟ σε περιοχές εκτός αρμοδιότητάς του, αν και δεν καταγράφηκε ποτέ έως τώρα ξεκάθαρα σε κάποιο επίσημο στρατηγικό σχεδιασμό. Παρόλα αυτά αποδείχθηκε ότι αυτή εκκίνησε μια νέα προσέγγιση στις Διεθνείς Σχέσεις, εφελτήριο για το νέο στρατηγικό

δόγμα του Οργανισμού με την όποια αποδοχή ενδεχομένως της διεθνούς κοινότητας.⁵⁵⁶

Ως εκ τούτου, η διεθνής κοινωνία οφείλει σήμερα να διαμορφώσει τις συνθήκες κατάλληλα, ώστε να γίνει αποδεκτή μια μόνιμη παροχή βοήθειας σε θέματα κενών διεθνούς ασφάλειας, ίσως έναν νέο θεσμικό ρόλο, αρωγό στην αποστολή του ΟΗΕ, επειδή ο τελευταίος αποδεδειγμένα δεν έχει ανταποκριθεί αποτελεσματικά έως σήμερα στον δικό του θεσμικό ρόλο. Ο νέος προτεινόμενος φορέας θα πρέπει να ξεπεράσει τις αγκυλώσεις του παρελθόντος για να μπορεί να ανταποκριθεί στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα κράτη εντός των συνόρων τους, και να μη διστάζει να αναλαμβάνει «νομιμοποιημένη χρήση βίας» ενάντια σε κράτη δυνάστες των ίδιων πολιτών τους, εναντίον απολυταρχικών καθεστώτων. Αυτή η επεμβατική δράση και χρήση βίας όμως θα πρέπει να πραγματοποιείται οσάκις κράτη με απάνθρωπη συμπεριφορά δεν περιορίζονται μόνο στο να απειλούν τη διεθνή ειρήνη, ασφάλεια και τάξη, αλλά ανέχονται ή υποθάλπουν ενέργειες που στρέφονται τόσο εναντίον κρατικών οντοτήτων όσο και εναντίον ατόμων και κοινωνιών.

Αναμφίβολα η αλλαγή του αιώνα έφερε μαζί της νέες και ποικίλες προκλήσεις για τη Συμμαχία. Σε προηγούμενες δεκαετίες, οι προετοιμασίες της άμυνας του NATO στόχευαν στη μαζικοποίηση των στρατευμάτων για να αποτρέψουν ή να απωθήσουν μια διασυννοριακή επίθεση. Σήμερα, τα μέλη της Συμμαχίας εξακολουθούν να ανησυχούν για την πιθανότητα ότι οι περιφερειακές διαφορές ή οι προσπάθειες εκφοβισμού θα μπορούσαν να υπονομεύσουν την ασφάλεια κατά μήκος των συνόρων τους. Ωστόσο, το NATO σήμερα καλείται να αντιμετωπίσει κινδύνους πιο ασταθείς, αντισυμβατικούς και λιγότερο προβλέψιμους, συμπεριλαμβανομένων των τρομοκρατικών ενεργειών, τη διάδοση των πυρηνικών, και άλλων προηγμένων τεχνολογικά όπλων, παράνομες μεταναστευτικές ροές, αλλά και επιθέσεις στον κυβερνοχώρο που στρέφονται κατά των σύγχρονων συστημάτων επικοινωνίας, το σαμποτάζ των ενεργειακών αγωγών και τη διατάραξη κρίσιμων θαλάσσιων οδών εφοδιασμού.

Συχνά, μια αποτελεσματική άμυνα ενάντια σε αυτές τις μη συμβατικές απειλές για την ασφάλεια πρέπει να αρχίσει πολύ πιο πέρα από το έδαφος της Συμμαχίας.⁵⁵⁷ Ήδη, το NATO έχει απαντήσει σε αυτήν την νέα πραγματικότητα με την παροχή

⁵⁵⁶ Rice and Loomis, 'The Evolution of Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect'.

⁵⁵⁷ Όπως για παράδειγμα το μεταναστευτικό ζήτημα που αντιμετωπίζει σήμερα ολόκληρη η Ευρώπη. Κανείς, συμπεριλαμβανομένου του NATO, δεν ανέλαβε κάποια υπεύθυνη και έγκαιρη δράση.

βοήθειας στην κυβέρνηση του Αφγανιστάν στον αγώνα της εναντίον του βίαιου εξτρεμισμού, αλλά και της πειρατείας στον Κόλπο του Άντεν, συμβάλλοντας στη διά θαλάσσης ασφάλεια, την εκπαίδευση και τον εξοπλισμό των ιρακινών δυνάμεων άμυνας, αλλά και βοηθώντας στην εδραίωση της κοινωνικής σταθερότητας στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και το Κοσσυφοπέδιο.

Εντούτοις, η μετατόπιση και αλλαγή των αμυντικών δεδομένων φέρουν μαζί τους νέες ανάγκες, για προσαρμογή και μετασχηματισμό των στρατιωτικών δυνατοτήτων, καθώς και μια πιο εξελιγμένη προσέγγιση σε εταιρικές σχέσεις του ΝΑΤΟ, πιο εκτεταμένες διαβουλεύσεις για ασφάλεια, καθώς και μια ορθολογικότερη και αποτελεσματικότερη δομή της Συμμαχίας. Επομένως, μια νέα Στρατηγική Αντίληψη θα πρέπει να αναγνωρίσει την επείγουσα ανάγκη για περαιτέρω αλλαγή, ενώ ταυτόχρονα θα παραμένει πιστή στις ιδρυτικές αξίες και ιδανικά που δεσμεύουν τη Συμμαχία και αναγνωρίζονται διεθνώς. Αυτό απαιτεί ένα μείγμα επαναβεβαίωσης και ενημέρωσης με στόχο τη δημιουργία του καλύτερου δυνατού συνδυασμού παλαιών και νέων στοιχείων.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, το 1967 η έκθεση Harmel παρατήρησε ότι «η περιοχή της Συνθήκης του Βορείου Ατλαντικού Συμφώνου, δεν μπορεί να καταδικάζεται σε απομόνωση από τον υπόλοιπο κόσμο». Επιπλέον χαρακτήρισε το ΝΑΤΟ ως μια Συμμαχία που «συνεχώς προσαρμόζεται στις μεταβαλλόμενες συνθήκες» και ότι είχε δύο βασικές λειτουργίες: η πρώτη να διατηρήσει τη δύναμη και την αλληλεγγύη που απαιτούνται για την αποτροπή επίθεσης και, δεύτερον, να ακολουθήσει μια σταθερότερη, μακροπρόθεσμη πολιτική προσαρμογή στο διεθνές περιβάλλον. Σχεδόν πενήντα χρόνια αργότερα, αυτή η περιγραφή ταιριάζει ακόμα στη Συμμαχία. Το ΝΑΤΟ είναι ένας συνεχώς εξελισσόμενος οργανισμός εντός ενός εξελισσόμενου διεθνούς πλαισίου ασφάλειας. Το γεγονός ότι τα στρατεύματα του ΝΑΤΟ έχουν πλέον αναπτυχθεί σε απομακρυσμένες περιοχές δεν αποτελεί απόκλιση από το θεμελιώδη σκοπό, αλλά και την ιστορική του αποστολή.

Αναμφίβολα, στο μέλλον το διεθνές περιβάλλον ασφάλειας θα αλλάξει με τρόπους τόσο προβλέψιμους όσο όμως και απρόβλεπτους. Βεβαίως, οι νέες δυναμικές που εκπορεύονται από την παγκοσμιοποίηση δημιουργούν νέα δεδομένα. Αυτό θα οδηγήσει σε μια ταχεία, αν και άνιση, αύξηση των διασυνοριακών ροών των εμπορευμάτων, των υπηρεσιών, ανθρώπων, τεχνολογιών, ιδεών, εθίμων, αλλά και εγκληματικότητας και όπλων. Αυτή η εμβάθυνση της αλληλεξάρτησης θα φέρει τον

κόσμο πιο κοντά, αλλά ποτέ δεν είναι βέβαιο ότι οι πληθυσμοί θα αισθάνονται περισσότερο έτοιμοι και διατεθειμένοι να ζήσουν ειρηνικά.

Η παγκοσμιοποίηση έχει δείξει μια τάση να ενδυναμώνει κάποια στοιχεία, ενώ αφήνει στο περιθώριο άλλα, και κατά καιρούς έχει αυξήσει τις αντιπαραθέσεις και εντάσεις μεταξύ ατομικής και ομαδικής ταυτότητας. Παρά το γεγονός ότι συμβάλλει σε μια σταθερή αύξηση των κοινών οικονομικών συμφερόντων μεταξύ ατόμων και μεταξύ κρατών, η παγκοσμιοποίηση δεν θεραπεύει τις υποψίες και την αντιπαλότητα.

Όσον αφορά την ασφάλεια, οι κυριότερες πτυχές της εποχής μας είναι ότι τα γεγονότα σε ένα μέρος του κόσμου είναι πολύ πιο πιθανό από ό,τι στο παρελθόν να έχουν επιπτώσεις και αλλού. Αναρχία σε μία χώρα μπορεί να δημιουργήσει μια ευκαιρία για τους τρομοκράτες να βρουν ένα ασφαλές καταφύγιο σε άλλη χώρα εκτός συνόρων. Ένα κράτος που παρεκκλίνει από το διεθνές δίκαιο, αποφεύγει παγκόσμιες αποδεκτές νόρμες και συνεχίζει να αδιαφορεί για τη διεθνή κοινότητα, δημιουργεί προηγούμενο που θα μπορούσε να ακολουθήσουν και άλλοι διασαλεύοντας τη διεθνή ειρήνη, ασφάλεια και τάξη. Μια επίθεση στον κυβερνοχώρο που οδηγεί στο χάος σε μια πόλη μπορεί να εμπνεύσει εγκληματίες μιμητές σε μία άλλη.

Αν και τελείωσε ο Ψυχρός Πόλεμος εδώ και πολύ καιρό, το ΝΑΤΟ πρέπει να βρει τη θέση του μέσα σε μια λιγότερο συγκεντρωτική και πιο περίπλοκη διεθνή κοινωνία. Ο νέος ρόλος του θα επηρεαστεί από την εμφάνιση παραδοσιακών, αλλά και νέων, απρόβλεπτων απειλών από ένα ποικίλο φάσμα δυνατοτήτων. Αυτές οι απειλές μπορούν να απευθύνονται στην επικράτεια των Συμμάχων ή στους πολίτες τους, τις υποδομές, τα στρατεύματα, ακόμα και τις αξίες τους. Συναφώς και οι κίνδυνοι θα μπορούσαν να έρθουν με τη μορφή συμβατικών επιθέσεων ή προκλητικών δηλώσεων, που προορίζονται να χρησιμεύσουν ως μέσο πολιτικού εκβιασμού. Θα μπορούσαν να φτάσουν σε μορφές με τις οποίες είμαστε εξοικειωμένοι, ή σε υβριδικές παραλλαγές που συνδυάζουν, για παράδειγμα, τη μυστικότητα της τρομοκρατικής ομάδας με την εξουσία που συνήθως συνδέονται με ένα κράτος, συμπεριλαμβανομένων ακόμα και των όπλων μαζικής καταστροφής.

Λόγω της προβολής και ισχύος του, το ΝΑΤΟ μπορεί να κληθεί να ανταποκριθεί σε προκλήσεις (ανθρωπιστικές) που δεν επηρεάζουν άμεσα την ασφάλεια του, αλλά εξακολουθούν να έχουν σημασία για τους πολίτες του, συμβάλλοντας στη διεθνή θέση της Συμμαχίας. Οι προκλήσεις αυτές θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν τις ανθρωπιστικές συνέπειες ενός αποτυχημένου κράτους, τη καταστροφή που προκλήθηκε από φυσικά φαινόμενα, ή τους κινδύνους που

εγκυμονούν τη γενοκτονία ή άλλες μαζικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Τα τελευταία χρόνια έχει δημιουργηθεί η ανάγκη για ένα ΝΑΤΟ με μεγαλύτερη ευελιξία προκαλώντας ανοιχτά τη Συμμαχία να στραφεί περισσότερο συχνά στους εταίρους για να βοηθήσει στην αντιμετώπιση των απειλών και την αποτελεσματικότερη χρήση των πόρων της. Παραγωγικές σχέσεις με άλλες χώρες και οργανισμούς θα επιτρέψουν στο ΝΑΤΟ να είναι πιο προσεκτικό και καλύτερα προετοιμασμένο. Αν και οι επίσημες συμφωνίες εταιρικής σχέσης του Οργανισμού ξεκίνησαν στην Ευρώπη, από τότε έχουν εξαπλωθεί και συμπεριλαμβάνουν τη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή. Επιπλέον, πολλές πλέον χώρες συμμετέχουν στις αποστολές του ΝΑΤΟ, αν και ακόμα δεν εμπίπτουν σε κάποια επίσημη δομή συνεργασίας, και κατηγοριοποιούνται ως επιχειρησιακοί εταίροι.

Σε μελλοντικές αποστολές, όπως σήμερα στο Αφγανιστάν, η Συμμαχία μπορεί επίσης να λειτουργήσει εξολοκλήρου ή και ως μέρος ενός ευρέος δικτύου παρόχων ασφάλειας, στο οποίο διάφοροι διεθνείς παράγοντες συνδυάζονται για να εκφραστεί μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση για την επίλυση ενός συγκεκριμένου προβλήματος.⁵⁵⁸ Αυτή η αντίληψη της ομαδικής εργασίας δεν πρέπει να παρερμηνευθεί, όπως για παράδειγμα έγινε όταν ορισμένοι ερμήνευσαν την αναφορά στην «ολοκληρωμένη προσέγγιση» ως επιθυμία από την πλευρά του ΝΑΤΟ για να διεκδικήσει μια κυρίαρχη παγκόσμια θέση ή να θέσει στρατιωτικές δομές υπό στρατιωτικό έλεγχο. Όμως αυτό σίγουρα δεν είναι το επίμαχο θέμα, καθώς η συνολική προσέγγιση δεν είναι για την ιεραρχία, αλλά για την αναγνώριση ότι πλέον η ασφάλεια έχει στρατιωτικές, πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις.

Ανάλογα με τις περιστάσεις και σύμφωνα με το σκεπτικό του Andrew Linklater ότι «υπάρχουν πολλά περισσότερα στις διεθνείς σχέσεις από αυτά που προτείνουν οι ρεαλιστές, αλλά πολύ λιγότερα από εκείνα που επιθυμούν οι θιασώτες του κοσμοπολιτισμού», το ΝΑΤΟ αναζητώντας παλαιούς και νέους «βαρβάρους», σίγουρα στο μέλλον θα δράσει με ρεαλισμό, αλλά και κατ' εφαρμογή νεοφιλελεύθερων κοσμοπολιτικών πολιτικών, λειτουργώντας στην άναρχη διεθνή κοινωνία άλλοτε σαν «λαγός» και άλλοτε σαν «πάπια».⁵⁵⁹ Το πώς όμως τελικά θα γίνει αποδεκτό και αντιληπτό, όπως ξεκάθαρα περιγράφει ο Marti Koskeniemi,

⁵⁵⁸ Η Ολοκληρωμένη Προσέγγιση (*Comprehensive Approach*) αποτελεί το νέο Στρατηγικό Δόγμα του ΝΑΤΟ για το μέλλον.

⁵⁵⁹ Dunne, 'The English School', in Rogan (ed.), *Inventing International Society*, p. 13.

εξαρτάται καθαρά από τις προσλαμβάνουσες, την εμπειρία, αλλά κυρίως από την προσωπική πολιτική προοπτική του καθενός.⁵⁶⁰

⁵⁶⁰ Koskenniemi, 'Speaking the Language of International Law and Politics'.

Σελίδα σκοπίμως κενή

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πρωτογενείς πηγές

EU-NATO International Summit in Warsaw, 'EU-NATO joint declaration. Joint declaration by the President of the European Council, Donald Tusk, the President of the European Commission, Jean-Claude Juncker, and the Secretary General of NATO, Jens Stoltenberg', Warsaw, 8 July 2016.

International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*, Ottawa: International Development Research Centre, 2001.

NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer, and UN Secretary-General, Ban Ki-Moon, 'Joint Declaration on UN/NATO Secretariat Cooperation', New York, 23 September 2008.

NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer, Speech at the Royal United Services Institute, 18 June 2004.

NATO Secretary General, Jens Stoltenberg, 'Projecting Stability: Charting NATO's Future. Speech by NATO Secretary General Jens Stoltenberg to the Atlantic Council, Washington, D.C.', Washington, DC, 6 April 2016.

NATO Secretary General, Jens Stoltenberg, and UN Secretary-General, António Guterres, 'Updated Joint Declaration on UN/NATO Secretariat Cooperation', New York, 31 October 2018.

NATO Secretary General, Lord Robertson, 'Prague 2002: Challenge and Change for NATO', Speech at the NATO/GMFUS Conference, 3 October 2002.

NATO Secretary General, Manfred Wörner, 'The Atlantic Alliance and European Security in the 1990s. Address by the Secretary General to the Bremer Tabaks Collegium', Bremen, 17 May 1990.

NATO Summit Meeting of the North Atlantic Council in Brussels, 'Brussels Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels, 11-12 July 2018', Press Release (2018) 074, Brussels, 11 July 2018.

NATO Summit Meeting of the North Atlantic Council in Rome, 'The Alliance's New Strategic Concept, agreed by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council', Rome, 7-8 November 1991.

NATO Summit Meeting of the North Atlantic Council in Wales, ‘Wales Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales’, Press Release (2014) 120, Newport, 5 September 2014.

NATO Summit Meeting of the North Atlantic Council in Warsaw, ‘Warsaw Summit Communiqué Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016’, Press Release (2016) 100, Warsaw, 9 July 2016.

NATO Summit meetings of Heads of State and Government, Lisbon Portugal, ‘Active Engagement, Modern Defence, Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation adopted by Heads of State and Government in Lisbon’, Lisbon, 19-20 November 2010.

United Nations Department of Public Information, *Basic Facts about the United Nations*, New York: United Nations Department of Public Information, 2011.

United Nations, High-level Panel on Threats, Challenges, and Change, *A More Secure World: Our Shared Responsibility. Report*, New York: United Nations, 2004.

Δευτερογενείς πηγές

Abiew, F.K., *The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention*, The Hague and Boston, MA: Kluwer Law International, 1999.

Alkopher, T.D., ‘From Kosovo to Syria: The Transformation of NATO Secretaries General’s Discourse on Military Humanitarian Intervention’, *European Security*, Vol. 25, No. 1, 2016, pp. 49–71.

Asmus, B.R., S. Czum, C. Donnelly, and A. Ronis, NATO, New Allies and Reassurance, Centre for European Reform Policy Brief, 12 May 2010.

Aybet, G., and R.R. Moore (eds.), *NATO in Search of a Vision*, forward by L. Freedman, Washington, DC: Georgetown University Press, 2010.

Barany, Z., *The Future of NATO Expansion: Four Case Studies*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2003.

Baylis, J., ‘International and Global Security’, in J. Baylis, S. Smith, and P. Owens (eds.), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, 229–242, 6th edition, Oxford: Oxford University Press, 2014.

Bellamy, A.J., ‘The Responsibility to Protect and the Problem of Military Intervention’, *International Affairs*, Vol. 84, No. 4, 2008, pp. 615–639.

- Bellamy, A.J., and M. McDonald, 'Securing International Society: Towards an English School Discourse of Security,' *Australian Journal of Political Science*, Vol. 39, No. 2, 2004, pp. 307–330.
- Bellamy, A.J., *Security Communities and Their Neighbours: Regional Fortresses or Global Integrators?* Houndmills, Basingstoke, Hampshire, and New York: Palgrave Macmillan, 2004.
- Bentham, J., *Jeremy Bentham's Plan for an Universal and Perpetual Peace*, with an introduction by C.J. Colombos, London: Sweet & Maxwell, limited, 1927.
- Binnendijk, H., and D. Gompert, 'Decisive Response: A New Nuclear Strategy for NATO', *Survival*, Vol. 61, No. 5, 2019, pp. 113–128.
- Binnendijk, H., and R. Kugler, 'Dual-Track Transformation for the Atlantic Alliance', *Defense Horizons*, No. 35, October 2003, pp. 1–16.
- Bleiker, R., 'Order and Disorder in World Politics', in A.J. Bellamy (ed.), *International Society and Its Critics*, 179–192, Oxford and New York: Oxford University Press, 2005.
- Böller, F., "'Guardian of the International Order"? NATO's Contested Identity, the Discourses of Secretaries General, and the Ukraine Crisis', *East European Politics*, Vol. 34, No. 2, 2017, pp. 217–237.
- Bull, H., and A. Watson (eds.), *The Expansion of International Society*, Oxford: Clarendon Press, 1984.
- Bull, H., *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, London: Macmillan, 1977.
- Burton, J., 'NATO's "Global Partners" in Asia: Shifting Strategic Narratives', *Asian Security*, Vol. 14, No. 1, 2017, pp. 8–23.
- Buzan, B., *An Introduction to the English School of International Relations: The Societal Approach*, Cambridge and Malden, MA: Polity, 2014.
- Buzan, B., and L. Hansen, *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2009.
- Buzan, B., and O. Waever, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2003.
- Buzan, B., C. Jones, and R. Little, *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism*, New York: Columbia University Press, 1993.

- Buzan, B., *From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalisation*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2004.
- Byers, M., and S. Chesterman, 'Changing the Rules about Rules? Unilateral Humanitarian Intervention and the Future of International Law', in J.L. Holzgrefe and R.O. Keohane (eds.), *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*, 177–203, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2003.
- Caney, S., 'British Perspectives on Internationalism, Justice and Sovereignty: From the English School to Cosmopolitan Democracy', *The European Legacy*, Vol. 6, No. 2, 2001, pp. 265–275.
- Carati, A., 'Responsibility to Protect, NATO and the Problem of Who Should Intervene: Reassessing the Intervention in Libya', *Global Change, Peace and Security*, Vol. 29, No. 3, 2017, pp. 293–309.
- Carpenter, T.G., and B. Conry (eds.), *NATO Enlargement: Illusions and Reality*, Washington, DC: Cato Institute, 2001.
- Cerny, P.G., *Rethinking World Politics: A Theory of Transnational Neopluralism*, New York: Oxford University Press, 2010.
- Chaban, N., P. Bacon, J. Burton, and V. Vernygora, 'NATO Global Perceptions – Views from the Asia-Pacific Region', *Asian Security*, Vol. 14, No. 1, 2017, pp. 1–7.
- Cimbala, S.J., 'Minimum Deterrence and Missile Defenses: What's New, What's True, What's Arguable,' *Defense and Security Analysis*, Vol. 28, No. 1, 2012, pp. 65–80.
- Clarke, J., 'Replacing NATO', *Foreign Policy*, Vol. 93, 1993, pp. 22–40.
- Colás, A., *International Civil Society: Social Movements in World Politics*, Cambridge: Polity Press, 2002.
- Collins, B.J., *NATO: A Guide to the Issues*, Santa Barbara, CA: Praeger/ABC-CLIO, 2011.
- Cornish, P., 'NATO: The Practice and Politics of Transformation', *International Affairs*, Vol. 80, No. 1, 2004, pp. 63–74.
- Costa-Buranelli, F., "'Do You Know What I Mean?'" "Not exactly": English School, Global International Society and the Polysemy of Institutions', *Global Discourse*, Vol. 5, No. 3, 2015, pp. 499–514.

- Cottey, A., 'Beyond Humanitarian Intervention: The New Politics of Peacekeeping and Intervention' *Contemporary Politics*, Vol. 14, No. 4, 2008, pp. 429–446.
- Cox, D., and A. O'Neil, 'The Unhappy Marriage between International Relations Theory and International Law', *Global Change, Peace & Security*, Vol. 20, No. 2, 2008, pp. 201–215.
- Cronin, B., *Institutions for the Common Good: International Protection Regimes in International Society*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2003.
- Daadler, I.H., and J. Goldgeier, 'Global NATO', *Foreign Affairs*, Vol. 85, No. 5, 2006, pp. 97–108.
- Daalder, I.H., and J. Lindsay, 'Democracies, of the World Unite', *Public Policy Research*, Vol. 14, No. 1, 2007, pp. 47–58.
- Daalder, I.H., and J.M. Lindsay, 'An Alliance of Democracies', *Washington Post*, 23 May 2004, B7.
- Daalder, I.H., and J.M. Lindsay, *America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy*, Hoboken, NJ: Wiley, 2005.
- Deutsch, Karl. W., Sidney A. Burrell, and Robert A. Kann, *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1957.
- Devetak, R., 'Violence, Order, and Terror', in A.J. Bellamy (ed.), *International Society and Its Critics*, 229–246, Oxford and New York: Oxford University Press, 2005.
- Donnelly, J., *Universal Human Rights in Theory and Practice*, 2nd ed., Ithaca, NY: Cornell University Press, 2003.
- Dunne, T., 'Hedley Bull', in Rogan (ed.), in E. Rogan (ed.), *Inventing International Society: A History of the English School*, 136–160, London: Palgrave Macmillan, 1998.
- Dunne, T., 'The English School', in E. Rogan (ed.), *Inventing International Society: A History of the English School*, 1–22, London: Palgrave Macmillan, 1998.
- Dunne, T., 'The English School', in T. Dunne, M. Kurki, and S. Smith (eds.), *International Relations Theories, Discipline and Diversity*, 132–152, 3rd Edition, Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Dunne, T., 'The New Agenda', in A.J. Bellamy (ed.), *International Society and Its Critics*, 65–80, Oxford and New York: Oxford University Press, 2005.

- Egan, P.T., 'The Kosovo Intervention and Collective Self-Defence', *International Peacekeeping*, Vol. 8, No. 3, 2001, pp. 39–58.
- Falk, R., '(Re)Imagining the Governance of Globalization', in A.J. Bellamy (ed.), *International Society and Its Critics*, 195–208, Oxford and New York: Oxford University Press, 2005.
- Fiott, D., 'Realist Thought and Humanitarian Intervention', *International History Review*, Vol. 35, No. 4, 2013, pp. 766–782.
- Fixdal, M., and D. Smith, 'Humanitarian Intervention and Just War', *Mershon International Studies Review*, Vol. 42, No. 2, 1998, pp. 283–312.
- Forster, A., and W. Wallace, 'What Is NATO for?', *Survival*, Vol. 43, No. 4, 2007, pp. 107–122.
- Forsythe, D., *Human Rights in International Relations*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2000.
- Fox, W.T.R., 'NATO and Coalition Diplomacy', *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 288, No. 1, 1953, pp. 114–118.
- Fukuyama, F., *The End of History and the Last Man*, New York: Free Press.
- Gallant, K.S., and S. Kirsch, 'The International Criminal Court', in M. Bohlander, R. Boed, and R.J. Wilson (eds.), *Defence in International Criminal Proceedings*, 437–482, Ardsley, NY: Transnational Publishers, 2006.
- Garrett, S.A., *Doing Good and Doing Well: An Examination of Humanitarian Intervention*, Westpoint, CT: Praeger, 1999.
- Gionet, M.A., 'Canada's Role in the Conceptual Impetus of the Responsibility to Protect and Current Contributions', in J. Hoffmann and A. Nollkaemper (eds.), *Responsibility to Protect: From Principle to Practice*, 61–70, Amsterdam: Pallas Publications, 2012.
- Goldgeier, J., 'NATO at 70: Is the USA Still in It for the Long Haul?' *Journal of Transatlantic Studies*, Vol. 17, No. 2, 2019, pp. 255–267.
- Haddad, E., *The Refugee in International Society: Between Sovereigns*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2008.
- Hall, I., 'The "Revolt against the West" Revisited', in T. Dunne and C. Reus-Smit (eds.), *The Globalization of International Society*, 345–361, Oxford: Oxford University Press, 2017.
- Heinze, E.A., 'The Moral Limits of Humanitarian Intervention: Reconciling Human Respect and Utility', *Polity*, Vol. 36, No. 4, 2004, pp. 543–558.

- Hendrickson, R.C., *Diplomacy and War at NATO: The Secretary General and Military Action after the Cold War*, Columbia, MO: University of Missouri Press, 2006.
- Hjorthen, F.D., and G. Duus-Otterström, 'Humanitarian Intervention and Historical Responsibility', *Journal of Global Ethics*, Vol. 12, No. 2, 2016, pp. 187–203.
- Hodge, C.C., 'Full Circle: Two Decades of NATO Intervention', *Journal of Transatlantic Studies*, Vol. 11, No. 4, 2013, pp. 350–367.
- Howorth, J., 'Humanitarian Intervention and Post-Conflict Reconstruction in the Post-Cold War Era: A Provisional Balance-Sheet', *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 26, No. 2, 2013, pp. 288–309.
- Hurrell, A., 'Rising Powers and the Emerging Global Order', in J. Baylis, S. Smith, and P. Owens (eds.), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, 80–98, 6th edition, Oxford and New York: Oxford University Press, 2014.
- Hurrell, A., *On Global Order: Power, Values, and the Constitution of International Society*, Oxford and New York: Oxford University Press, 2007.
- Ikenberry, G.J., M. Mastanduno, and W. Wohlforth, 'Introduction: Unipolarity and International Relations Theory', *World Politics*, Vol. 61, No. 1, 2009, pp. 1–27.
- Ivanov, D.I., *Transforming NATO: New Allies, Missions, and Capabilities*, Lanham, MD: Lexington Books, 2011.
- Jackson, R.H., and G. Sorensen, *International Relations: Theories and Approaches*, Oxford and New York: Oxford University Press, 2010.
- Jackson, R.H., *The Global Covenant: Human Conduct in a World of States*, Oxford and New York: Oxford University Press, 2000.
- Jastrow, J., *Fact and Fable in Psychology*, Boston, MA, and New York: Houghton, Mifflin and Co., 1900.
- Kaplan, L.S., 'NATO and the UN: A Peculiar Relationship', *Contemporary European History*, Vol. 7, No. 3, 1998, pp. 329–342.
- Kaplan, L.S., *NATO and the UN: A Peculiar Relationship*, Columbia, MO: University of Missouri Press, 2010.
- Keohane, R.O., *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 2005.
- Kfir, I., 'Is There Still a Need for NATO in the Twenty-First Century?', *Comparative Strategy*, Vol. 34, No. 1, 2015, pp. 74–94.

- Khudoley, K.K., 'Russian Federation', in A. Bebler (ed.), *NATO at 60: The Post-Cold War Enlargement and the Alliance's Future*, 117–127, Amsterdam: IOS Press, published in cooperation with NATO Public Diplomacy Division, 2010.
- Kim, H.J., 'Universal Human Rights', in T. Dunne and C. Reus-Smit (eds.), *The Globalization of International Society*, 304–324, Oxford: Oxford University Press, 2017.
- Kivimäki, T., 'Power, Contribution and Dependence in NATO Burden Sharing', *European Security*, Vol. 28, No. 1, 2019, pp. 66–72.
- Kohler, W., *Gestalt Psychology: An Introduction to New Concepts in Modern Psychology*, New York: Liverlight, 1947.
- Koops, J.A., 'Theorising Inter-organisational Relations: The "EU–NATO Relationship" as a Catalytic Case Study', *European Security*, Vol. 26, No. 3, 2017, pp. 315–339.
- Koskeniemi, M., 'Speaking the Language of International Law and Politics: Or, of Ducks, Rabbits, and Then Some', in J. Handmaker and K. Arts (eds.), *Mobilising International Law for 'Global Justice'*, 22–45, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2018.
- Kunadi, N., 'The Responsibility to Protect as a General Principle of International Law', *Anuario Mexicano de Derecho Internacional*, Vol. 11, 2011, pp. 187–226.
- Kuperman, A.J., *The Limits of Humanitarian Intervention: Genocide in Rwanda*, Washington, DC: Brookings Institution Press, 2001.
- Lamy, S.L., 'Contemporary Mainstream Approaches: Neo-realism and Neo-liberalism', in J. Baylis, S. Smith, and P. Owens (eds.), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, 126–140, 6th edition, Oxford and New York: Oxford University Press, 2014.
- Lanoszka, A., 'Russian Hybrid Warfare and Extended Deterrence in Eastern Europe', *International Affairs*, Vol. 92, No. 1, 2016, pp. 175–195.
- Lees, N., 'Why the English School Needs Conflict Studies: Retheorising the Place of War in International Society', *Cambridge Review of International Affairs*, 2019, DOI: 10.1080/09557571.2019.1677555.
- Leurdijk, D.A., 'NATO's Shifting Priorities: From Peace Support Operations to Counter-Terrorism', in T. Tardy (ed.), *Peace Operations after 11 September 2001*, 58–76, Abingdon and New York: Frank Cass, 2005.

- Lindsay, J.M., 'George W. Bush, Barack Obama and the Future of US Global Leadership', *International Affairs*. Vol. 87, No. 4, 2011, pp. 765–779.
- Linklater, A., and H. Suganami, *The English School of International Relations: A Contemporary Reassessment*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2006.
- Linklater, A., *Critical Theory and World Politics: Citizenship, Sovereignty and Humanity*, London and New York: Routledge, 2007.
- Liqun, Z., 'China and International System: Two-Way Socialization under the Logic of Practice', in J. Zhao and Z. Chen (eds.), *China and the International Society: Adaptation and Self-Consciousness*, 19–54, Hackensack, NJ: World Century, 2014.
- Little, R., 'The English School of International Relations: A Contemporary Reassessment', *Perspectives on Politics*, Vol. 5, No. 2, 2007, pp. 409–411.
- Mattelaer, A., 'Preparing NATO for the Next Defence-Planning Cycle', *The RUSI Journal*, Vol. 159, No. 3, 2014, pp. 30–35.
- McGrew, A., 'Globalization and Global Politics', in J. Baylis, S. Smith, and P. Owens (eds.), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, 15–34, 6th edition, Oxford and New York: Oxford University Press, 2014.
- Medcalf, J., *NATO: A Beginner's Guide*, Oxford: Oneworld, 2005.
- Melnykovska, I., and R. Schweickert, 'NATO as an External Driver of Institutional Change in Post-Communist Countries', *Defence and Peace Economics*, Vol. 22, No. 3, 2011, pp. 279–297.
- Moore, R.R., *NATO's New Mission: Projecting Stability in a Post-Cold War World*, Westport, CT: Praeger Security International, 2007.
- Morgenthau, H.J., *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York: A.A. Knopf, 1948.
- Nardin, T., 'Justice and Coercion', in A.J. Bellamy (ed.), *International Society and Its Critics*, 247–263, Oxford and New York: Oxford University Press, 2005.
- Norris, J., *Collision Course: NATO, Russia, and Kosovo*, foreword by S. Talbott, Westport, CT, and London: Praeger, 2005, pp. 289–302.
- Nye, J.S., *The Future of Power*, New York: PublicAffairs, 2011.
- O'Connell, M.E., 'The UN, NATO, and International Law After Kosovo', *Human Rights Quarterly*, Vol. 22, No. 1, 2000, pp. 57–89.

- O'Hagan, J., 'The Question of Culture', in A.J. Bellamy (ed.), *International Society and Its Critics*, 209–228, Oxford and New York: Oxford University Press, 2005.
- Oertel, J., 'The United Nations and NATO', paper prepared for the ACUNS 21st Annual Meeting, Bonn, Germany, 5-7 June 2008, pp. 1–10.
- Parekh, B., 'The Dilemmas of Humanitarian Intervention: Introduction', *International Political Science Review*, Vol. 18. No. 1, 1997, pp. 5–7.
- Pattison, J., 'Whose Responsibility to Protect? The Duties of Humanitarian Intervention', *Journal of Military Ethics*, Vol. 7, No. 4, 2008, pp. 262–283.
- Pattison, J., *Humanitarian Intervention and the Responsibility To Protect: Who Should Intervene?*, Oxford and New York: Oxford University Press, 2010.
- Payne, K.B., 'Nuclear Deterrence in a New Age', *Comparative Strategy*, Vol. 37, No. 1, 2018, pp. 1–8.
- Payne, K.B., 'Understanding Deterrence', *Comparative Strategy*, Vol. 30, No. 5, 2011, pp. 393–427.
- Pieterse, J.N., 'Sociology of Humanitarian Intervention: Bosnia, Rwanda and Somalia Compared', *International Political Science Review*, Vol. 18, No. 1, 1997, pp. 71–93.
- Ponsard, L., *Russia, NATO and Cooperative Security: Bridging the Gap*, London and New York: Routledge, 2007.
- Pouliot, V., *International Security in Practice: The Politics of NATO-Russia Diplomacy*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2010.
- President Barack Obama, 'Remarks in Prague as Delivered', Prague, 5 April 2009.
- Rauchhaus, R.W., 'Explaining NATO Enlargement', *Contemporary Security Policy*, Vol. 21, No. 2, 2000, pp. 173–194.
- Reichard, M., *The EU–NATO Relationship: A Legal and Political Perspective*, Aldershot and Burlington: Ashgate, 2006.
- Rice, S.E., and A.J. Loomis, 'The Evolution of Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect', in I.H. Daalder (ed.), *Beyond Preemption: Force and Legitimacy in a Changing World*, 59–95, Washington, DC: Brookings Institution Press, 2007.
- Riemer, N. (ed.), *Protection against Genocide: Mission Impossible?* Westpoint, CT: Praeger, 2000.
- Ringsmose, J., and S. Rynning, 'Now for the Hard Part: NATO's Strategic Adaptation to Russia', *Survival*, Vol. 59, No. 3, 2017, pp. 129–146.

- Roberts, A., 'The So-Called "Right" of Humanitarian Intervention', *Yearbook of International Humanitarian Law*, Vol. 3, 2000, pp. 3–51.
- Roberts, A., Sir, 'The United Nations and Humanitarian Intervention', in J.M. Welsh (ed.), *Humanitarian Intervention and International Relations*, 71–97, Oxford and New York: Oxford University Press, 2004.
- Roberts, G., 'Molotov's Proposal that the USSR Join NATO, March 1954', *Cold War International History Project*, CWIHP e-Dossier No. 27
- Rühle, M., and N. Williams, 'Why NATO Will Survive', *Comparative Strategy*, Vol. 16, No. 1, 1997, pp. 109–115.
- Rynning, S., 'Kosovo Traumas: How NATO Got Out of Its Depth in Crisis Management Operations', *Comparative Strategy*, Vol. 38, No. 5, 2019, pp. 439–453.
- Sandler, T., 'The Future Challenges of NATO: An Economic Viewpoint', *Defence and Peace Economics*, Vol. 8, No. 4, 1997, pp. 319–353.
- Sarooshi, D., *The United Nations and the Development of Collective Security: The Delegation by the UN Security Council of Its Chapter VII Powers*, Oxford: Clarendon Press, 1999.
- Schimmelfennig, F., *The EU, NATO and the Integration of Europe: Rules and Rhetoric*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2003.
- Schnabel, A., and R. Thakur (eds.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action, and International Citizenship*, Tokyo and New York: United Nations University Press, 2000.
- Scholz, S.J., 'Iris Marion Young on Responsible Intervention: Reimagining Humanitarian Intervention', *Journal of Global Ethics*, Vol. 13, No. 1, 2017, pp. 70–89.
- Seagle, A.N., 'Intelligence Sharing Practices Within NATO: An English School Perspective', *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, Vol. 28, No. 3, 2015, pp. 557–577.
- Shea, J., 'NATO and Terrorism', *The RUSI Journal*, Vol. 147, No. 2, 2002, pp. 32–40.
- Sheehan, M., 'The Changing Character of War,' in J. Baylis, S. Smith, and P. Owens (eds.), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, 215–228, 6th edition, Oxford and New York: Oxford University Press, 2014.

- Shue, H., 'Limiting Sovereignty', in J.M. Welsh (ed.), *Humanitarian Intervention and International Relations*, 11–28, Oxford and New York: Oxford University Press, 2004.
- Simón, L., 'Preparing NATO for the Future – Operating in an Increasingly Contested Environment', *International Spectator*, Vol. 52, No. 3, 2017, pp. 121–135.
- Sloan, S.R., 'Transatlantic Relations and NATO's Future', in A. Bebler (ed.), *NATO at 60: The Post-Cold War Enlargement and the Alliance's Future*, 159–169, Amsterdam: IOS Press, published in cooperation with NATO Public Diplomacy Division, 2010.
- Smith, M.A., 'How NATO Survived George W. Bush: An Institutionalist Perspective', *Journal of Transatlantic Studies*, Vol. 15, No. 1, 2016, pp. 61–76.
- Smith, M.A., 'Taking Stock after Twenty Years: The Mixed Legacy of Kosovo', *Comparative Strategy*, Vol. 38, No. 5, 2019, pp. 483–496.
- Smith, S., P. Owens, and J. Baylis, 'Introduction', in J. Baylis, S. Smith, and P. Owens (eds.), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, 1–14, 6th edition, Oxford and New York: Oxford University Press, 2014.
- Sommer, T., 'The Future of the Alliance', in A. Bebler (ed.), *NATO at 60: The Post-Cold War Enlargement and the Alliance's Future*, 185–190, Amsterdam: IOS Press, published in cooperation with NATO Public Diplomacy Division, 2010.
- Stevenson, J., 'NATO's Continuing Adaptation', *Strategic Comments*, Vol. 23, No. 6, 2017, pp. iv–vi.
- Stivachtis, Y.A., and M. Webber, 'Regional International Society in a Post-Enlargement Europe', *Journal of European Integration*, Vol. 33, No. 2, 2011, pp. 101–116.
- Stivachtis, Y.S., "'Civilizing" the Post-Soviet/Socialist Space: An English School Approach to State Socialization in Europe the Cases of NATO and the Council of Europe', *Perspectives*, Vol. 18, No. 2, 2010, pp. 5–32.
- Strand, A., 'Sustained Peacebuilding: The Role of Non-Governmental Organizations and Researchers', in J. Der Derian and C.M. Constantinou (eds.), *Sustainable Diplomacies*, 173–191, Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan, 2010.
- Tardy, T., 'UN Peace Operations in Light of the Events of 11 September 2001', in T. Tardy (ed.), *Peace Operations after 11 September 2001*, 13–38, Abingdon and New York: Frank Cass, 2005.

- Tesón, F.R., 'Humanitarian Intervention: Loose Ends', *Journal of Military Ethics*, Vol. 10, No. 3, 2011, pp. 192–212.
- Tesón, F.R., *A Philosophy of International Law*, Boulder, CO: Westview Press, 1998.
- Thies, W.J., *Why NATO Endures*, New York: Cambridge University Press, 2009.
- Tomuschat, C., and J.M. Thouvenin (eds.), *The Fundamental Rules of the International Legal Order: Jus Cogens and Obligations Erga Omnes*, Leiden and Boston, MA: Martinus Nijhoff Publishers, 2006.
- Traynor, I., 'Soviets Tried to Join NATO in 1954', *The Guardian*, 17 June 2001.
- True, J., 'Feminism', in A.J. Bellamy (ed.), *International Society and Its Critics*, 151–162, Oxford and New York: Oxford University Press, 2005.
- Vincent, R.J., *Human Rights and International Relations*, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1986.
- Vincent, R.J., 'NATO—Where Next?', *The RUSI Journal*, Vol. 138, No. 6, 1993, pp. 8–12.
- Waltz, K., *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*, with a foreword by S.M. Walt, New York: Columbia University Press, 2018.
- Watson, A., *The Evolution of International Society: A Comparative Historical Analysis*, London and New York: Routledge, 1992.
- Webber, M., 'NATO: Within and Between European International Society', *Journal of European Integration*, Vol. 33, No. 2, 2011, pp. 139–158.
- Weiss, G., 'Researching Humanitarian Intervention: Some Lessons', *Journal of Peace Research*, Vol. 38, No. 4, 2001, pp. 419–428.
- Weiss, L., 'Globalization and National Governance: Antinomies or Interdependence?', in K. Booth, T. Dunn, and M. Cox (eds.), *The Interregnum: Controversies in World Politics 1989-1999*, 59–87, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1999.
- Wellings, B., S. Kelly, B. Wilson, J. Burton, and M. Holland, 'Narrative Alignment and Misalignment: NATO as a Global Actor as Seen from Australia and New Zealand', *Asian Security*, Vol. 14, No. 1, 2018, pp. 24–37.
- Welsh, J.M., 'Conclusion: The Evolution of Humanitarian Intervention on International Society', in J.M. Welsh (ed.), *Humanitarian Intervention and International Relations*, 176–188, Oxford and New York: Oxford University Press, 2004.

- Welsh, J.M., 'Taking Consequences Seriously: Objections to Humanitarian Intervention', in J.M. Welsh (ed.), *Humanitarian Intervention and International Relations*, 52–70, Oxford and New York: Oxford University Press, 2004.
- Wheatcroft, G., 'Who Needs NATO?', *The New York Times*, Opinion, June 15, 2011.
- Wheeler, N.J., 'Book Review: *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism*', *International Affairs*, Vol. 69, No. 4, 1993, pp. 743-744.
- Wheeler, N.J., 'Humanitarian Intervention after Kosovo: Emergent Norm, Moral Duty or the Coming Anarchy?' *International Affairs*, Vol. 77, No. 1, 2001, pp. 113–128.
- Wheeler, N.J., 'The Humanitarian Responsibilities of Sovereignty: Explaining the Development of a New Norm of Military Intervention for Humanitarian Purposes in International Society', in J.M. Welsh (ed.), *Humanitarian Intervention and International Relations*, 29–51, Oxford and New York: Oxford University Press, 2004.
- Wheeler, N.J., 'The Kosovo Bombing Campaign', in C. Reus-Smit (ed.), *The Politics of International Law*, 189–216, Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2004.
- Wheeler, N.J., *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*, Oxford and New York: Oxford University Press, 2000.
- Whittaker, D.J., *The United Nations in Action*, Armonk: M.E. Sharp, 1995.
- Wight, M., *Four Seminal Thinkers in International Theory: Machiavelli, Grotius, Kant, and Mazzini*, edited by G. Wight and B. Porter, foreword by Sir M. Howard, introduction by D.S. Yost, Oxford and New York: Oxford University Press, 2005.
- Wight, M., *International Theory: The Three Traditions*, edited by G. Wight and B. Porter, with and introduction by H. Bull, New York: Holmes and Meier, 1992.
- Williams, E., 'Out of Area and Very Much in Business? NATO, the U.S., and the Post-9/11 International Security Environment', *Comparative Strategy*, Vol. 27, No. 1, 2008, pp. 65–78.
- Williams, P., 'Critical Security Studies', in A.J. Bellamy (ed.), *International Society and Its Critics*, 135–150, Oxford and New York: Oxford University Press, 2005.
- Wilson, J.R., 'Building an International Alliance: NATO's 60-Year History', in *60 Years of Leadership: NATO 1949-2009*, 6–17, Tampa: Faircount, 2009.

- Wolff, A.T., 'The Structural and Political Crisis of NATO Transformation', *Journal of Transatlantic Studies*, Vol. 7, No. 4, 2009, pp. 476–492.
- Woods, N., 'Order, Globalization, and Inequality in World Politics', in A. Hurrell and N. Woods (eds.), *Inequality, Globalization, and World Politics*, 8–35, Oxford and New York: Oxford University Press, 1999.
- Yoon, S.-W., A. Jamiyandagva, V. Vernygora, J. Burton, B. Luguusharav, and M. Dorjraa, 'Views on NATO from Mongolia and the Republic of Korea: Hedging Strategy, and "Perfunctory Partnership"?' *Asian Security*, Vol. 14, No. 1, 2017, pp. 51–65.
- Zala, B., 'Book Review: *International Relations: An Introduction to the English School of International Relations*', *Political Studies Review*, Vol. 13, No. 4, 2015, pp. 180–187.
- Zandee, D., and K. Kruijver, *Another Solution with Added Value? The European Intervention Initiative as a New Kid on the Block of Multinational Defence Cooperation*, Policy Brief, Clingendael: Netherlands Institute of International Relations, December 2019.
- Κούφα, Κ., *Περί της Περιφερειακής Μορφής Οργανώσεως της Διεθνούς Κοινωνίας*, Θεσσαλονίκη: *Επιστημονικά Δημοσιεύματα ΙΔΙΔΔΣ*, 1975.
- Κούφα, Κ., *Η Δικαική Οργάνωση της Διεθνούς Κοινωνίας: Εισαγωγή στην Οργάνωση της Διεθνούς Κοινωνίας*, Θεσσαλονίκη: Σάκουλας, 1988.
- Σατλάνης, Χ.Ν., «Η Μονομερής Ανθρωπιστική Επέμβαση ως Πρακτική που Εξελίσσεται Δυναμικά στις Διεθνείς Σχέσεις και Διαμορφώνει Έθιμο», *Το Σύνταγμα*, Τεύχος 1, 2011, σελ. 25–60.